

พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตร
ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง

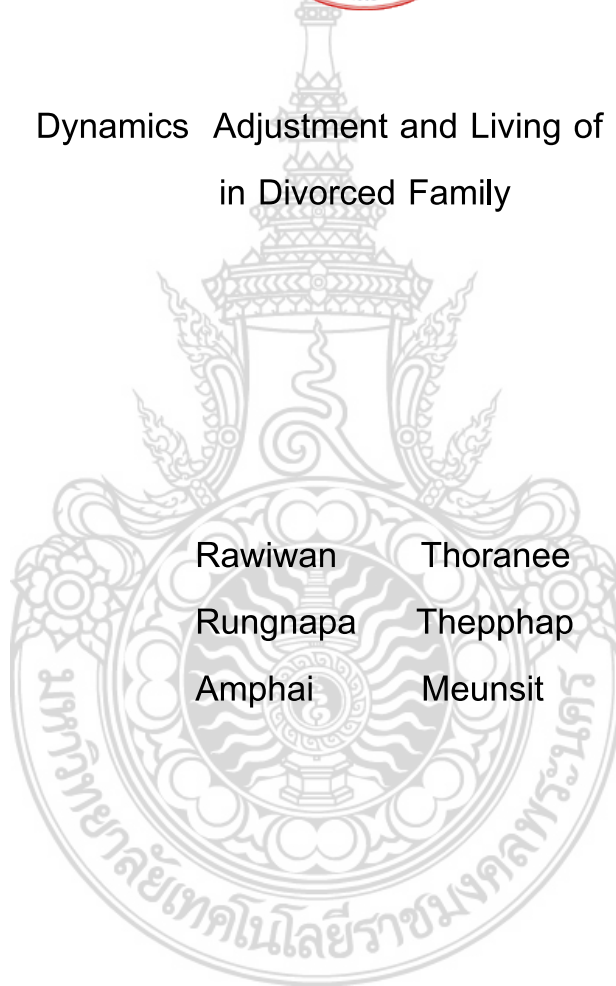
ระวีวรรณ ธรณี
รุ่งนภา เทพภาพ
อำไพ หมื่นสิทธิ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน
ประจำปีงบประมาณ 2551
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

Dynamics Adjustment and Living of Child
in Divorced Family

Rawian Thoranee
Rungnapa Thepphap
Amphai Meunsit

This Report is Funded by Rajamangala University of Technology PhraNakhon

Fiscal Year 2008

ชื่อเรื่อง : พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง

ผู้วิจัย : ระวีวรรณ ธรณี รุ่งนภา เทพภาพ อัมไพ หมั่นสิทธิ์

พ.ศ. : 2551

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง” นี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุตรอย่างไร บุตรมีกลยุทธ์การจัดการ และการปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวันในลักษณะใดบ้าง เพื่อให้การดำเนินชีวิตประจำวันท่ามกลางความไม่สมบูรณ์ของครอบครัวดำเนินไปอย่างไม่มีปัญหา ใช้ระเบียบวิธีศึกษาเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง (วัยรุ่น) ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน

การศึกษาพบว่า การหย่าร้างของพ่อกับแม่ส่วนใหญ่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุตรในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบริบทของครอบครัว ประกอบด้วยความเป็นอยู่ของบุตรที่ลำบากมากขึ้นเพราะภายหลังจากการหย่าร้างบุตรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับแม่ โดยพ่อไม่มาช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ผลกระทบต่อจิตใจ เพราะบุตรจะมีความรู้สึกเสียใจ สะเทือนใจ ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บุตรบางคนมีความหมกหมุ่นหรือยังรับไม่ได้ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้บุคลิกภาพเปลี่ยนไปจากร่าเริง แจ่มใส กลายเป็นคนที่เก็บตัว เงียบขรึม ทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพตามมา คือเป็นโรคกระเพาะและโรคเครียด บุตรบางคนประชิดพ่อกับแม่โดยการประพฤติตนเหลวไหล ไม่สนใจเรียน ทำให้ผลการเรียนลดลง

บุตรแต่ละคนจะเผชิญกับสถานการณ์ที่มากกระทบ ความคิด/ความรู้สึกเกี่ยวกับสถานภาพความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในลักษณะของการถูกล้อเลียนจากเพื่อน, การเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น, กิจกรรมงานวันพ่อ/งานวันแม่, สื่อมวลชน และการถูกประทับตรา โดยเด็กแต่ละคนจะมีรูปแบบการปรับตัวและการจัดการกับความรู้สึกต่าง ๆ เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจให้กับตนเอง ทั้งในลักษณะของการแยกตัวออกมา, การนำไปเล่าให้ครู/ผู้ปกครองฟัง, การป้องกันตนเอง, การเผชิญหน้า/สู้ความจริง ส่วนการปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่จากครอบครัวที่มีพ่อแม่ ลูกอยู่พร้อมหน้ากัน มาเป็นชีวิตที่อยู่กับพ่อแม่

ตามลำพัง, ชีวิตที่อยู่กับพ่อ/แม่และเครือญาติ, ชีวิตที่อยู่กับพ่อและแม่สลับกัน, ชีวิตที่ถูกห้ามการติดต่อ และชีวิตในครอบครัวที่สละจากการแต่งงานใหม่ของพ่อ/แม่ โดยการปรับตัวของเด็กจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความขัดแย้งและความสัมพันธ์ในครอบครัวภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่, ช่วงอายุของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกัน และความสามารถของบุตรต่อการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเด็กแต่ละคนต่างก็พยายามที่จะปรับตัวในชีวิตของครอบครัวรูปแบบใหม่ เรียนรู้ที่จะเผชิญปัญหาและพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็น “ความจริงของชีวิต”

สำหรับการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรเพื่อการดำเนินชีวิตมีหลายรูปแบบ ประกอบด้วย การเข้าใจตนเองและยอมรับตนเองว่าสิ่งที่ตนเองเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างเป็นเรื่องปกติของสังคม การยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น มีการวางแผนและจัดการชีวิตของตนเอง ทั้งในด้านการวางแผนชีวิตในด้านเศรษฐกิจ การเรียน เป้าหมายในอนาคต และการจัดการแก้ไขปัญหาต่อความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนการนำปัญหาที่เกิดขึ้นของพ่อแม่มาเป็นบทเรียน และเป็นพลังขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิตในอนาคต ทำให้บุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างมีความรู้สึกว่าคุณค่า สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างไม่เป็นปัญหาและอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาประกอบด้วย พ่อกับแม่ที่จะหย่าร้างกันควรตระหนักและคำนึงถึงความรู้สึกของบุตร และควรเตรียมความพร้อมของบุตรต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และภายหลังการหย่าร้างทั้งพ่อและแม่ต่างมีการรักษาความสัมพันธ์กับบุตรก็จะช่วยลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับบุตรได้ บุคคลต่าง ๆ ในสังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ควรใช้ภาพเหมารวมที่มีต่อเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างว่าเป็นเด็กที่มีปัญหา พวกเขาไม่ได้ต้องการให้ชีวิตเป็นแบบนั้น ดังนั้นจึงควรเข้าใจ ให้โอกาสเพื่อการลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของบุตรที่พ่อแม่ เพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

Research Title : Dynamics Adjustment and Living of Child in Divorced Family

Researcher : Rawiwan Thoranee Rungnapa Thepphap Amphai Meunsit

Year : 2551

ABSTRACT

The study of dynamic adjustment and child living in divorced family aims to examine effects of parents' divorce on children, children's strategies in adjusting themselves and dealing with the divorced situation through empowering themselves for living in daily lives. Therefore the children can live every day without any problem of imperfect family. This study is a qualitative research and collects data by informal talk, in-depth interview, and partial observation. The sample subjects are thirty teenage children in Bangkok who have divorced parents.

The research found that parents' divorce mostly affect children in different ways depending on family environment. The impacts include the difficulty in children living since most of them live with their mother after her divorce without any help or responsibility from father who should be responsible for expenditures in his own family. It is absolutely said that the divorce of parents also has the effects on children mind. Due to feeling of sadness and depression to this situation, some children cannot deal with the divorced situation so that their personalities have been changed. That is to say, cheerful child has become confined and taciturn. The parents' divorce also causes health problem such as peptic ulcer and tension. Some children are sarcastic to their parents; for example, they misbehave and they do not pay attention to their study. Therefore, their study outcomes have been decreased.

Each child will face the situations that affect thought and feeling of being a child in divorced family. These situations involve being teased from friends, comparing with other people, participating in activities in father and mother day, being judged from mass media. Every child has adjustment types and arrangement to different feelings when they are in troubled situations in regard to separating themselves from a society, telling a teacher or a ruler(who is not their parents), protecting themselves, encountering

and coping with reality. Besides, the children have to adjust to a new form of relationship having single mother or single father, living with father or mother and relatives, alternatively living with father or mother, living without communication, and living with the second family (from a new marriage of father or mother). Adjustment forms of children depend on conflict situation and relation within the family after divorcing, children's life span when parents getting divorced, and children ability in coping with the problem. Each child has tried to adjust in a new form of family. This life experience can make them learn to face the problem as well as to consider this happening as "the truth of life".

There are different ways to make the children have power in living. Additionally, they have to understand and accept themselves that having divorced parents is normal in a society. In other words, they need to accept the reality that happens to them. Moreover, the children should plan and arrange their own lives in relation to economic planning, studying, future goal and arranging to solve problem coming to their daily lives. They can use the divorced issue of their parents as the lesson and as the driving force in future living. Children in divorced family have feeling of worthiness so they can live peacefully in a society without any problem.

Suggestions of the study, divorced parents should realize and think of the feeling of their son. They should prepare the children's readiness to any changes that might happen. After divorcing, parents should keep a relationship with their children in order to lessen the effects on the children. Apart from this, people in a society and related sectors should not determine the children in divorced family as problematic children because they do not need that kind of life. Consequently, people should understand and give them chance to reduce the risk in children's living and to live

h

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของการสร้างสรรค์ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ในครั้งนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากนักเรียนที่ชื่อ ทอฟ้า ผู้จุดประกายความสนใจให้กับผู้วิจัยจนนำไปสู่ความคิดที่จะศึกษาค้นคว้าประสบการณ์ชีวิตของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกัน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อเด็กเหล่านี้ และสะท้อนเสียงของเด็กเหล่านี้ให้สังคมรับรู้

งานวิจัยสามารถดำเนินการไปได้อย่างสมบูรณ์ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร จากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี 2551

ขอขอบคุณ รศ.ดร. สุธรรม นันทมงคลชัย อาจารย์ประจำภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยโดยการรับเป็นที่ปรึกษา งานวิจัย คอยให้คำชี้แนะ และเปิดโลกทัศน์ให้กับผู้วิจัยได้มองเห็นความรู้ความจริงเกี่ยวกับพลวัตของชีวิตครอบครัว จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณเจ้าของประสบการณ์ทุกท่าน ที่ได้มอบเรื่องราวที่มีคุณค่า โดยการให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ พูดคุย ซักถามในเรื่องราวชีวิตที่บางครั้งค่อนข้างจะเป็นเรื่องส่วนตัว แต่พวกเขาก็เต็มใจที่จะเล่าเรื่องราวของพวกเขา และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้วิจัย จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จไปได้

ระวีวรรณ ธรณี และคณะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	4
ขอบเขตของงานวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา	7
- แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น	8
- แนวคิดครอบครัว	11
- แนวคิดการหย่าร้าง	16
- แนวคิดการปรับตัว	25
- แนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง	27
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	28
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	32
ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา	32
กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา	34
การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร	35
- การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	35
การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา	37

บทที่ 4	ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง	39
	ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง	39
บทที่ 5	ผลกระทบเมื่อพ่อแม่หย่าร้างและการปรับตัวของบุตร	47
	สถานการณ์ก่อนการหย่าร้างของพ่อกับแม่	47
	- สัญญาณที่บ่งถึงการมีปัญหากันของพ่อกับแม่	48
	- ปฏิกริยาของบุตรเมื่ออยู่ในเหตุการณ์	50
	- การทำใจยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น	53
	จุดแตกหักของครอบครัวกับผลกระทบที่ตามมา	55
	- มุมมองของบุตรเมื่อพ่อกับแม่ต้องหย่าร้าง	56
	- ผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตร	64
	การปรับตัวของบุตรภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่	74
	- การปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มากกระทบความคิด/ความรู้สึก	74
	- การปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่	81
บทที่ 6	การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง	99
	การเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าในตนเอง	99
	- การเข้าใจตนเองและยอมรับตนเอง	99
	- การเห็นคุณค่าในตนเอง	102
	การวางแผนและการจัดการชีวิตของตนเอง	108
	- การวางแผนการดำเนินชีวิต	108
	- ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและการจัดการ	111
	การสร้างพลังขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิต	117
	- เลือกเกิดไม่ได้แต่เลือกที่จะเป็นได้	118
	- ประสบการณ์ชีวิต/ทักษะชีวิตมากกว่าคนอื่น ๆ	119
	- มองสภาพครอบครัวเป็นเพียงบทเรียน	122
	- “เสียง” ที่อยากบอกสังคม	126

บทที่ 7 บทสรุป	130
สรุปผลการศึกษา	130
ข้อค้นพบจากการศึกษา	134
ข้อจำกัดในการศึกษา	137
ข้อเสนอแนะ	137
- ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในสังคม	137
- ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	139
- ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป	139
บรรณานุกรม	140
ภาคผนวก	146
แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง	146
หนังสือเรียนเชิญที่ปรึกษางานวิจัย	150
ประวัติผู้วิจัย	151

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สถิติการสมรสและการหย่าร้างของคนไทยระหว่างปี 2545 -2549	18
2	ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง	40

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ครอบครัวคือสถาบันแรกแห่งมนุษย์

ประเสริฐสุดหากมีรักและอบอุ่น

ครอบครัวคือรากฐานการเจริญ

ครอบครัวคือสิ่งหนุนแห่งจิตใจ”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า “ครอบครัว” เป็นสถาบันพื้นฐานหลักที่สำคัญของสังคม เพราะมีบทบาทที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้กับสมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรม การเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้กับสมาชิกในสังคม เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ดังนั้นครอบครัวจึงเปรียบเสมือนเครื่องจักรชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันครอบครัวก็ยังเป็นแหล่งช่วยเหลือ ดูแล บำบัด ฟื้นฟูในยามที่ต้องเผชิญปัญหาวิกฤติที่มากกระทบต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว จึงอาจกล่าวได้ว่า “สถาบันครอบครัว” เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติ และสายใยผูกพันมาช้านาน

ตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จนถึงปัจจุบันประเทศได้พัฒนาเศรษฐกิจไปในทางที่ดีขึ้น มาตรฐานความเป็นอยู่โดยรวมของประชากรดีขึ้น อย่างไรก็ตามจะพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเพิ่มรายได้เป็นหลักนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้านของประชากร บทบาทของสถาบันครอบครัวเริ่มมีแนวโน้ม อ่อนแอลง ไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างรู้เท่าทันโลก ทำให้สังคมเกิดความอ่อนแอ และมีผลทำให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบ ต่างๆ ติดตามมามากขึ้น รวมถึงชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากผลกระทบจากกิจกรรมนอกบ้าน ค่านิยมของบุคคลมีการมุ่งเน้นวัตถุมากขึ้น บุคคลให้ความสำคัญกับครอบครัวในลำดับรองลงไป โดยผลพวงที่เกิดขึ้นจากที่กล่าวมา

โดยผลพวงที่เกิดขึ้นจากที่กล่าวมา ทำให้ครอบครัวจำนวนไม่น้อยประสบปัญหา และมีแนวโน้มว่าปัญหาหลายอย่างมีความรุนแรงขึ้น เช่น การหย่าร้าง ผู้ชายทอดทิ้งครอบครัว ความรุนแรงในครอบครัว การทำร้ายทางเพศ ปัญหาวัยรุ่น การใช้ยาเสพติด เพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน เป็นต้น (ภัสสร ลิมานนท์, 2541) นอกจากนี้ครอบครัวก็มีลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม ครอบครัวจำนวนมากไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงและไร้ระเบียบภายในครอบครัว นำไปสู่การแตกสลายของครอบครัว หรือเกิดครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ทำให้ครอบครัวประเภทที่พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังที่เรียกว่า Single Parent Family มีมากขึ้น (ศรีทับทิม พาณิชพันธ์, ม.ป.ป. : 3-4)

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับครอบครัวไทยในปัจจุบันจะพบว่า สถานการณ์กำลังน่าเป็นห่วง ครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง เห็นได้จากสถิติการหย่าร้างที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เห็นได้จาก ในปี 2545 มีการจดทะเบียนสมรส 291,734 คู่ การหย่าร้าง 59,735 คู่ ปี 2547 มีการจดทะเบียนสมรส 365,721 คู่ การหย่าร้าง 86,982 คู่ และในปี 2549 มีผู้จดทะเบียนสมรส 347,913 คู่ การหย่าร้าง 91,155 คู่ หรืออัตราการหย่าร้างคิดเป็นร้อยละ 26 (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2549) โดยอัตราการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้นนี้เป็นดัชนีชี้ให้เห็นถึงความไม่ปกติสุขของการใช้ชีวิตคู่ โดยสาเหตุของการหย่าร้างนั้นไม่มีการบันทึกโดยละเอียด นอกจากการระบุปัญหาหลัก ๆ เช่น ทักคนคิดไม่ตรงกัน มีปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วในแต่ละคู่อาจมีปัญหาที่ลึกซึ้งภายในครอบครัวที่หญิงและชายไม่ประสงค์จะเปิดเผยให้ทราบ (วันทนา กลิ่นงาม, 2528)

จากสถิติการหย่าร้างของคู่สมรสที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ได้ก่อให้เกิดผลที่ตามมาคือจำนวนบุตรที่ต้องตกอยู่ภายใต้ครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างเพิ่มจำนวนขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากไม่มีสถิติที่ยืนยันชัดเจนเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ต้องตกอยู่ภายใต้ครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง แต่ก็สันนิษฐานได้ว่ามีจำนวนบุตรที่ต้องตกอยู่ภายใต้สถานการณ์การหย่าร้างของพ่อแม่เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามอัตราส่วนการหย่าร้างที่เพิ่มขึ้นดังที่กล่าวมา โดยสถิติข้างต้นนี้ยังไม่รวมถึงการหย่าร้างที่ไม่เป็นทางการ การแยกทาง การละทิ้ง รวมถึงแม่นอกสมรสที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นด้วย

จากการล่มสลายของครอบครัวย่อมส่งผลกระทบต่อบุตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากบุตรไม่สามารถหา “ตัวแบบที่ดี” เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทำให้เด็กเหล่านั้นมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการถูกชักนำไปในคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ได้ง่าย จากรายงานของศูนย์วิจัยครอบครัว มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้างจะมีปัญหาไปตลอดชีวิต เด็กเหล่านี้จะกระทำผิดและมีปัญหาทางพฤติกรรมที่ไม่

เหมาะสมมากกว่าเด็กมาจากครอบครัวที่มีพ่อและแม่ อย่างไรก็ตามพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กจะไม่เหมาะสมแค่นั้นยังขึ้นอยู่กับช่วงอายุของเด็กในขณะที่พ่อแม่หย่าร้างกัน โดยเด็กอายุ 12-15 ปี จะได้รับผลกระทบที่เลวร้ายที่สุด รองลงมาก็เป็นช่วงก่อนวัยเรียน จากการศึกษาค้นคว้าของเด็ก 17,000 คน ในอังกฤษและนิวซีแลนด์ พบว่า เด็กจากครอบครัวที่หย่าร้างจะออกจากบ้านในช่วงอายุน้อย ๆ กล่าวคือเด็กจากครอบครัวหย่าร้าง ประมาณ 45 % จะสมรสเมื่ออายุ 20 ปี ในขณะที่เด็กที่มีอายุเท่ากันจากครอบครัวที่มีพ่อและแม่จะสมรสเมื่ออายุ 20 ปีเพียง 15 % เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างจะขาดความอบอุ่น จึงต้องหาผู้ที่จะให้ความรักความเข้าใจและความอบอุ่นกับตนเองเพื่อทดแทนสิ่งเหล่านี้จากพ่อแม่ตนเอง นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดจากการหย่าร้างของพ่อแม่จะเป็นกับลูกที่มาจากครอบครัวที่ร้างหรือพ่อแม่อยู่ในวงสังคมชั้นสูง มักจะเป็นปัญหารุนแรงค่อนข้างมาก โดยลูกจะประท้วงชีวิตด้วยการหนีออกจากบ้านหรือติดยาเสพติดหรือมั่วสุมทางเพศในที่สุด (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2542) และจากการศึกษาของ Davis & McCaul และ Willis พบว่าเด็กที่มีพ่อหรือแม่เป็นผู้ปกครองเพียงคนเดียว พบว่าร้อยละ 90 เป็นแม่ และแม่ต้องทำหน้าที่รับภาระในการเลี้ยงดูลูกตามลำพัง และต้องหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนลูก ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เด็กมีผลการเรียนต่ำลง และยังทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการหยุดเรียนกลางคัน เช่น การหนีเรียน การคบเพื่อนที่เกเร การปล้น และการฆาตกรรม เป็นต้น โดยลักษณะดังกล่าวล้วนส่งผลต่อการเรียนทั้งสิ้น (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม, 2540 : 11-12) จากที่กล่าวมาจะพบว่าเด็กที่มีปัญหาส่วนใหญ่ จะมีสาเหตุหลักมาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่แตกต่างไปจากลักษณะข้างต้นคือการหย่าร้างของผู้ปกครอง ไม่ได้มีผลต่อการเกิดปัญหาในตัวเด็กแต่อย่างใด จากการศึกษาค้นคว้าของ Burchinal (1974) ได้ศึกษาครอบครัวที่แตกแยกและครอบครัวที่ไม่แตกแยก ผลการศึกษา ไม่มีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าการหย่าร้างได้ก่อให้เกิดปัญหาในตัวเด็กอย่างไร โดย Burchinal กล่าวว่า การหย่าร้างได้เกิดผลกระทบต่อเด็กคือภาวะของการขาดในแบบเดียวกันเท่านั้น แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าการหย่าร้างนำไปสู่การมีปัญหาในตัวเด็ก ดังนั้นจึงควรมาพิจารณาในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผลของการหย่าร้างว่าเป็นเครื่องทำลายเด็ก... เพราะมันเป็นการยากที่จะประเมินความยุ่งยากที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการหย่าร้างหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งที่ดำเนินไปของการหย่าร้าง (ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, 2534)

จากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ส่งผลให้เด็กเหล่านี้ถูกมองได้ว่าเป็น “กลุ่มเสี่ยง” ต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือมีปัญหาในอนาคต ถ้าขาดความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนการขาดการช่วยเหลือส่งเสริมการดำเนินชีวิตให้กับคนเหล่านี้ ผู้วิจัยพบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างที่สะท้อนจากมุมมอง วิธีคิดของเด็กเหล่านั้น ยังมีการศึกษาอยู่น้อย จากการทบทวนวรรณกรรมที่มีการเกี่ยวกับเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง พบว่ามิงงานวิจัยของศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ (2534) ศึกษาเรื่องสุขภาพจิตและพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี การศึกษาของตรีณัฐ ธงไชย (2540) ศึกษาเรื่องปัญหาความเครียดในครอบครัวและวิธีการจัดการกับปัญหาของวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียวและครอบครัวปกติ การศึกษาของสุรชัย วิริยะมนตรี (2541) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าต่อตนเองของวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง โดยผลการศึกษาทั้งหมดพบว่าการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุตรทั้งในด้านการดำรงชีวิต และทางด้านจิตใจ โดยเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีความเครียดมากกว่าเด็กที่มีพ่อและแม่ โดยงานวิจัยที่กล่าวมาจะเป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณ ที่จะอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลเป็นหลัก และเป็นการศึกษาโดยใช้กรอบในการมองเด็กเหล่านั้นในลักษณะเป็น “ผู้ถูกกระทำ” จากสังคม และผลการศึกษายังให้ภาพของปรากฏการณ์ในลักษณะเหมารวม มากกว่าการสะท้อนเรื่องราวชีวิตจริงที่เด็กเหล่านั้นต้องเผชิญ เมื่อตกอยู่ในภาวะความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

ดังนั้นจึงเป็นที่มาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเรื่องราวของบุตรที่ดำรงชีวิตในบริบทครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันว่าพวกเขาต้องเผชิญอะไรบ้าง พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอย่างไรที่ไม่ทำให้ตัวเองเป็นปัญหา มีเงื่อนไขอะไรบ้างที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของเด็กเหล่านั้น และตัวเด็กมีกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้กับตัวเองเพื่อการดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมในลักษณะอย่างไร โดยผลการวิจัยจะเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการเปิดมุมมองของพลวัตในชีวิตครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตร
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การจัดการ และการปรับตัวของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

คำถามการวิจัย

1. สถานการณ์การหย่าร้างของพ่อแม่ มีผลกระทบต่ออาการดำรงชีวิตของบุตรอย่างไร
2. บุตรที่พ่อแม่หย่าร้างมีกลยุทธ์การจัดการการ/การปรับตัวในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร
3. กระบวนการในการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตร ในบริบทครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างมีลักษณะอย่างไร

ขอบเขตของงานวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ผู้วิจัยจะศึกษาบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างที่เป็นวัยรุ่น (อายุ 12-20 ปี) โดยผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มวัยรุ่น เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยที่ต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นวัยที่เต็มไปด้วยปัญหา และเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่าย และเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อ ถ้าเราเข้าใจและหาทางส่งเสริมให้เติบโตไปในทางที่ดีก็จะเป็นกำลังของชาติต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างที่กำลังเป็นวัยรุ่น จำนวน 30 ราย
2. ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการศึกษาบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างเฉพาะใน เขตกรุงเทพมหานคร (เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นแหล่งรวมของความเจริญทางวัตถุ เพียบพร้อมด้วยเทคโนโลยีทันสมัย ผู้คนจากทั่วทุกแห่งมารวมตัวกัน และเป็นที่ที่มีสถิติการหย่าร้างสูงสุด)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับปรากฏการณ์การหย่าร้างของพ่อแม่ที่มีผลกระทบต่อบุตร และกลยุทธ์การจัดการของเด็กในสถานการณ์เหล่านั้น โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กเหล่านั้นมีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม
2. ผลจากการวิจัยที่ได้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานของผู้วิจัย ตลอดจนอาจารย์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ หรือการเสริมสร้างความรู้ในการดำเนินชีวิตให้กับเด็กเหล่านั้นต่อไป
3. ผลจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ และเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อพ่อ/แม่ของเด็กที่คิดจะหย่าร้าง หรือหย่าร้างแล้ว ได้ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเด็กเมื่อมีการหย่าร้างเกิดขึ้น เพื่อการเตรียมพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสิ่งแวดล้อมให้กับบุตร เพื่อที่พวกเขาจะสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างปกติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

บุตร หมายถึง บุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง แยกทางกัน ที่เป็นวัยรุ่น (อายุ 12- 20 ปี)
 การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ การแยกทางกันเดินของสามีและภรรยา
 การปรับตัว หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหาความอึดอัดใจ ความคับข้องใจ ความเครียด ความวิตกกังวลต่าง ๆ จนเป็นสภาพที่บุคคลนั้น ๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสภาพปัญหานั้น ๆ ได้

การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาบุคคลให้มีพลังเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมตามสภาพสังคมที่ตนอยู่ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า สามารถดึงพลังและศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การหย่าร้างของพ่อกับแม่ ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นเหตุที่น่าสนใจว่าเด็กเหล่านั้นได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของผู้ปกครองในลักษณะใดบ้าง พร้อมทั้งน่าสนใจอีกว่าเด็กเหล่านั้นดำเนินชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นปัญหานั้นอย่างไร โดยการตอบคำถามข้างต้นนี้ ต้องอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี เพื่อการอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

การศึกษาเรื่องราว “บุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดในการนำเสนอแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ คือ

ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น เพื่อการทำความเข้าใจว่าวัยรุ่นใน ประเด็น พัฒนาการ พฤติกรรม ความต้องการ เพื่อที่จะได้เป็นกรอบในการมองปรากฏการณ์
2. แนวคิดครอบครัว เพื่อเป็นกรอบในการมองสถานการณ์เกี่ยวกับครอบครัวในปัจจุบัน
3. แนวคิดการหย่าร้าง เป็นการสิ้นสุดความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ ทำให้เกิดผลกระทบกับบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงความเป็นพลวัตในชีวิตครอบครัว
4. แนวคิดการปรับตัว เพื่อเป็นการอธิบายถึงกลยุทธ์การปรับตัว การจัดการตนเองของวัยรุ่นในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา
5. แนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง เป็นแนวทางในการอธิบายถึงการดำรงตนของวัยรุ่นว่าอยู่อย่างไรในบริบทของครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง

ส่วนที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นใคร

ในประเทศไทย มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับวัยรุ่น ทั้งในด้านจิตวิทยา ชีววิทยา และสังคมวิทยา มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามของคำว่าวัยรุ่นไว้อย่างน่าสนใจ เช่น

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ (2541) ระบุในรายงานการทบทวนองค์ความรู้ ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัวว่า เด็กและเยาวชนมีอายุตั้งแต่ 0 ถึง 24 ปี แต่เยาวชนวัยรุ่นจะมีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 24 ปี

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539) วัยรุ่น เป็นวัยที่เชื่อมระหว่างการเป็นเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ชอบการจินตนาการ เป็นวัยแห่งปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ความไม่สบายใจ ทำให้เกิดความหงุดหงิด วิตกกังวล เกิดเป็นปัญหาทางอารมณ์ และปัญหาสังคมได้ โดยเฉลี่ยวัยรุ่นจะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 10 -19 ปี แบ่งออกเป็น 3 ระยะเวลาคือ วัยรุ่นตอนต้น อายุ 10-13 ปี , วัยรุ่นตอนกลางอายุ 14-16 ปี, วัยรุ่นตอนปลายอายุ 17-19 ปี

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2538) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นจะมีอายุตั้งแต่ 12 ถึง 20 ปี โดยแบ่งวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะเวลา คือ

1. วัยเข้าสู่สู่วัยรุ่น อายุตั้งแต่ 11 หรือ 12 ปี ถึง 13 หรือ 14 ปี
2. วัยรุ่นตอนต้น อายุตั้งแต่ 13 ถึง 14 ปี ถึง 16 หรือ 17 ปี
3. วัยรุ่นตอนปลาย อายุตั้งแต่ 17 ปี ถึง 19 หรือ 20 ปี

จะเห็นได้ว่า การกำหนดช่วงอายุของวัยรุ่นนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากเด็กแต่ละคนจะเติบโตเป็นวัยรุ่นในช่วงอายุที่ต่างกันดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นเมื่อศึกษาจากข้อมูลเอกสาร และจากการหารือกับผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานด้านวัยรุ่น ผู้วิจัยจึงขอกำหนดนิยามของคำว่าวัยรุ่นให้ชัดเจนเพื่อใช้เฉพาะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ว่า วัยรุ่นคือบุคคลที่มีอายุระหว่าง 12 ถึง 20 ปี

การเปลี่ยนแปลงในวัยรุ่น

วัยรุ่นถือได้ว่าเป็นช่วงวัยหัวเลี้ยวหัวต่อโดยระยะนี้จัดว่าเป็นระยะของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ละสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นสำคัญมาก แบ่งออกได้ดังนี้ (สุชา จันทร์เอม, 2529 : 63-68)

1. วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความต้องการและปรารถนาสิ่งใหม่ ๆ และมีแนวโน้มไปในทางที่รุนแรง มีการเปลี่ยนแปลงสภาพความคิดเห็นและท่าที มีการค้ำแข้งในสิทธิ หน้าที่ของตน และพยายามสลัดความเป็นเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่
2. มีความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายประกอบกับสังคมมีการแบ่งแยกมากขึ้นในเรื่องเพศเนื่องจากประเพณี วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ทำให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องเพศ
3. เกิดความกระวนกระวายในเรื่องความเจริญเติบโต ความเปลี่ยนแปลงของทางร่างกาย ถ้าไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนหรือสั่งสอนมาผิด ๆ ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้
4. สติปัญญา ความคิดเจริญก้าวหน้าออกไป สนใจที่จะแสวงหาความรู้เพื่อเพิ่มพูนความสามารถ
5. รู้จักรับผิดชอบ และต้องการความเป็นอิสระ ชอบแสดงความคิดเห็น และกระทำการต่าง ๆ ตามลำพัง โดยเชื่อความสามารถของตนเอง
6. อารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรุนแรง ซึ่งอาจจะเป็นผลร้ายหรือผลดีก็ได้ ถ้าทำสำเร็จได้ก็ดีใจ ถ้าพลาดก็เสียใจ
7. จินตนาการมีมากขึ้น โดยเฉพาะการฝันกลางวันมีอยู่มากและเป็นอยู่นาน ๆ โดยถือเอาตัวเองเป็นคนสำคัญ ถ้าได้รับคำแนะนำและสนับสนุนให้มีโอกาสได้กระทำกิจกรรมควบคู่กันไป จะเป็นสร้างเสริมศักยภาพของวัยรุ่นให้ดีขึ้น
8. ความเชื่อมั่นต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรง ถ้าเชื่ออะไรแล้วมักจะเชื่อสิ่งนั้นอย่างจริงจัง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความระแวงไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ ข้อที่น่าสังเกตคือวัยรุ่นนี้เป็นวัยที่เริ่มเพาะอาชญากรรมต่าง ๆ ซึ่งจะไปปรากฏเป็นอาชญากรต่อไปเมื่อเป็นผู้ใหญ่ สาเหตุเนื่องมาจากการเผชิญความสับสนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อมและชีวิต ทั้งความคิด ความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงอาจถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้
9. ความสนใจในการสมาคมมีมากขึ้น นอกจากจะสมาคมกับเพื่อนต่างเพศแล้ว ยังสมาคมกับคนทั่วไป และกลุ่มเพื่อน ดังนั้นการจัดให้เด็กได้มีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ดีหรือสิ่งที่ดีงามก็ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่เด็ก
10. ประสาทส่วนต่าง ๆ และความรู้สึกด้านสัมผัสตื่นตัวมากในวัยนี้ โดยจะมีความสนใจสิ่งใหม่ ๆ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วัยรุ่นว่าเป็นวัยแห่งหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ผลลัพธ์ของพฤติกรรมในวัยนี้จะมีผลต่อบุคคลในระยะยาว ทั้งด้านการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตคู่ เจตคติที่มีต่อสิ่งใหม่ ๆ ในสังคม ความสับสนในบทบาท จึงอาจทำให้วัยรุ่นไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเหมาะสม วัยรุ่นต้องการความรู้ ความเป็นตัวของตัวเอง การพยายามหาอัตลักษณ์ของตนเองจากการแต่งกาย การใช้คำพูด การแสดงท่าทางเฉพาะตัวเพื่อเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน

พัฒนาการของวัยรุ่น

พรพิมล เจียมนาคินทร์ (2539) ได้แบ่งพัฒนาการที่สำคัญของวัยรุ่นออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย ร่างกายของวัยรุ่นจะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อระบบอวัยวะภายใน เช่น ในระบบการย่อยอาหาร ระบบการไหลเวียนของโลหิต และระบบการผลิตฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อ และลักษณะโครงสร้างภายนอกร่างกาย เช่น การเปลี่ยนแปลงของเสียง การขยายตัวของกล้ามเนื้อและกระดูก การมีขนขึ้นตามร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อให้ร่างกายของวัยรุ่นเจริญเติบโตได้เต็มที่ ผู้ใหญ่ควรเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในการก้าวเข้าสู่วัยรุ่นโดยการให้ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง เช่น การรักษาความสะอาดร่างกาย การบริหารร่างกายเพื่อให้มีสัดส่วนงดงาม แนะนำเรื่องการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การใช้เวลาว่างให้เหมาะสม และการพักผ่อนให้พอเพียง

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ อารมณ์ของวัยรุ่นจะมีลักษณะอ่อนไหวง่าย มีอารมณ์รุนแรงอารมณ์ไม่คงที่ ไม่สม่ำเสมอ และเกิดความเครียดได้ง่าย ทั้งนี้ เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้เกิดความกังวลและขาดความมั่นใจในบุคลิกภาพของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน และการทำงานของต่อมไร้ท่อจะทำให้วัยรุ่นมีพลังงานมาก และอาจไม่ได้ใช้พลังงานที่มีให้เกิดประโยชน์จนทำให้ผู้ใหญ่ไม่พอใจ เช่น ใช้เวลาส่วนตัวอยู่กับเพื่อน หรือเที่ยวเตร็ดเตร่ตามศูนย์การค้า นอกจากนี้ เมื่อต่อมเพศถูกพัฒนาเต็มที่วัยรุ่นจะเริ่มสนใจในเพศตรงข้าม และมีพฤติกรรมเรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้ามซึ่งบางครั้งก็อาจจะขัดใจผู้ใหญ่ และทำให้ถูกผู้ใหญ่ต่อว่าจนทำให้เกิดความเครียดได้

3. พัฒนาการทางด้านสังคม วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ และพฤติกรรมทางสังคมในทุกด้าน วัยรุ่นจะต้องการอิสระเสรีภาพในการคิด การปฏิบัติตัว การคบเพื่อน และต้องการความเป็นส่วนตัว จึงทำให้บางครั้งอาจเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันกับผู้ใหญ่ และส่งผล

ให้วัยรุ่นหันไปใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับการคบเพื่อน และต้องการเลือกกลุ่มเพื่อนที่มีค่านิยม และมีความสนใจในสิ่งเดียวกันเพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับ มีความรู้สึกมั่นใจ และปลอดภัย ทั้งนี้การคบเพื่อนจะช่วยให้วัยรุ่นรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสังคม เรียนรู้การรักษามิตรภาพ มีความเข้าใจตัวเอง และรู้จักรับฟังความเห็นของผู้อื่น การปรับตัวให้เข้ากับสังคมนับว่าเป็นพัฒนาการที่ยากที่สุดของวัยรุ่น

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา ระดับสติปัญญาเป็นอย่างมาก นักจิตวิทยาด้านพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์หลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า สติปัญญาของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างอายุ 18 ถึง 20 ปี โดยในวัยนี้มนุษย์จะสามารถให้นิยามของวัตถุสิ่งของต่างๆ ได้อย่างชัดเจน สามารถแบ่งแยกคุณลักษณะของสิ่งของต่างๆ ได้ดี มีพัฒนาการทางความคิดรวบยอด และมีความคิดในระดับที่เป็นนามธรรม พัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่นปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น รู้จักลองตั้งสมมติฐานหลายๆ แบบเพื่อหาข้อสรุปที่ดี สามารถแก้ปัญหาหลายๆ แบบ โดยมีกระบวนการคิดที่มีระบบและมีเหตุผล มีความจำดีสามารถจดจำสิ่งที่ตนสนใจได้อย่างแม่นยำแต่ก็ไม่นำไปใช้ในเรื่องการเรียน มีความคิดกว้างไกล มีจินตนาการคิดฝันถึงสิ่งต่างๆ อยากรู้อยากเห็นอยากทดลอง และมีความเชื่อมั่นในความเชื่อหรือความเห็นของตนอย่างรุนแรง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเด็กวัยรุ่นจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่เข้ายวนทางอารมณ์ได้ง่าย เพราะเด็กวัยนี้อารมณ์อ่อนไหว เชื่อง่าย หลงง่าย มีอารมณ์ไม่มั่นคงเหมือนผู้ใหญ่ และมักจะเกิดความยุ่งยากทางอารมณ์เสมอ ระยะเวลาที่เด็กจะรู้สึกสงสัย ไม่ปลอดภัย รู้สึกมีความยุ่งยากใจในการที่จะปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นจึงควรมีการปลูกฝังบุคลิกภาพที่เหมาะสมให้กับวัยรุ่นเพื่อให้วัยรุ่นสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

2. แนวคิดครอบครัว

ครอบครัวคืออะไร

“ครอบครัว” เป็นสถาบันสังคมแรกเริ่มที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคมเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อสร้างเสริมทัศนคติกำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม ครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของ

บุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปรกติสุข ขณะเดียวกัน ยังเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ดูแล เยียวยา บำบัด ฟื้นฟู ในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤติที่มากระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย และครอบครัวยังถือเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญสูงต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็น กระบวนการผลิต การบริโภค และการออม ที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งอีกด้วย

Burgess and Locke (อ้างในนิยาม บุญมี, 2534 : 4) กล่าวว่า ครอบครัวหมายถึง ผู้ที่ร่วมครัวเรือน คือสามีภรรยาและบุตรโดยสามีภรรยาอยู่ด้วยกันโดยการสมรส จะมีลูกหรือไม่ก็ได้ มีทายาทสืบสายเลือดก็ได้ หรือบุตรบุญธรรมก็ได้ และการอยู่ร่วมกันแต่ละคนจะต้องมีปฏิภิกิริยาโต้ตอบสัมพันธ์กันเป็นต้นว่าเอาใจใส่ต่อกัน รักกัน จิตใจผูกพันกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันครอบครัวจะมีหน้าที่ในการควบคุมบำบัด ความต้องการทางเพศ หน้าที่ในการสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ให้กับสังคม หน้าที่ในการอบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม หน้าที่ให้ความรักความอบอุ่น หน้าที่กำหนดสถานภาพ เช่น เพศ เชื้อชาติ เป็นลูก เป็นหลาน ฯลฯ หน้าที่ปกป้องคุ้มครองเลี้ยงดูผู้เยาว์ และหน้าที่ทางเศรษฐกิจหรือเป็นหน่วยผลิตเพื่อเลี้ยงดูกัน ฯลฯ

(Horton และ Hunt , 1976 อ้างใน นิยาม บุญมี,2534 : 21-23)

ครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษยชาติครอบครัวไม่ใช่เพียงการแต่งงานใช้ชีวิตอยู่ในบ้านเดียวกันกับคนที่เลือกเป็นสามีหรือภรรยา ในสังคมไทยการมีครอบครัวหมายถึงการสร้างบ้านเรือน การตั้งตัว ซึ่งเรียกว่าการออกเรือน เมื่อมีบุตรครอบครัวจึงมีหน้าที่ที่จะให้การดูแลรักษาในทุกด้านของบุตรทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และลักษณะทางสังคมต่าง ๆ กับเด็ก เพื่อไม่ให้ใครมากล่าวถึงบุพการีได้ว่าสั่งสอนอบรมกันมาอย่างไร ดังคำพังเพยของไทยที่ “สำเนียงส่อภาษากิริยาส่อสกุล” หมายความว่ามาจากตระกูลใดก็จะมีลักษณะตามตระกูลนั้น

(เกษม ต้นติผลาชีวะ, 2536 : 1)

สนิท สมัครการ (2545 : 3) ได้กล่าวว่าครอบครัว คือ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอยู่ร่วมกัน หลังคาบ้านเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน โดยตามปกติครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยสาระสำคัญขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวทุกแบบจะต้องมี ถ้าขาดอย่างใด อย่างหนึ่ง ครอบครัวนั้นถือว่าอยู่ในภาวะวิกฤติ และทำให้ครอบครัวสลายตัวลงไปได้

องค์ประกอบของครอบครัว

สนิท สมัครการ (2545 : 43-44) ได้แบ่งองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับครอบครัวมีดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านชีวะ (Biological factor) คือครอบครัวต้องประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นมนุษย์อย่างน้อยที่สุดต้องมีผู้ที่เป็น “ผู้ใหญ่” หนึ่งคน ส่วนสมาชิกอื่น ๆ จะมีอย่างน้อยเพียงใดนั้นสุดแล้วแต่แบบของครอบครัว แต่จะไม่มีสมาชิกที่เป็นผู้ใหญ่เลยไม่ได้ และโดยทั่วไป ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่างวัยจะต้องเป็นไปโดยสายเลือด (อย่างน้อยก็บางส่วน) ส่วนความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างสมาชิกผู้ใหญ่ในกรณีที่มีมากกว่าหนึ่งนั้น แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีปรากฏอยู่ในครอบครัว แต่ก็ไม่จำเป็นเสมอไป

2. องค์ประกอบทางด้านทรัพย์สิน (Wealth factor) ครอบครัวทุกครอบครัวต้องมีทรัพย์สินของตนเอง คำว่าทรัพย์สินในที่นี้ หมายถึงถึงสิ่งของเครื่องใช้ สมบัติต่าง ๆ

3. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ (Decision making factor) คือครอบครัวแต่ละครอบครัวย่อมทรงไว้ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ของตนโดยสมบูรณ์ คือไม่ต้องอยู่ในอานัติของครอบครัวอื่น ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบในการตัดสินใจจึงคลุมเอาความหมายที่ว่าครอบครัวจะต้องมีหัวหน้าเอาไว้ด้วยเสมอ

สถานการณ์เกี่ยวกับครอบครัวในปัจจุบัน

จากสภาพการการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว อันเกิดจากแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อให้สังคมเกิดความเจริญ โดยเน้นที่การเติบโตและการขยายตัวขององค์ประกอบต่าง ๆ อันเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนา ทำให้คนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมและสถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบ โดยสภาพการณ์ของครอบครัวในปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาอยู่ประกอบด้วย (ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ,2545 : 5-7)

1. ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง เดิมครอบครัวจะเป็นลักษณะครอบครัวขนาดใหญ่ ในแต่ละครอบครัวมีลูกเฉลี่ยประมาณ 6 – 7 คน ในระยะเริ่มของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่นับตั้งแต่มีการวางแผนครอบครัวเป็นต้นมา จำนวนบุตรในครอบครัวมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว โดยในปี 2542 ผู้หญิงไทยมีบุตรเฉลี่ยเพียง 1.8 คนเท่านั้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2543)

2. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป จากอดีตครอบครัวมีสมาชิกในครอบครัวหลายชั่วอายุคน เช่น มีปู่ย่า ตายาย และมีญาติอื่นรวมเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันนี้ครอบครัวกลับมี

ลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูกมีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตเมือง

3. ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความมั่นคงในครอบครัวลดลง โดยสถาบันครอบครัวมีความมั่นคงลดน้อยลงจากเดิมข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีมากขึ้น หรือแม้แต่การใช้ความรุนแรงในครอบครัวโดยตรง สภาพการณ์ต่าง ๆ ทำให้ความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง การใช้เวลาร่วมกันและการสนับสนุนกันทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจลดน้อยลงไปด้วย โดยความสัมพันธ์และความมั่นคงในครอบครัวมีตัวชี้วัดที่ชัดเจน คือสถิติการหย่าร้าง การทอดทิ้งกันไป หรือการแยกทางกันของสามี ภรรยา ที่มีให้เห็นมากมายและไม่มีแนวโน้มที่จะลดลงในปัจจุบัน

4. การอบรมเลี้ยงดูลูก โดยในอดีตเด็กจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากแม่อย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน เติบโตมาในครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ มีญาติผู้ใหญ่ช่วยดูแลและอบรมสั่งสอน ส่วนการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบัน ที่ผลการวิจัยส่วนใหญ่ระบุว่า การเลี้ยงดูมีรูปแบบมากขึ้น นอกจากพ่อแม่เลี้ยงดูแล้วยังมีพี่เลี้ยงและสถานเลี้ยงเด็ก และเด็กถูกส่งเข้าสู่โรงเรียนอย่างรวดเร็วและเสื่อมถอยลงก็เข้ามามีบทบาทในบ้านมาก ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ทางอ้อมจากสื่อมวลชนมากขึ้น เด็กจะซึมซับค่านิยมทั้งที่ดีและไม่ดี

รูปแบบของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่น

วันเพ็ญ พงศ์ประยูร (2527 : 405) ได้กล่าวถึงรูปแบบของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นดังนี้

1. ครอบครัวที่ต้องการให้ทุกอย่างสมบูรณ์แบบที่สุด ดีที่สุด พ่อแม่แบบนี้จะตั้งความหวังเกินความเป็นจริง ในการฝึกอบรมลูกจะไม่ยืดหยุ่น ทุกอย่างตายตัว เช่น ต้องขับถ่ายเป็นเวลา เด็กที่ถูกฝึกแบบนี้จะเป็นพวกเถรตรง ไม่ยืดหยุ่น ไม่เชื่อใจคนอื่น ดูถูกความสามารถคนอื่นจึงต้องทำเองทุกอย่าง ไม่แบ่งความรับผิดชอบให้ใคร กลัวเขาจะทำดีไม่เท่าตน มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น เพราะยืดหยุ่นไม่เป็น สะอาดเกินไป เรียบร้อยเกินไป มีความคิดแคบ หาความสุขไม่ได้

2. ครอบครัวที่ปล่อยลูกมากเกินไปมักเกิดจากพ่อแม่ที่ขาดความรัก ความอบอุ่นไม่สามารถให้ความรักกับลูกได้ด้วยคำพูดและกิริยาท่าทางที่แสดงถึงความรัก เวลาส่วนใหญ่ของพ่อแม่จะทำกิจกรรมนอกบ้าน คิดเวลาเป็นพวกเงินทอง เป็นพวกหลงวัตถุ มักให้เงินแทนความรักแก่ลูกตามที่ลูกต้องการ แต่เด็กคิดว่าพ่อแม่ไม่รักตนไม่มีเวลาให้ เด็กจึงไม่ได้รับการฝึกอบรมในเรื่องการแสดงอารมณ์และควบคุมอารมณ์ เด็กมักถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนรับใช้ซึ่งทำให้ทุกอย่าง จนเด็กทำงานบ้านไม่เป็นมักเป็นคนเจ้าอารมณ์ อารมณ์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เวลาโกรธจะแสดง

อารมณ์อย่างรุนแรงแล้วจะพอใจ เช่น ทำลายข้าวของ เด็กมักเป็นคนเห็นแก่ตัว เหนงา ไม่เชื่อมั่นในตนเอง บางคนใช้ยาเสพติดเป็นที่พึ่ง

3. ครอบครัวที่ตั้งมาตรฐานการอบรมลูกที่ผิดไปจากความเป็นจริง คือเน้นหนักในเรื่องถูกผิดอย่างรุนแรง ถือเรื่องเพศเป็นเรื่องสกปรก เด็กเถียงไม่ได้ต้องอยู่ในโอวาท ถ้าเถียงจะถือว่าเลวและเป็นบาป เด็กจะกลายเป็นเด็กซึมเศร้า ดูถูกตัวเอง ถ้าทำตนไม่ได้ดังที่พ่อแม่ต้องการ จะเห็นตนไม่มีค่า บางคนเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องเจ็บปวด น่าอับอาย ชีวิตครอบครัวไม่มีความสุข ผลจากครอบครัวแบบนี้ เด็กวัยรุ่นจะปรับตัวแบบหวานเกินไป ชอบยกยอคนอื่นเกินความเป็นจริง ชอบประจบสอพลอแต่ไม่จริงใจกับใคร ลับหลังจะหักหลังผู้อื่นทันที ไม่ไว้ใจใครทั้งสิ้น

4. ครอบครัวที่ฝึกระเบียบวินัยผิดๆ เช่น สร้างกฎเกณฑ์ให้เข้าใจว่าคนดีคือคนที่เชื่อฟังและทำตามพ่อแม่ ชอบเน้นการสร้างระเบียบวินัยที่ผิดๆ เช่น ลูกอยู่ในวัยเรียนต้องเรียนอย่างเดียว ห้ามดูหนัง ดื่มเหล้า มีแฟน เด็กจะเป็นคนที่ปราศจากความคิดที่เป็นของตัวเอง เป็นคนไม่มีเหตุผล เด็กยอมอึดอัด จึงแสดงออกในรูปการต่อต้าน และทำตรงกันข้ามกับที่พ่อแม่กำหนด

5. ครอบครัวที่พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีๆ ให้เด็กเห็น เช่น ชอบดื่มเหล้า เล่นการพนัน ชอบโกหก แต่สอนลูกว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ดีอย่าทำ เด็กเริ่มดูถูกพ่อแม่ ไม่ศรัทธา ต้องพึ่งคนอื่นแทนพ่อแม่ เช่น พึ่งพระ ครู การพึ่งเพื่อนก็ไม่มีทิศทางชีวิตและวิถีคิด ถ้าคบเพื่อนอาจชักชวนกันไปติดยาเสพติด

6. ครอบครัวที่โง่ลูกมากเกินไป ทำทุกอย่างให้ลูกจนลูกเป็นเด็กไม่กล้าคิดไม่กล้าทำ ไม่กล้าตัดสินใจ พึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา มักมีปัญหาในการปรับตัวกับเพื่อนเพราะขาดการฝึกหัดให้คิดและไม่ภูมิใจตนเอง

7. ครอบครัวที่ไม่ยอมรับเด็กเป็นลูก มักจะพบในรายที่พ่อแม่ยังไม่พร้อมจะมีลูกจึงไม่รักลูก เด็กจะแสดงออกในอาการซึม เหนงา ว่าเหว่ รู้สึกไม่เป็นมิตรกับใคร ดื้อ เถียงพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่ไม่เข้าใจคุณค่า เชี่ยยงตีอย่างรุนแรง เด็กจะมีความแค้น อาจแก้แค้นโดยการลักขโมย ทำลายตนเอง โดยติดยาเสพติด ประชดชีวิตในรูปแบบต่างๆ ติดเหล้า ติดการพนัน เป็นต้น

8. ครอบครัวที่ให้ความรักลูกไม่เท่ากัน จะเห็นชัดในครอบครัวที่มีพฤติกรรม เช่น รักลูกชายมากกว่าลูกสาว หรือรักลูกบางคน เด็กที่พ่อแม่รักเป็นพิเศษจะทำอะไรก็ได้ ไม่มีใครกล้าว่า ทำผิดพ่อแม่จะปกป้อง ลูกคนอื่นยอมโกรธที่พ่อแม่ไม่สนใจ ไม่ให้ความยุติธรรม จึงแสดงออกโดยการอิจฉาริษยา การลดความริษยาในเด็กควรเริ่มทำโดยให้เหตุผลอธิบายผลได้ผลเสียให้ลูกฟังตั้งแต่เด็กๆ อย่างสม่ำเสมอว่าทำไมพ่อแม่จึงทำเช่นนั้น

9. ครอบครัวที่ไม่ลงรอยกันในชีวิตสมรสมักจะเกิดความระหองระแหงเนื่องจากการเลือกคู่ครองจากฐานะทางสังคมหรือทางการเงินเป็นหลัก โดยไม่ศึกษากันให้ดีพอ พ่อแม่จะใส่อารมณ์โกรธของตนมาสู่ลูก มีการพูดประชดประชันกันว่า เด็กไม่ดีเหมือนพ่อ ไม่เหมือนแม่ หรือทุบตีเด็กโดยเด็กไม่เข้าใจว่าเขาทำผิดอะไร ควรแก้ไขอย่างไร บางครั้งทำให้เด็กเกลียดครู่ที่เพศเดียวกับพ่อแม่ที่ตนไม่ชอบ เด็กจะเติบโตเป็นคนขวางโลกปรับตัวไม่ได้ พุดจาไม่เข้าหู และไม่ไว้ใจใคร อาจจะประชดชีวิต เช่น เจ้าชู้ ชี้อมา สำนอนทางเพศ

10. ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันแบบคนโรคประสาท โรคจิต เช่น แม่บางคนที่มีเมสเสรัก็จะไม่รับรู้ไม่สนใจความคิดหรือการกระทำของลูกหรือพ่อแม่บางคนที่ย้ำคิย้าทำหรือกลัวความเจ็บไข้จะคอยดูแลลูกห้ามออกนอกบ้านจนเด็กรู้สึกลัวว่าตนเองเป็นคนอ่อนแอ ป่วยตลอดเวลา

3. แนวคิดการหย่าร้าง

การหย่าร้างคืออะไร

ราชบัณฑิตยสถาน (2539 : 896) ได้ให้ความหมายของการหย่าร้าง หมายถึง การเลิกเป็นผัวเมียกันหรือเลิกร้างกัน ซึ่งทำให้การสมรสสิ้นสุดลง โดยความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย หรือโดยคำพิพากษาของศาล

สุพัตรา สุภาพ (2523 : 56) การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดชีวิตการแต่งงานของคู่สมรส เป็นการแตกแยกของบุคคลที่เคยมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

จากความหมายของหย่าร้างสรุปได้ว่าการหย่าร้างหมายถึงการสิ้นสุดของชีวิตแต่งงานของคู่สมรส การแยกทางกันเดินของสามีและภรรยา

สาเหตุของการหย่าร้าง

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2547 : 14-15) ได้สรุปสาเหตุสำคัญของปัญหาครอบครัวที่นำไปสู่การหย่าร้างของครอบครัวมีดังนี้

1. ความไม่พร้อมและไม่ได้เตรียมตัวที่จะเป็นครอบครัว การขาดความพร้อมของพ่อและแม่ในด้านต่างๆ เช่น สุขภาพ อายุที่เหมาะสม จิตใจอารมณ์ที่จะต้องมีความวุฒิภาวะเพียงพอในการที่จะรับภาระพ่อแม่ตลอดจนการขาดความพร้อมในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว

2. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ส่งผลให้ครอบครัวไม่อาจทำหน้าที่ยุติบาทของตนได้อย่างสมบูรณ์ ไม่อาจปรับตนเองได้ นอกจากนี้ครอบครัวที่อ่อนแอยังขาดสวัสดิการครอบครัวที่เหมาะสมรองรับ

3. สังคมไม่ตระหนักในความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวมีผลกระทบ ต่อสังคมส่วนรวมจึงขาดจิตสำนึกและพลังร่วมกันจากทุกสถาบันในสังคมที่จะพัฒนาครอบครัว ป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัว

4. สื่อมวลชนเป็นสถาบันสังคมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อครอบครัว และสมาชิกของ สังคมโดยสื่อมวลชนยังไม่ได้ให้ความสนใจในการพัฒนาครอบครัวเพียงพอ นอกจากนี้บางส่วนของ สื่อมวลชนได้ช่วยตอกย้ำให้เกิดผลทางลบแก่ผู้รับสารอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเช่น การ ปลุกฝังค่านิยมฟุ้งเฟ้อ มอมเมา การใช้ความรุนแรง พฤติกรรมสำสอนทางเพศ และสื่อลามก ต่าง ๆ

นอกจากนี้ Good ก็ได้กล่าวถึงโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลทำให้ทัศนคติ เรื่องการหย่าร้างเปลี่ยนแปลงไปและมีผลทำให้อัตราการหย่าร้างมีแนวโน้มมากขึ้นดังนี้ (วันทนา กลิ่นงาม, 2524 : 17-22)

1. มีกฎหมายเสรีเรื่องการหย่าร้าง โดยการหย่าร้างในปัจจุบันทำได้ง่ายกว่าที่เคยมี มาแต่ก่อนเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต

2. การผ่อนคลายในการยึดถือศาสนาโดยคู่สมรสจะหย่าร้างกัน เนื่องจากคำนึงถึง ตัวเองมากกว่าการคำนึงถึงศีลธรรมเช่นแต่ก่อน

3. ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความกดดันจากเครือญาติและมิตรสหาย โดยมีการยอมรับการมากขึ้นว่าการขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิตสมรสไม่อาจแก้ไขให้ดีขึ้นได้

4. การมีทางเลือกมากขึ้น โดยเฉพาะสามี และภรรยาหย่าร้างกันไป ก็มีช่องทางในการเลือกทางเดินชีวิตมากขึ้น เช่นการแต่งงานใหม่

5. บทบาททางเพศที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเด็มีสามีเป็นผู้นำครอบครัว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรม ผู้หญิงถูกดึงเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทำให้การยอมรับบทบาทของการเป็นภรรยาและแม่น้อยลง

6. การลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์ โดยผู้หญิงเมื่อทำงานหาเลี้ยงตัวเองได้เป็น อิสระทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีความคิดว่าถึงแม้หย่าร้างก็สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้

7. การเพิ่มขึ้นของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่ม เด็กสาว จากการศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานมีโอกาสทำให้เกิดการหย่าร้างสูง

8. การมีสถาบันต่าง ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนสถาบันครอบครัว เช่น สถานรับเลี้ยง เด็กแรกเกิด โดยสถาบันเหล่านี้มีผลทำให้ความสำคัญของสถาบันครอบครัวลดลง

Pinard ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการหย่าร้างว่า การที่คนเราตัดสินใจหย่าร้างมากขึ้น และง่ายกว่าเดิม มีสาเหตุมาจากแรงขับทางสังคม กล่าวคือ ภายใต้ลักษณะของชุมชน ระบบอุตสาหกรรม หรือลักษณะของชุมชนแบบเมืองจะมีแรงขับทางสังคมที่ทำให้ลายบรรทัดฐานทางประเพณีเกี่ยวกับการสมรสทำลายระบบประเพณีเกี่ยวกับหัวหน้าครอบครัวแบบโบราณ เกิดการมีสถาบันอื่น ๆ นอกเหนือจากสถาบันครอบครัว สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน ประเพณี ทัศนคติ จากที่เคยมีต่อการหย่าร้างในลักษณะแบบโบราณ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่ควรเกิดขึ้นกับคู่สมรสในครอบครัว มาเป็นลักษณะของการตัดสินใจหย่าร้างง่ายขึ้นกว่าเดิม (มาลี จีรวัดมนานนท์, 2545 : 31)

สถิติการหย่าร้าง

เมื่อพิจารณาสถานการณ์การหย่าร้างของคนไทยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พบว่าอัตราการหย่าร้างมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงสถิติการสมรสและการหย่าร้างของคนไทยระหว่างปี 2545 -2549

ปี พ.ศ.	สมรส	หย่า	% การหย่า
2545	291,734	59,735	20.5
2546	328,356	80,886	24.6
2547	365,721	86,982	23.8
2548	345,234	90,688	26.3
2549	347,913	91,155	26.2

แหล่งข้อมูล : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากตารางจะพบว่าสถานการณ์ครอบครัวไทยกำลังน่าเป็นห่วง สถิติการจดทะเบียนสมรสและหย่าร้างมีแนวโน้มสูงขึ้น เห็นได้จากในปี 2545 มีการจดทะเบียนสมรส 291,734 คู่ การหย่าร้าง 59,735 คู่ ปี 2547 มีการจดทะเบียนสมรส 365,721 คู่ การหย่าร้าง 86,982 คู่ และในปี 2549 มีผู้จดทะเบียนสมรส 347,913 คู่ การหย่าร้าง 91,155 คู่ หรืออัตราการหย่าร้างคิดเป็นร้อยละ 26 หรือกล่าวได้ว่า มีคนไทยมีการหย่าร้าง 1 คู่ทุกๆ การจดทะเบียน 5 คู่ โดยเฉลี่ยหย่าร้างกันชั่วโมงละ 10 คู่

จากการศึกษาภาวะความอยู่ดีมีสุขของประชาชนด้านชีวิตครอบครัว พบว่ามีแนวโน้มลดลง (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, 2546) โดยเฉพาะดัชนีด้านสัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมีค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ 80.85 ในปี 2539 ลดลงเป็นร้อยละ 70.77 ในปี 2545 แสดงให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันและความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวเริ่มเสื่อมสลาย ความผูกพันความเกื้อกูลในครอบครัวเริ่มห่างเหิน อันเนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ที่บีบบังคับให้สมาชิกในครอบครัวต้องพึ่งตัวเองมากขึ้น ขาดความดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัว ความอดทน ความพึ่งพากันลดน้อยลง ขาดความเข้าใจระหว่างคู่สมรส พ่อ แม่ ลูก หรือเครือญาติในครอบครัว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงทั้งในครอบครัวและสังคม

ผลกระทบจากการหย่าร้างต่อบุตร

ครอบครัวถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัยรุ่นให้เกิดสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม โดยเด็กที่เติบโตมาในครอบครัวที่พ่อแม่รักใคร่กลมเกลียวกัน มีการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม ทั้งพ่อและแม่ต่างแสดงบทบาทสมกับความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี บุตรก็จะได้เรียนรู้บทบาทของตนเองอย่างเหมาะสมจากการแนะนำของพ่อแม่ ทำให้เด็กเติบโตมามีบุคลิกภาพที่เหมาะสม ในทางตรงข้ามถ้าเด็กเติบโตในครอบครัวที่พ่อแม่ขาดความปรองดอง ทะเลาะวิวาท ก็จะทำให้เด็กมีปัญหาทางบุคลิกภาพ เช่น เก็บความรู้สึกและอารมณ์ในทางลบไว้ ทำให้เป็นเด็กขาดมนุษยสัมพันธ์มีบุคลิกภาพที่หวาดระแวง (จรรยา สุวรรณทัต, 2527:174-176)

จากงานวิจัยของ Hetherington และผู้ร่วมงาน (1976, 1973) ได้ศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างระหว่างพ่อแม่ชนชั้นกลาง 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือพ่อแม่หย่าร้างเมื่อไม่นานมานี้ อีกกลุ่มยังอยู่ด้วยกันในระยะเวลาใกล้เคียงกัน และพบความแตกต่างอย่างชัดเจนในคุณภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก พ่อแม่ในครอบครัวที่หย่าร้างเน้นในด้านวุฒิภาวะแก่เด็กน้อยกว่า แสดงความรักใคร่ต่อลูกน้อยกว่า พ่อแม่จะมีการอบรมระเบียบวินัยและการควบคุมลูกของตนที่มีลักษณะผันแปรง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับพ่อแม่ที่ยังอยู่ด้วยกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่อยู่ในบ้านของครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่ มักจะมีปัญหาในด้านพุทธิปัญญา อารมณ์ และสังคม มากกว่าเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ผู้ปกครองหย่าร้างมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมมากขึ้น (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพิพงษ์, ม.ป.ป. : 20-21)

สุพัตรา สุภาพ (2533 : 34) ได้อธิบายถึงผลจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อตัวเด็กในครอบครัว ประกอบด้วย

1. การขาดความรัก ความอบอุ่น จากสภาพเดิมที่พ่อกับแม่ให้ความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคงทางจิตใจ แต่ความสัมพันธ์แบบนี้ต้องถูกทำลายไป เป็นการทำลายความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ซึ่งมีผลกระทบต่อพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ทำให้บุตรขาดความมั่นคง และความปลอดภัย บุตรไม่รู้ว่าจะหันหน้าไปพึ่งใคร บางครั้งนำไปสู่การมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้

2. การปรับตัวของเด็กส่วนใหญ่หลังการหย่าร้าง บุตรมักจะอยู่กับฝ่ายแม่มากกว่าฝ่ายพ่อ ทำให้บุตรขาดตัวแบบในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ เพราะบางครั้งแม่ก็ไม่สามารถที่จะแสดงบทบาทแทนพ่อได้

3. ความจงรักภักดี โดยทั่วไปบุตรชายมักจะมีแนวโน้มเพียงจะเป็นฝ่ายแม่ และแม่ส่วนมากก็พยายามพูดให้ลูกเห็นอกเห็นใจ ซึ่งจะทำให้ไม่ชอบพ่อมากขึ้น ส่วนลูกสาวมักจะเห็นอกเห็นใจพ่อ และอาจเห็นว่าแม่ไม่ถูก แต่โดยทั่วไปเด็กทั้งสองจะมีความใกล้ชิดกับแม่มากกว่าพ่อ ในกรณีที่ครอบครัวไม่มีความสุข ลูกสาวและลูกชายมักจะเข้าข้างแม่มากกว่าพ่อ

สุเกสินี สุภธีระ (2524 อ้างใน ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, 2534 : 28-30) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการหย่าร้างไว้ดังนี้

1. ผลของการหย่าร้างต่อคู่หย่าร้างโดยการหย่าร้างไม่ใช่การกำจัดปัญหาโดยสิ้นเชิง แต่ทำให้เกิดปัญหาใหม่ในอนาคตซึ่งคู่หย่าร้างต้องเผชิญตามลำดับ เช่น ด้านเศรษฐกิจ บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัว

2. ผลต่อเด็กการหย่าร้างจะมีผลกระทบต่อเด็กมากน้อยเพียงใดเป็นเรื่องที่อภิปรายถกเถียงและหาข้อยุติไม่ได้ โดยคนส่วนมากเชื่อว่าเด็กจะได้รับทุกข์แสนสาหัสจากการหย่าร้างมากกว่าพ่อแม่ ไม่ว่าจะมีความมั่นคงทางจิตใจทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาของเบญจพร ปัญญา (2541 : 37-42) พบว่าการหย่าร้างได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเด็ก โดยปฏิกิริยาในเด็กจะขึ้นอยู่กับอายุ เพศของเด็ก ความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ การเลี้ยงดูภายหลังการหย่าร้าง โดยความรุนแรงแบ่งได้ดังนี้

- เด็กเล็ก จะมีพฤติกรรมถดถอย หงุดหงิด อารมณ์เสียมากขึ้น
- เด็กวัยรุ่น จะมีความรู้สึกที่ตนเองถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง สิ้นหวัง บางคนโกรธพ่อแม่ที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก บางคนมีปัญหาความประพฤติ เช่น ก้าวร้าว เกเร ผลการเรียนลดลง เด็กจะมีความกังวลอนาคตของตนเอง

- วัยรุ่น สามารถรับรู้ความเป็นจริงมากขึ้น สามารถปรับตัวเมื่อพ่อแม่หย่าร้างได้ดีกว่าก่อนการหย่าร้าง วัยรุ่นอาจมีปัญหาความประพฤติตามมา เช่น การหาสิ่งอื่น

มาชดเชยในชีวิต โดยการขับรถเร็ว ทะเลาะวิวาท บางคนปรับตัวได้ดี มุ่งความสนใจในการเรียน การกีฬา แต่บางรายก็เป็นปัญหา เกเร ใช้สารเสพติด

จากรายงานของศูนย์วิจัยครอบครัว มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้างจะมีปัญหาไปตลอดชีวิต เด็กเหล่านี้จะกระทำผิดและมีปัญหาทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมมากกว่าเด็กมาจากครอบครัวที่มีพ่อและแม่ โดยพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กจะไม่เหมาะสมแค่ไหนยังขึ้นอยู่กับช่วงอายุของเด็กในขณะที่พ่อแม่หย่าร้างกัน โดยเด็กอายุ 12-15 ปี จะได้รับผลกระทบที่เลวร้ายที่สุด รองลงมาก็เป็นช่วงก่อนวัยเรียน จากการศึกษาคณะ 17,000 คน ในอังกฤษและนิวซีแลนด์ พบว่า เด็กจากครอบครัวที่หย่าร้างจะออกจากบ้านในช่วงอายุน้อยๆ กล่าวคือ เด็กจากครอบครัวหย่าร้าง ประมาณ 45 เปอร์เซ็นต์จะสมรสเมื่ออายุ 20 ปี ในขณะที่เด็กที่มีอายุเท่ากันจากครอบครัวที่มีพ่อและแม่จะสมรสเมื่ออายุ 20 ปีเพียง 15 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างจะขาดความอบอุ่น จึงต้องหาผู้ที่จะให้ความรักความเข้าใจและความอบอุ่นกับตนเองเพื่อทดแทนสิ่งเหล่านี้จากพ่อแม่แน่นอน นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดจากการหย่าร้างของพ่อแม่จะเป็นกับลูกที่มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยหรือพ่อแม่อยู่ในวงสังคมชั้นสูง มักจะเป็นปัญหารุนแรงค่อนข้างมาก โดยลูกจะประชดชีวิตด้วยการหนีออกจากบ้านหรือติดยาเสพติดหรือมั่วสุมทางเพศในที่สุด (บัญญัติ สุขศิริงาม, 2542)

Seidenspinner และ Burger (1982) ได้สำรวจเกี่ยวกับการวางแผนชีวิตของเด็กผู้หญิงโดยเปรียบเทียบระหว่างเด็กผู้หญิงที่มาจากครอบครัวที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กับลูกสาวของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ผลการศึกษาพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวกลุ่มหลังให้คุณค่าของความเป็นอิสระมากกว่า และมีการสงวนท่าทีเกี่ยวกับการแต่งงานและความเป็นแม่มากกว่า โดยพวกเขาจะจินตนาการถึงสิ่งอื่น ๆ ในชีวิตมากกว่าการแต่งงาน และพวกเขามีความทะเยอทะยานอย่างเด่นชัดต่อการพึ่งตนเองได้ทางอาชีพและทางการเงินด้วยความพยายามของตนเอง และเด็กผู้หญิงจำนวนมากที่ในความคิดของพวกเขาต่างก็มีเรื่องราวของแม่ และมีความตั้งใจที่จะไม่แต่งงาน (อลิซาเบธ เบค-เกอร์นเฮม เขียน วารุณี ภูริรินสิทธิ์ แปล, 2550 : 46)

เจฟฟรีย์ จี แฮท (Hett 1986, 34 อ้างถึงใน กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์ 2531, 57) ได้ศึกษาเรื่อง "Family Separation: Its Effects upon the Educational and Social Emotional Growth of Children" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแม่ของเด็กที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้างจำนวน 16 คน เด็กจากครอบครัวที่หย่าร้างจำนวน 21 คน และเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกันจำนวน 21 คน ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้าง จำนวน 50% ของทั้งหมด มีคะแนนต่ำกว่าระดับชั้นโดยเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกันจะมี

เพียง 29% เท่านั้น และเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้างจะมีปัญหาทางพฤติกรรมที่โรงเรียนมากกว่าเด็กที่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าการหย่าร้างของพ่อแม่ส่วนใหญ่ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่มีต่อบุตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยผลกระทบที่บุตรได้รับมีทั้งผลกระทบทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ โดยช่วงอายุของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างมีผลกระทบต่อบุตรแตกต่างกันด้วย โดยเด็กที่ยังเล็กอยู่จะได้รับผลกระทบทางจิตใจมากกว่าเด็กที่โต

ปฏิกริยาของบุตรต่อการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่

จากการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ที่เกิดขึ้นบ่อยในสังคมไทย ได้นำมาซึ่งความเจ็บปวด ความสะเทือนใจโดยเฉพาะบุตร ปฏิกริยาของบุตรต่อการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ ประกอบด้วย (นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2550:197-198)

1. ความสับสน โดยเด็กเล็ก ๆ ส่วนใหญ่ยังไม่มีความสามารถในการที่เข้าใจถึงความขัดแย้งของพ่อกับแม่ เขาไม่เข้าใจและนึกไม่ออกว่าบ้านที่ไม่มีพ่อหรือแม่อยู่จะเป็นอย่างไร และเมื่อเด็กต้องเจอเหตุการณ์ดังกล่าว เด็กจะใช้วิธีการปฏิเสธความจริงในรูปแบบต่าง ๆ กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2. ความรู้สึกผิด เด็กมักจะรู้สึกเมื่อพ่อแม่แยกทางกัน เพราะเด็กจะมองตัวเองเป็นศูนย์กลางของชีวิตครอบครัว เป็นผู้รักษาชีวิตคู่ของพ่อกับแม่ ถ้าพ่อแม่ไม่มีความสุข เด็กจะคิดว่าเป็นความผิดของเขาที่ทำให้พ่อแม่แยกทางกัน ถ้าพ่อแม่เถียงกันว่าจะให้เขาอยู่กับใคร ก็จะเป็นการตอกย้ำว่าเขาคือต้นเหตุที่ทำให้พ่อแม่แยกทางกัน และเขาจะใช้ความพยายามที่จะทำให้พ่อแม่กลับมาคืนดีกัน แต่ถ้าความพยายามนั้นไม่สำเร็จเขาจะยิ่งรู้สึกล้มเหลวมากขึ้น

3. ความวิตกกังวล เด็กที่โตแล้วพอที่จะรู้ความหมายของการหย่าร้าง แต่จะมีความวิตกกังวลต่างออกไปจากเด็กโต ในเด็กวัยนี้พวกเขาจะกลัวการถูกทอดทิ้ง กลัวว่าพ่อแม่จะไม่รักเขาอีกต่อไปแล้ว ความรู้สึกกลัวและมีความวิตกกังวล มักนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่โยเย หรือมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว นอกจากนี้ความวิตกกังวลของเด็กบางคนอาจแสดงออกมาในรูปของการนอนละเมอ ผื่นร้าย ตื่นกลางดึกบ่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม เด็กบางคนอาจจะมองเรื่องการหย่าร้างของพ่อแม่ด้วยความรู้สึกโล่งอก ซึ่งเกิดขึ้นในกรณีที่พ่อแม่พวกเขาทะเลาะวิวาทกันทุกวัน และมีการใช้กำลังทำร้ายร่างกายคนในบ้าน โดยเด็กในบ้านแบบนี้มักจะเห็นความสงบสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องออกจากบ้าน

ก็เป็นได้ การแยกทางกันของพ่อกับแม่ในลักษณะนี้ จึงเป็นทางออกที่เด็กอยากให้เกิด เพราะพวกเขากลัวและเบื่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของเขาทุกวัน

เมื่อพ่อแม่ได้หย่าร้างกัน เด็กต้องผ่านขั้นตอนทางด้านจิตใจ เพื่อให้เด็กสามารถปรับตัว หลังการหย่าร้างของพ่อแม่ มีทั้งหมด 6 ขั้นตอน เด็กส่วนมากสามารถปรับตัวผ่านขั้นตอน 1 - 2 ภายใน 1 ปีแรก และสามารถปรับตัวผ่านขั้นตอน 3-6 ช่วงวัยรุ่น ขั้นตอนในการปรับตัวทางด้านจิตใจมีดังนี้คือ (เบญจพร ปัญญา ยง, 2541:37-42)

1. การรับรู้ความเป็นจริงว่าชีวิตสมรสของพ่อแม่สิ้นสุดลงแล้ว เข้าใจว่า พ่อกับแม่ไม่ได้เป็นคู่สามีภรรยาอีกแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ทั้งคู่ยังคงเป็นพ่อและแม่อยู่ถ้าทำไม่ได้ เด็กจะรู้สึกถูกทอดทิ้ง รู้สึกเศร้าเสียใจ หรือโกรธ และอาจใช้การจินตนาการเพื่อปฏิเสธสภาพการหย่าร้างของพ่อแม่

2. การดึงตัวเองออกจากความขัดแย้งและความทุกข์ของพ่อแม่ เด็กจำเป็นต้องเล่น มีกิจกรรมและมีความสัมพันธ์กับเพื่อนที่โรงเรียน เพื่อหนีห่างจากความสัมพันธ์ของพ่อแม่ ถ้าทำไม่ได้ เด็กจะคิดกังวลโศกเศร้าอย่างมากเกี่ยวกับความขัดแย้งของพ่อแม่

3. ทำใจยอมรับการสูญเสีย การหย่าร้างทำให้เกิดการสูญเสียหลายอย่าง เช่น สูญเสียพ่อหรือแม่ สูญเสียครอบครัวที่สมบูรณ์ สูญเสียสิทธิบางอย่าง สูญเสียเพื่อนฯลฯ มีการเปลี่ยนแปลงกิจวัตรประจำวัน เด็กจำเป็นต้องปรับตัวให้ได้กับการสูญเสีย ถ้าทำไม่ได้ เด็กจะรู้สึกตนเองไม่เป็นที่ต้องการพ่อแม่ไม่รักไม่ได้พบพ่อหรือแม่อีกคนหนึ่ง

4. โกรธและตำหนิตนเอง เด็กจะเลิกตำหนิพ่อหรือแม่หรือทั้งคู่หรือตนเองว่าเป็นสาเหตุของการหย่าร้าง ถ้าทำไม่ได้ เด็กไม่สามารถเห็นใจหรือเข้าใจเหตุผลของพ่อแม่ เด็กจะไม่ให้อภัยกับพ่อหรือแม่ ไม่ให้เกียรติพ่อแม่

5. การยอมรับการหย่าร้าง เด็กสามารถเข้าใจและยอมรับการการหย่าร้างเป็นเรื่องของพ่อแม่ และเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหาของพ่อแม่ และเลิกจินตนาการว่า พ่อ แม่ จะกลับมาคืนดีกัน ถ้าทำไม่ได้ เด็กก็ยังคิดหมกหมุ่นว่าพ่อแม่ จะกลับมาคืนดีกัน มาอยู่ด้วยกันพร้อมหน้า พ่อ - แม่ - ลูก แม้ว่าพ่อหรือแม่ต่างก็แต่งงานใหม่ไปแล้ว

6. ก้าวสู่ความหวังที่เป็นจริง เด็กเข้าใจว่าเขาหรือเธอสามารถรักคนอื่นและถูกรักได้เช่นเดียวกัน ถ้าทำไม่ได้ เด็กจะกลัวความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเพื่อนเพศตรงข้ามไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่เชื่อใจตนเอง และรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยไร้ค่า

ความเสี่ยงในชีวิตของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง

Amato (1993) และ Kelly and Emery (2003) ระบุว่า มีความเสี่ยงหลายประเภท ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อความยากลำบากในการดำเนินชีวิตแก่เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกัน โดยความเสี่ยง เหล่านี้ ประกอบด้วย

1. การสูญเสียพ่อแม่ การหย่าร้างมักจะส่งผลทำให้เกิดการขาดการติดต่อกับพ่อ หรือแม่คนใดคนหนึ่ง และการขาดสิ่งนี้ยังทำให้เด็กขาดความรู้ ทักษะ และแหล่งทรัพยากรทางการเงิน ทางอารมณ์ และอื่นๆ ของพ่อหรือแม่

2. การสูญเสียทางเศรษฐกิจ ผลของการหย่าร้างอีกอย่างหนึ่งก็คือ เด็กที่อาศัยอยู่กับครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวน่าจะมีความเป็นไปได้น้อยกว่าในการที่จะมีแหล่งสนับสนุนทางเศรษฐกิจพอๆกับเด็กที่อยู่ในครอบครัวสมบูรณ์แบบ สืบเนื่องจากภายหลังการหย่าร้าง พ่อแม่ที่ได้รับสิทธิ์ในการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งส่วนมากจะเป็นแม่ มักจะมีรายได้น้อยกว่าครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่ และครอบครัวที่หย่าร้างหลายครอบครัวมีการเปลี่ยนย้ายที่อยู่ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนโรงเรียน การเปลี่ยนสถานเลี้ยงดูเด็ก การเปลี่ยนเพื่อน และเปลี่ยนความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่งอาจจะทำให้เด็กมีปัญหามากขึ้น

3. ความเครียดในชีวิตที่มากขึ้น การหย่าร้างมักจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสถานะความเป็นอยู่ของเด็ก เช่น การเปลี่ยนหรือย้ายโรงเรียน การย้ายบ้าน และอื่นๆ นอกจากนี้ บ่อยครั้งที่เด็กมักจะต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนและสมาชิกของครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียดแก่เด็ก

4. การปรับตัวในความเป็นพ่อแม่ โดยทั่วไปแล้วเด็กจะทำตัวอย่างไรในครอบครัวนั้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากสุขภาพทางด้านจิตใจของพ่อแม่ ดังนั้นเด็กที่พ่อแม่ของพวกเขาปรับตัวได้ดีจะรู้สึกดีกว่าเด็กที่พ่อแม่ปรับตัวได้ไม่ค่อยดี

5. การขาดความสามารถในความเป็นพ่อแม่ โดยมากแล้วสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นกับเด็กนั้นมักจะเกี่ยวข้องกับทักษะของพ่อแม่ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาการของเด็ก ความสามารถของพ่อแม่ที่ตามมาภายหลังการหย่าร้างมักจะมีอิทธิพลมากต่อการกระทำของเด็ก มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ระบุว่าทักษะความเป็นพ่อแม่และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพ่อหรือแม่และเด็กมีอิทธิพลสำคัญต่อการปฏิบัติของเด็ก

6. การแสดงความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ ความเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เด็กเกิดความยากลำบากก็คือ ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ทั้งก่อน ตลอด และหลังการหย่าร้าง นั้นทำให้สภาพความเป็นอยู่ของเด็กต่ำลง โดยเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งซึ่งไม่มีความขัดแย้งเลยจะดีกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่แต่มีความขัดแย้งกัน และระดับความขัดแย้งที่รุนแรงก็จะมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเด็ก

สรุปได้ว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่เป็นความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง เช่น การขาดการติดต่อกับพ่อแม่ นอกจากนี้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีน้อย หรือสภาพทางการเงินที่ไม่ค่อยดีอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ความเครียดที่มากขึ้น การปรับตัวของความเป็นพ่อแม่ที่ค่อนข้างต่ำ การขาดความสามารถในการเป็นพ่อแม่และความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ เมื่อความเสี่ยงเหล่านี้ลดน้อยลงหรือมีใครสามารถเอาชนะความเสี่ยงเหล่านี้ได้ เด็กก็จะมีความสุขมากขึ้น

2. แนวคิดการปรับตัว

การปรับตัวคืออะไร

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นการปรับพฤติกรรมของบุคคลให้เข้ากับพฤติกรรมที่ผู้อื่นคาดหวัง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแสดงบทบาทของผู้อื่น

นิภา นิธยาน (2530) ให้นิยามกระบวนการปรับตัว คือ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนเราทำเพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องภายใน คือความต้องการทางสรีระ แรงขับและแรงจูงใจต่าง ๆ และข้อเรียกร้องภายนอกที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ทางสังคมที่ผลักดันให้เกิดความต้องการหลายอย่าง นอกเหนือจากความต้องการด้านร่างกายคือ ความอบอุ่น ความปลอดภัย ความรัก การยอมรับนับถือ และความสำเร็จในชีวิต เมื่อความต้องการเหล่านี้ได้รับการตอบสนองจะทำให้บุคคลรู้สึกสบายใจ มีความสุขในการดำเนินชีวิต ดังนั้นบุคคลจึงต้องพยายามหาหนทางหรือวิธีการต่าง ๆ เพื่อขจัดอุปสรรคที่มาขัดขวางความต้องการ

วรภรณ์ ตรีภูมิลักษณ์ (2545 : 3) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหาความอึดอัดใจ ความคับข้องใจ ความเครียด ความทุกข์ใจ ความวิตกกังวลต่าง ๆ ฯลฯ จนเป็นสภาพที่บุคคลนั้น ๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสภาพปัญหานั้น ๆ ได้ ถ้าบุคคลปรับตัวแล้วสามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างมีความสุขได้นั้น แสดงว่าบุคคลนั้นมีสุขภาพจิตดี แต่หากว่าบุคคลปรับตัวแล้วยังมีความทุกข์ใจ ว่าวุ่นใจไม่สบายใจอยู่ ความรู้สึกดังกล่าวย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีสุขภาพจิตไม่ดี

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัว

จากความหมายของการปรับตัวจะเห็นได้ว่าการปรับตัวของบุคคลจะประกอบด้วย การปรับตัวทางด้านอารมณ์ และการปรับตัวทางสังคม โดย Mouly (1968, อ้างในกิ่งสดาด เชาว์วัฒนกุล, 2547: 55-56) ได้อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของบุคคลจะขึ้นอยู่กับ

1. ด้านการรับรู้และสติปัญญา การปรับตัวที่ดี หมายถึงประสิทธิภาพในการจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยความสามารถในการเปลี่ยนแปลงบทบาท และความสามารถที่จะแยกแยะความเป็นจริง

2. บุคคลต้องยอมรับตนเอง และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

3. ด้านสังคม ผู้ปรับตัวได้ดีจะมีความไวในการรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การคล้อยตามสังคมโดยตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลและความถูกต้อง

4. ด้านอารมณ์ ผู้ปรับตัวได้ดีจะมีความสุข มีความชื่นชมกับชีวิตที่แจ่มใส มีความเบิกบาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

5. บุคคลที่ปรับตัวได้ดีจะมีแนวโน้มในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

กระบวนการของการปรับตัว

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์ (2545 : 5) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของกระบวนการปรับตัวของบุคคลจะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. การปรับตัวที่สมบูรณ์ (Integrating Adjustment) เป็นลักษณะการปรับตัวของบุคคลเมื่อเผชิญกับสภาพปัญหาหรืออุปสรรค แล้วสามารถแก้ไขปัญหานั้นหรือขจัดอุปสรรคนั้นได้ โดยที่ตนเองเกิดความสุขกายสบายใจ ไม่มีข้อหุนข้องหมองใจเหลืออยู่เลย การปรับตัวลักษณะนี้ ถือได้ว่าเป็นการปรับตัวที่สมบูรณ์ โดยการปรับตัวแบบนี้ไม่ได้หมายความว่า บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้ บางครั้งปัญหาอาจไม่ได้รับการแก้ไขจนเสร็จสิ้น หากแต่บุคคลที่เผชิญปัญหาสามารถยอมรับถึงสภาพปัญหาที่กำลังเผชิญ ทำใจได้ ปรับสภาพความคิดเกิดความรู้สึกได้ ก็ถือได้ว่าเป็นการปรับตัวที่สมบูรณ์ เช่นเดียวกัน

2. การปรับตัวแบบไม่สมบูรณ์ (Non-Integrating Adjustment) เป็นการปรับตัวที่บุคคลไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้ รวมทั้งไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้ ซึ่งบุคคลพอจะมีวิธีการคลายเครียดลงได้บ้าง แต่ยังคงมีความเครียด ความไม่สบายใจ ความทุกข์ใจเหลืออยู่

3. แนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง

การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองคืออะไร

แนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตัวเอง (Empowerment) เป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในยุคปัจจุบัน โดยการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความด้อยโอกาส และมีการนำแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาสังคม และนำมาใช้ในสถานการณ์หลากหลาย เช่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หญิง กลุ่มผู้ป่วย กลุ่มวัยรุ่น เป็นต้น (สุภารัตติ มั่นยืน (2541 อ้างใน รัญธิตา พุ่มอิม, 2546 : 24)

โดยแนวคิดนี้จะมุ่งพัฒนาศักยภาพในตัวบุคคล กลุ่มหรือชุมชนให้มีการพัฒนา กลวิธีที่จะแก้ไขปัญหาอุสรรคเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะดึงพลังที่มีอยู่ในตัวเอง หรือพลังที่มีอยู่ในกลุ่มออกมาใช้ โดยแนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้เป็นกระบวนการที่นำมาใช้ได้อย่างกว้างขวางในด้านการพัฒนาบุคคล การพัฒนาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิต (รัญธิตา พุ่มอิม, 2546 : 2)

อวยพร ตันมุขยกุล (2540 อ้างในพิมพ์วิภาไพ สุนทรารชุน, 2549 : 45) กล่าวถึงการสร้างพลังอำนาจว่าเป็นวิธีการที่เสริมสร้างให้บุคคลมีพลังในการควบคุมชีวิตตน เป็นวิธีการทางสังคมที่แสดงถึงการยอมรับ การส่งเสริม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้บุคคลเกิดความสามารถในการดำเนินการตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง การแก้ไขปัญหาตนเอง และการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบควบคุมชีวิตของตนเองได้

กล่าวโดยสรุป การสร้างพลังอำนาจในตนเอง หมายถึงกระบวนการที่บุคคลมีรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถในการควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเองและความพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ หรือการเผชิญกับสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมตามสภาพสังคมที่ตนอยู่

กระบวนการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง

จุฑารัตน์ อภิวัฒน์ธนกุล (2546: 36) กล่าวว่า การสร้างพลังอำนาจในตนเองเป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคคล โดยมีวิธีการดังนี้

1. เพิ่มความสามารถในตัวบุคคล โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของจิตใจเพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาความรู้สึกที่ต้องต่อสู้หรือเอาชนะตนเองในการเริ่มกิจกรรมใหม่ ๆ ให้แก่บุคคล
2. พัฒนาความสำนึกในเรื่องกลุ่ม โดยการปลูกจิตสำนึกในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มให้มีความรู้สึกร่วมที่จะเปลี่ยนข้อคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การตระหนักถึงโครงสร้างทางสังคม
3. ลดการตำหนิตนเอง โดยการปรับเปลี่ยนจุดเน้นจากการมองเฉพาะปัญหาตนเอง หรือการกล่าวโทษตนเอง ให้เป็นการนำปัญหาของตนเองมาพูดคุยในกลุ่มให้มีการรับผิดชอบร่วมกันในการมองและแก้ไขปัญหา วิธีการนี้จะช่วยให้บุคคลที่มีปัญหา รู้สึกเป็นอิสระจากสถานการณ์ทางลบที่ตนเองประสบอยู่
4. บุคคลรับภาระความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงอนาคต เพื่อให้บุคคลนั้นได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และรู้สึกถึงพลังอำนาจในตนเองในการมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหา หรือปรับเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

สรุปในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น, แนวคิดครอบครัว, แนวคิดการหย่าร้าง, แนวคิดการปรับตัว และแนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง เพื่อมาเป็นกรอบในการมองการอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการนำมาเป็นกรอบในการตั้งประเด็นคำถามสำหรับการวิจัยต่อไป

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์การหย่าร้างและผลกระทบที่ตามมาจากการหย่าร้าง สามารถแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่ต่อบุตร ประกอบด้วย

ชัชชนันท์ สุวินทรากกร (2536) ศึกษาสาเหตุและผลกระทบของการหย่าร้าง ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า การหย่าร้างของผู้ปกครองก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุตรต่างกัน โดยผลกระทบต่อบุตรวัย 5 ขวบขึ้นไป พ่อแม่แก้ไขได้ โดยบุตรที่มีอายุ 10 ขวบขึ้นไปจะได้รับผลกระทบมาก เด็กจะมีปฏิกิริยาต่อการหย่าร้างโดยการเก็บ

ตัว ไม่เข้าสังคมกับกลุ่มเพื่อนฝูง ไม่สนใจการเรียนบางส่วนติดยาเสพติดเพราะคบเพื่อนที่มีความประพฤติไม่ดี โดยข้อเสนอแนะของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือการปรับโครงสร้างประเทศไทยควรจัดตั้งหน่วยงานที่ให้การปรึกษาครอบครัว และเน้นโครงการรณรงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว

วินัดดา ปิยะศิลป์ (2542) ศึกษาสถานภาพเด็กหลังครอบครัวหย่าร้าง ผลการศึกษาพบว่า การแตกสลายของครอบครัวเป็นวิกฤติการณ์ที่สำคัญและมีความรุนแรงต่อชีวิตเด็ก จากการรวบรวมรายละเอียดผู้ป่วยใหม่จำนวน 2,157 รายที่มารับการรักษาที่คลินิกจิตเวช สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินีช่วงปี 2536-2541 พบว่าเด็ก 168 รายมาจากครอบครัวหย่าร้าง โดยเด็กอยู่ในความดูแลของแม่และญาติทางแม่ร้อยละ 42.3 และ 18.7 ตามลำดับ อยู่ภายใต้การดูแลของพ่อและญาติทางพ่อร้อยละ 23.6 และ 13 ตามลำดับ เมื่อเวลาผ่านไปพบว่าทั้งพ่อแม่ต่างดูแลเด็กลดลง โดยส่งไปให้ญาติของตัวเองดูแลเพิ่มขึ้น โดยเด็กจะมีปัญหาในด้านการปรับตัว ร้อยละ 23.6 ปัญหาทางอารมณ์ร้อยละ 12.2 และปัญหาทางพฤติกรรมร้อยละ 10.6

รัตใจ เปี้ยแก้ว (2545) ศึกษาปัจจัยทางครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางครอบครัวในลักษณะของครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองในครอบครัวมีการเลี้ยงดูที่อธิบายให้เห็นถึงผลดี ผลเสียจากการกระทำของวัยรุ่นจะมีผลทำให้เด็กมีความสามารถทางอารมณ์ กล่าวคือ ตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยความสามารถทางอารมณ์ทั้งหมดของวัยรุ่นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในครอบครัวที่ผู้ปกครองขาดความเข้าใจระหว่างกัน มีความขัดแย้งกัน จะส่งผลให้เด็กวัยรุ่นเกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว แยกแยก ถูกทอดทิ้ง

วัชรภา ภูมมา (2546) ศึกษาปัจจัยทางด้านครอบครัวที่ก่อให้เกิดการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางครอบครัวที่เกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัว ที่พ่อแม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ครอบครัวที่มีการหย่าร้าง ทำให้เด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยกมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจนถึงขั้นทำผิดกฎหมายได้, ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวก่อให้เกิดการกระทำผิดได้แก่ครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ, และการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่เป็นแบบปกป้องมากเกินไป ตามใจมาก แบบควบคุม แบบลำเอียง แบบคาดหวังในตัวเด็กสูง ซึ่งพบได้ทั่วไป ซึ่งการเลี้ยงดูแบบนี้ทำให้เกิดผลคือเด็กและเยาวชนมีการกระทำผิดได้ เนื่องจากครอบครัวเป็นปัจจัยทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางร่างกาย และจิตใจของเด็ก ดังนั้นครอบครัวที่ดีจะต้องเป็นครอบครัวที่สมาชิกอยู่พร้อมหน้าพร้อมกัน มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจกัน รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง ควรจะต้องมีการสร้างสถาบันครอบครัวให้อบอุ่น โดยผู้มีความรู้

ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ มาร่วมกันในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

ประเด็นที่สอง สุขภาพจิตของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ประกอบด้วย

ตรีหนูช ธงไชย (2540) ศึกษาเรื่องปัญหาความเครียดในครอบครัวและวิธีการจัดการกับปัญหาของวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อ หรือ แม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียวและครอบครัวปกติศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาแบบตัดขวางชนิดการวิจัยเชิงสำรวจ ผลการศึกษาพบว่าวัยรุ่นในครอบครัวที่พ่อ แม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียวมีปัญหาความเครียดภายในครอบครัวมากกว่าวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวปกติที่มีพ่อและแม่โดยมีระดับความแตกต่างอยู่ที่ .01 ส่วนกลวิธีในการจัดการกับปัญหภายในครอบครัวของทั้งสองกลุ่มพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่ก็พบว่ามีส่วนที่แตกต่างกันโดยเฉพาะการเลือกวิธีการจัดการกับปัญหา โดยกลุ่มวัยรุ่นที่มีพอกับแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียวมักเลือกใช้การจัดการกับปัญหาโดยพึ่งพาบุคคลอื่น ๆ เช่น ครอบครัวเพื่อน หรือแหล่งช่วยเหลือทางสังคมอื่น ๆ น้อยกว่ากลุ่มวัยรุ่นในครอบครัวปกติ

ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ (2534) ศึกษาสุขภาพจิตและพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง โดยเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวนักเรียน ความสัมพันธ์ในครอบครัว สุขภาพจิตและพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่ผู้ปกครองหย่าร้าง และผู้ปกครองที่อยู่ด้วยกัน ผลการศึกษาพบว่าสุขภาพจิตของนักเรียนที่มาจากครอบครัวหย่าร้างส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตในระดับปกติร้อยละ 63.3 และมีนักเรียนที่มีสุขภาพจิตที่ผิดปกติร้อยละ 36.7 โดยมีปัญหาสุขภาพจิตประเภทย่ำคิด ย้ำทำ และซึมเศร้า, ในด้านพฤติกรรมทางการเรียนนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองหย่าร้างจะมีความสนใจในการเรียนน้อย และมีการขาดเรียนมากกว่าครอบครัวที่ผู้ปกครองอยู่ด้วยกัน , ในด้านความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้างจะมีพฤติกรรมชอบแกล้งเพื่อน และมีมนุษยสัมพันธ์น้อยกว่าครอบครัวที่ผู้ปกครองอยู่ด้วยกัน และในด้านพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพนักเรียน นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองหย่าร้างจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองอยู่ด้วยกัน

สุรัชย์ วิริยะมนตรี (2541) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าต่อตนเองของวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง ผลการศึกษาพบว่า เพศ อายุบุตรขณะที่พ่อแม่หย่าร้าง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน บุคคลที่เป็นผู้ปกครอง สาเหตุการหย่าร้าง และการมาเยี่ยมของพ่อแม่ มีผลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าต่อตนเองของนักเรียนที่ครอบครัวหย่าร้าง โดยนักเรียนหญิงมีความ

รู้สึกเห็นคุณค่าต่อตนเองต่ำกว่านักเรียนชายแทบทุกประเด็น เด็กที่มีอายุ 0-3 ปี , 7-9 ปี และ 10 ปีขึ้นไป ขณะที่พ่อแม่หย่าร้างมีความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองสูง เด็กที่อายุระหว่าง 4-7 ปีเมื่อมีการหย่าร้างเกิดขึ้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีผลทางบวกต่อความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองสูงด้วย เด็กที่อาศัยอยู่กับญาติมีความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองต่ำที่สุด และเด็กที่อาศัยอยู่กับแม่มีคะแนนเฉลี่ยความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองสูงที่สุด ครอบครัวที่มีสาเหตุการหย่าร้างด้วยการทะเลาะวิวาทมีผลทางลบต่อความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเอง โดยเฉพาะนักเรียนหญิงการที่พ่อหรือแม่มาเยี่ยมเดือนละ 1 ครั้ง มีผลทางบวกต่อความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองของนักเรียน การศึกษายังพบว่าลำดับการเกิด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสาเหตุของการหย่าร้างมีผลต่อการมองโลกและอนาคต โดยเฉพาะนักเรียนที่เป็นลูกคนโตที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำและพ่อแม่หย่าร้างด้วยสาเหตุจากการทะเลาะวิวาทมีคะแนนเฉลี่ยการมองโลกและอนาคตต่ำกว่านักเรียนกลุ่มอื่น ๆ

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยพบว่างานวิจัยเกี่ยวกับบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่อธิบายถึงผลกระทบที่มีต่อบุตร โดยบุตรจะได้รับผลกระทบในเชิงลบเป็นหลัก และครอบครัวหย่าร้าง จะเป็นสาเหตุของการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในตัวเด็ก โดยการศึกษาเกี่ยวกับ “การปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง” ยังไม่มีการศึกษามาก่อน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการเปิดมุมมองอีกด้านหนึ่งของชีวิตครอบครัวในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาเรื่องราวของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง ผ่านการถ่ายทอด การเล่าเรื่อง ที่สะท้อน “เสียง” ของเด็กเหล่านั้น ให้สังคมได้รับรู้ต่อไป

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการศึกษา “บุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง” ในครั้งนี้ จำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีวิจัย เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ และทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้น การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา
2. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
 - 3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาพลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างในครั้งนี้ เพื่อต้องการสะท้อนภาพความเป็นจริงอีกด้านหนึ่งของชีวิตครอบครัว ดังนั้นวิธีการที่จะใช้ในการศึกษาเพื่อให้เข้าถึงความคิด ความรู้สึก มุมมอง ของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ได้อย่างชัดเจน และได้รายละเอียดที่สมบูรณ์ คือ ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยในทางสังคมศาสตร์ ที่นักวิชาการนิยมใช้ในการค้นหาข้ออธิบายพฤติกรรมทางสังคม โดย Blumer 1969 (อ้างใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพิงษ์, 2532 :1-2) อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความหมายของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ และบุคคลจะกระทำต่อสิ่งต่างๆ และกระทำต่อวัตถุต่างๆโดยอาศัยพื้นฐานของความหมายที่สิ่งเหล่านั้นมีต่อพวกเขาเพราะโลกเชิงประจักษ์ของมนุษย์เป็นโลกแห่งความหมาย ที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งต่าง ๆ จากพื้นฐานการตีความของสิ่งเหล่านั้น

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นระเบียบวิธีที่มุ่งศึกษาตามสภาพธรรมชาติของปรากฏการณ์ โดยจะศึกษาตามสภาพที่แท้จริง ผู้วิจัยไม่เข้าไปสอดแทรก หรือบิดเบือน โดย Blumer เรียกว่าวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ โดยสมมุติฐานของระเบียบวิธีศึกษาแบบธรรมชาติ คือ

1. การวิจัยคือกระบวนการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์รูปแบบหนึ่ง ในทัศนะของ Blumer การทดลองใด ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ก็คือการปฏิสังสรรค์ แต่ผู้ทดลองไม่สามารถควบคุมตัวเราต่าง ๆ

ที่มีผลต่อผู้ถูกศึกษาได้ทุกแง่มุม เพราะโดยข้อเท็จจริง ผู้ถูกทดลองคือผู้กระทำที่เข้าสู่สถานการณ์ของการทดลองพร้อมกับการนิยามสถานการณ์ของตนเอง และทำการตีความ กำหนดความหมายต่าง ๆ ในช่วงของการปฏิสังสรรค์กับคนอื่น ๆ ภายใต้ห้องทดลอง โดยผู้ทดลองไม่ได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติและการกระทำของเขาเลย

2. ระเบียบวิธีต้องได้รับการตรวจสอบจากโลกเชิงประจักษ์ โดยการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ที่นักวิจัยเข้าไปคลุกคลีกับโลกเชิงประจักษ์อย่างใกล้ชิด และมีการตรวจสอบความถูกต้องทุกแง่มุมของการวิจัย เพื่อจะทำให้เรามั่นใจได้ว่าความคิดพื้นฐานข้อมูล มโนทัศน์ ตลอดจนการตีความของเราถูกต้อง

3. ผู้ศึกษาต้องสวมบทบาทของผู้ถูกศึกษา คือจะต้องศึกษาการกระทำของมนุษย์จากทัศนะของผู้ที่เป็นเจ้าของการกระทำ ไม่ใช่จากพื้นฐานของการตีความความหมายของสิ่งนั้นจากสายตาของผู้สังเกต ซึ่งเป็นคนนอก

4. ต้องศึกษาโดยใช้มโนทัศน์เร้ารู้สึก อันเป็นมโนทัศน์กว้าง ๆ ที่ชี้แนะทิศทางต่าง ๆ ที่นักวิจัยต้องสังเกต ซึ่งจะมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนให้เชื่อมโยงกับโลกเชิงประจักษ์ได้ตลอดเวลา

5. ใช้ตัวแบบสมมุติฐานเชิงกระบวนการ โดยมีสมมุติฐานว่ากระบวนการชนิดหนึ่งจะต้องปรากฏขึ้นเสมอจึงจะทำให้ปรากฏการณ์ที่สามารถสังเกตได้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้นได้กระบวนการนี้มีหลักการอยู่ว่า ปรากฏการณ์ที่สังเกตได้ชนิดหนึ่งถูกผลิตขึ้นมาโดยกระบวนการที่ขั้นตอนแรก ๆ ไม่ได้เป็นตัวกำหนดขั้นตอนต่อไปโดยอัตโนมัติ ดังนั้นนักสังคมศาสตร์จึงต้องค้นหาขั้นตอนต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ

Blumer ได้พัฒนาระเบียบวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตอนของการค้นคว้า(Exploration) โดยนักวิจัยต้องเข้าไปคลุกคลีและทำความเข้าใจกับความคุ้นเคยกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างใกล้ชิด หลังจากนั้นก็จะเป็นการพัฒนากรอบแนวคิดของการศึกษาโดยกรอบแนวคิดนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อเผชิญกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อสร้างความเฉียบคมให้กับความคิดในการศึกษา หลังจากนั้นนักวิจัยจะต้องพรรณนาอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เนื่องจากความเป็นจริงของปรากฏการณ์ทางสังคมใด ๆ เป็นสิ่งที่ไม่หมดสิ้นความสมบูรณ์ ดังนั้นเราจึงไม่สามารถพรรณนาปรากฏการณ์ได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นนักวิจัยจึงใช้แนวคิดพื้นฐานทางทฤษฎี เพื่อนำแนวทางและกำหนดขอบเขตจำกัดการพรรณนาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำการศึกษา

2. ขั้นตอนการพินิจสอบสวน (Inspection) เป็นการนำข้อมูลเชิงพรรณนาที่ได้จากการค้นคว้าวิเคราะห์ลงในรายละเอียด เพื่อที่จะพัฒนาความคิดรากฐาน และความสัมพันธ์ทั้งหลายที่ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามีความสำคัญต่อประเด็นปัญหาที่ศึกษา โดยขั้นตอนนี้จะมีลักษณะที่สัมพันธ์กัน 2 ประการคือ

ประการแรก การค้นพบหลักเบื้องต้นในการพัฒนามโนทัศน์โดยการศึกษาตัวอย่างเชิงประจักษ์ต่างๆ ที่ได้รับการชี้แนะจากแนวความคิดพื้นฐาน เพื่อค้นหาลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ ซึ่งได้จากการเปรียบเทียบตัวอย่างเชิงประจักษ์ต่าง ๆ แล้วดึงลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ของตัวอย่างเหล่านั้นออกมา ซึ่งก็คือความคิดพื้นฐาน หรือมโนทัศน์ที่ค้นพบ หลังจากนั้น ก็เปรียบเทียบตัวอย่างเชิงประจักษ์อื่น ๆ กับมโนทัศน์ดังกล่าว เพื่อทำการพัฒนาความชัดเจนของลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ต่อไปโดยกระบวนการนี้จะดำเนินไปจนกระทั่งการตรวจสอบตัวอย่างเชิงประจักษ์อื่นๆ ที่อยู่ภายใต้ขอบข่ายความคิดพื้นฐานและไม่ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์นั้น ๆ ผลที่ได้คือมโนทัศน์เรารู้สึกที่พัฒนาแล้ว

ประการที่สอง คือการสร้างข้อเสนอทางทฤษฎี โดยการเชื่อมโยงมโนทัศน์เข้าด้วยกัน ซึ่งนักวิจัยต้องแยกแยะความสัมพันธ์ชุดต่าง ๆ ระหว่างความคิดพื้นฐานทางทฤษฎีที่ได้รับการชี้แนะ หรือปรากฏให้เห็นในระหว่างขั้นตอนของการค้นคว้า โดยนักวิจัยจะต้องตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ต่างๆ ระหว่างตัวอย่างเชิงประจักษ์ของความคิดพื้นฐานที่เขา มีอยู่ และต่อมาเป็นการเปรียบเทียบตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดพื้นฐานที่เกิดขึ้นจริง และจากการที่นักวิจัยทำการแยกแยะความสัมพันธ์แบบต่างๆออกมาให้ชัดเจน หลังจากนั้นทำการเปรียบเทียบตัวอย่างของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกรณีอื่นๆกับแบบความสัมพันธ์ที่ค้นพบ เพื่อที่จะพัฒนาและปรับปรุงให้มีความชัดเจนและรัดกุมมากขึ้น และเมื่อการตรวจสอบไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์แล้วนั้น ถือได้ว่านักวิจัยได้แยกแยะความสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจนและได้ข้อเสนอทางทฤษฎีชุดหนึ่งขึ้นมา

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

การกำหนดอายุกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดอายุของบุตร โดยจะศึกษาเฉพาะบุตรที่เป็นวัยรุ่น (อายุ 12 – 20 ปี) เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่เชื่อมระหว่างความเป็นเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ชอบการจินตนาการ เป็นวัยแห่งปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ความไม่สบายใจ ทำให้เกิดความหงุดหงิด วิตกกังวล อารมณ์เสีย

เกิดเป็นปัญหาทางอารมณ์ และปัญหาสังคมได้ โดยการกำหนดอายุของวัยรุ่นนี้ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดจาก พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2538) ที่บอกว่าโดยเฉลี่ยวัยรุ่นจะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 12 -20 ปี โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ วัยย่างเข้าสู่วัยรุ่น อายุตั้งแต่ 11 หรือ 12 ปี ถึง 13 หรือ 14 ปี, วัยรุ่นตอนต้น อายุตั้งแต่ 13 ถึง 14 ปี ถึง 16 หรือ 17 ปี, วัยรุ่นตอนปลาย อายุตั้งแต่ 17 ปี ถึง 19 หรือ 20 ปี

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นเรียนดั่งนั้นผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน นักศึกษา ในสถาบันการศึกษาเป็นหลัก เพื่อความสะดวกในการติดต่อพูดคุย และการเข้าถึงข้อมูล
2. ผู้วิจัยทำการติดต่อเพื่อหากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ยุทธวิธีของการติดต่อพูดคุยผ่านคนรู้จักทั้งที่เป็นครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นหลัก เพราะวิธีการนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มตัวอย่าง อันจะนำไปสู่ความเต็มใจ ที่จะให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง
3. ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์ พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความเต็มใจและพร้อมให้ข้อมูลกับผู้วิจัย เพื่อที่จะสะท้อนชีวิตของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง จำนวน 30 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร

ผู้วิจัยทำการการค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างที่มีการศึกษาผ่านมา ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ข่าว หนังสือพิมพ์ รายงานการวิจัย เอกสารการศึกษา วิทยานิพนธ์ บทความทั้งเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่จะศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

1. วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามดังนี้

- 1.1 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ และสามารถสังเกต พฤติกรรม ปฏิกริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ และสามารถเผยให้เห็นถึงความรู้สึก

นึกคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้การค้นหาคำตอบของการศึกษามีความน่าเชื่อถือ โดยผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามแบบปลายเปิดเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ แนวคำถามจะอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานของการวิจัย โดยได้ตั้งประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อเชื่อมโยงความคิด ความรู้สึก มุมมอง ของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ในการศึกษาครั้งนี้มี 2 รูปแบบคือ

- การสัมภาษณ์โดยการพูดคุยเพื่อทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย สร้างบรรยากาศการพูดคุยที่เป็นธรรมชาติระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ถูกสัมภาษณ์ โดยจะออกมาในลักษณะของการพูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างกัน โดยผู้วิจัยจะเป็นทั้งผู้ตั้งคำถาม และเป็นผู้ตอบคำถามที่ผู้ให้ข้อมูลถามกลับด้วย โดยทั้งสองฝ่ายจะมีส่วนร่วมในการรับรู้ความรู้สึก ประทับใจ แนวความคิดซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะทำให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูล และประเด็นที่น่าสนใจใหม่ ๆ เพื่อมาประกอบการศึกษาต่อไป

- การสัมภาษณ์โดยใช้เทปบันทึกเสียง การสัมภาษณ์แบบนี้จะเกิดขึ้นหลังจากมีการพูดคุยกันธรรมดา เมื่อผู้วิจัยแน่ใจว่าตนเองมีความสนิทสนมและได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มตัวอย่างในระดับหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยจะขออนุญาตในการอัดเทปก่อน ถ้าได้รับอนุญาตก็จะทำการสัมภาษณ์โดยใช้เทปบันทึกเสียง คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ก็เป็นประเด็นคำถามที่มีความหมายเดียวกับคำถามที่เคยถามโดยไม่ได้อัดเทป แต่อาจจะเปลี่ยนคำพูดเพื่อให้ดูเป็นทางการมากขึ้น การสัมภาษณ์ขั้นนี้ทำให้สามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ในระดับหนึ่ง

1.2 การสังเกต ผู้วิจัยจะสังเกตกลุ่มตัวอย่างในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ โดยพิจารณาจากปฏิกิริยา พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง ตลอดจนสถานการณ์และบริบทที่แวดล้อมขณะนั้น เพื่อประกอบการวิเคราะห์ถึงที่มาคำอธิบายเหล่านั้น

1.3 การศึกษาประวัติชีวิต เพื่อเป็นข้อมูลที่จะช่วยเสริมประเด็นศึกษา โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เล่าเรื่องราวของตนเองตามวิธีการที่เขาเลือกที่จะบอก โดยในระหว่างการสนทนากันนั้น ผู้วิจัยอาจจะมีการซักถามรายละเอียดในบางประเด็นที่ผู้วิจัยไม่เข้าใจหรือเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยมีความสนใจ และเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการศึกษาในครั้งนี้

2. การรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้ 3 วิธีการดังกล่าวข้างต้นคือ การสัมภาษณ์ และการสังเกตประกอบการสัมภาษณ์ การศึกษาประวัติชีวิต โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยหลาย ๆ อย่างร่วมกันในการศึกษาปรากฏการณ์ จะทำให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้อง

มากกว่าการใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเดียว เพราะระเบียบวิธีวิจัยแต่ละอย่างต่างก็มีจุดอ่อนจุดแข็ง ซึ่งเมื่อนำมาใช้ศึกษาปรากฏการณ์ร่วมกันจะช่วยเสริมซึ่งกันและกันได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กับขณะที่กำลังเก็บข้อมูล เช่น การถามกลุ่มตัวอย่างในประเด็นเดิมแต่ใช้คำถามที่มีถ้อยคำที่แตกต่างกันและมีการตรวจสอบข้อมูลเป็นระยะ ๆ หลังจากที่ได้มีการเขียนบันทึกสนามและอ่านบันทึกแล้ว ถ้าข้อมูลในประเด็นใดยังมีความคลุมเครือ หรือคำตอบที่ได้ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยสงสัยอยู่ ผู้วิจัยก็จะนำประเด็นที่ไม่ชัดเจนไปถามกลุ่มตัวอย่างอีกครั้งในเวลาที่เหมาะสม ในครั้งต่อไป ในเรื่องการตรวจสอบข้อมูลนอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ และเวลาที่ต่างกัน เช่น สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นเดียวกันแต่สัมภาษณ์ต่างสถานที่ เช่น ที่โรงเรียน ที่บ้าน หรือเก็บข้อมูลในช่วงเวลาต่างกัน เช่น ช่วงเช้า ช่วงสาย ช่วงเย็น เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

ในการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในความเป็นจริงเราจะพบว่าขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์และสามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางชี้แนะแนวคำถามที่จะสอบถามกลุ่มตัวอย่าง เพื่อที่จะได้ความรู้ ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้

เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลมาใช้วิธีการตีความจากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยมีการกำหนดแนวคำถามในการสนทนา การบันทึกข้อมูลโดยวิธีการจดบันทึก และการบันทึกเทป การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยการตีความในบริบทต่าง ๆ ของประเด็นศึกษาในแต่ละประเด็น โดยผู้วิจัยจะแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ระยะ คือ

ระยะแรก เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการศึกษาประวัติชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง อย่างเพียงพอแล้ว ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา แล้วสรุปผลการวิเคราะห์อย่างคร่าว ๆ เพื่อเป็นตัวชี้้นำประเด็นที่จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่อไป

ระยะที่สอง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นที่คาดว่าจะประเด็นต่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นจริงมากที่สุดที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

ระยะที่สาม หลังจากที่ได้ข้อมูลมาเพียงพอแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์อีกครั้ง เพื่อจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูลและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นพลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรใน ครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง

ระยะที่สี่ ทำการสรุปผลและนำเสนอผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4

ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในบุตร(วัยรุ่น) ที่พ่อแม่หย่าร้างกัน ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน โดยอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต ประกอบการสัมภาษณ์ การศึกษาประวัติชีวิต เพื่อให้ได้ทราบถึงวิถีคิด มุมมอง และประสบการณ์ชีวิต รวมไปถึงการสังเกตการณ์บริบทแวดล้อม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้เข้าถึงและทำความเข้าใจ “เรื่องราวชีวิต” ของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเพื่อค้นหาลักษณะที่เป็นแบบแผนร่วม ของวิถีคิด มุมมอง ประสบการณ์ที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำต่าง ๆ และการกระทำนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือบริบททางสังคมแบบใด โดยการสืบค้นถึงวิถีคิด มุมมองเหล่านี้ จะช่วยทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจใน “ภาวะของความเป็นบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน” อย่างแท้จริง

การวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นจะสมบูรณ์ได้ ด้วยมีการศึกษาลงไปในรายละเอียดของชีวประวัติ อันสะท้อนถึงภูมิหลัง ความเป็นมา ประวัติในครอบครัวของบุตรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแต่ละคน ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลลักษณะและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างโดยมีรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อ	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	อายุขณะพ่อแม่หย่าร้าง	หลังหย่าร้างอาศัยอยู่กับ	การติดต่อกับพ่อหรือแม่ภายหลังการหย่าร้าง
1. ออมสิน	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	3 ปี	แม่, พ่อเลี้ยง	พ่อติดต่อกันมานาน ๆ ครั้ง ปัจจุบันไม่ได้ติดต่อกันแล้ว
2. เปตอง	ชาย	15 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 4	4 ปี	แม่	ไม่เคยติดต่อกับพ่อเลย
3. เฮเลน	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	13 ปี	แม่	แม่ห้ามไม่ให้ติดต่อกับพ่อ แต่จะแอบติดต่อกับพ่อเอง
4. เจนนี่	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	8 ปี	แม่	พอมานานเมื่อมีโอกาส โทรศัพท์พูดคุยกันเป็นหลัก
5. ดวงเด่น	ชาย	19 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	5 ปี	แม่	พอมานานบ้าง แต่นาน ๆ ครั้ง
6. ชันติ	ชาย	19 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	15 ปี	แม่, พ่อเลี้ยง	ไม่เคยติดต่อกับพ่อเลย ตั้งแต่พ่อแม่หย่าร้างกัน
7. วิทยา	ชาย	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	13 ปี	แม่	พ่อไม่เคยติดต่อกันเลย ไม่รับผิดชอบภาระอะไรเลย
8. น้ามนต์	หญิง	18 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	8 ปี	แม่	พอมานานบ้าง แต่นาน ๆ ครั้ง
9. วีนัส	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	7 ปี	แม่	พ่อขาดการติดต่อไปเลย ตั้งแต่ ป. 2 เป็นต้นมา
10. สาลี	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	ยังไม่เกิด	พ่อ,แม่เลี้ยง	ติดต่อ ไปมาหาสู่กับแม่เป็นประจำ
11. ไบตอง	หญิง	16 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 2	2 ปี	แม่	ไม่เคยเห็นหน้าพ่อเลย พ่อไม่เคยมาหาเลย
12. ผืนเด่น	ชาย	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	14 ปี	ย่า, ป้า, อา	พอมานานเดือนละ 2 ครั้ง แม่มาหาปีละ 1 ครั้ง
13. ปี่ใหม่	หญิง	17 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 3	7 ปี	แม่	พอมานานปีละ 1 ครั้ง
14. วันชาติ	ชาย	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	7 ปี	แม่	ปิดเทอมจะไปหาพ่อที่ต่างจังหวัด (พ่อเป็นอัมพาต)
15. กระจ่าง	หญิง	17 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 2	4 ปี	พอกับแม่ สลับกัน	ติดต่อพูดคุยกันเป็นประจำ อยู่กับพ่อและแม่สลับกัน

ชื่อ	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	อายุขณะพ่อแม่หย่าร้าง	หลังหย่าร้างอาศัยอยู่กับ	การติดต่อกับพ่อหรือแม่หลังการหย่าร้าง
16สมหญิง	หญิง	18 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	8 ปี	ปู่ย่า, ตายาย	ติดต่อกับพ่อและแม่อยู่เป็นประจำ
17. สิบลื้อ	ชาย	18 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 3	16 ปี	แม่, ยาย	พ่อกาหาเดือนละครึ่ง
18. โดได้	ชาย	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	13 ปี	พ่อ, แม่เลี้ยง	ติดต่อกับแม่ทางโทรศัพท์แม่ส่งเงินมาให้
19. สายฝน	หญิง	19 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	8 ปี	แม่	ติดต่อกับพ่อบ้างแต่นาน ๆ ครั้ง (2-3 ปี/ครั้ง)
20. นารีณ	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	1 ปี	แม่	ไม่เคยเห็นหน้าพ่อเลย พ่อไม่เคยมาหาเลย
21. ดอกไม้	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	12 ปี	พ่อกับแม่สลักกัน	ติดต่อกับพ่อและแม่อยู่เป็นประจำ
22. พัดลม	ชาย	17 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 2	3 ปี	แม่	ไม่เคยเห็นหน้าพ่อเลย พ่อไม่เคยมาหาเลย
23. เก่งกล้า	ชาย	15 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 3	11 ปี	แม่	พ่อกาหาบ้าง แต่มานาน ๆ ครั้ง
24. มะยม	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	2 ปี	พ่อ	ไม่เคยติดต่อกับแม่ และไม่ต้องการที่จะติดต่อกับแม่
25. แพรววา	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	1 ปี	พ่อ	ไม่เคยติดต่อกับแม่ ไม่เคยเห็นหน้าแม่
26. จี๊บบแจง	หญิง	16 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 5	1 ปี	แม่, พ่อเลี้ยง	โทรศัพท์พูดคุยกัน บางครั้งก็ไปหาพ่อ
27. โบเฟิร์น	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	4 ปี	แม่, พ่อเลี้ยง	พ่อติดต่อมาบ้าง โดยการโทรศัพท์และส่งเงินมาให้
28. ทอฝัน	หญิง	17 ปี	มัธยมศึกษาปีที่ 6	6 ปี	พ่อ	พ่อไม่ให้ติดต่อกับแม่ แต่แอบติดต่อกับแม่เอง
29. มาวิน	ชาย	19 ปี	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปี 1	15 ปี	แม่, พ่อเลี้ยงและพ่อ, แม่เลี้ยง	ติดต่อกับแม่อยู่เป็นประจำ
30. ไบบัว	หญิง	18 ปี	ปริญญาตรีปีที่ 1	8 ปี	แม่, พ่อเลี้ยง	ติดต่อกับพ่อ โดยการไปหาพ่อเอง พ่อไม่ได้มาหา

ชื่อที่ปรากฏเป็นนามสมมุติ

จากตาราง ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ผู้วิจัยแบ่งรายละเอียดในการนำเสนอ ดังนี้

เพศ จากกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกันจำนวน 30 คน พบว่ามีเพศชายจำนวน 11 คน เพศหญิงจำนวน 19 คน และมีกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงจำนวน 4 คนบอกกับผู้วิจัยว่า พวกเขาเป็น “ทอม”

อายุ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจะเป็นวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 15 ปี ถึง 19 ปี โดยมีรายละเอียดคือ กลุ่มตัวอย่างอายุ 15 ปี มีจำนวน 2 คน , อายุ 16 ปี จำนวน 8 คน, อายุ 17 ปี จำนวน 12 คน , อายุ 18 ปี จำนวน 4 คน และอายุ 19 ปี จำนวน 4 คน

ระดับการศึกษา ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างมีตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึงระดับปริญญาตรี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 18 คน ประกอบด้วยมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 1 คน และมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 17 คน
2. การศึกษาระดับประกาศนียบัตร จำนวน 6 คน ประกอบด้วยการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จำนวน 5 คน และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จำนวน 1 คน
3. การศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 6 คน โดยเป็นนักศึกษาในระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 จำนวน 6 คน

อายุขณะที่พ่อแม่หย่าร้าง จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยพบว่าอายุของบุตรในขณะที่พ่อแม่หย่าร้างมีตั้งแต่บุตรยังเล็กมากจำความไม่ได้ ไปจนถึงบุตรที่โตแล้ว โดยผู้วิจัยได้แบ่งช่วงอายุของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างดังนี้

1. พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรยังเล็กมาก ยังไม่สามารถจำความได้ หรือรับรู้เรื่องราวได้ (แรกเกิด – 4 ปี) จำนวน 11 คน โดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คน ไม่เคยเห็นหน้าพ่อหรือแม่เลย ไม่รู้ว่าพ่อหรือแม่ของพวกเขาเป็นใคร ประกอบด้วย
 - ไม่เคยเห็นหน้าพ่อเลย เกิดมาก็อยู่กับแม่ ญาติทางแม่ และไม่เคยได้ติดต่อกับพ่อเลย จำนวน 4 คน ประกอบด้วย เปตอง , ไบตอง, น้ำริน และพัสดลม
 - ไม่เคยเห็นหน้าแม่เลย ไม่รู้จักว่าแม่เป็นใคร เกิดมาและจำความได้ก็อยู่กับพ่อ ญาติทางพ่อแล้ว จำนวน 2 คน ประกอบด้วย มะยม และแพรวา

มีกลุ่มตัวอย่าง 5 คน ประกอบด้วย ออมสิน, สาลี, กระจ่าง, จี๊เบจ และไบเฟิร์น ที่พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่พวกเขายังเด็กมาก ไม่สามารถจำความได้ แต่พวกเขาก็รู้ว่าใครเป็นพ่อหรือแม่ เพราะเมื่อพ่อกับแม่ของพวกเขาหย่าร้างกัน หลังจากนั้นพ่อกับแม่ก็ยังมีติดต่อกันอยู่ และการเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายได้พบ และทำหน้าที่ของความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ แม้ว่าทั้งคู่จะไม่ได้อยู่ด้วยกัน

2. พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษา (อายุ 5 – 12 ปี) จำนวน 12 คน โดยเด็กในวัยนี้สามารถจดจำรายละเอียด ประสบการณ์ในช่วงที่พ่อแม่หย่าร้างกันได้ ประกอบด้วย เจนนี, ดวงเด่น, น้ามนต์, วินัส, ปี่ใหม่, วันชาติ, สมหญิง, สายฝน, ดอกไม้, แก้ง, ทอฝัน และไบบัว

3. พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรเรียนระดับมัธยมศึกษา และประกาศนียบัตร (อายุ 13 – 16 ปี) จำนวน 7 คน ประกอบด้วย เฮเลน, ชันติ, วิทยา, ฝันเด่น, สิบล้อ, โดโต้ และมาวิน

การพักอาศัยหลังพ่อแม่หย่าร้าง

เมื่อพ่อกับแม่ต้องหย่าร้าง บุตรจึงต้องอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งด้วยความเต็มใจและไม่เต็มใจ ขึ้นอยู่กับการตกลงของพ่อกับแม่ กรณีที่พ่อกับแม่ตกลงกันได้ หรือมีความขัดแย้งกันน้อย ก็ทำให้บุตรสามารถที่จะอาศัยอยู่ และมีความสัมพันธ์ได้ทั้งกับพ่อและแม่ แต่ก็มีพ่อกับแม่บางคนที่มีระดับความขัดแย้งที่รุนแรงมาก ทำให้การแยกทางกันเป็นไปด้วยความโกรธแค้น ซึ่งขังยอมทำให้บุตรต้องอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงอย่างเดียว และถูกห้ามการติดต่อกับอีกฝ่ายได้ โดยกลุ่มตัวอย่างที่พ่อแม่เมื่อหย่าร้างกันแล้ว พวกเขาจะอยู่กับใคร มีรายละเอียด ดังนี้

1. อยู่กับแม่/ญาติทางแม่ จำนวน 20 คน โดยแบ่งออกเป็น

- อยู่กับแม่ตามลำพัง ประกอบด้วยอยู่กับแม่ตามลำพังสองคน และอยู่กับแม่ และมีพี่/น้องอยู่ด้วย จำนวน 9 คน
- อยู่กับแม่และญาติทางแม่ ประกอบด้วยแม่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยายที่มี ตา ยายหรือน้า/ป้าอาศัยอยู่ร่วมกัน จำนวน 6 คน
- อยู่กับแม่ และแม่แต่งงานใหม่ ประกอบด้วยแม่แต่งงานใหม่และมีน้องคนใหม่, แม่แต่งงานใหม่กับพ่อเลี้ยงที่มีลูกติดมาด้วย จำนวน 5 คน

2. อยู่กับพ่อ/ญาติทางพ่อ จำนวน 5 คน แบ่งออกเป็น

- อยู่กับพ่อตามลำพัง จำนวน 1 คน
- อยู่กับพ่อและญาติทางพ่อ โดยพ่ออาศัยอยู่ในครอบครัวขยายที่มี ปู่ ย่า อาศัยอยู่ร่วมกัน จำนวน 2 คน
- อยู่กับพ่อ และพ่อแต่งงานใหม่ จำนวน 2 คน

3. อยู่กับพ่อและแม่สลับกัน จำนวน 3 คน โดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 คน ที่มีการไปมาหาสู่ทั้งพ่อและแม่อย่างต่อเนื่อง โดยทั้งพ่อและแม่ต่างก็มีความเข้าใจกันคือ กระจ่าย กับ ดอกไม้ ส่วน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง 1 คนคือมาวินที่พ่อแม่แยกทางกันในตอนแรกมาวินอยู่กับแม่ ต่อมาก็ย้ายไปอยู่กับพ่อ

4. ไม่เคยอยู่กับพ่อและแม่เลย จำนวน 2 คน โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ผีนเด่น และ สมหญิง โดยผีนเด่นบอกว่าพวกเขาเกิดมาก็อาศัยอยู่กับปู่ย่า, ป้า และอา ไม่เคยอยู่กับพ่อและแม่เลย ส่วนสมหญิง ก็ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ โดยอยู่กับปู่ ย่า ในช่วงแรก ต่อมาก็มาอยู่กับตายายแทน

จากการพักอาศัยของบุตรภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่ ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 20 คน เมื่อพ่อกับแม่หย่าร้างกัน บุตรจะอาศัยอยู่กับแม่ โดยกลุ่มตัวอย่างต่างบอกว่าพวกเขาไม่ได้เป็นคนเลือกว่าจะอยู่กับพ่อ หรืออยู่กับแม่ “สิทธิ์ในการเลือกที่จะอยู่กับใคร” ถูกกำหนดมาจากพ่อและแม่แล้ว

แต่ก็มีความน่าสนใจในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 คน ที่บอกกับผู้วิจัยว่า พ่อกับแม่ของเขาให้สิทธิ์ในการที่จะเลือกว่าจะอยู่กับใคร ประกอบด้วย วินัส , ปีใหม่ โดยทั้งสองคนต่างก็เลือกที่จะอยู่กับแม่ ดังคำกล่าว

ปีใหม่ : “ ก่อนที่พ่อกับแม่ของหนูจะแยกทางกัน ทั้งสองทะเลาะกันมาก พ่อพาหนูหนีแม่ไปที่ต่างจังหวัด แม่หนูก็เข้าแจ้งความกับตำรวจ ตำรวจเข้ามาไกล่เกลี่ย สุดท้ายทั้งพ่อและแม่ก็ให้สิทธิ์หนูว่าหนูจะเลือกอยู่กับพ่อหรือแม่ หนูจึงเลือกที่จะอยู่กับแม่ หลังจากนั้นพ่อก็หายไปเลย จะติดต่อมาบ้างแต่นาน ๆ ครั้ง ”

วินัส : “ ในตอนนั้นที่พ่อกับแม่ตัดสินใจแยกทางกัน แม่ก็ถามหนูว่าหนูจะอยู่กับใคร หนูก็บอกไปว่าหนูจะอยู่กับแม่ อาจจะเป็นเพราะว่าหนูมีความผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ ”

การติดต่อกับพ่อหรือแม่ภายหลังการหย่าร้าง

การหย่าร้างของพ่อกับแม่ ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาสิ้นสุดลง แต่ความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ที่มีต่อบุตรไม่ได้ขาดไปด้วย ทำให้ภายหลังการหย่าร้างบุตรก็ได้มีการติดต่อกับพ่อ/แม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ติดต่อกันเป็นประจำ

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คน จะมีการติดต่อกับพ่อ/แม่ภายหลังการหย่าร้างในรูปแบบของการไปมาหาสู่ การพบเจอกันไปรับประทานอาหารร่วมกัน และพูดคุยกันทางโทรศัพท์

2. ติดต่อกับพ่อ/แม่ นาน ๆ ครั้ง

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน มีการติดต่อกับพ่อ/แม่บ้างแต่ไม่บ่อยครั้ง สืบเนื่องจากการแยกทางกันของพ่อกับแม่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง แต่เนื่องจากความรัก ความห่วงใยที่มีต่อบุตรทำให้ยังมีการติดต่อกลับมาหาบุตรบ้าง นอกจากนี้ก็มีกลุ่มตัวอย่างบางคนที่มีพ่อแม่หย่าร้างกันแล้วแยกกันอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลกันมาก ทำให้เกิดความยากลำบากในการที่จะพบเจอกันเป็นประจำ

3. ติดต่อกันเพราะมีเงื่อนไข

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ที่พ่อกับแม่แยกทางกันแล้ว พ่อขาดการติดต่อกันไปแต่หลังจากนั้นพ่อก็กลับมาติดต่อกลับมาหาครอบครัวภายใต้ “เงื่อนไข”

ตัวกรณีของเปตองที่มีการติดต่อกับพ่อ เพราะมีเงื่อนไขคือพ่อต้องการใบหย่าจากแม่ ดังคำกล่าว “หลังจากที่พ่อกับแม่แยกทางกันตั้งแต่ผมอายุ 4 ขวบ (ยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน) ผมกับแม่ก็ไม่เคยติดต่อกับพ่อเลย พ่อไม่ติดต่อหรือมารับผิดชอบอะไรเลย เมื่อประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาพ่อติดต่อกลับมาหาแม่ เพราะพ่อต้องการใบหย่าจากแม่ โดยพ่อและแม่มีข้อตกลงกันว่าหลังจากที่แม่เซ็นใบหย่าให้พ่อ พ่อก็จะช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในบ้านทุกเดือน พ่อเขาหายไปจากชีวิตผมนานแล้ว ดังนั้นเมื่อมาติดต่อภายหลังผมจึงไม่ค่อยรู้สึกอะไร”

ส่วนกรณีของวันชาติที่พ่อแม่แยกทางกันแล้ว ขาดการติดต่อไปเลย พ่อก็ไปมีผู้หญิงคนใหม่ ต่อมาวันชาติได้มีการติดต่อกับพ่อ โดยวันชาติบอกว่า “ผมไม่เคยติดต่อ หรือได้ข่าวของพ่อเลยนะ ตั้งแต่พ่อกับแม่แยกทางกัน แต่เมื่อ 4 ปีที่แล้วพ่อส่งข่าวมาบอกผมว่าพ่อไม่สบาย เป็นอัมพาต พ่อบอกผมว่าพ่อสำนึกผิด พ่อเสียใจ ผมก็ส่งสารพ่อนะ ดังนั้นในช่วงปิดทุกครั้งเทอมผมก็จะเดินทางไปหาพ่อที่ต่างจังหวัด”

ส่วนกรณีของทอฝันที่ต้องแอบติดต่อกับแม่ เพราะพ่อห้ามไม่ให้ติดต่อกับแม่โดยเด็ดขาด แต่ทอฝันกับแม่ก็จะใช้วิธีแอบติดต่อ หรือนัดพบเจอกับแม่ โดยไม่ให้พ่อรู้

4. ไม่เคยติดต่อมาเลย

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 คน ที่ภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้ขาดการติดต่อกับพ่อ/แม่ สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งของพ่อกับแม่ก่อนการแยกทางกันมีความรุนแรง ยากที่จะประสาน ดังนั้นเมื่อแยกทางกันจึงต่างคนต่างไป ทั้งในลักษณะของการที่ฝ่ายพ่อทิ้งไปมีครอบครัวใหม่ ไม่มาสนใจดูแลครอบครัวเดิม และฝ่ายแม่ห้ามการติดต่อ ให้ข้อมูลด้านลบของฝ่ายพ่อ

โดยข้อมูลลักษณะและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างจำนวน 30 คน นี้จะเป็นพื้นฐานต่อการสร้างความเข้าใจในวิถีคิด มุมมอง ตลอดจนการแสดงออกของพฤติกรรมของเด็กแต่ละคน และจะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในประเด็นของการปรับตัวในการดำเนินชีวิต และการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองท่ามกลางความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 5

ผลกระทบเมื่อพ่อแม่หย่าร้างและการปรับตัวของบุตร

คำว่า "หย่าร้าง" หรือคำว่า "แยกทาง" เป็นคำที่คนมีครอบครัวแล้วไม่อยากจะยิน ไม่อยากได้ฟัง ไม่อยากให้เกิดขึ้นกับตนเอง แต่เมื่อการหย่าร้างเกิดขึ้น เป็นที่แน่นอนว่าจะต้องมีการแยกทางกันออกไปในทิศทางที่แตกต่างกัน ทั้งในลักษณะของการไปมีครอบครัวใหม่ หรือไปอยู่ต่างหากของฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมา คือการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของบุตร ทั้งกิจวัตรประจำวัน สภาพแวดล้อมทางบ้าน โรงเรียน เพื่อนบ้าน

“ภาวะการเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง” ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของพวกเขาอย่างไร พวกเขาเหล่านั้นต้องเจอกับอะไรบ้างในการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว พวกเขามีกลยุทธ์การจัดการ การปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อหาคำตอบโดยจะนำเสนอผ่าน “คำบอกเล่า” ของพวกเขาใน 3 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ก่อนการหย่าร้างของพ่อกับแม่
2. จุดแตกหักของครอบครัวกับผลกระทบที่ตามมา
3. การปรับตัวของบุตรภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่

สถานการณ์ก่อนการหย่าร้างของพ่อกับแม่

ก่อนการตัดสินใจแยกทางกันของพ่อและแม่ มักจะมีเหตุการณ์ที่เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงความไม่ลงรอยกันของพ่อกับแม่ที่แสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น การไม่พูดจากัน, การทะเลาะกัน, การกลับบ้านไม่ตรงเวลา หรือการหายจากบ้านไปเป็นเวลานาน และเมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นสัญญาณเกิดขึ้น เป็นที่แน่นอนว่าบุตรจะต้องมีปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จนบางครั้งนำไปสู่การเตรียมตัว เตรียมใจกับอนาคตที่อาจจะเกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สัญญาณที่บ่งบอกถึงการมีปัญหากันของพ่อกับแม่
2. ปฏิกิริยาของบุตรเมื่ออยู่ในเหตุการณ์
3. การทำใจยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

1. สัญญาที่บอกถึงการมีปัญหากันของพ่อกับแม่

ในกลุ่มตัวอย่างที่สามารถสามารถรับรู้ และจดจำรายละเอียดในช่วงก่อนที่พ่อกับแม่จะหย่าร้างกันจะบอกว่ามีสัญญาณ หรือเหตุการณ์บางอย่างที่เป็นลางบอกเหตุถึงความไม่มั่นคงเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ สัญญาที่เกิดขึ้น คือการทะเลาะเบาะแว้งของพ่อและแม่ ในบางครั้งก็มีการลงไม้ลงมือ ตบตีกัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายพ่อที่ลงมือกระทำต่อฝ่ายแม่ โดยสาเหตุที่สำคัญของการทะเลาะเบาะแว้งนั้นมาหลายสาเหตุด้วยกัน ส่วนใหญ่สาเหตุจะมาจากตัวของพ่อ ประกอบด้วย

การกินเหล้าเป็นประจำของพ่อ

กลุ่มตัวอย่างบอกว่าพ่อมินนิสัยชอบกินเหล้าอยู่เป็นประจำ และเมื่อกินเหล้าแล้วจะมาหาเรื่องทะเลาะกับแม่ บางครั้งก็มีการทำร้ายร่างกาย โดยจะเป็นฝ่ายพ่อที่ชอบทำร้ายร่างกายแม่ ดังกรณีของวันชาติ

“ ในเวลาปกติพ่อก็เหมือนคนทั่วไป แต่เมื่อเหล้าเข้าปากพ่อเมื่อไร พ่อก็จะเมา วิววายและจะมาหาเรื่องทะเลาะกับแม่เป็นประจำ ในบางครั้งทะเลาะกันรุนแรงมีการลงไม้ลงมือ ตบตี แม่ด้วย ”

พ่อไปมีผู้หญิงคนใหม่

นอกจากการกินเหล้าของพ่อแล้ว สาเหตุของการทะเลาะเบาะแว้งของพ่อแม่ในกลุ่มตัวอย่างบางคนคือการที่พ่อไปมีผู้หญิงใหม่ พ่อเป็นคนเจ้าชู้ ซึ่งความเจ้าชู้ของฝ่ายพ่อนี้ อาจจะเป็นมาตั้งแต่ก่อนที่พ่อกับแม่จะมาอยู่ด้วยกัน หรือเจ้าชู้หลังจากที่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกันแล้ว ความเจ้าชู้ของพ่อนี้ อาจแสดงออกโดยการมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เช่น กลับบ้านไม่ตรงเวลา, การไม่รับผิดชอบเรื่องภายในครอบครัวของฝ่ายพ่อ ตลอดจนความวิตกกังวลของฝ่ายแม่ ทำให้พ่อกับแม่มีปากเสียงกันเป็นประจำ เช่น

เปตอง : “ พ่อเป็นคนเจ้าชู้ ทำให้ต้องทะเลาะกับแม่อยู่เป็นประจำ เวลาที่พ่อทะเลาะกับแม่ พ่อจะมีการตบตีแม่ด้วย ”

ออมสิน : “ พ่อกับแม่จะทะเลาะเป็นประจำ เพราะพ่อเป็นคนเจ้าชู้ และพ่อไปมีผู้หญิงคนใหม่ ”

กรณีของพ่อดมจะมีลักษณะต่างออกไป คือพ่อเป็นคนเจ้าชู้ แต่จะเป็นฝ่ายแม่ที่เป็นฝ่ายลงมือกับพ่อ เพราะแม่เป็นคนอารมณ์ร้อน ดังคำกล่าว “แม่กับพ่อชอบทะเลาะกันเพราะพ่อติดยา กับติดหญิง แม่บอกว่าในบางครั้งแม่เคยแอบตามพ่อไปที่โรงแรม และเอาไม้ไล่ตีพ่อกับ

ผู้หญิงคนใหม่ และพ่อก็วิ่งหนีไปกับผู้หญิงคนนั้น สุดท้ายแม่ทนพฤติกรรมของพ่อไม่ได้ เลยไล่พ่อออกจากบ้านไป ”

มีกลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจ กรณีของวิทยาและปีใหม่ จะมีลักษณะที่ต่างออกไปคือทั้งพ่อของวิทยาและพ่อของปีใหม่ต่างก็เป็นคนเจ้าชู้ และทั้งคู่ก็มีผู้หญิงใหม่อีกคน แต่พอกับแม่ทั้งสองก็ยังอยู่ด้วยกัน โดยมาแยกทางกันเดินภายหลัง

ปีใหม่ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “ ตอนหนูอายุ 5 ขวบ พ่อไปมีเมียคนอื่น ตอนแรกแม่ก็ไม่ยอม แต่พ่อไม่สนใจจะมีเมียอีกคน แม่สงสารลูก และทำอะไรพ่อไม่ได้ สุดท้ายพ่อก็ได้เมียอีกคน โดยพอกับแม่ยังไม่แยกทางกัน ยังใช้ชีวิตร่วมกัน โดยพ่อจะอยู่ทั้ง 2 บ้านสลับกันไปมา โดยแม่กับเมียอีกคนของพ่อก็พูดคุยกันดี ”

กรณีของวิทยาที่พ่อไปมีเมียคนอื่นตอนที่แม่ตั้งท้องวิทยาอยู่ ดังคำกล่าว “ แม่เล่าให้ผมฟังว่าตอนที่แม่ตั้งท้องผมได้ 6 เดือน พ่อก็มาขอที่จะมีเมียอีกคน ถ้าแม่ไม่ยอมให้พอมีเมียอีกคน พ่อก็จะไม่รับผิดชอบภาระทุกอย่าง ในตอนนั้นความเป็นอยู่ของแม่ลำบาก และแม่ก็ไม่อยากที่จะให้ลูกลำบาก เป็นลูกไม่มีพ่อ แม่จึงต้องยอมให้พอมีเมียอีกคน โดยพ่อจะอยู่กับเมียใหม่ของพ่อในวันจันทร์ ถึงวันพฤหัสบดี ส่วนวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ก็มาอยู่ที่บ้าน ”

จากกรณีของวิทยากับปีใหม่จะพบว่าพ่อของทั้งสองคนต่างก็ขอแม่ที่จะมีเมียใหม่เพิ่มขึ้นอีกคน จากสภาพความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพิงผู้ชายเป็นหลัก ความรักที่มีให้ และการไม่ต้องการเห็นลูกลำบากหรือลูกต้องขาดพ่อ ทำให้ทั้งแม่ของวิทยา และแม่ของปีใหม่ต้องจำใจยอมรับกับสภาพของการเป็นเมียหลวง โดยการยอมให้สามีไปมีเมียคนอื่นได้อีกคน

การไม่รับผิดชอบต่อภาระในครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างบางคนบอกว่าพอกับแม่มีการทะเลาะกันเป็นประจำเนื่องจากพ่อขาดความรับผิดชอบต่อภาระภายในบ้านไป บางครั้งพ่อก็หายออกจากบ้านไป หรือการกลับบ้านไม่ตรงเวลา สิ่งเหล่านี้ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้พอกับแม่ขัดแย้งกัน เช่น

ดวงเด่น : “ บางครั้งพ่อเคยหายออกจากบ้านไปเป็นสัปดาห์ เคยถามแม่ว่าพ่อไปไหน แม่ก็บอกว่าพ่อไปติดผู้หญิงคนใหม่ ”

โดโต้ : “ ในตอนนั้นพอกับแม่จะมีเรื่องขัดแย้งกันเป็นประจำ แต่ไม่รู้หรือว่าเรื่องอะไร บางครั้งทั้งสองคนก็ทะเลาะกันรุนแรง บางครั้งแม่ก็ออกจากบ้านไป ...ก็เคยถามพ่อว่าแม่ไปไหน พ่อก็ตอบว่าแม่เขาไม่รักลูก เขาก็เลยไป แต่หลังจากนั้นแม่ก็กลับมาซะ แต่ก็ยังมีเรื่องขัดแย้งกับพ่ออยู่เป็นประจำ ”

สืบลื้อ : “ พ่อกับแม่ผมจะทะเลาะกันเป็นประจำ บางครั้งพ่อก็ออกจากบ้านไป 2-3 วันแล้วก็กลับมา ผมเคยถามพ่อว่าพ่อหายไปทำไมไม่กลับบ้าน พ่อก็ตอบว่าติดงาน ตามที่ครั้ง ก็ตอบว่าติดงาน แต่แม่ก็บอกผมว่าพ่อเขาเหลวไหล ไม่มีความรับผิดชอบ ”

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ก่อนที่พ่อกับแม่ของพวกเขาจะหย่าร้างกันจะมีสัญญาณที่ บ่งบอกถึงความไม่ลงรอยกันของพ่อกับแม่ ทั้งในรูปแบบของการทะเลาะเบาะแว้ง การทำร้ายกาย การมีผู้หญิงคนใหม่ของพ่อ ฯลฯ โดยสาเหตุของความขัดแย้งของพ่อกับแม่ส่วนใหญ่จะเกิดจาก ฝ่ายพ่อที่เป็นฝ่ายกระทำต่อฝ่ายแม่ทั้งการทำร้ายร่างกาย การทำร้ายทางจิตใจ

2. ปฏิกริยาของบุตรเมื่ออยู่ในเหตุการณ์

จากการต้องพบเห็นเหตุการณ์ ที่พ่อกับแม่ต้องมาทะเลาะเบาะแว้งกันและบางครั้งก็มีการตบตี ทำร้ายร่างกาย เหตุการณ์ตรงนั้นนำมาซึ่งความรู้สึกเจ็บปวด ความสะเทือนใจกับบุตร เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบุตรที่ยังเล็กอยู่ แต่ก็สามารถที่จะจดจำเรื่องราว หรือเข้าใจถึงความขัดแย้งที่พ่อกับแม่มีต่อกันได้ โดยบุตรจะมีการเรียนรู้การที่พ่อแม่ทะเลาะกันโดยดูจากปฏิกริยาที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ดูน้ำเสียง ดูสีหน้าพ่อแม่ที่ทะเลาะกัน การใช้กำลังทำร้ายร่างกายอีกฝ่าย ซึ่งจะ ทำให้พวกเขาตกใจ เสียใจไม่อยากจะให้เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น แต่เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้น พวกเขาต่าง มีปฏิกริยาเพื่อหาทางออกของปัญหาให้กับตนเอง ดังต่อไปนี้

หลบไปที่อื่นไม่อยากจะเห็นภาพพ่อแม่ทะเลาะกัน

ถ้าการทะเลาะกันของพ่อแม่มีระดับความรุนแรงไม่มากนัก หรือพ่อแม่เวลาทะเลาะกันไม่ทำให้บุตรเห็นก็คงจะไม่ส่งผลกระทบต่อบุตรมากเท่าใดนัก แต่การทะเลาะกันที่รุนแรงและทะเลาะกันต่อหน้าบุตรย่อมส่งผลกระทบต่อบุตร บุตรจึงต้องหาทางออกในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การแอบหลบไปอยู่คนเดียวตามลำพัง จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่วันชาติใช้ในการแก้ปัญหา ดังกล่าวไว้ว่า

“ พ่อกับแม่ทะเลาะกันเป็นประจำ เรื่องที่พ่อกินเหล้า เวลาพ่อแม่ทะเลาะกันที่ไร ก็ จะหลบไปอยู่ที่อื่นไปที่ที่ไม่มีเสียงการทะเลาะกันของพ่อแม่ บางครั้งก็ไปหาเพื่อน แต่ถ้าเป็นเวลากลางคืนก็จะขังตัวเองอยู่ในห้องไม่ออกมาออกห้อง เพราะไม่อยากจะเห็นภาพที่พ่อแม่ต้องมาทะเลาะกัน ”

จากกรณีของวันชาติจะพบว่า การทะเลาะกันเป็นประจำของพ่อแม่ ได้สร้างความรำคาญใจ จนกลายเป็นความซาซินให้กับวันชาติเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การเลือกที่จะปลีกตัวตัวเองออกไปให้ไกลจากเหตุการณ์การทะเลาะของพ่อแม่

น้ำมนต์ ก็เป็นอีกคนที่ต้องพบเห็นการทะเลาะกันขอพ่อกับแม่อยู่เป็นประจำและทำให้น้ำมนต์คิดที่จะออกไปอยู่ที่อื่น ไม่อยากที่จะเห็นภาพที่เกิดขึ้น แต่น้ำมนต์ก็ไม่ทำตามที่คิด เพราะติดด้วยเงื่อนไขบางอย่างดังกล่าว

“ ในตอนนั้นรำคาญมากที่พ่อกับแม่ มีปากเสียงกัน มันทำให้หนูเกิดความคิดที่ว่า จะไปให้พ้น ๆ จากบ้านหลังนี้ ไม่อยากเห็น ไม่อยากที่จะได้ยิน แต่สุดท้ายหนูก็ไม่กล้าที่จะออกไปหรอก เพราะว่าหนูกลัว ถนนมันมืดมาก ไม่มีไฟ และหมากก็เยอะ คนติดยา ก็มี ”

ร้องไห้/เสียใจ

การเสียใจที่พ่อแม่ต้องทะเลาะกัน และแสดงออกมาโดยการร้องไห้ ก็เป็นปฏิกิริยาของบุตรโดยเฉพาะบุตรที่ยังเล็กอยู่ เช่น

กระต่าย : “ ในตอนนั้นยังเด็กอยู่ เมื่อเห็นพ่อกับแม่ทะเลาะกันที่ไร ก็จะร้องไห้ เพราะพ่อกับแม่ชอบทะเลาะกันเสียงดัง ”

สายฝน : “ เวลาเห็นพ่อ แม่ทะเลาะกันที่ไร จะรู้สึกแค้นและเสียใจ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะตอนนั้นยังเด็กอยู่ ”

เปตอง : “ ผมจะเสียใจเวลาพ่อกับแม่ทะเลาะกัน ไม่เข้าใจว่าทำไมพ่อกับแม่ต้องทะเลาะกันด้วย เมื่อทะเลาะกันที่ไรพ่อก็จะออกจากบ้านไป ในตอนกลางคืนก็จะไปนั่งรอพ่อที่หน้าบ้านรอเวลาที่พ่อจะกลับบ้าน ”

จะเห็นได้ว่าการทะเลาะกันของพ่อแม่ได้นำมาซึ่งความเจ็บปวด ความเสียใจอย่างมากกับลูก โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะมีลักษณะที่เหมือนกันคือพ่อแม่มีปัญหากันในช่วงที่พวกเขายังเด็กอยู่ (อายุระหว่าง 4- 8 ปี) เนื่องจากยังเด็กเกินไปต่อการที่จะเข้าใจเรื่องของพ่อแม่ แต่ก็ เป็นเด็กที่สัมผัสได้ถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของพ่อกับแม่ ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นจึงทำให้พวกเขาเหล่านั้นเสียใจ และร้องไห้

เรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่เกี่ยว

กลุ่มตัวอย่างบางคนพ่อกับแม่ทะเลาะกันในช่วงที่พวกเขาโตแล้ว สามารถที่จะรับรู้ และเข้าใจเรื่องราวความขัดแย้งของพ่อกับแม่ และพวกเขาก็มองว่าการทะเลาะกันนั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ไม่ใช่เรื่องของเด็ก

สิบล้อ : “ เวลาพ่อ แม่ทะเลาะกันจะรู้สึกเฉย ๆ เพราะพ่อกับแม่ทะเลาะกันบ่อย โดยคิดว่ามันก็เป็นเรื่องของพ่อกับแม่ เพียง 2 คนไม่เกี่ยวกับเรา ”

โตได้ : “ เวลาที่พ่อกับแม่ทะเลาะกัน ก็จะไม่นอนอยู่ในห้องคนเดียว ไม่อยากยุ่ง ไม่อยากสนใจ เพราะเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ”

เฮเลน : “ หนูเห็นพ่อกับแม่ทะเลาะกัน หนูไม่ยุ่งนะ ปล่อยให้ทะเลาะกันไป หนูไม่คิดว่าตัวหนูจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับอะไร มันเป็นเรื่องของผู้ใหญ่เขา ”

ซันตี : “ ในตอนที่พ่อกับแม่ทะเลาะกัน ก็เสียใจนะ ผมอยากจะบอกกับท่านทั้งสองว่าพ่อกับแม่อย่าทะเลาะกันเลย แต่ผมก็พูดอะไรไม่ได้ มันพูดไม่ถูก เพราะมันเป็นเรื่องของพ่อกับแม่เพียง 2 คนเท่านั้น ผมจึงได้แต่มองพ่อกับแม่ทะเลาะกันอยู่ห่าง ๆ หรือในบางครั้งถ้าพ่อกับแม่ทะเลาะกันรุนแรงมาก ผมก็จะพำนอง ๆ ออกไปจากที่ตรงนั้น ผมไม่อยากให้ตัวเองเสียใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น ”

จากกรณีข้างต้นจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างต่างมองว่าการทะเลาะกันของพ่อกับแม่นั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ และพวกเขาเป็นเด็ก ไม่ควรเข้าไปยุ่ง ผู้วิจัยพบว่ากรณีที่กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเช่นนั้นอาจจะเนื่องมาจากพวกเขาเหล่านั้นโตแล้ว สามารถรับรู้ ตลอดจนทำความเข้าใจถึงเหตุผลของการทะเลาะกันของพ่อกับแม่ ทำให้มองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่

เข้าไปห้ามและโดนลูกหลง

เมื่อต้องเห็นภาพที่พ่อกับแม่ทะเลาะกันนอกจากจะสร้างความเสียใจให้กับบุตรแล้ว กลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ต้องการให้พ่อกับแม่ต้องทะเลาะกัน ก็เลือกที่จะแสดงพฤติกรรมโดยการเข้าไปห้ามปราม เข้าไปเป็นตัวกลางเพื่อบอกให้พ่อกับแม่เลิกการทะเลาะกัน ดังกรณีของน้ำมนต์

“ เวลาที่พ่อแม่ทะเลาะกันตบตีกันบางครั้งก็จะขึ้นไปอยู่บนห้อง และบางครั้งถ้าพ่อกับแม่ทะเลาะกันรุนแรง หนูก็จะเข้าไปห้ามไม่ให้พ่อกับแม่ทะเลาะกัน โดยหนูจะแยกพ่อออกมา และพาแม่ขึ้นไปบนห้อง เพื่อให้ทั้งคู่สงบสติอารมณ์กัน เมื่ออารมณ์เย็นลงค่อยมาคุยกัน ”

การเข้าไปห้ามปรามของกลุ่มตัวอย่างเมื่อเห็นพ่อแม่ทะเลาะกันในบางครั้งกลับไม่ได้เป็นผลดีเท่าใดนัก เพราะนอกจากจะห้ามไม่ให้พ่อกับแม่ทะเลาะกันได้สำเร็จแล้ว ตัวเองยังโดนลูกหลงจากการทะเลาะกัน โดย วินัส เป็นกลุ่มตัวอย่างที่โดนลูกหลงจากการทะเลาะกันของพ่อกับแม่ เพราะวินัสเข้าไปห้ามพ่อกับแม่ไม่ทะเลาะ และไม่ให้พ่อตบตีแม่ แต่เมื่อวินัส เข้าไปห้ามกลับโดนพ่อผลักออกไป ทำให้ได้รับบาดเจ็บ ดังคำกล่าวของวินัส

“ ในตอนนั้นแม่หนูจะเป็นเด็กอยู่ แต่ก็รู้อะไรเป็นอะไร วันนั้นพ่อกับแม่ทะเลาะกันรุนแรงมาก พ่อมีการทำร้ายร่างกายแม่ หนูก็เข้าไปห้ามพ่อ แต่พ่อผลักหนูออกมา ทำให้ล้มลงหัวฟาดกับโต๊ะเลือดออก ในตอนนั้นพ่อกับแม่ก็ไม่ว่ากัน หนูบาดเจ็บ เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกันจบลง พ่อก็ออกจากบ้านไป แม่จึงเข้ามาดูหนูเห็นว่าหนูเลือดออกจึงพาหนูไปส่งโรงพยาบาล ”

การที่วินัสได้รับบาดเจ็บก็เนื่องมาจากการทะเลาะกันของพ่อกับแม่ครั้งนั้นเต็มไปด้วย อารมณ์ที่รุนแรง ดังนั้นบุคคลที่อยู่รอบข้าง ถึงแม้จะเป็นบุตรก็ตามก็อาจจะโดนลูกหลงจากการ ทะเลาะกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับควบคุมอารมณ์ของทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ว่าจะมีการควบคุม อารมณ์ตนเองได้มากน้อยขนาดไหน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งของพ่อกับแม่ ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งคู่ เปลี่ยนไป ย่อมมีผลกระทบต่อบุตรทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้บุตรมี ปฏิกริยาในรูปแบบต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่าภาพของ การทะเลาะกัน การใช้กำลังทำร้ายกันของพ่อกับ แม่อยู่เป็นประจำ นอกจากจะทำให้บุตรเกิดความเสียใจ ไม่สบายใจ เครียดแล้วในช่วงขณะนั้น แล้ว ภาพเหล่านั้นอาจจะติดตัวพวกเขาไปจนโต โดยไม่รู้ตัว อาจจะทำให้พวกเขากลายเป็นคนที่ มองโลกในแง่ร้าย หรือเลือกใช้การตัดสินใจด้วยอารมณ์และความรุนแรงได้

3. การทำใจยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

การพบเห็นเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่ อยู่เป็นประจำ ในบางครั้งได้ สร้างความเคยชิน กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของพวกเขาไป แต่ก็มีกลุ่มตัวอย่าง บางคนมีการทำใจเพื่อยอมรับกับเหตุการณ์ หรือมีการคาดการณ์ถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นใน อนาคต คือ การแยกทางกันของพ่อกับแม่

วันชาติ : “ ก็คิด และทำใจไว้แล้วว่าต่อไปพ่อกับแม่อาจจะต้องแยกทางกัน เพราะ เห็นทะเลาะกันเป็นประจำ แต่ก็คิดว่ามันเรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่ควรเข้าไปยุ่ง ”

ขันติ : “ ในตอนแรกที่เห็นพ่อกับแม่ทะเลาะกัน ผมยังมองว่าท่านทั้งสองคงมีความ คิดเห็นขัดแย้งกันเป็นธรรมดา แต่ความขัดแย้งมันไม่ได้ลดลงเลย ผมเห็นพ่อกับแม่ทะเลาะกันเป็น ประจำ และมีความรุนแรงขึ้น ทำให้ผมอดคิดไม่ได้ว่าพ่อกับแม่จะอยู่ด้วยกันได้นานแค่ไหน ”

เก่งกล้า : “ ผมทำใจไว้นานแล้วเนื่องจากเห็นพ่อแม่ทะเลาะกันเป็นประจำ คิดว่า อยากรู้เสียในวันหนึ่งพ่อกับแม่ต้องแยกทางกันแน่นอน แต่ก็เสียใจนะไม่อยากให้เป็นแบบนั้น ”

ดวงเด่น : “ การที่พ่อกับแม่ทะเลาะกัน ผมคิดว่ามันเป็นเรื่องปกติสำหรับชีวิตของ ผมไปแล้ว โดยผมก็พยายามทำใจยอมรับกับสภาพที่เกิดขึ้น และจะยอมรับความจริงถ้าอะไรจะ เกิดขึ้น ”

ดอกไม้ : “ เวลาพ่อกับแม่ทะเลาะกันที่ไร เขาก็จะไม่พูดจากัน แต่แม่จะมาบ่นเรื่องพ่อ ให้นูฟังและร้องไห้อยู่เป็นประจำ และกับบอกกับหนูว่าแม่ไม่อยากอยู่กับพ่อแล้ว มันทำให้หนูคิด ว่าสักวันพ่อกับแม่ต้องเลิกกันแน่นอน ”

นอกจากการทะเลาะกันของพ่อ แม่ที่ทำให้บุตรมีการคาดการณ์ว่าพ่อกับแม่จะต้องแยกทางกันแล้ว ก็มีเงื่อนไขอื่นมาประกอบที่ทำให้บุตรเกิดการเชื่อมั่นว่าการแยกทางกันของพ่อกับแม่ มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ ดังกรณีของน้ำมันตที่มีทั้งญาติทางพ่อ และญาติทางแม่ต้องการให้พ่อ และแม่ของน้ำมันตแยกทางกันเพราะทั้งคู่มีความขัดแย้งกันบ่อยมาก น้ำมันตจึงมีการทำใจไว้บ้างแล้วว่าพ่อกับแม่คงไปด้วยกันไม่รอด เพราะถ้าเมื่อใดที่การขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่รุนแรงมาก การแยกทางก็จะเป็นเรื่องง่ายไปในทันทีเพราะไม่มีใครคัดค้าน มีแต่แรงสนับสนุนให้ทั้งคู่แยกทางกัน

ผู้วิจัยพบว่าความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่ที่เกิดขึ้นเป็นประจำโดยแสดงออกมาในรูปของการทะเลาะเบาะแว้ง การทำร้ายร่างกาย การไม่รับผิดชอบภาระในครอบครัว ทำให้บุตรสามารถแยกแยะความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเองได้ การสัมผัสถึงความไม่ลงรอยกันของพ่อแม่ที่บางครอบครัวมีการสะสมมานาน ภาวะที่เกิดขึ้นได้ทำให้เด็กในช่วงนี้รู้ถึงความเป็นจริง หรือการคาดการณ์ในอนาคตว่าพ่อแม่คงอยู่ด้วยกันอีกไม่นาน ทำให้เด็กมีการเตรียมใจที่จะยอมรับถ้าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง การทำใจยอมรับความจริงที่จะเกิดขึ้นนี้ จะช่วยให้พวกเขาไม่คาดหวังอะไรจนเกินไป พวกเขาสามารถที่จะยอมรับกับสภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างไม่มีปัญหา การทำใจตรงนี้ก็ช่วยเป็นประสบการณ์และสร้างความแข็งแกร่งให้กับบุตรขึ้นมาได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ก่อนการหย่าร้างของพ่อกับแม่ จะมีทั้งสัญญาณที่บ่งบอกถึงความมีปัญหากันของทั้งคู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการทะเลาะกัน บางครั้งก็มีการทำร้ายร่างกายด้วย และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มีผลกระทบต่อความรู้สึกของบุตรเป็นอย่างมาก บุตรจะมีความรู้สึกเสียใจ สะเทือนใจ ที่ต้องเห็นบุคคลที่รักและเคารพต้องมาทะเลาะกัน ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นบุตรแต่ละคนก็มีการเลือกที่จะแสดงปฏิกิริยาต่าง ๆ เพื่อบ่งบอกถึงอารมณ์ของบุตรในขณะนั้น ตลอดจนความพยายามในการลดความขัดแย้ง ซึ่งบางครั้งก็นำไปสู่การได้รับบาดเจ็บได้ นอกจากนี้จากความขัดแย้งของพ่อกับแม่ โดยเฉพาะความขัดแย้งที่รุนแรง ก็เป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้บุตรมีการทำใจ การเตรียมใจ เพื่อการยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้บ้าง โดยผู้วิจัยพบว่าการแสดงปฏิกิริยาและการทำใจของบุตรเมื่อพบเห็นสัญญาณที่บ่งบอกความไม่มั่นคงของครอบครัว บุตรแต่ละคนจะมีปฏิกิริยาแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

1. ระดับความรุนแรงของการทะเลาะกัน และการทำร้ายร่างกาย โดยในครอบครัวที่พ่อ และแม่ทะเลาะกันรุนแรง มักจะมีเหตุการณ์ของการทำร้ายร่างกายตามมาด้วย ส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายพ่อทำร้ายฝ่ายแม่ บุตรก็จะได้รับผลกระทบที่รุนแรงตามไปด้วย ทั้งผลกระทบทางร่างกาย และทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะจิตใจของบุตรจะได้รับความชอกช้ำอย่างมาก

2. การพบเห็นภาพจนเคยชิน เนื่องจากบางครั้งครอบครัวก่อนที่พ่อกับแม่จะแยกทางกัน มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ ได้สร้างความเคยชินให้กับบุตร (บางครั้งถ้าพ่อแม่ไม่ทะเลาะกันบุตรอาจจะมองเป็นเรื่องผิดปกติไป) ดังนั้นความเคยชินที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้ชัดเกล้าให้บุตรบางคนสามารถทำใจยอมรับ และสร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจให้กับพวกเขาต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าบุตรในครอบครัวที่ไม่เคยมีการทะเลาะกัน หรือมีการทะเลาะกัน แต่บุตรไม่เคยพบเห็นเหตุการณ์ เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น อาจจะเป็นสิ่งที่เลวร้ายที่สุดในชีวิตของเด็กเหล่านั้น อาจจะไปสู่การมีพฤติกรรมที่ขาดความยั้งคิด หรือพฤติกรรมที่ต้องการประชดพ่อแม่อย่างรุนแรงได้

3. อายุของบุตรในขณะที่พ่อกับแม่มีความขัดแย้งกัน ทั้งการทะเลาะวิวาท และการทำร้ายร่างกาย ประกอบด้วย

- ในกรณีที่บุตรนั้นยังเด็กมากยังไม่รู้อะไร ปฏิกริยาของบุตรเมื่อได้ยินพ่อแม่ทะเลาะกันอาจแสดงออกมาโดยการร้องไห้ เป็นการร้องไห้ที่ตกใจจากเสียงดังของพ่อกับแม่
- เด็กที่โตขึ้นมา พอรู้เรื่องราวของความขัดแย้งของพ่อกับแม่ แต่ก็ยังเป็นเด็กอยู่ ปฏิกริยาก็แสดงออกไปตามความต้องการ หรือตามความรู้สึกของตนเองอย่างแท้จริง เช่น ไม่อยากเห็นพ่อแม่ทะเลาะกันก็ร้องไห้ , เข้าไปห้ามปราม หรือเด็กที่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้มากประกอบกับสามารถแยกแยะออกเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ ก็จะมองว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่เกี่ยว

จุดแตกหักของครอบครัวกับผลกระทบที่ตามมา

เมื่อความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่ดำเนินมาถึงทางตัน ทางออกของปัญหาที่ดีที่สุดของบุคคลทั้งสองคือการแยกทางกันเดิน แต่ทางออกที่ดีที่สุดสำหรับพ่อกับแม่ อาจจะเป็นสิ่งที่แย่มากที่สุดสำหรับบุตรก็เป็นได้ เพราะชีวิตของพวกเขาต้องเปลี่ยนแปลงจากที่เคยอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อแม่ ลูก กลับลกลายเป็นต้องถูกแบ่งหรือถูกเลือกให้ไปอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในกรณีบางครั้งครอบครัวที่พ่อกับแม่สามารถตกลงกันได้ รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้บุตรได้เลือกว่าจะอยู่กับใคร ตลอดจนความสม่ำเสมอในการรักษาความสัมพันธ์กับบุตรหลังการแยกทางกันก็คงจะไม่ทำให้บุตรได้รับความกระทบกระเทือนมากนัก แต่ในบางครั้งพ่อกับแม่ไม่สามารถตกลงกันได้ การแยกทางที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความโกรธเคืองของแต่ละฝ่ายบุตรอาจต้องตกอยู่ในสถานภาพที่ลำบากใจ เพราะ “นั่นก็พ่อ” “นั่นก็แม่” การถูกแยกให้ไปอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงเป็นสิ่งที่สร้างผลกระทบในการดำเนินชีวิตให้กับบุตรโดยตรง

เมื่อครอบครัวถึงจุดแตกหัก ผลกระทบที่ตามมาคืออะไรบ้าง บุตรได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการนำเสนอเรื่องราวของคนเหล่านั้น ใน 2 ประเด็นคือ

1. มุมมองของบุตรเมื่อพ่อกับแม่ต้องหย่าร้าง
2. ผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตร

1. มุมมองของบุตรเมื่อพ่อกับแม่ต้องหย่าร้าง

เป็นที่แน่นอนว่าเมื่อการหย่าร้างของพ่อกับแม่เกิดขึ้น มักจะสร้างความลำบากใจ ความสะเทือนใจให้กับบุตร โดยบุตรแต่ละคนจะสามารถรับมือต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการเลี้ยงดู สภาพแวดล้อมของแต่ละครอบครัว ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างแต่ละคนจะมีมุมมองต่อการหย่าร้างของพ่อกับแม่ทั้งการยอมรับและการไม่ยอมรับ การตัดสินใจของพ่อกับแม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การยอมรับการตัดสินใจของพ่อกับแม่

เมื่อพ่อกับแม่ต้องหย่าร้าง กลุ่มตัวอย่างบางคนเลือกที่จะให้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะของการยอมรับความเป็นจริง ประกอบด้วย

ทั้งพ่อและแม่ต่างก็มีเหตุผลของตนเอง

กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งจะยอมรับในการตัดสินใจของพ่อกับแม่ โดยให้เหตุผลว่าเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ พวกเขาไม่สนใจเหตุผลของตนเอง เช่น

ดอกไม้ : “ เมื่อรู้ว่าพ่อกับแม่จะต้องแยกทางกัน ก็เสียใจนะคนเคยอยู่ด้วยกันมา โดยแม่จะอธิบายเหตุผลในการแยกทางกันให้หนูฟัง หนูก็พยายามทำความเข้าใจ และเคารพในการตัดสินใจของพ่อกับแม่ เพราะมันเป็นเรื่องของคน 2 คนที่ไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้ หนูคิดว่า การที่พ่อกับแม่แยกทางกันด้วยดี จะดีกว่าการที่พ่อกับแม่ทนอยู่กันไปเพราะจะทรมานใจทั้งสองฝ่าย รวมทั้งตัวของหนูด้วย ที่ต้องมาเห็นพ่อกับแม่ทะเลาะกัน ”

ฝันเด่น : “ ผมว่าการหย่าร้างมันเป็นเรื่องของพ่อกับแม่เขาตกลงกันนะ และผมก็ยอมรับต่อการตัดสินใจของพวกเขา ”

ทั้งดอกไม้ และฝันเด่น ต่างก็ยอมรับต่อการตัดสินใจแยกทางกันของพ่อกับแม่ โดยพวกเขามองว่าพ่อกับแม่เขามีเหตุผลของพวกเขาเอง และเห็นด้วยว่าพ่อกับแม่เมื่ออยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ควรที่จะแยกทางกันดีกว่าต้องมาทนอยู่ด้วยกัน ผู้วิจัยพบว่าทั้งดอกไม้ และฝันเด่น ต่างก็โตแล้ว ในขณะที่พ่อแม่หย่าร้างกัน ดังนั้นพวกเขาจึงสามารถแยกแยะเรื่องราวต่าง ๆ และเลือกที่จะมองตัวเอง ไม่ยึดติดกับพ่อแม่มากเกินไป

กลุ่มตัวอย่างบางคนต้องยอมรับต่อสิ่งที่เกิดขึ้น แต่เป็นการยอมรับที่พวกเขาไม่เต็มใจ ทำให้พวกเขาต้องฝืนใจ พยายามที่จะยอมรับความเป็นจริงด้วยจิตใจที่เศร้าหมอง เช่น

สายฝน : “ หนูเสียใจมากเลยนะที่พ่อแม่ต้องแยกทางกัน ทำไมชีวิตของหนูต้องเป็นแบบนี้ แล้วหนูจะได้เรียนใหม่ หนูจะอยู่อย่างไร บางครั้งหนูก็เคยคิดว่าครอบครัวของหนูก่อเวรกรรมอะไรไว้ ทำไมถึงไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน แต่หนูก็ยอมรับต่อการตัดสินใจของพ่อกับแม่เพราะหนูทำอะไรไม่ได้ ”

ขันติ : “ ผมเสียใจ ผมสับสนกับชีวิตของตัวเองมาก แล้วชีวิตของผมกับน้องจะเป็นอย่างไร ทำไมชีวิตของผมต้องเป็นแบบนี้ แต่ผมก็ทำอะไรไม่ได้ มันเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ ที่พวกเขาไม่สามารถไปด้วยกันได้จริงๆ ”

ทั้งสายฝน และขันติ ต่างก็ยอมรับในการตัดสินใจของพ่อกับแม่ แต่เป็นการยอมรับที่พวกเขาไม่เต็มใจ พวกเขาไม่ต้องการให้เกิดขึ้นแต่พวกเขาไม่สามารถที่จะไปห้ามตัดสินใจของพ่อกับแม่ได้ ดังนั้นพวกเขาจึงเหมือนถูกบังคับให้ยอมรับต่อสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยจิตใจที่เศร้าหมอง

เห็นดีเห็นงามกับการตัดสินใจของพ่อกับแม่

มีข้อมูลที่น่าสนใจของกลุ่มตัวอย่างบางคนเมื่อรู้ว่าพ่อแม่ตัดสินใจแยกทางกัน เขาเกิดความรู้สึกโล่งอก และยินดีกับสิ่งที่เกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ก่อนการหย่าร้างไม่ค่อยดี มีความขัดแย้งกันเป็นประจำ และรุนแรง จึงทำให้พวกเขามีความรู้สึกโล่งอกเมื่อพ่อกับแม่หย่าร้าง เช่น

กรณีของวันชาติที่มีความเห็นว่าพ่อกับแม่ควรที่จะเลิกกัน เพราะอยู่ด้วยกันไปก็ไม่มีความสุข เพราะทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำและแม่ก็ถูกพ่อทำร้ายเวลากินเหล้าเมา โดยวันชาติบอกว่า “ ผมเคยชวนแม่ให้ไปอยู่ที่อื่นนะ เพราะผมไม่อยากให้แม่มาทนอยู่กับพ่อที่ขี้เหล้า ไม่มีเหตุผล บางครั้งก็ยกแม่ให้เลิกกับพ่อ เพราะถ้าเลิกกันแล้วจะได้สบายใจกันทุกฝ่าย ดังนั้นผมจึงรู้สึกที่ดีใจมากกว่าที่พ่อกับแม่เลิกกัน เพราะจะได้ไม่ต้องมาทนเห็นภาพการทะเลาะกัน การขว้างข้าวของกระจุยกระจาย แม่โดนพ่อทำร้ายร่างกาย ”

เฮเลนเป็นกลุ่มตัวอย่างที่รู้สึก “เฉย ๆ” ต่อการที่พ่อกับแม่แยกทางกัน เพราะพ่อกับแม่ทะเลาะกันเป็นประจำจนทำให้เฮเลนเกิดความรำคาญ ไม่อยากเห็นภาพที่เกิดขึ้นดังคำกล่าว “ หนูรู้ว่าพ่อแม่แยกทางกัน เพราะหนูแอบไปเห็นใบหย่า ตอนแรกหนูก็รู้สึกงง ๆ เหมือนกันว่า พ่อกับแม่จะไม่อยู่ด้วยกันแล้วใช่ไหม แต่หนูก็มาคิดอีกอย่างว่าก็ดีแล้วที่แยกทางกัน อยู่ด้วยกันก็ทะเลาะกันเปล่า ๆ ”

ส่วนกรณีของสิบล้อ ที่ชีวิตของสิบล้ออยู่กับยายมาตลอด โดยพ่อกับแม่มาหาบ้าง ทำให้ความสัมพันธ์ของสิบล้อกับพ่อและแม่ดูห่างเหิน ดังนั้นเมื่อพ่อกับแม่แยกทางกัน สิบล้อจึงไม่รู้สึกละอายใจ ดังคำกล่าว “ ผมไม่รู้สึกละอายใจที่ต้องเสียใจหรือเศร้าไปทำไมกับการที่พ่อกับแม่ต้องแยกทางกัน เพราะเวลาอยู่ด้วยกันผมก็เห็นเขาทะเลาะกัน หนีอยู่ด้วยกันไปทำไมถ้าไม่ได้รักกันแล้ว เลิกกันดีกว่า ชีวิตส่วนใหญ่ของผมก็อยู่กับยายอยู่แล้ว การที่พ่อกับแม่อยู่หรือหย่าผมว่ามันก็ไม่ต่างกันเท่าไรนัก ”

ผู้วิจัยพบว่ากรณีที่สิบล้อที่ไม่ค่อยได้อยู่กับพ่อและแม่ ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับยาย และเวลาพ่อกับแม่อยู่ด้วยกันก็จะทะเลาะกัน ดังนั้นเมื่อเขารู้ว่าพ่อกับแม่แยกทางกัน จึงทำให้สิบล้อไม่รู้สึกละอายใจเท่าไรนัก ส่วนกรณีของวันชาติ และเฮเลนที่ความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ มีแต่ความขัดแย้งเป็นประจำ มีการทำร้ายร่างกาย ทำให้วันชาติและเฮเลนเกิดการเรียนรู้ว่า การทะเลาะกันเป็นเรื่องในชีวิตประจำวันของพ่อกับแม่ไปแล้ว สิ่งที่ตามมาคือความรู้สึกน่าเบื่อ น่ารำคาญกับสิ่งที่พ่อกับแม่ทำ ดังนั้นการที่พ่อกับแม่แยกทางกันจึงทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกยินดี โลงอกมากกว่าการเสียใจ เพราะจะได้ไม่ต้องมาพบเห็นเหตุการณ์ที่สร้างความรำคาญให้กับพวกเขาอีก ความคิดของวันชาติ และเฮเลน สอดคล้องกับคำกล่าวของนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 198) ที่ว่า “ เด็กบางคนอาจจะมองเรื่องการทำร้ายของพ่อกับแม่ด้วยความรู้สึกโง่งอ ซึ่งเกิดขึ้นในกรณีที่พ่อกับแม่ของพวกเขาทะเลาะวิวาทกันทุกวัน และมีการใช้กำลังทำร้ายร่างกายคนในบ้าน โดยเด็กในบ้านแบบนี้มักจะเห็นความสงบสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องออกจากบ้านก็เป็นได้ การแยกทางกันของพ่อกับแม่ในลักษณะนี้ จึงเป็นทางออกที่เด็กอยากให้เกิด เพราะพวกเขากลัวและเบื่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของเขาทุกวัน ”

บุญวาสนาไม่ได้อยู่ด้วยกัน

มีกลุ่มตัวอย่างบางคนที่ยอมรับการตัดสินใจของพ่อกับแม่ โดยการเลือกใช้คำอธิบายเกี่ยวกับ “บุญวาสนา” ที่ทั้งพ่อ แม่ และลูกไม่มีบุญวาสนาที่จะได้อยู่ด้วยกัน ต้องพลัดพรากจากกันดังในกรณีของน้ำมนต์

“ หนูคิดว่าคนที่คนเราจะได้อยู่ด้วยกันหรือไม่ มันขึ้นอยู่กับบุญวาสนา รวมทั้งโชคชะตาของคน ๆ นั้นด้วยนะ มันก็เหมือนกับเนื้อคู่นั้นแหละ ถ้าดวงคนนั้นไม่มีเนื้อคู่ ก็คงจะต้องอยู่เป็นโสด... ถ้าคนเราทำบุญวาสนามาดี ก็มีครอบครัวที่สมบูรณ์ อบอุ่น แต่บางคนทำบุญมาน้อยก็เลยทำให้ต้องมีการพลัดพรากจากกัน”

ผู้วิจัยพบว่า การที่น้ามนต์มีความคิดเชื่อในบุญวาสนานั้น ส่วนหนึ่งเพราะน้ามนต์ได้รับการปลูกฝัง การซึมซับจากแม่ มาตั้งแต่เด็ก โดยแม่ของน้ามนต์ เป็นคนสนใจเรื่องราวของธรรมะ กฎแห่งกรรม และเข้าวัดฟังธรรมอย่างสม่ำเสมอ และน้ามนต์ก็ได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรมจากแม่มาตั้งแต่เด็ก ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์พ่อกับแม่ต้องแยกทางกัน ทำให้น้ามนต์เลือกที่จะยอมรับการตัดสินใจแยกทางของพ่อกับแม่โดยใช้ความคิดเรื่อง “บุญวาสนา” ว่าพ่อกับแม่รวมทั้งตัวของน้ามนต์คงไม่มีบุญวาสนาที่จะได้อยู่ด้วยกัน ความคิดดังกล่าวก็ช่วยให้น้ามนต์เกิดความสบายใจ และยอมรับต่อการแยกทางกันของพ่อกับแม่ได้ง่าย

1.2 การไม่ยอมรับต่อการตัดสินใจของพ่อกับแม่

การรับรู้ความเป็นจริงว่าพ่อกับแม่ได้แยกทางกันแล้ว ทำให้บุตรบางคนรับไม่ได้กับสิ่งที่เกิดขึ้น กลัวการถูกทอดทิ้ง รู้สึกเศร้าเสียใจ หรือการแสดงปฏิกิริยาปฏิเสธสภาพการหย่าร้างของพ่อแม่ โดยปฏิกิริยาที่แสดงออกมาของบุตร เช่น การบอกพ่อกับแม่ให้กลับมาคืนดีกัน เนื่องจากพวกเขามองว่าความเป็นบุตรจะสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ให้มาเป็นอย่างเดิมได้ รวมไปถึงการเลือกที่จะแสดงปฏิกิริยาโดยการประชด ประชัน ต่อต้าน เพื่อให้พ่อกับแม่รับรู้ถึงการไม่ยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

การบอกพ่อกับแม่ให้กลับมาคืนดีกัน

กลุ่มตัวอย่างบางคนมีความรู้สึก “รับไม่ได้” ที่ต้องเห็นพ่อกับแม่ต้องแยกทางกัน ดังนั้นพวกเขาจะขอร้องให้พ่อกับแม่หันกลับมาคืนดีกัน ดังกรณีของวินัส ดังคำกล่าว

“หนูบอกกับพ่อและแม่ของหนูว่าให้กลับมาอยู่ด้วยกันเหมือนเดิมได้ไหม หนูอยากอยู่ที่บ้านนี้กับพ่อและแม่เหมือนเดิม หนูไม่อยากไปอยู่กับยาย ”

กรณีของไบบัว เป็นกรณีตัวอย่างที่ผู้วิจัยพบเพียงกรณีเดียวที่ไม่เคยรู้เรื่องราวว่าพ่อกับแม่จะแยกทางกัน โดยไบบัวมาารู้เรื่องเมื่อต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของพ่อเลี้ยงแล้ว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างฉับพลันทั้งจากการที่ต้องแยกจากพ่อ แล้วจะต้องไปเจอกับพ่อเลี้ยง เพราะแม่แต่งงานใหม่ จึงเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความปวดร้าวจิตใจให้กับเด็กผู้หญิงคนนี้อย่างมาก ไบบัวเล่าเรื่องของตัวเองให้ผู้วิจัยฟังด้วยน้ำเสียงที่เศร้าและมีน้ำตาซึม ดังคำกล่าว

“ หนูไม่เรื่องอะไรเลย ทุกคนต่างพากันปิดหนุหมด โดยตอนแรกหนูอยู่กับพ่อและแม่ ต่อมาแม่บอกกับหนูว่าไปอยู่บ้านยายกัน หนูก็คิดว่าย้ายไปเฉย ๆ เมื่อหนูอยู่บ้านยายพ่อก็มาหาตามปกติ หนูไม่รู้เลยว่าในตอนนั้นพ่อกับแม่ได้แยกทางกันแล้ว แต่หนูก็คิดในใจนะว่าทำไมพ่อกับ

แม่ถึงไม่อยู่ด้วยกัน จนเมื่อมีคนมาสู่ขอแม่ และแม่ต้องย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านใหม่กับพ่อเลี้ยง แต่แม่ก็ยังไม่บอกอะไรหนูนะ แม่บอกแค่ว่าจะย้ายไปอยู่ที่บ้านของลุงเท่านั้น”

ดังนั้นโบบวจึงไม่ยอมรับต่อสิ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โบบวบอกว่า “ หนูไปขอร้องทั้งพ่อและแม่ให้กลับมาคืนดีกัน หนูอยากมีพ่อและแม่พร้อมหน้ากัน แต่แม่ก็ไม่ให้คำตอบหนู หนูก็ไปหาพ่อกถามพ่อว่าทำไมเลิกกับแม่ และขอร้องพ่อให้กลับมาคืนดีกับแม่ แต่พ่อก็บอกว่าให้หนูไปถามแม่เอง ”

จะเห็นได้ว่าทั้งวินัส และโบบว ต่างก็มองเห็นว่า “ความเป็นบุตรของพ่อแม่” คงจะสามารถเชื่อมประสานให้กับทั้งพ่อและแม่กลับมาคืนดีกัน ดังนั้นพวกเขาจึงใช้วิธีการโดยการเข้าไปขอร้องให้พ่อ แม่กลับมาคืนดีกัน เพราะพวกเขาจับไม่ได้ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับคำกล่าวของ เบญจพร ปัญญาายง (2541) ที่ว่าถ้าเด็กไม่สามารถยอมรับการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้ เด็กก็ยังคงคิด หมกมุ่นว่าพ่อกับแม่จะกลับมาคืนดีกัน แม้ว่าพ่อหรือแม่จะแต่งงานไปแล้วก็ตาม

การประทัดประทัน/การต่อต้าน

กลุ่มตัวอย่างบางคน ไม่ยอมรับในการตัดสินใจของพ่อกับแม่ จะการแสดงปฏิกิริยาที่มีลักษณะประทัดประทัน ต่อต้านพ่อกับแม่ โดยรูปแบบของการประทัดประทัน/ต่อต้าน ของบุตรที่มีต่อการแยกทางกันของพ่อกับแม่ประกอบด้วย การไม่สนใจเรียน, การนิ่งเฉยไม่พูดจากับพ่อหรือแม่, การใช้สุร่าเป็นทางออกของปัญหา ดังนี้

1. การไม่สนใจเรียน

กรณีของมาวินจะต่อต้านการตัดสินใจของพ่อกับแม่ โดยการไม่สนใจเรียน เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้สร้างความเสียใจ สะเทือนใจ อย่างกระทันหัน ทำให้มาวินเลือกที่จะต่อต้านกับสิ่งที่พ่อกับแม่ทำ โดยการประพฤติตัวเหลวไหลในช่วงที่กำลังเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังคำกล่าว

“ ผมจะแต่งตัวชุดนักเรียนออกจากบ้านทุกวัน แต่ผมไม่เข้าโรงเรียนนะ ผมจะไปตามสถานที่ต่าง ๆ และเมื่อผมขาดเรียนบ่อย ๆ ทางโรงเรียนก็ได้มีการเรียนผู้ปกครองมาคุย แต่พ่อกับแม่ไม่ได้มาพร้อมกันนะ ต่างคนต่างมา โดยในช่วงนั้นก็ยังคงมีความรู้สึกต่อต้านพ่อแม่อยู่ทางโรงเรียน ครูประจำชั้น ครูที่สนิทกันก็มาช่วยคุยไม่ให้ทำตัวเหลวไหล ให้ผมกลับมาสนใจเรียนเหมือนเดิม”

2. การนิ่งเฉย/ไม่พูดจา กับพ่อหรือแม่

กรณีของขันติและไบบัว จะแสดงปฏิกิริยาต่อต้าน โดยการไม่พูดกับแม่ โดยพวกเขาทั้งสองยังคงมีความหวังลึก ๆ ว่าพ่อกับแม่อาจจะกลับมาคืนดีกัน

ขันติ : “ ผมไม่เข้าใจว่าผู้ใหญ่กำลังทำอะไรกัน ผมจึงเงียบไม่พูดอะไรเลย ตอนที่พ่อแม่แยกทางกันใหม่ ผมไม่คุยกับแม่เลย เวลาแม่ถามอะไร ผมจะเฉยไม่พูด ไม่คุยกับแม่ ในบางครั้งผมก็ยังมาคิดเสียใจอยู่ตอนนี้ว่าทำไมผมปล่อยให้เหตุการณ์เป็นแบบนี้ ผมน่าจะทำอะไรสักอย่างเพื่อไม่ให้พ่อกับแม่แยกทางกัน”

ไบบัว : “ หนูเคยขอร้องทั้งพ่อและแม่ให้กลับมาคืนดีกัน แต่ก็ไม่เป็นผล หนูจึงประชดแม่โดยการไม่พูดจา กับแม่เลย เมื่อกลับจากโรงเรียนหนูก็เอาแต่อยู่ในห้องคนเดียว หนูไม่อยากเจอแม่ หรือใคร ๆ อีกเลย”

3. การหันไปหาสุรา/สุราคือทางออกของปัญหา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การดื่มสุราเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น คือมาวิน กับขันติ เพราะเกิดความคิดว่าตัวเองไม่มีใคร โกรธพ่อกับแม่ที่แยกทางกัน ประกอบกับถูกเพื่อนชักชวนให้กินเหล้าเพื่อลบเลือนความทรงจำที่เลวร้ายในชีวิต

ขันติ : “ ในตอนนั้นผมเสียใจมาก ผมไม่รู้จะทำอย่างไร ผมประชดแม่โดยการไม่พูดกับแม่ กลับบ้านช้าลง ผมติดเพื่อน และในตอนนั้นเองที่ผมก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการดื่มสุราจากเพื่อน เพราะผมต้องการที่จะลืมเหตุการณ์แย่ ๆ ที่เข้ามาในชีวิตผม ”

มาวิน : “ แต่เดิมผมมีการกินเหล้าอยู่แล้วตามเทศกาล งานเลี้ยง แต่นาน ๆ ครั้ง พ่อแม่แยกทางกัน พ่อก็มีเมียใหม่ และแม่ก็แต่งงานใหม่ ผมก็รู้สึกว่าคุณแม่แย่งความรักไปหมด ผมก็เลยใช้สุราในการแก้ปัญหา โดยดื่มมากขึ้น และบ่อยขึ้นกว่าเดิม ”

จากกรณีของขันติ กับมาวินที่ใช้สุราในการแก้ปัญหา ก็เพราะความรู้สึกว่าไม่มีใคร ความต้องการที่จะลืมเรื่องเลวร้ายของชีวิต รวมไปถึงการชักชวนจากเพื่อนทำให้พวกเขาเลือกใช้สุราในการแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับการศึกษาของ โสภภา ชิลมันท์ (2537 : 26-29) ที่ศึกษาปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสภาพต่าง ๆ ภายในครอบครัวที่มีผลต่อการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนว่า ความรักใคร่กลมเกลียวกันของพ่อกับแม่มีผลต่อสุขภาพจิตเด็กมาก ถ้าครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ พ่อแม่แยกทางกัน เด็กจะไม่ร่าเริง และหาทางชดเชยกับสิ่งที่ตนเองขาดไป ดังนั้นจึงง่ายต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้ และผลการวิจัยเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน เกี่ยวกับสิ่งเสพติดของสถาบันรามจิตติ (ออนไลน์) ที่พบว่าเด็กเสี่ยงที่มาจากครอบครัวที่แตกร้าง เป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เด็กดื่มสุรา และสูบบุหรี่มากกว่าเด็กปกติ เพราะในครอบครัวที่หย่าร้าง เด็กจะผลการเรียนไม่ดี

อยู่ในแหล่งอบายมุข และคบเพื่อนกลุ่มกินเหล้าสูบบุหรี่ เริ่มต้นจากในห้องเรียน เมื่อผลการเรียนไม่ดีไม่ได้รับการยอมรับ ก็ไปแสดงตนเพื่อลดความต้อยนอกโรงเรียน หรือบางคนเมื่อไม่มีความรักจากที่บ้าน เด็กจะเข้าหายาเสพติดได้ง่าย ประกอบกับปัจจุบันสังคมไทยมีแหล่งอบายมุขอยู่ทั่วไป ที่ง่ายต่อการเข้าถึงของเด็ก

จากการแสดงปฏิกิริยาโดยการประชดประชัน/ต่อต้านของบุตรที่มีต่อเหตุการณ์ที่พ่อกับแม่แยกทางกัน ผู้วิจัยพบว่า มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คืออายุของบุตรขณะที่พ่อแม่หย่าร้างกัน โดยบุตรที่แสดงพฤติกรรมโดยการต่อต้าน ทั้งมาวิน ไบบัว และซันติต่างก็มีอายุระหว่าง 8 – 15 ปี โดยเด็กวัยนี้ อาจจะมีการควบคุมอารมณ์ของตนเองต่อการเผชิญกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในชีวิตได้น้อย ประกอบการเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่บุตรรับรู้ว่าเขาเป็นคนสำคัญในครอบครัว ทำให้เกิดความกลัวว่าความรักที่เคยได้รับจากทั้งพ่อและแม่จะสูญหายไปทำให้พวกเขาแสดงพฤติกรรมโดยการต่อต้านออกมาสอดคล้องกับคำกล่าวของนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 79) ที่กล่าวว่า การแสดงพฤติกรรมของเด็กทุกคนล้วนมีจุดมุ่งหมายในตัวของตัวเองไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของการเป็นเด็กดี หรือเด็กเกเร นั้นมาจากความต้องการให้พ่อแม่สนใจในตัวเขา การที่เด็กทำตัวเป็นเด็กเกเร ไม่เชื่อฟัง ก็เป็นวิธีการหนึ่งเพื่อเรียกร้องความสนใจ ต้องการให้พ่อกับแม่สนใจในตัวพวกเขา

การกล่าวโทษพ่อกับแม่

กลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น แต่พวกเขาก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรได้ พวกเขาได้แต่คิดว่าทำไมพ่อกับแม่จึงเป็นเช่นนั้น

ดวงเด่น : “ ผมว่าการหย่าร้างไม่ใช่เรื่องของคนเพียง 2 คนนะ ถ้าคน 2 คนนั้นได้สร้างคนที่ 3 ขึ้นมาคือลูก ทำให้ลูกต้องมาเกี่ยวข้อง การตัดสินใจหย่าร้างของพ่อกับแม่ควรคำนึงถึงความรู้สึก ความต้องการของลูกด้วย ”

สายฝน : “ พ่อกับแม่ทำไมไม่นึกถึงจิตใจลูกบ้าง ตัดสินปัญหาโดยการแยกทางกัน เคยรู้บ้างไหมว่าลูกจะรู้สึกอย่างไร เสียใจขนาดไหนที่พ่อแม่ต้องมาเป็นแบบนี้ ”

เก่งกล้า : “ ผมก็พยายามคิดนะว่ามันเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ แต่ผมเป็นลูกของพ่อกับแม่ ที่ทั้งสองได้ร่วมกันสร้างตัวตนของผมขึ้นมา ทำไมไม่คิดถึงความรู้สึกของผมบ้าง ”

กลุ่มตัวอย่างทั้งดวงเด่น สายฝน และเก่งกล้า ต่างก็มองว่าพวกเขาเป็นลูกที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ของพ่อและแม่ร่วมกัน ดังนั้นเมื่อพ่อกับแม่จะแยกทางกัน จึงไม่ใช่เรื่องของคนเพียง 2 คน แต่มีคนี่สามคือลูกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นลูกจะต้องถูกแยกไปอยู่กับคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถกำหนดชีวิตของพวกเขาได้เพราะพ่อกับแม่กำหนดมาแล้ว ดังนั้นพวกเขาจึงต้องการเพียงให้พ่อกับแม่มีการคำนึงถึงความรู้สึกของลูกก่อนที่จะตัดสินใจอะไรลงไป

1.3 ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน

กลุ่มตัวอย่างบางคนที่ไม่ต้องการให้พ่อแม่หย่าร้างกัน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องการที่จะเห็นภาพที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่ต้องมาทะเลาะกัน เช่น

เปตอง : “ ผมอยากให้พ่อแม่อยู่ด้วยกันนะไม่อยากให้แยกทางกัน แต่ผมก็มาคิดว่า ถ้าพ่อกับแม่กลับมาอยู่ด้วยกันแต่ก็ต้องมาทะเลาะกันอีก ผมก็อยากให้แยกทางกันนะ”

ออมสิน : “ อยากให้พ่อกับแม่อยู่ด้วยกันเหมือนเดิม แต่พ่อก็คือคนเจ้าชู้มาก ไม่อยากให้แม่มาเสียใจกับพ่อกับอีก”

สมหญิง : “ ถ้าย่อนเวลาได้หนูก็อยากให้พ่อกับแม่กลับมาคืนดีกัน แต่ถ้ากลับมาอยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุข ก็ไม่อยากให้กลับมาคืนดีกันเท่าใดนัก”

ดวงเด่น : “ สำหรับผมในตอนแรกก็รู้ว่าพ่อแม่จะเลิกกัน ผมก็รู้สึกสับสนนะ ผมมาคิดว่าชีวิตต่อไปของผมนับกับแม่จะเป็นอย่างไร แต่ผมก็มาคิดอีกที่ว่ามันเป็นอะไรที่ดีเหมือนกัน เพราะความเครียด ความวิตกกังวลในชีวิตที่เคยมีจะได้ลดน้อยลงไป”

จะเห็นได้ว่ามุมมองของบุตรต่อการแยกทางของพ่อแม่จะแตกต่างกัน โดยบุตรที่ยอมรับต่อการแยกทางกันของพ่อกับแม่ ก็จะมีเหตุผลแตกต่างกันออกไป ประกอบด้วยการมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ที่ทั้งคู่ต่างมีเหตุผลของตนเอง , การเห็นชอบกับการตัดสินใจของพ่อกับแม่เพราะอยู่ด้วยกันไปก็ไม่มีความสุข และมองว่าเป็นเพราะโชคชะตา วาสนาที่ทำให้ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ส่วนบุตรที่ไม่ยอมรับการตัดสินใจแยกทางกันของพ่อกับแม่ จะแสดงปฏิกิริยาเพื่อให้พ่อกับแม่ได้รู้ถึง โดยการขอร้องให้พ่อกับแม่กลับมาคืนดีกัน, การประท้วงประท้วงต่อต้านและการกล่าวโทษพ่อกับแม่ โดยการไม่ยอมรับของบุตรนั้นต่างก็มีเป้าหมายแบบเดียวกันคือความต้องการให้พ่อกับแม่ให้ความสนใจพวกเขา พวกเขากลัวว่าความรักที่เคยได้รับจากทั้งพ่อและแม่จะสูญหายไป ผู้วิจัยพบว่าการที่บุตรแต่ละคนจะสามารถยอมรับหรือไม่ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นได้นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ ประกอบด้วย

1. พื้นอารมณ์เดิมของเด็ก ที่จะสามารถยอมรับความเป็นจริงได้มากน้อยขนาดไหน กรณีที่เด็กมีพื้นฐานทางอารมณ์ที่มั่นคง ก็จะสามารถยอมรับความเป็นจริงได้มากกว่าเด็กที่มีอารมณ์หวั่นไหวง่าย

2. การอบรมเลี้ยงดูและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว โดยพ่อแม่ที่มีความสัมพันธ์ดีต่อกัน ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีความมั่นคงทางอารมณ์สูงสามารถยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ง่าย

3. สภาพความสงบสุขก่อนการแยกทางกัน โดยในครอบครัวที่พ่อแม่มีปัญหากันรุนแรงมาก และเป็นประจำ จะทำให้บุตรยอมรับความเป็นจริงได้ง่ายกว่า เพราะบุตรจะมีการเตรียมใจ ทำใจยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้บ้าง ส่วนในครอบครัวที่พ่อแม่มีความขัดแย้ง แต่บุตรไม่เคยรับรู้มาก่อน เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นย่อมจะทำให้การยอมรับความเป็นจริงทำได้ยาก เพราะเขาไม่คิดว่าเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้น

2. ผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตร

การหย่าร้างเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสะเทือนใจแก่บุตรได้เป็นอย่างมาก อาจทำให้บุตรรู้สึกเกิดปมด้อยในสถานภาพของตนเองได้ ในครอบครัวที่พ่อกับแม่แยกทางกันแล้ว แต่ยังคงความสัมพันธ์ของความเป็นพ่อ และความเป็นแม่ที่มีต่อบุตรได้คงเดิม หรือการที่บุคคลคนเดียวสามารถเป็นได้ทั้งพ่อ และแม่ในเวลาเดียวกันให้กับบุตร ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่น้อย และยังเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งสำหรับการดำรงชีวิตให้กับบุตรได้ แต่ถ้าพ่อกับแม่ที่แยกทางกันแล้วขาดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตร สิ่งเหล่านี้ก็จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของบุตรเป็นอย่างมาก และอาจเป็นแรงผลักดันให้บุตรแสวงหาสิ่งที่มาชดเชยกับความรัก ความอบอุ่นที่ตนเองขาดไป หรือแสวงหาทางออกเพื่อการระบายความเจ็บปวดที่ตนเองได้รับโดยการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้

ผลกระทบที่มีต่อบุตรมากน้อยเพียงใดจึงยังคงเป็นเรื่องที่อภิปรายถกเถียง หาข้อยุติไม่ได้ เนื่องจากเงื่อนไข และบริบทในการหย่าร้างในแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกัน โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตรจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาดังนี้

ความเป็นอยู่ลำบากมากขึ้น

การหย่าร้างของพ่อแม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตประจำวันของบุตรทำให้มีการดำรงชีวิตประจำวัน ที่ลำบากมากขึ้น หลังจาก ที่พ่อแม่หย่าร้างกัน เพราะอีกฝ่าย(ส่วนใหญ่) จะเป็นฝ่ายพ่อแยกบ้านออกไป โดยไม่มาสนใจ หรือช่วยแม่ในการส่งเสีย รับผิดชอบ เลี้ยงดูบุตร ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของบุตรในขณะนั้นได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น

ดวงเด่น : “ หลังจาก ที่พ่อกับแม่เลิกกัน ชีวิตของ ผมเปลี่ยนไปมาก เพราะพ่อไปมีเมียใหม่ ไม่เคยมาส่งเสียดูแล หรือรับผิดชอบอะไรเลย ผมต้องหางานพิเศษเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่ตั้งแต่เด็ก ”

เปตอง : “ ชีวิตของผมเปลี่ยนแปลงไปมากหลังจากที่พ่อแม่หย่าร้างกัน เพราะพ่อแม่เป็นคนมีฐานะ พ่อเป็นนายหน้าค้าที่ดิน แต่เมื่อแม่แยกทางกับพ่อ ผมมาอยู่กับแม่ โดยแม่จะเป็นฝ่ายรับผิดชอบตามลำพัง พ่อไม่เคยมาดูแลเลย ”

ขันติ : “ แม่พาผมและน้อง 4 คน ย้ายออกจากบ้านพ่อไปอยู่กับยาย ชีวิตของผมในตอนนั้นลำบากมากเพราะมีแม่เพียงคนเดียวที่แบกรับภาระในครอบครัว การเงินฝืดเคืองมาก แม่ต้องยืมเงินจากญาติหรือคนรู้จักอยู่เป็นประจำ ”

วิทยา : “ หลังจากพ่อกับแม่ผมแยกทางกัน พ่อก็ไม่มาสนใจดูแล ชีวิตผมลำบากมาก ต่อมาแม่มาล้มป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ผมต้องคอยดูแลแม่ หลังจากจบม.3 ผมต้องหยุดเรียนไป 2 ปี เพื่อหางานทำ หาเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัว แล้วผมค่อยกลับมาเรียนภาคค่ำ ทำงานไปด้วย เรียนไปด้วย ดูแลแม่ที่ป่วยไปด้วย ”

จะเห็นได้ว่าทั้งดวงเด่น เปตอง ขันติ และวิทยา จะมีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากจากชีวิตที่อยู่พร้อมหน้ากัน ครอบครัว ความเป็นอยู่ไม่ลำบาก แต่เมื่อพ่อกับแม่แยกทางกัน กลุ่มตัวอย่างทั้งสี่คนต่างอยู่กับแม่ โดยพ่อไม่มาสนใจ ไม่รับผิดชอบต่อภาระภายในครอบครัว ทำให้ชีวิตของพวกเขาที่มีความลำบากมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจเพราะมีเพียงแม่ที่เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัวตามลำพัง โดยดวงเด่นกับวิทยาก็ได้ช่วยแบ่งเบาภาระจากแม่โดยการหางานพิเศษทำ

กรณีของ วินัส เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ต่างออกไปจากคนอื่น คือการมีชีวิตที่ลำบากขึ้น ไม่ได้เกิดจากการไม่มีความรับผิดชอบต่อพ่อ แต่เกิดจากแม่ที่ปฏิเสธความรับผิดชอบต่อพ่อ ดังคำกล่าว

“ ชีวิตของหนูก่อนที่จะอยู่กับแม่จะแยกทางกัน หนูมีความสะดวกสบายมาก ฐานะทางบ้านของหนูจัดว่าร่ำรวยมีเงินทอง หนูได้เรียนพิเศษ แต่หลังจากนั้นชีวิตหนูก็ลำบากขึ้น เพราะแม่ปฏิเสธการช่วยเหลือจากพ่อ แม่ไม่ต้องการได้เงินจากพ่อ หนูก็ไม่เข้าใจว่าเพราะอะไร ตอนที่แม่กับพ่อแยกทางกันใหม่ ๆ พ่อแอบมาหาหนูที่โรงเรียนเอาเงินฝากคุณครูไว้ให้หนู เมื่อแม่หนูรู้แม่ก็บอกคุณครูว่าห้ามรับสิ่งของต่าง ๆ จากผู้ชายคนนั้นอีก ในตอนนั้นชีวิตของหนูลำบากมาก หนูต้องหางานพิเศษทำในวันหยุด ทำให้ชีวิตของหนูในช่วงนั้นไม่เคยมีวันหยุดเหมือนคนอื่นเขา ”

ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเมื่อพ่อแม่หย่าร้างกันจะมีความเป็นอยู่ลำบากมากขึ้นสืบเนื่องจากหลังการหย่าร้างบุตรส่วนใหญ่จะอยู่กับแม่ โดยพ่อเป็นฝ่ายออกจากบ้านในกรณีของดวงเด่น วิทยา และวินัส หรือแม่เป็นฝ่ายต้องย้ายออกจากบ้านที่เคยอยู่ด้วยกันในกรณีของเปตองกับขันติ โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อบุตรทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากมากขึ้น เพราะพ่อไม่มาสนใจ ที่จะรับผิดชอบต่อภาระในครอบครัว ทำให้บุตรบางคนต้องดิ้นรนสู้ชีวิต

โดยการหางานพิเศษทำตั้งแต่เด็กเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่ สอดคล้องกับคำกล่าวของสุพัตรา สุภาพ (2533) ที่บอกว่าภายหลังการหย่าร้างผู้หญิงมักได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจมากกว่าผู้ชาย และมีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเมื่อหย่าร้างแล้วต้องเลี้ยงดูตัวเอง และบุตรส่วนใหญ่มักอยู่กับมารดา และมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้รับการสงเคราะห์จากบิดา

ผลกระทบต่อจิตใจของบุตร

บุตรทุกคนย่อมอยากที่จะให้พ่อกับแม่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ถึงแม้ว่าจะมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และ แม่ในคนเดียววัน แต่ก็คงจะไม่เสมอเหมือนมีทั้งพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ดังนั้นการแยกทางกันของพ่อแม่ทุกกรณีได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านจิตใจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากความเสียใจ ความสะเทือนใจที่บุตรได้รับแล้ว ความรู้สึกที่ตนเองได้สูญเสียบางอย่างในชีวิตไป ความรักที่เคยได้รับถูกแบ่งออกไป ความรู้สึกสูญเสียที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มตัวอย่างบางคนตกอยู่ในภาวะเศร้า ว้าเหว บางคนมีความทรงจำที่สูญเสียนี้ติดตัวไปตลอด

ดังกรณีของไบบัวที่การแยกทางของพ่อกับแม่ได้กลายเป็น “บาดแผลภายในใจ” โดยไบบัวบอกว่า “ ในตอนที่พ่อกับแม่แยกทางกันหนูเสียใจมาก หนูเก็บเรื่องราวของพ่อกับแม่และ หนูมาคิดอยู่ตลอดเวลา แม้เวลาผ่านไป หนูก็ยังไม่เคยลืมเรื่องราว เหตุการณ์ในตอนนั้นหนูเสียใจที่พ่อกับแม่แยกทางกัน หนูกลัวชีวิตของหนูจะถูกแย่งความรัก กลัวว่าความรักที่ได้รับจากพ่อและแม่ไม่เหมือนเดิม ทุกครั้งที่หนูคิดถึงเรื่องพ่อกับแม่ หรือมีเหตุการณ์มากระทบความรู้สึก มันทำให้หนูเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ บางครั้งก็แอบร้องไห้คนเดียว ”

จะเห็นได้ว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้สร้างผลกระทบต่อจิตใจของไบบัวอย่างมาก และผลกระทบทางนี้ ก็ติดตัวไบบัวอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ไบบัวพูดคุยกับผู้วิจัยไบบัวก็มีน้ำตาไหลซึมออกมา ผู้วิจัยพบว่า การที่การหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้สร้างผลกระทบทางจิตใจทำให้กลายเป็นการฝังใจไปเนื่องจากไบบัวเป็นบุตรสาวเพียงคนเดียวของพ่อกับแม่ ที่ทั้งคู่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ และการตามใจอย่างมาก เมื่อไบบัวต้องการอะไร ก็จะได้รับคำตอบสนองจากพ่อและแม่อยู่ตลอดเวลา และเมื่อพ่อกับแม่หย่าร้างกันก็เป็นเหตุการณ์ที่ไบบัวไม่คาดฝันมาก่อน ทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ และความรู้สึกว่าจะต้องสูญเสียความรักที่เคยได้รับจากพ่อและแม่ จึงทำให้ไบบัวเก็บเรื่องราวต่าง ๆ มาคิดจนกลายเป็นการฝังใจไป

กรณีของเปตองที่การหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ ที่สร้างความเสียใจ จนนำไปสู่การมองตนเองว่าเป็นคนมีปมด้อย ต่างจากคนอื่น ดังคำกล่าว

“ หลังจากที่พ่อกับแม่แยกทางกัน ผมเสียใจมาก ในตอนนั้นผมรู้สึกว่าตัวเองแย่่มาก คิดว่าตัวเองเป็นคนมีปมด้อย ที่ไม่มีพ่อเหมือนคนอื่น มันเป็นความทรงจำทำให้ผมฝังใจ”

จากกรณีของไบบัว และเปตอง ที่การหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้สร้างบาดแผลในใจให้กับบุตร ทำให้สภาพจิตใจของบุตรย่าแม่ บุตรจะรู้สึกว่าคุณต้องสูญเสียความรักที่เคยได้รับ กลัวการถูกทอดทิ้ง และนำไปสู่การมองว่าตนเองมีปมด้อยที่ครอบครัวไม่สมบูรณ์เหมือนคนอื่น สอดคล้องกับการศึกษาของ วิจิตรา วสุวานิช (2529 : 31) ที่พบว่าอิทธิพลของการหย่าร้างของพ่อ กับแม่มีผลร้ายต่อพัฒนาการทางจิตใจของบุตรวัยรุ่นมาก โดยวัยรุ่นจะรู้สึกว่าเหวไม่มั่นใจในตนเอง ไม่อยากอยู่บ้าน บางคนอาจเก็บตัวซึมเศร้า บางคนก็อาจก้าวร้าว

ผลกระทบที่มีต่อบุคลิกภาพของบุตร

การหย่าร้างของพ่อกับแม่นอกจากจะสร้างความเสียใจให้กับบุตรแล้ว บุตรบางคนก็หมกมุ่นอยู่กับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ส่งผลทำให้บุคลิกภาพเปลี่ยนไปจากการเป็นเด็กที่ร่าเริงแจ่มใส มาเป็นเด็กที่เสียบ เก็บตัวมากขึ้น หรือจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้กลุ่มตัวอย่างบางคนมีการแสดงบุคลิกภาพที่ต่างไปจากคนเดิม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเป็นคนเสียบ/เก็บตัวมากขึ้น

ชนติ : “ ผมยอมรับว่าผมเปลี่ยนไป จากเหตุการณ์ครั้งนั้นมันทำให้ชีวิตของผม เปลี่ยนไปมาก ผมเก็บมาคิดมาก ผมรู้ตัวนะว่าผมเป็นคนกลายที่เสียบขึ้น ไม่ค่อยพูดจา บางคนเห็นผมภายนอกอาจจะมองว่าผมเป็นคนเข้มแข็ง ไม่มีอะไรต้องคิดมากแต่ลึก ๆ แล้วผมเป็นคนที่ยี้เหงา ผมว่าเหว ในใจลึก ๆ ผมก็ยังคิดถึงพ่อผมอยู่ ผมอยากให้คุณทั้งสองกลับมาอยู่ด้วยกัน เหมือนเดิม”

ไบบัว : “ ปกติหนูเป็นคนร่าเริง แจ่มใสนะ แต่ตั้งแต่พ่อกับแม่แยกทางกัน และแม่ก็ แต่งงานใหม่ บางครั้งหนูก็รู้สึกว่าหนูเป็นส่วนเกินหนูของแม่กับพ่อเลี้ยง เวลามีปัญหาหนูไม่รู้ว่า จะปรึกษาใคร มันทำให้หนูต้องเก็บเอาไว้คนเดียว ”

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทั้งชนติ และไบบัว ต่างก็เป็นคนเสียบ ๆ แวดตาดูเศร้า อย่างเห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างกระทันหันในชีวิตที่ยากเกินที่จะยอมรับได้ ทำให้ทั้งชนติและไบบัว ต่างเก็บเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาคิดมาก จนทำให้บุคลิกภาพของเด็กเหล่านี้ เปลี่ยนไปกลายเป็นคนที่เสียบ เก็บตัวมากขึ้น

นอกจากการแยกทางของพ่อกับแม่จะส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพของบุตรโดยตรงทำให้บุตรกลายเป็นคนที่เก็บตัว เสียบมากขึ้นแล้ว การแยกทางของพ่อกับแม่ก็ส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพบุตรทางอ้อมได้ สืบเนื่องจากเมื่อการแยกทางเกิดขึ้นได้มีส่วนผลักดันให้พ่อ หรือ แม่ของบุตรพยายามที่จะซัดเซยความรักที่หายไปของบุตร จนนำไปสู่การยึดมั่นถือมั่นให้กับบุตร

กรณีของแพรวา ที่เกิดมาก็พบว่าพ่อกับแม่แยกทางแล้ว พ่อทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างให้แพรวา พ่อสามารถเป็นทั้งพ่อและแม่ เพื่อชดเชยการสูญเสียแม่ แพรวาจึงรู้สึกว่าเป็นคนสำคัญที่สุดในชีวิต แต่ท้ายสุดพ่อแพรวาเสียชีวิต ทำให้แพรวามีบุคลิกภาพเปลี่ยนไป แพรวาบอกว่า “ ปกติหนูก็เป็นร่าเริงแจ่มใส แต่เมื่อพ่อเสียชีวิต ทำให้หนูเกิดความรู้สึกว่าชีวิตหนูไม่เหลือใครอีกแล้ว ก็พ่อทำให้หนูทุกอย่าง พ่อให้ความรัก ความอบอุ่นแทนแม่ด้วย หลังจากนั้นมันทำให้หนูเป็นคนเก็บตัว ไม่ค่อยพูด เพราะพูดไปก็ไม่มีความหมาย ”

2. ใจอยากเป็นชาย แต่กายเป็นหญิง

มีกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ จำนวน 4 รายที่บอกกับผู้วิจัยว่าพวกเขาเป็น “ทอม” ประกอบด้วย วีนัส นารีณ มะยม และเจนี่ ดังนี้

กรณีของมะยมที่สภาพแวดล้อมที่บ้านประกอบด้วยผู้ชายทั้งหมดคือพ่อ และพี่ชายอีก 3 คน โดยมะยมเป็นผู้หญิงเพียงคนเดียวที่บ้าน การที่ถูกเลี้ยงดูท่ามกลางผู้ชายทั้งหมดทำให้มะยมมีบุคลิกภาพที่เลียนแบบผู้ชายได้ง่าย โดยมะยมบอกว่า

“ พ่อก็จะเลี้ยงดูทุกคนให้อดทน แข็งแรง พึ่งลำแข้งของตนเอง อย่าไปขอใคร หรือสร้างความลำบากให้กับใคร ทำให้บางครั้งหนูก็ขง งง ๆ กับตัวของหนูเองเหมือนกัน เพราะพอเห็นผู้ชายที่หล่อ ๆ หนูก็ปลื้มเขา แต่หนูชอบผู้หญิงด้วยกัน ในตอนเรียนระดับประถมศึกษาหนูรู้ว่าตัวเองชอบผู้หญิง หนูเคยมีแฟนเป็นผู้หญิงตอนเรียนอยู่ ม.ต้น คบกันได้ประมาณ 6 เดือน สุดท้ายก็เลิกคบกัน ตอนนั้นก็กำลังมอง ๆ อยู่ยังไม่เจอคนที่ถูกใจ ”

ส่วนกรณีของนารีณที่มีลักษณะของการเป็น “ทอม” ที่เด่นชัดมาก โดยนารีณได้มีการแสดงพฤติกรรมทั้งการแต่งกาย การพูดจา ผู้วิจัยถามนารีณว่ารู้ตัวว่าเป็นทอมมานานหรือยัง นารีณให้คำตอบว่า “ ผมคงบอกไม่ได้ชัดเจนหรือกว่าเป็นมาตั้งแต่เมื่อไรซะ แต่ผมมีความรู้สึกที่อยากจะเป็นผู้ชายมาตั้งแต่เด็กแล้ว ตอนเด็ก ๆ จะใส่แต่กางเกงตลอด อยากเป็นผู้ชาย อยากที่จะปกป้องคุ้มครองแม่กับพี่สาว อะไรที่ผู้ชายทำได้ ผมสามารถทำได้หมด ทั้งการเล่นบอล, การแทงสนุก , การกินเหล้า ,การยิงปืน และเพื่อนสนิทที่คบกันอยู่ 6 คน ก็เป็นทอมทั้งหมด ”

ทุกครั้งที่นารีณพูดคุยกับผู้วิจัยนารีณจะแทนตัวเองว่า “ผม” และพูดคำลงท้ายว่า “ครับ” หรือ “ฮะ” ตลอดเวลา ผู้วิจัยจึงซักถามไปว่าแล้วแม่ หรือครูที่โรงเรียนมีใครว่าอะไรไหม นารีณบอกว่า “แม่เข้าใจผม เขาเห็นผมเป็นแบบนี้มาตั้งแต่เล็กแล้ว แม่ก็ไม่ว่าอะไร ส่วนที่โรงเรียนครูก็ไม่ว่าอะไร เพราะเวลาที่แม่ไปส่งที่โรงเรียนแม่ก็จะบอกกับครูว่าผมมีลักษณะเป็นแบบนี้ ”

วินัส ก็เป็นอีกกลุ่มตัวอย่างที่บอกกับผู้วิจัยว่าเขาเป็นทอมดังคำกล่าว “ หนูมีความรู้สึกชอบผู้หญิงด้วยกัน ไม่ชอบผู้ชายมาตั้งแต่เด็กแล้ว เมื่อโตขึ้นหนูก็มีแฟนเป็นผู้หญิงและตอนนี้หนูก็ได้แยกมาพักอาศัยอยู่แฟนต่างหาก และแม่ก็ไม่ว่าหรอกนะที่หนูจะเป็นทอม แล้วมีแฟนเป็นดี เพราะมันไม่ใช่สิ่งเสียหาย เท่ากับการที่หนูมีแฟนเป็นผู้ชาย และตัวของแม่หนูเองเขาก็มีแฟนเป็นทอมเหมือนกัน ”

มีกลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจคือ เจนนี่ ที่มีการเปลี่ยนบุคลิกภาพไปมาระหว่างการเป็นทอมกับการเป็นดี ดังคำกล่าว “ หนูเรียนโรงเรียนหญิงล้วนมาตลอด ทำให้หนูกลัวผู้ชาย ชีวิตในแต่ละวันหนูจะเจอแต่ผู้หญิงเป็นหลัก ตั้งแต่พ่อแม่แยกทางกัน แม่ก็เลี้ยงดูหนูแบบตามใจมาตลอด แม่ไม่เคยตำหนิ หรือว่ากล่าวตักเตือนเกี่ยวกับการเป็นทอมของหนู หนูเป็นดีเคยคบทอมมา 4 คน คนสุดท้ายที่หนูคบเขาทำให้หนูอกหัก หนูเจ็บมาก หนูเลยคิดในทางกลับกันว่าถ้าหนูเปลี่ยนจากการเป็นดีมาเป็นทอมจะดีกว่าไหม เพราะการเป็นการเป็นดีเหมือนการถูกละเมิด สุดท้ายหนูก็เลยทำตัวเป็นทอม และมีแฟนเป็นผู้หญิง มีผู้หญิงมาติด โดยหนูลองมาเป็นทอมประมาณ 1 ปีแล้วโดยการตัดผมซอยสั้น แต่งตัวแบบผู้ชาย และแม่ก็ว่าอะไร หนูอยากได้อะไร แม่ก็ให้หนูได้ทุกอย่าง ปัจจุบันนี้หนูมีทอมมาติดพัน หนูก็เลยไปต่อผมให้ยาวขึ้น แล้วคบกับทอมคนปัจจุบันอยู่ ”

จากทั้งกรณีของมะยม วินัส นักริน และเจนนี่ ที่ภายหลังการแยกทางกันของพ่อกับแม่ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การอบรมเลี้ยงดูของพ่อหรือแม่ การอบรมสั่งสอน การใช้เวลาให้กับบุตร กลุ่มเพื่อนที่คบ ฯลฯ ต่างก็มีส่วนในการขัดเกลา การหล่อหลอมบุคลิกภาพของเด็กเหล่านั้นให้มีบุคลิกเป็นแบบผู้ชาย ดังในกรณีของมะยม ที่อยู่กัพ่อและพี่ชาย และพ่อก็เลี้ยงดูให้เข้มแข็ง ช่วยเหลือตัวเองสภาพการเลี้ยงดูจึงหล่อหลอมให้มะยมมีลักษณะเหมือนผู้ชาย ส่วนนักรินที่ภาพในความทรงจำเกี่ยวกับพ่อเป็นคนไม่ดี การที่เห็นแม่ต้องทำงานหนัก ลำบาก ทำให้นักรินอยากที่จะเป็นผู้ชายเพื่อการปกป้องคุ้มครองแม่ ส่วนวินัสที่อยู่กับแม่ การที่ต้องช่วยเหลือตัวเองตั้งแต่เล็ก ทำให้นักรินเป็นคนเข้มแข็งอดทน และแม่ก็คบแฟนที่เป็นทอม (แม่เป็นดี) ทำให้นักรินมองว่าการเป็นทอม เป็นดี เป็นเรื่องธรรมดาในสังคม สำหรับเจนนี่ที่ต้องอยู่กับแม่ตามลำพัง และการเลี้ยงดูของแม่ที่ตามใจเจนนี่ตลอดเวลา ประกอบกับสถานศึกษาที่เป็นหญิงล้วน กลุ่มเพื่อนที่มีแต่ผู้หญิง จึงทำให้บุคลิกภาพของเจนนี่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามอารมณ์ ความรู้สึก เป็นหลัก ดังนั้นถือได้ว่าพ่อแม่แยกทางกันโดยที่บุตรอาศัยอยู่กับแม่ ที่มีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การเลี้ยงดูที่ตามใจบุตร มีส่วนในการหล่อหลอม/ขัดเกลาบุคลิกภาพที่ให้กับบุตร การขาดพ่อจึงเป็นการขาดบทบาททางเพศของลูกผู้ชายและผู้หญิง จะมีปัญหานำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องต่อ

เพศตรงข้าม เด็กผู้ชายอาจจะก้าวร้าว เด็กผู้หญิงมีกิริยาเหมือนผู้ชาย วรรณกรรมส่วนใหญ่ยืนยันว่าการขาดพ่อจะพบว่าในภายหลังจะมีปัญหาเกี่ยวกับบทบาททางเพศ (รวมบทความจาก In-Hyub Chang Dixon and Hyung Shikim, Ed., 1985 :204 , P.E.Ellsworth and Robert J.Levy, 1969 :188 อ้างในศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, 2534 : 49)

ผลกระทบที่มีต่อการเรียนของบุตร

ผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่ ได้มีส่วนในการทำให้บุตรที่อยู่ในวัยเรียน เกิดปัญหาในการปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนไป ความสับสนในชีวิต การไม่รู้จะหันหน้าไปปรึกษาใคร ย่อมนำมาสู่การประพฤติตัวเหลวไหล ติดเพื่อน การไม่เอาใจใส่ในการเรียน ทำให้ผลการเรียนลดลงดังกรณีต่อไปนี้

ขันติ : “ ในช่วงนั้นผมคิดมาก เวลาผมมีปัญหาผมไม่รู้ว่าจะพูดคุยหรือปรึกษากับใคร ผมคิดประซัดตัวเอง โดยการไม่สนใจเรียน ผมเริ่มติดเพื่อนมากขึ้น โดยเพื่อนในโรงเรียนที่ผมเรียนนั้นส่วนใหญ่ก็ชอบโดดเรียนกันเป็นประจำ ทำให้ผลการเรียนในปีนั้นลดลงอย่างเห็นได้ชัด ”

มาวิน : “ ในตอนนั้นผมตั้งใจที่จะไม่สนใจในการเรียน ผมอยากให้พ่อแม่รู้ว่าผมรู้สึกอย่างไร โดยผมจะแต่งชุดนักเรียนออกจากบ้านมาโรงเรียนทุกวัน แต่ผมไม่เคยไปถึงโรงเรียน เพราะผมจะแวะไปตามสถานที่ต่าง ๆ ไปเที่ยว ไปบ้านเพื่อน ผลการเรียนของผมในเทอมนั้นจึงตกลงอย่างมาก ”

การหย่าร้างของพ่อแม่ นอกจากจะสร้างความเสียใจกับบุตรจนนำไปสู่การประพฤติตัวเหลวไหลไม่สนใจเรียนแล้ว ขณะเดียวกันก็ได้ทำให้เด็กบางคนไม่มีเวลาทุ่มเทให้กับการเรียน เนื่องจากชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากเคยสุขสบาย แล้วมาด้วยความยากลำบากดังกรณีของน้ำมนต์ และวิทยา

กรณีของน้ำมนต์ ที่การแยกทางกันของพ่อกับแม่ที่มีผลกระทบต่อการศึกษา เพราะแม่ของน้ำมนต์ต้องทำงานหาเลี้ยงคนในครอบครัว และน้ำมนต์ก็ต้องรีบกลับบ้านเพื่อช่วยงานแบ่งเบาภาระของแม่ ทำให้ไม่มีเวลาที่อ่านหนังสือหรือแบ่งเวลาไปทุ่มเทด้านการเรียนได้เต็มที่ ทำให้มีผลการเรียนลดลง

ส่วนกรณีของวิทยาที่ต้องหยุดเรียนไปหลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะหลังจากที่พ่อแยกทางกับแม่ พ่อไม่ได้มาช่วยรับผิดชอบภาระในครอบครัว ประกอบกับแม่ของวิทยาล้มป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ทำให้ วิทยาต้องหยุดเพื่อไปหางานทำ

จะเห็นได้ว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเรียนรู้ของบุตรทำให้บุตรไม่สนใจ ผลการเรียนรู้ลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยส่วนใหญ่ที่พบว่าความหย่าร้างกันของพ่อแม่ มีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของบุตร เช่น การศึกษาของศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ (2534 : บทคัดย่อ) ที่พบว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีความสนใจในการเรียนในขณะที่ครูกำลังสอนน้อยกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้หย่าร้างกัน นอกจากนี้ นักเรียนเหล่านี้ยังมีการขาดเรียนไม่สนใจเรียนมากกว่านักเรียนที่พ่อแม่อยู่ด้วยกัน

ผลกระทบที่มีต่อสุขภาพ

ชีวิตที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็กต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก ทำให้เกิดการสะสมความเครียดที่เพิ่มมากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จะสร้างความลำบากแก่เด็ก ทำให้กลายเป็นคนที่คิดมาก เครียด ซึมเศร้าสะสมทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพคือทำให้เป็นโรคกระเพาะ โรคเครียด เช่น

กรณีของออมสิน ที่พ่อแม่แยกทางกันทำให้เก็บเหตุการณ์ต่าง ๆ มาคิดอยู่คนเดียว ประกอบกับแม่แต่งงานใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเองกลายเป็นส่วนเกินของครอบครัวดังคำกล่าว “ เมื่อพ่อกับแม่แยกทางกัน หนูอยู่กับแม่ แม่แต่งงานใหม่ และมีลูกติดพ่อเลี้ยงมาด้วย หนูรู้สึกว่าแม่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับหนูเท่าใดนัก หนูกลายเป็นคนที่คิดมาก เก็บตัว เวลามีปัญหาหนูก็คิดอยู่คนเดียว หนูแอบร้องไห้คนเดียวเป็นประจำ จนทำให้หนูเป็นโรคกระเพาะ ”

ส่วนกรณีของสายฝน ก็เป็นโรคกระเพาะ เนื่องจากเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยสายฝนบอกว่า “ การที่หนูเป็นโรคกระเพาะ หนูคิดว่าเกิดจากในตอนที่พ่อกับแม่แยกทางกัน เหตุการณ์ในตอนนั้นทำให้หนูเสียใจมาก หนูรู้สึกเครียดกับชีวิต หนูไม่ค่อยสนใจหรือคอยดูแลสุขภาพตนเองเท่าใดนัก หนูมีความคิดที่จะทำร้ายตัวเองด้วยนะ ”

กรณีของวินัส ที่หลังจากพ่อกับแม่แยกทางกันสภาพชีวิตเปลี่ยนจากสบายมาเป็นลำบากอย่างมาก ความกดดันต่าง ๆ ทำให้วินัสกลายเป็นเด็กที่คิดมาก เครียดง่ายแล้ว ดังคำกล่าว “ หนูกลายเป็นคนที่ชอบเก็บเรื่องต่าง ๆ มาคิด คิดได้ทุกอย่าง ทุกเวลา และทุกสถานที่ หนูเคยทะเลาะกับแม่ จนเครียด แม่ต้องพามาส่งโรงพยาบาล ”

กลุ่มตัวอย่างที่การแยกทางกันของพ่อแม่มีผลกระทบต่อสุขภาพ ส่วนใหญ่จะเป็นโรคกระเพาะ และความเครียด บางครั้งก็เป็นไมเกรน สืบเนื่องการแยกทางกันทำให้เด็กต้องคิดมาก การคิดมากอยู่เป็นประจำทำให้เกิดการสะสมทำให้กลายเป็นคนที่เครียดง่าย และทำให้เป็นโรคกระเพาะได้ง่าย

อายุต่างกันผลกระทบต่างกัน

จากผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่ที่มีต่อบุตรนั้น ผู้วิจัยพบว่าอายุของบุตรในขณะที่ย่าร้าง มีส่วนสำคัญที่จะทำได้รับผลกระทบมากน้อยแตกต่างกัน ดังนี้

1. พ่อกับแม่หย่าร้างกันในเด็กเล็กก่อนวัยเรียน กรณีที่พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรยังเล็กมาก จำความไม่ได้ เด็กจะยังไม่มีความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่มาก สิ่งที่สำคัญคือ คนในครอบครัวหลังจากที่พ่อแม่แยกทางกันในขณะที่บุตรยังเล็กนั้น ได้มีการเลี้ยงดูเด็กเหล่านั้นอย่างไร สอดคล้องกับคำกล่าวของนายแพทย์พนม เกตุมาน (2543) ที่กล่าวว่าในเด็กเล็กก่อนวัยเรียน เด็กจะยังไม่มีความรู้สึกกระทบกับการหย่าร้างของพ่อแม่มาก ไม่ได้รู้สึกว่าขาดพ่อจะกลายเป็นปมด้อย สิ่งที่สำคัญคือ คนที่อยู่ใกล้ชิด ถ้าแยกกันแล้ว เด็กอยู่กับคนที่เด็กคุ้นเคย สามารถเลี้ยงดูเขาได้ถูกต้อง เขาก็จะไม่มีปัญหา โดยเด็กเหล่านี้จะได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างเมื่อพวกเขาโตขึ้น เข้าโรงเรียน และมีการเปรียบเทียบตัวเองกับเพื่อนคนอื่น แล้วเกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่ เหมือนกับเพื่อนคนอื่น ซึ่งอาจจะทำให้เด็กเกิดความสะเทือนใจได้

2. พ่อแม่หย่าร้างในช่วงที่บุตรเรียนอนุบาลและระดับประถมศึกษา เนื่องจากเด็กในวัยนี้มีความสามารถจำรายละเอียด ประสบการณ์ในช่วงที่พ่อแม่หย่าร้างกันได้ ดังนั้นเด็กจะได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่มาก เพราะเป็นช่วงที่สร้างความเจ็บปวด ความเสียใจสำหรับพวกเขามาก โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง หรือครอบครัวที่พ่อกับแม่ขาดการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อบุตรภายหลังการหย่าร้าง เพราะเด็กวัยนี้มีความอ่อนไหวได้ง่ายยังขาดความสามารถในการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป โดยจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองผิดแปลกแตกต่างไปจากครอบครัวอื่นๆ ที่เขามีพ่อแม่อยู่กันครบ สอดคล้องกับการศึกษาของสุรชัย วิริยะมนตรี (2541) พบว่าการหย่าร้างของพ่อแม่ในช่วงที่เด็กอายุ 4-6 ปี ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเด็กมากที่สุด

3. พ่อแม่หย่าร้างในช่วงที่บุตรเรียนระดับมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา การหย่าร้างของพ่อแม่ในวัยนี้จะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวก และทางลบ โดยผลกระทบในทางลบคือ การหย่าร้างกันของพ่อแม่อาจกระตุ้นให้เด็กวัยรุ่นครุ่นคิดมาก สับสนในชีวิต จนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมเพื่อการประชด ต่อต้าน เรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ เนื่องจากอารมณ์จิตใจเด็กวัยนี้มีความบั่นป่วน ขาดความยั้งคิด อาจทำให้เด็กเกิดปัญหาทางจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม หรือปัญหาการเรียนได้ และผลกระทบในทางบวกคือเด็กบางคนสามารถแยกแยะความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง และมีความสามารถในการเผชิญความจริง และปรับตัว

สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป และพวกเขาเลือกที่จะมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาเป็นประสบการณ์ต่อการดำเนินชีวิตของพวกเขาต่อไป

สรุปได้ว่าเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง ไม่ว่าจะเป็เด็กวัยใดก็ตามต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการ ล้วนแต่มีผลกระทบทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตใจของเด็กอย่างมาก เด็กบางคนอาจคิดไปว่า เมื่อพ่อแม่เลิกรักกันได้พ่อแม่ก็คงจะเลิกรักเขาได้เช่นกัน ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกหวาดหวั่น ไม่รู้ว่าชีวิตของเขาจะดำเนินอย่างไรในวันข้างหน้า ทำให้บางคนผลการเรียนตกต่ำลง เก็บตัว เครียด ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปฏิกริยาต่อการสูญเสีย และความว้าวุ่นใจของเด็ก ซึ่งแล้วแต่วัยและพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็ก ซึ่งอาจมีผลต่อสุขภาพจิตของเด็กได้ แต่ถ้าหากบุคลิกภาพของเด็ก เป็นคนมีลักษณะเข้มแข็ง ยอมรับความเป็นจริง มีความมั่นคงทางอารมณ์ และมีความสามารถในการปรับตัวรวมถึงมีสิ่งแวดล้อมที่ดีเด็กก็สามารถที่จะยอมรับความเป็นจริงได้ง่าย สอดคล้องกับการศึกษาของเบญจพร บุญญาวยง (2541 : 37-42) พบว่าการหย่าร้างได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเด็ก โดยปฏิกริยาในเด็กจะขึ้นอยู่กับอายุ เพศของเด็ก ความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ การเลี้ยงดูภายหลังการหย่าร้าง โดยวัยรุ่น สามารถรับรู้ความเป็นจริงมากขึ้น เขาารู้ว่าพ่อแม่เข้ากันไม่ได้ ทะเลาะกันเป็นประจำ และรู้สึกโล่งอกที่พ่อแม่หย่าร้างกัน แทนที่จะอยู่ด้วยกันอย่างไม่มีความสุข สามารถปรับตัวเมื่อพ่อแม่หย่าร้างได้ดีกว่าก่อนการหย่าร้าง ที่มีแต่ความกังวลและความกลัว บางครั้งอาจรู้สึกว่าถูกทอดทิ้งไม่เป็นที่ต้องการและพ่อแม่ไม่รักพวกเขาอีก

การปรับตัวของบุตรหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่

ภายหลังการหย่าร้าง บทบาทของพ่อและแม่ต้องเปลี่ยนแปลงไป ในบางครอบครัว พ่อหรือแม่ที่เด็กอยู่ด้วยจะมีครอบครัวใหม่ ในขณะที่เด็กยังไม่พร้อมที่จะรับสภาพการเปลี่ยนแปลงซ้ำ ยิ่งทำให้การปรับตัวของเด็กยุ่งยากซับซ้อนขึ้นไปอีก เนื่องจากการปรับตัวเป็นกระบวนการที่เด็กพยายามหาวิธีการที่จะลดความตึงเครียด ความคับข้องใจ รวมไปถึงการปรับพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เขาเผชิญอยู่ ซึ่งวิธีการของเด็กแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่าง โดยรูปแบบในการปรับตัวของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงนำเสนอใน 2 ประเด็นคือ

1. การปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มากกระทบความคิด/ความรู้สึก
2. การปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่

1. การปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มากกระทบความคิด/ความรู้สึก

ภาวะของความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง บางครั้งได้สร้างความไม่สบายใจ ความสะเทือนใจให้เกิดขึ้นกับเด็กเหล่านั้น จากการพบเห็น การสัมผัสเหตุการณ์ การเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นจนบางครั้งนำมาสู่ความรู้สึกที่ไม่ดีต่อสถานภาพของตนเอง ทั้งความเครียด ความกดดัน อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถ้าไม่สามารถจัดการก็อาจจะมีผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวได้ โดยผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่พบเจอกับเหตุการณ์ที่มากกระทบต่อความคิด/ความรู้สึกต่างก็มีรูปแบบในการจัดการกับปัญหาดังนี้

การถูกล้อเลียน

การถูกล้อเลียนเกี่ยวกับเรื่องราวของพ่อ และแม่ จะพบเห็นในกลุ่มตัวอย่างที่ยังเป็นเด็ก และกำลังเรียนระดับประถมศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างบอกว่าเพื่อนในห้องจะชอบล้อเลียนว่า “ลูกไม่มีพ่อ” “ลูกไม่มีแม่” โดยเด็กที่ถูกล้อเลียนจะเกิดความรู้สึกเสียใจ อับอายต่อสภาพของตนเอง ทำให้ในบางครั้งก็ไม่อยากที่จะไปโรงเรียน เพราะไม่อยากโดนเพื่อนล้อเลียน ดังกรณีของเปตอง ออมสินไบบัว พัดลม ดังนี้

เปตอง : “ ตอนเรียนชั้นประถมปีที่ 3 เคยโดนเพื่อนในห้องล้อว่า “ลูกไม่มีพ่อ” ผมรู้สึกตัวเองมีปมด้อยที่ไม่มีพ่อเหมือนเพื่อนคนอื่น คิดว่าตัวเองเป็นคนอากั๊พ สงสารตัวเอง สงสารแม่ ทำไมชีวิตต้องเป็นแบบนี้ ผมกลับบ้านก็ไปเล่าให้แม่ฟังว่าโดนเพื่อนล้อ แม่ผมก็มาที่โรงเรียนมาคุยกับครู ให้ครูช่วยดูแลผมเป็นพิเศษ เพราะแม่กลัวว่าผมจะกลายเป็นเด็กคิดมาก หลังจากนั้น เพื่อนก็ไม่ค่อยล้อเท่าไรนัก อาจเป็นเพราะครูช่วยดูแลด้วย ทำให้ความรู้สึกว่าตนเอง

มีปมด้อยเริ่มหายไป และผมพยายามนึกถึงแม่ เพราะชีวิตของผมเหลือเพียงแม่เพียงคนเดียว แม่คือสิ่งที่มีค่าในชีวิต ”

ออมสิน : “ หลังจากที่พ่อแม่แยกทางกัน หนูเครียด และเสียใจที่ไม่มีพ่อ เพราะหนูอยากอยู่พร้อมหน้ากับพ่อแม่ลูก เห็นเพื่อนมีพ่อแม่มาส่งที่โรงเรียน บางครั้งก็เสียใจ ตอนเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อนเคยล้อว่า “ลูกไม่มีพ่อ” หนูก็จะร้องไห้เสียใจ กลับมาเล่าให้แม่ฟังแม่ก็คอยปลอบใจ แต่หนูจะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครูเป็นพิเศษนะ เพราะครูเข้าใจว่าหนูเป็นเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน ”

ไบบัว : “ ตอนหนูเรียนชั้นประถมปีที่ 6 เพื่อนเคยล้อหนูว่า “เธอเป็นเด็กมีปัญหามีพ่อเลี้ยง” หนูเสียใจมาก แต่หนูก็เก็บความรู้สึกเสียใจไว้และกลับมาร้องไห้ที่บ้านคนเดียว ”

น้ำมนต์ : “ เพื่อนเคยแซวหนูเกี่ยวกับเรื่องที่หนูไม่มีพ่อ หนูเสียใจนะ ที่เพื่อนไม่เข้าใจหนู แต่หนูก็พยายามที่จะไม่คิดมาก บางครั้งก็จะทำเฉยและยิ้มตอบกลับไป แต่ในบางครั้งหนูก็จะตอบแรง ๆ ออกไปว่า สักวันหนึ่งพวกเธอก็ต้องเป็นแบบฉันเหมือนกันแหละ ”

พัคลม : “ ตอนเด็ก ๆ ผมเคยโดนเพื่อนล้อว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ ผมไม่ชอบอย่างมากที่เพื่อนมาล้อเกี่ยวกับตัวผม แต่ผมก็บอกเพื่อนไปว่าถึงผมไม่มีพ่อ แต่ผมก็มีแม่ มีพี่ชาย และมีน้องแค่นี้ชีวิตของผมก็พอแล้ว ”

เมื่อพ่อแม่แยกทางกัน กลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 คน คือ เปตอง ออมสินสิน ไบบัว พัคลม และน้ำมนต์ต่างก็อาศัยอยู่กับแม่ทั้งหมด โดยพวกเขาจะเจอเหตุการณ์ที่มากกระทบต่อสถานภาพภาวะความเป็นบุตรที่พ่อแม่ด้วยการถูกล้อเลียนจากกลุ่มเพื่อนที่เรียนในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ โดยจะถูกล้อเลียนว่า “ลูกไม่มีพ่อ” จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทำให้เด็กเหล่านี้มีความเสียใจ สะเทือนใจต่อสถานภาพของตนเอง ในกรณีของเปตอง ออมสิน และไบบัวจะมีรูปแบบการปรับตัวต่อการล้อเลียนโดยการร้องไห้ การปลีกตัวออกจากเหตุการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจ และการนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปเล่าให้แม่ฟัง เพื่อการได้ระบายในสิ่งที่อัดอั้นและการหาที่พึ่งทางใจ โดยแม่ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการลดความเครียดให้กับบุตรโดยการปลอบโยน การให้กำลังใจ และการไปพบคุณครูที่โรงเรียนเพื่อให้ช่วยดูแลและสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้กับเด็กนักเรียนต่อไป ส่วนกรณีของน้ำมนต์ และพัคลม เมื่อโดนล้อเลียนว่าเป็นลูกไม่มีพ่อแม่ว่าพวกเขาจะเสียใจที่โดนเพื่อนล้อเรื่องพ่อของพวกเขา แต่พวกเขากลับมีรูปแบบการปรับตัวโดยการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และพูดจาตอบโต้ต่อคนที่ล้อเลียน จะเห็นได้ว่าการถูกล้อเลียนเป็นสถานการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจให้กับเด็กเหล่านั้น แต่พวกเขาก็จะมีรูปแบบของ

การปรับตัวในสถานการณ์ที่ถูกล้อเลียนต่างกันไป ขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของเด็กต่อการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น

ผู้วิจัยพบว่าเด็กในช่วงอนุบาลถึงประถมศึกษาจะได้รับผลกระทบจากการล้อเลียนของเพื่อนมากกว่าเด็กในช่วงวัยอื่น เพราะเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาจะมีการหยอกล้อกัน เพื่อความสนุกสนาน บางครั้งอาจขาดการยั้งคิด ขาดการใช้วิจารณญาณถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงไม่ได้คำนึงว่า คำพูด การล้อเลียนแต่ละครั้งจะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของเพื่อนอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยพบว่าเงื่อนไขที่มีส่วนสำคัญต่อการปรับตัวของเด็กเมื่อเจอสถานการณ์การล้อเลียนจากเพื่อนที่โรงเรียนคือ “ครู” โดยเฉพาะครูในระดับประถมศึกษา มีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างความเข้าใจและมั่นใจให้กับเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน โดยการคอยเป็นกำลังใจ ที่ปรึกษา หรือการที่ทำให้เด็กไม่รู้สึกว่าตัวเองแตกต่างจากเพื่อนคนอื่นแต่อย่างใด นอกจากนี้พ่อหรือแม่ที่เด็กอยู่ด้วยก็มีส่วนอย่างมากที่จะลดภาวะการถูกกดดัน และการช่วยให้เด็กสามารถยอมรับความจริงและปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการให้ความรักความเข้าใจ และกำลังใจ ซึ่งจะทำให้เด็กสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

การเปรียบเทียบตนเองกับเพื่อนคนอื่น

การที่พบเห็นเพื่อนมีพ่อแม่ไปรับ ไปส่งที่โรงเรียน การเห็นเพื่อนมีครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตา พ่อแม่ลูก ก็ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเสียใจ เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อสถานภาพของตนเอง มีความรู้สึกที่ตนเองต่างจากเพื่อนตรงที่ไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่ ในบางครั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอาจทำให้เด็กเก็บไปคิดมาก เกิดความเศร้าใจในสถานภาพของตนเองได้ ดังกรณีของกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

สาลี : “ ตอนที่หนูยังเด็ก หนูก็คิดนะว่าทำไมพ่อกับแม่จึงไม่อยู่ด้วยกัน บางครั้งหนูก็น้อยใจนะเพราะเห็นเพื่อนคนอื่นมีพ่อ แม่มารับ มาส่งรับลูกที่โรงเรียน แต่ของหนูไม่มีแบบนั้น แต่หนูก็รู้สึกว่่าปู่กับย่าพยายามชดเชยในสิ่งหนูขาดไปนะ โดยพวกเขาพยายามให้ความรัก ความอบอุ่น และไม่เคยนำเรื่องพ่อกับแม่มาคุยกับหนูเลยเพราะท่านกลัวหนูจะคิดมาก แต่ท่านจะสอนให้หนูคิดไปวันข้างหน้าว่าถ้าไม่มีปู่กับย่าแล้วหนูจะทำอย่างไร ”

สายฝน : “ เวลาได้ยินเพื่อนพูดคุยกันเรื่องพ่อกับแม่ของตนเอง เช่น พ่อพาไปเที่ยว แม่ซื้อของมาฝาก หนูจะน้อยใจ เสียใจ ไม่เข้าใจในโชคชะตาของหนูเอง ทำไมชีวิตหนูต้องมาเป็นแบบนี้ หนูอยากมีครอบครัวที่สมบูรณ์แบบคนอื่นเหมือนกัน หนูสะเทือนใจมาก หนูก็จะแอบไปร้องไห้คนเดียว หรือพยายามหาอะไรมาทำไม่ให้ตนเองคิดมาก ”

ออมสิน : “ เวลาที่หนูเห็นพ่อกับแม่ของเพื่อนมาจับลูกที่โรงเรียน หนูก็คิดถึงตัวเอง สงสารตัวเองที่มีพ่อมาจับเหมือนเพื่อนคนอื่น หรือเวลาไปเที่ยวไหนกับแม่ หนูก็คิดถึงพ่อว่าถ้ามีพ่ออยู่ด้วยก็คงจะดีเพราะจะมีพ่อมาคอยดูแลหนูเหมือนพ่อคนอื่น บางทีหนูก็จะเก็บมาคิดคนเดียว ในบางครั้งหนูก็จะไปเล่นอินเทอร์เน็ตเพื่อให้มีกิจกรรมทำแทนมานั่งคิดมากเรื่องพ่อกับแม่ ”

แพรวา : “ หนูเคยคิดนะว่าทำไมหนูถึงไม่มีแม่เหมือนกับเพื่อนคนอื่น ๆ ทำไมเพื่อนมี และทำไมหนูจึงไม่มีแม่ ถ้าหนูมีแม่อยู่ด้วยหนูคงจะมีความสุขมากกว่านี้ แต่หนูก็พยายามที่จะไม่คิดมากนะ ปู่กับย่าเคยถามหนูเหมือนกันว่า *อยากมีแม่เหมือนคนอื่นไหม* หนูรู้สึกว่าคุณทั้งสองจะห่วงความรู้สึกของหนูมาก ท่านกลัวหนูจะคิดมากเรื่องการไม่มีแม่ ทั้งสองเลี้ยงดูหนู ให้หนูทุกอย่างในสิ่งที่เด็กคนอื่นมี เพื่อไม่ให้หนูรู้สึกว่าขาดอะไรไป ”

จากเหตุการณ์ที่พบเห็นครอบครัวเพื่อนคนอื่นที่มีพ่อ แม่ ลูก แล้วเด็กก็นำเหตุการณ์ตรงนั้นเกิดความเปรียบเทียบกับตนเองจนนำไปสู่ความรู้สึกว่าตนเองต่างจากเพื่อนคนอื่นตรงที่ไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่ และทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเศร้า เสียใจ ในสถานภาพของตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2529 อ้างในสุรัชย์ วิริยะมนตรี, 2541 : 3) ที่พบว่าหลังจากการหย่าร้างของพ่อแม่ เด็กจะเกิดความรู้สึกมีปมด้อย โดยเด็กจะนำตนเองไปเปรียบเทียบกับเพื่อนคนอื่นที่มีพ่อแม่ และทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย จึงอาจทำให้เด็กมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปเช่น การเก็บตัว ก้าวร้าว วิตกกังวล หรืออีกจำพวกเพื่อนที่มีพ่อแม่พร้อมหน้ากัน

ดังนั้นเมื่อสาตี แพรวา ออมสิน และสายฝนต้องเจอเหตุการณ์ที่ทำให้พวกเขาเกิดการเปรียบเทียบกับเพื่อนคนอื่น และตามมาด้วยความเศร้าใจในสถานภาพของตนเอง แต่พวกเขาที่ไม่ได้ยอมจำนนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น หรือเก็บเรื่องราวต่าง ๆ มาคิดมากจนทำให้ชีวิตของพวกเขาไม่มีความสุข พวกเขาต่างก็พยายามที่จะขจัดความรู้สึกที่ไม่ดีของตนเองออกไป และมีการปรับตัวเพื่อการลดความไม่สบายใจที่เกิดขึ้น โดยการทำใจยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น การหากิจกรรมทำเพื่อให้ลืมหรือไม่ให้คิดมากในเรื่องที่เกิดขึ้น หรือการปลีกตัวออกจากสถานการณ์ที่สร้างความเสียใจนั้น ดังกรณีของอมสิน และ สายฝน ส่วนกรณีของของสาตี และแพรวาที่อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ที่ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญต่อการลดความเศร้าใจในสถานภาพของตนเองได้ เพราะการได้รับการเลี้ยงดู การได้รับความรัก ความเข้าใจ จากปู่ย่า ก็มีส่วนสำคัญต่อการชดเชยความรักที่ไม่ได้รับจากแม่ จึงทำให้ทั้งสาตีและแพรวาเลือกที่จะมองว่าแม้ว่าตนเองจะไม่มีแม่ แต่ก็ยังมีปู่ย่า ที่มาทดแทนกันได้

กิจกรรมของโรงเรียน งานวันพ่อ/งานวันแม่

กิจกรรมที่โรงเรียนจัด โดยเฉพาะงานวันพ่อ/งานวันแม่ เป็นเหตุการณ์ที่ได้ก่อให้เกิดความเศร้า สะเทือนใจให้กับเด็กอย่างมาก โดยเฉพาะเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างในขณะที่พวกเขากำลังเรียนในระดับประถมศึกษา หรือเด็กที่พ่อแม่เพิ่งหย่าร้างกันไม่นาน เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะทำให้เด็กรู้สึกเสียใจที่ตนเองไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่มาร่วมในงานที่โรงเรียนจัดขึ้น ดังกรณีต่อไปนี้

ใบบัว : “ ทุกครั้งโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมงานวันพ่อ พ่อก็ไปร่วมงานกับหนูบ้างเป็นบางครั้ง เมื่อมีกิจกรรมงานวันแม่ แม่ก็ไปกับหนูทุกครั้ง แต่ทุกครั้งที่มีการจัดงานวันพ่อ/งานวันแม่ มันกลับทำให้หนูคิดมาก หนูรู้สึกสะเทือนใจ แม้ว่าหนูจะมีพ่อ และแม่ของหนูจะไปร่วมงานด้วยก็ตาม เพราะหนูยังมีความรู้สึกเสียใจอยู่ดี เพราะพ่อกับแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน หนูไม่อยากให้พ่อกับแม่แยกทางกันเลย ”

ทอฝัน : “ พ่อไม่ยอมให้หนูติดต่อกับแม่ หนูอึดอัดมากแต่หนูก็จะแอบติดต่อกับแม่ โดยที่พ่อไม่รู้ เวลาโรงเรียนจัดงานวันแม่ หนูก็จะแอบติดต่อกับแม่ บอกแม่ให้มาร่วมงาน หนูจะได้กอดแม่ในวันแม่ ”

วินัส : “ เวลาโรงเรียนจัดงานวันพ่อ แม่หนูก็ไปร่วมงานด้วย ในบางครั้งหนูก็น้ำตาไหลเวลาเห็นพ่อของเพื่อน แต่แม่ก็ให้กำลังใจกับหนูว่าแม่จะเป็นทั้งพ่อ และแม่ในคนเดียวกันให้กับหนู แต่หนูก็ยังรู้สึกว่าหนูอยากให้พ่อกับแม่อยู่ด้วยกัน ”

เก่งกล้า : “ เวลาโรงเรียนจัดกิจกรรมงานวันพ่อ เห็นภาพที่เพื่อนของผมมีพ่อเข้ามาสวดกอด แต่ผมไม่มีใครมาให้กอด ผมจะสะเทือนใจอย่างมาก ผมรู้สึกแย่มากเวลาที่โรงเรียนจัดงานวันพ่อ แต่เมื่อผมเรียนในระดับมัธยมศึกษา ผมอาจจะโตมากขึ้น ผมก็ไม่ค่อยคิดมากกับเรื่องนี้เท่าใดนัก ”

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมงานวันพ่อ/งานวันแม่ จะสร้างความกระทบกระเทือนต่อจิตใจให้กับเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษาเพราะเด็กเหล่านี้จะเสียใจจากการที่ไม่มีพ่อ/แม่ มาร่วมงาน และสะเทือนใจกับภาพพ่อ/แม่เข้าสวมกอดลูกของตนเอง และจากการเสวนาของกรมสุขภาพจิตร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) เรื่อง "บันทึกรักบทที่ 4 เลิก ร้าง อย่างสร้างสุข" เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2551 พบว่าขณะนี้โรงเรียนประถมศึกษาที่มีกระแสใหม่คือไม่กล้าจัดงานวันพ่อและวันแม่แห่งชาติ เนื่องจากความทุกข์ของเด็กที่มีปัญหาครอบครัวที่มาจากครอบครัวเดียว ที่อาจไม่มีพ่อหรือแม่มาร่วมงาน ทำให้สงสารเด็ก เกรกว่าจะสะเทือนใจ ดังนั้นเด็กในวัยประถมศึกษาจะได้รับความสะดวกสบายอย่างมากต่อสถานภาพของตนเองที่ไม่มีพ่อ หรือแม่มาให้กราบจากการจัดงานของโรงเรียนดังกล่าว

จากเหตุการณ์ที่สร้างความเสียใจที่ไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่มาร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เด็กแต่ละคนจะมีการปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการปลีกตัวออกจากสถานการณ์ที่สร้างความเสียใจ การพยายามไม่คิดมาก และการที่เด็กได้กำลังใจจากผู้ปกครองที่จะเป็นทั้งพ่อและแม่ในคนเดียวก็ก็สามารถที่จะลดความเสียใจให้กับเด็กได้ นอกจากนี้เงื่อนไขด้านเวลาถือได้ว่ามีส่วนสำคัญต่อการลดความเสียใจ เพราะเมื่อเวลาผ่านไป เด็กเหล่านี้โตขึ้น ความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การพบเห็นภาพจนกลายเป็นความเคยชิน และความคิดแยกแยะเหตุผลที่โตขึ้นมากกว่าตอนเด็กจะทำให้พวกเขาเข้าใจโลกของความเป็นจริงได้ แม้ว่าในใจลึก ๆ แล้วพวกเขาอาจจะเรียกร้องโหยหาอ้อมกอดเมื่อเห็นเพื่อนมีพ่อมีแม่โอบกอด จูงมือถือแขนไปไหนมาไหนกันก็ตาม

กรณีที่น่าสนใจคือมะยม ที่บอกกับผู้วิจัยว่าทุกครั้งที่โรงเรียนจัดงานวันพ่อ/งานวันแม่ ไม่ได้รู้สึกที่ตนเองต่างไปจากเพื่อนดังคำกล่าว “ ทุกครั้งที่โรงเรียนจัดงานวันพ่อ/งานวันแม่ พ่อของหนูก็จะไปร่วมงานทุกครั้งทั้งงานวันพ่อ/งานวันแม่ หนูกลับภาคภูมิใจเสียอีกที่มีพ่อไปร่วมงานในวันแม่ หนูคิดว่าเท่าที่ไปอีกแบบนะที่หนูไม่เหมือนคนอื่น ”

ผู้วิจัยพบว่าความคิดของมะยมที่มีลักษณะนี้ สืบเนื่องมาจาก มะยมไม่มีความรัก ความผูกพันกับแม่เลย เพราะตั้งแต่มะยมเกิดมาก็อยู่กับพ่อและพี่ชายตลอด ประกอบกับพ่อให้ข้อมูลแก่มะยมว่าแม่เป็นคนไม่ดี แม่โกงเงินพ่อ แล้วหนีพ่อไป การได้รับข้อมูลอยู่เป็นประจำทำให้มะยมเกิดความรู้สึกเกลียดแม่ของตนเองไป ดังนั้นเมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมงานวันแม่ มะยมจึงไม่รู้สึกเศร้าหรือเสียใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

สื่อมวลชน/การรณรงค์วันครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างบางคน จะมองตนเอง นึกถึงสถานภาพของตนเองจากการดูโทรทัศน์ การรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว เช่น

เปตอง : “ ในบางครั้งที่ผมดูละครในโทรทัศน์ ผมเคยเกิดความรู้สึก แอบอิจฉาคนที่ มีพ่อแม่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และทำกิจกรรมร่วมกัน ผมคิดว่าเขาคงมีความสุขกันมาก และก็ ย้อนมองตนเองว่าผมไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกันเหมือนในละคร แต่ผมก็พยายามไม่คิดมากกับมันนะ ผมจะคิดว่ามันเป็นละคร และชีวิตของผมมันคือชีวิตจริง ”

ออมสิน : “ เวลาหนูดูรายการโทรทัศน์ โดยเฉพาะรายการเกี่ยวกับ ลูกตามหาพ่อ พ่อแม่ตามหาลูก หรือ ดวงใจพ่อแม่ หนูจะเกิดความรู้สึกเสียใจอย่างบอกไม่ถูกกับสถานภาพของ ตนเองในปัจจุบันนี้ ”

สายฝน : “ เวลาหนูเห็นการรณรงค์วันครอบครัว การประชาสัมพันธ์การจัดงานวันพ่อ/งานวันแม่แห่งชาติ หนูก็คิดถึงตัวเองที่ไม่มีพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกันเหมือนคนอื่น บางครั้งหนูยังคิดเล่น ๆ เลยว่า เด็กแบบพวกหนูที่พ่อแม่แยกทางกันจะมีใครมาสนใจ หรือจัดงานอะไรให้กับพวกหนูบ้าง ”

จ๊อบแจ๊จ : “ หนูสงสัยว่าเด็กแบบพวกหนูจะมีใครสนใจบ้าง หนูเห็นจะมีแต่สื่อรณรงค์ให้พ่อ แม่ ลูก รักกัน อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน แล้วเด็กที่ครอบครัวขาดความสมบูรณ์ไป มีใครจะมาสนใจบ้าง หนูเห็นมีแต่ข้อข้อออกมาบอกว่าเด็กที่มีพ่อแม่แยกทางกัน เป็นเด็กมีปัญหา ”

จะเห็นได้ว่าสื่อสารมวลชน การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ส่วนหนึ่งได้เป็นเหตุการณ์ที่มากกระทบต่อความคิด ความรู้สึกให้กับเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน จนนำไปสู่การมองตนเอง สงสารตนเอง และคิดเลยไปว่าจะมีใครในสังคมมองเห็นหรือให้ความสนใจกับพวกเขาบ้าง แต่พวกเขาก็มีรูปแบบในการปรับตัวโดยการพยายามมองความเป็นจริงที่เกิดขึ้น แยกแยะโลกของความจริงกับโลกของละคร ซึ่งก็จะทำให้ลดความเศร้าใจในสถานภาพของตนเอง และหล่อหลอมให้พวกเขาเป็นคนที่สามารถยอมรับความเป็นจริงได้ง่ายขึ้น

การถูกเหมารวม/การประทับตรา

ในบางครั้งภาพที่สังคม ให้ความสำคัญกับเด็กกลุ่มนี้ว่าแนวโน้มจะกลายเป็นเด็กมีปัญหาเมื่อพ่อแม่แยกทางกัน ได้สร้างความเสียใจให้กับเด็กเหล่านี้อย่างมาก เช่น

วินัส : “ ตอนที่หนูเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 5 มีเพื่อนคนหนึ่งเรียนหนังสือไม่จบ ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เพราะหนีตามผู้ชายไป แต่หนูกลับโดนผู้ปกครองของเพื่อนคนนั้นมาต่อว่า หนูหาว่าหนูเป็นส่วนที่ทำให้ลูกของเขาหนีออกจากบ้าน เขามองว่าหนูเป็นเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน หนูเป็นเด็กมีปัญหา หนูเสียใจมากที่เขามองหนูแบบนั้น หนูยังคิดเลยว่าทำไมเขาไม่มองตัวเองว่าเขาเลี้ยงลูกแบบไหนกันแน่ที่ทำให้ลูกของเขาหนีตามผู้ชายไป ”

แพรวา : “ เวลาหนูอยู่ที่บ้านหนูจะเป็นคนเจี๊ยบ ๆ ไม่ค่อยคุย หรือเล่าเรื่องอะไรให้กับคนที่บ้านคือปู่กับย่าฟัง เพราะหนูคิดว่าบอกไปก็เท่านั้นไม่มีใครช่วยแก้ปัญหาของหนูได้ พวกเขาไม่เข้าใจหนู อย่างบางวันหนูกลับบ้านมืด เพราะต้องไปค้นคว้าทำรายงานกับเพื่อน เขาก็ต่อว่า หนูหาว่าหนูเหลวไหล หนูทำอะไรก็ผิดไปหมดในสายตาพวกเขา และพวกเขาก็ชอบมองหนูว่าจะเป็นเด็กมีปัญหาเพราะพ่อแม่แยกทางกัน ”

การถูกมองด้วยภาพเหมารวมหรือการถูกประทับตราว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาเพราะพ่อแม่แยกทางกันได้สร้างความผิดหวังให้กับเด็กอย่างมาก บางครั้งอาจนำไปสู่ความคิดประชดประชัน โดยการประพடுத்தินให้เป็นเด็กมีปัญหาไปได้ แต่กรณีของวินัส และแพรวา แม้ว่าพวกเขาจะเจอกับเหตุการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจ ที่สังคมส่วนใหญ่มักให้ภาพประทับตราเด็กเหล่านั้นว่ามีปัญหา แต่พวกเขาก็พยายามที่จะมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ และการยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าภาวะความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ได้เป็นภาวะที่สร้างความไม่สบายใจ ความเสียใจ ในกรณีที่มีสถานการณ์ที่มากกระทบความคิด ความรู้สึกทำให้พวกเขา มองตนเอง แต่เด็กแต่ละคนก็จะมีรูปแบบการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มากกระทบต่อความคิด/ความรู้สึกในสถานการณ์ของตนเอง เพื่อเป็นการลดภาวะกดดัน ความเครียด และเพื่อให้มีความคิดเกี่ยวกับตนเองในแง่บวกมากขึ้น ในลักษณะของการแยกตัว/การหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่สร้างความอึดอัดใจ การนำไปเล่าให้ครู ผู้ปกครองฟัง การป้องกันตนเอง การเผชิญหน้า/สู้ความจริง โดยรูปแบบการปรับตัวขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของอายุ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การอบรมเลี้ยงดู นอกจากนี้เงื่อนไขเรื่อง "เวลา" ก็มีผลสำคัญต่อการสลายความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตนเอง โดยสามารถกล่าวได้ว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้ชัดเจนทำให้เด็กแต่ละคนสามารถจัดการ/ปรับตัวเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจให้กับตนเองและมีส่วนหล่อหลอมความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต เพราะพวกเขาเรียนรู้ที่จะเผชิญความจริง ยอมรับความจริง และปรับตัวให้เข้ากับความจริงของชีวิต

2. การปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่

การหย่าร้างถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นใหม่ของชีวิตการเป็นทั้งพ่อแม่ในคนเดียวกัน (Single parent) ของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย รวมไปถึงการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของบุตรด้วย โดยภายหลังการหย่าร้างจะตามมาด้วยการแบ่งแยก การตกลงระหว่างพ่อกับแม่ว่าใครจะได้สิทธิอะไร ใครจะได้ดูแลบุตร โดยบุตรอาจถูกแยกอยู่กับพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเมื่อพ่อแม่แต่งงานใหม่ ก็จะมีคนก้าวเข้ามาในชีวิตของกันและกันคือ "พ่อเลี้ยง" "แม่เลี้ยง" และ "ลูกเลี้ยง" จนนำมาสู่การจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ในชีวิตประจำวันของบุตร

จากรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่ บุตรแต่ละคนจะมีการปรับตัว/การจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชีวิต กรณีที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ระดับความขัดแย้งที่มีไม่มากของพ่อกับแม่ กระบวนการปรับตัวใน

ครอบครัวรูปแบบใหม่คงมีไม่มาก หรือไม่สร้างภาวะกดดันให้กับเด็กเท่าใดนัก แต่ในกลุ่มตัวอย่างบางคนการหย่าร้างของพ่อแม่คือสิ่งที่รุนแรง/วิกฤติที่สุดในชีวิตของพวกเขา ทำให้พวกเขาต้องใช้เวลาการปรับตัวต่อครอบครัวรูปแบบใหม่ รวมถึงการค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวใหม่ที่ลงตัวกับชีวิตของพวกเขา โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบการปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ชีวิตที่อยู่กับแม่ตามลำพัง

ชีวิตของบุตรภายหลังการหย่าร้าง ส่วนใหญ่ฝ่ายแม่จะเป็นฝ่ายที่เลี้ยงดูบุตรมากกว่าฝ่ายพ่อ สอดคล้องกับคำกล่าวของภัสสร ลิมานนท์ (2541) ที่ว่าในสังคมไทยนั้นภาวะเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่าร้างมักจะเป็นของฝ่ายหญิง ด้วยความคิดที่ว่าลูกมีความใกล้ชิดผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ หรือแม่สามารถเลี้ยงลูก (กรณีลูกเล็ก) ได้ดีกว่าพ่อ และแม้ว่าทางกฎหมายจะได้มีการบังคับว่าผู้เป็นสามีต้องรับภาระส่วนหนึ่งในการให้การเลี้ยงดูบุตรภายหลังการหย่าขาดกับภรรยา แต่บทบังคับดังกล่าวมักถูกละเลยเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยกลุ่มตัวอย่างที่อยู่กับแม่ตามลำพังจะเจอกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตที่ทำให้ต้องมีการปรับตัวเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. การปรับตัวกับความยากลำบาก

กรณีของดวงเด่น ที่ต้องปรับตัวกับความยากลำบากของชีวิตโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ โดยการหารายได้พิเศษในหยุดเสาร์ อาทิตย์ และช่วงปิดเทอม เพื่อการแบ่งภาระของแม่ ดังคำกล่าว “ ตั้งแต่พ่อแยกทางกับแม่ ชีวิตผมกับแม่ก็ลำบากมาก แต่ผมกับแม่ก็สู้ เพราะถ้าผมไม่สู้ก็ไม่มีความหวังได้ ผมต้องหารายได้เสริมเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่โดยการขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างหน้าปากซอยที่ผมอยู่ โดยค่าเทอมของผมในแต่ละเทอม ผมก็หาเอง ผมไม่ได้รบกวนแม่เลย ผมเคยบอกแม่ว่าแม่จะแต่งงานใหม่ก็ได้นะ ผมอยากให้ชีวิตของแม่มีความสุข แต่แม่ก็บอกผมว่าชีวิตนี้ไม่ต้องทำอะไรแล้วนอกจากจะเห็นผมประสบความสำเร็จ ”

กรณีของปีใหม่ที่ต้องปรับตัวกับชีวิตที่มีความยากลำบากโดยการหารายได้พิเศษเป็นลูกจ้างในร้านอาหารในช่วงวันหยุดแล้ว ปีใหม่ยังต้องปรับตัวกับอารมณ์ของแม่จนนำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน สืบเนื่องจากหลังจากแม่ของปีใหม่แยกทางกับพ่อ แม่ต้องทำงานหนักเพียงลำพัง เพื่อรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ต่อมายายหกล้มทำให้ต้องมีค่ารักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก ภาระทั้งหมดจึงตกมาอยู่ที่แม่ของปีใหม่เพียงคนเดียว ภาวะที่เกิดขึ้นทำให้แม่ต้องทำงานหนักมากขึ้น แม้ว่าปีใหม่จะหารายได้พิเศษเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่แต่ก็ยังไม่พอใช้ ดังนั้นเมื่อแม่มีความเครียดมากแม่จึงระบายความเครียดมาลงที่ปีใหม่

“ แม่เอาแต่ทำงาน บางครั้งเงินก็ไม่พอใช้ แม่ก็เลยมีความเครียดมาก แล้วแม่ก็ชอบมาลงอารมณ์ที่หนู บางครั้งแม่โมโหถึงขนาดไล่หนูออกจากบ้าน หนูก็เลยประชดแม่โดยการออกจากบ้าน เพราะหนูก็เคยเห็นเพื่อนของหนูบางคนทีพ่อแม่แยกทางกัน เขาก็หนีออกจากบ้าน หนูก็เลยทำตาม แต่หนูไม่ได้หนีไปไหนไกลนะ หนูไปบ้านป้า สุดท้ายแม่ก็ไปตามจนเจอ แม่ร้องไห้ใหญ่เลยที่หนูทำอย่างนั้น หนูก็เลยบอกแม่ไปว่าถ้าแม่มีปัญหาอะไรก็ให้คุยกันดี ๆ อย่าใช้อารมณ์ และอย่าขับไล่ไล่ส่งหนูแบบนี้ ”

หลังจากนั้นปีใหม่กับแม่เริ่มที่จะมาปรับความเข้าใจกัน ทำให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น โดยแม่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องทำงานหนัก ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเรื่องยายที่ไม่สบาย ทำให้ไม่มีเวลาให้ลูก โดยแม่บอกปีใหม่ว่าอยากให้เป็นปีใหม่มีอนาคตที่ดี และเป็นการลดค่าสอบประมาทของพ่อด้วยที่ว่า “แม่ไม่มีปัญญาที่จะส่งเสียลูกให้เรียนสูง ๆ” ตัวปีใหม่เองก็เปิดใจคุยกับแม่ทุกอย่างอย่างสุดท้ายทั้งปีใหม่และแม่เริ่มที่จะเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

กลุ่มตัวอย่างที่พ่อแม่แยกทางกัน แล้วอาศัยอยู่แม่ตามลำพังทั้งดวงเด่น และปีใหม่ จะเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจ เพราะต้องหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวตามลำพัง พวกเขาจึงมีการปรับตัวกับความยากลำบากโดยการหารายได้เสริมเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่ ผู้วิจัยพบว่า การที่บุตรมีชีวิตที่อาศัยกับแม่ตามลำพังในอีกแง่มุมหนึ่งคือ การทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับแม่เกิดความเหนียวแน่นมากขึ้น เกิดความเห็นอกเห็นใจในความลำบากซึ่งกันและกัน และทำให้เด็กเหล่านี้ต้องเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตที่ขาดพ่อ ชีวิตที่ลำบากมาตั้งแต่เด็ก จนทำให้พวกเขากลายเป็นเด็กที่รับผิดชอบตัวเอง มีการหารายได้เสริมเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่ สอดคล้องกับการศึกษาของเกศินี เกดอนันต์ (2539) ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร พบว่าเด็กจะมีความผูกพันกับแม่สูง โดยแม่จะเน้นการปลุกฝังให้บุตรเข้าใจและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและฝึกให้เด็กประหยัดและช่วยตนเองให้เร็วที่สุด

2. การปรับตัวในครอบครัวที่ควบคุม/กำกับชีวิต

กรณีของเฮเลนจะมีความน่าสนใจคือแม่จะเลี้ยงดูโดยการบังคับ กำกับชีวิตของเฮเลนทุกอย่าง และสิ่งเหล่านั้นได้สร้างความอึดอัดใจให้กับเธอเป็นอย่างมาก แต่เฮเลนก็สามารถรักษาความสัมพันธ์กับแม่ภายใต้การเลี้ยงดูที่ถูกกำกับชีวิต ดังคำกล่าว

“ แม่หนูเป็นครูสอนนาฏศิลป์ แม่อยากให้หนูอยู่ในระเบียบ แม่วางแผนชีวิตให้ทุกอย่าง หนูไม่เคยได้เลือกทางเดินชีวิตเองเลย อย่างที่หนูกำลังเรียนในปัจจุบันนี้แม่เป็นคนเลือกให้ แล้วว่าหนูต้องเรียนสิ่งนี้ แม่เคยบอกกับหนูว่าถ้าหนูไม่เรียนตามที่แม่ต้องการ แม่ก็จะให้หนูหา

เงินเรียนเอง หนูไม่เข้าใจความคิดของแม่หนูจริง ๆ แต่ถึงหนูจะยึดอัดใจกับความคิดของแม่ หนูก็ทำตามความต้องการของแม่ทุกอย่าง หนูไม่ต้องการมาทะเลาะกับแม่ หนูพยายามคิดว่าที่แม่ทำอย่างนี้เพราะแม่เป็นห่วงหนู ชีวิตของหนูก็เหลือเพียงแม่เท่านั้น พ่อก็ไม่มี ”

ผู้วิจัยพบว่า การที่แม่ของเฮเลนเป็นคนเลือก/กำหนดทุกสิ่งอย่างในชีวิตให้กับเฮเลน อาจเนื่องมาจากการมองว่าเฮเลนคือความหวังสุดท้ายที่มี ในชีวิตนี้ไม่เหลือใครแล้ว ทำให้ต้องมีการเลี้ยงดูเฮเลนแบบควบคุมเพื่อที่จะให้บุตรเป็นไปตามสิ่งที่ตนเองปรารถนา แม้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นได้สร้างความยึดอัดและเป็นแรงกดดันในการดำเนินชีวิตของเฮเลนอย่างมาก แต่เฮเลนก็มีการปรับตัวภายใต้การควบคุมโดยการยอมทำตามแม่ เป็นเด็กที่อ่อนน้อมง่ายในสายตาของแม่ เพราะไม่อยากให้แม่เสียใจ ไม่อยากสร้างความขัดแย้งกับแม่

กรณีของเจนนีที่แม่เลี้ยงดูแบบควบคุม เพราะความเป็นห่วงสวัสดิภาพและความปลอดภัย กลัวว่าบุตรจะเสียคนหรือคบเพื่อนที่ไม่ดี ดังคำกล่าว “ แม่เขาจะเป็นคนที่ห่วงหนูอย่างมาก เขาควบคุมเวลาในชีวิตของหนูทุกอย่าง แม่ห้ามหนูคบเพื่อนผู้ชาย แม่กลัวหนูเรียนหนังสือไม่จบ แม่ชอบเอามือถือของหนูมากดูเบอร์เพื่อนทุกคน ถ้าเพื่อนคนไหนที่หนูชอบคุยนาน ๆ แม่ก็จะเก็บเบอร์ไว้ บางครั้งหนูยังไม่กลับบ้าน แม่ก็โทรไปถามเพื่อนของหนู ทำให้หนูยึดอัดมาก หนูเคยเล่าเรื่องของแม่ให้คุณครูประจำชั้นฟัง ท่านก็บอกให้หนูเข้าใจแม่ ที่แม่หนูต้องควบคุมชีวิตของหนูเพราะท่านรักหนูมาก บางครั้งหนูเคยทนพฤติกรรมแม่ไม่ได้ หนูคุยกับแม่ตรง ๆ ว่าหนูชอบมีโลกส่วนตัว มีเพื่อนฝูงส่วนตัวโดยที่แม่ไม่ต้องมายุ่งได้ไหม หนูยังเคยขู่ว่าแม่เล่น ๆ ว่าถ้าแม่มายุ่งกับหนูมากหนูจะไม่อยู่กับแม่ หนูจะไปอยู่ที่อื่น ”

ทั้งเฮเลนและเจนนีต่างก็มีรูปแบบการปรับตัวภายใต้การเลี้ยงดูแบบควบคุมของแม่ เพื่อลดความตึงเครียดในการดำเนินชีวิต โดยเฮเลนมีการปรับตัวโดยการยอมตามแม่ ปฏิบัติตามทางที่แม่ของเธอกำหนดไว้ทุกอย่าง เพื่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างแม่กับเฮเลนต่อไป ส่วนเจนนีใช้การปรับตัวจากการเลี้ยงดูแบบควบคุมของแม่โดยการป้องกันตนเอง ไม่ให้ถูกควบคุมจากแม่จนเกินไปโดยใช้คำพูดกับแม่ว่าจะไม่อยู่กับแม่ถ้าถูกควบคุมชีวิตมากเกินไป ทำให้แม่ลดความเข้มงวดในชีวิตของเจนนีลงไป ผู้วิจัยพบว่าทั้งกรณีของเฮเลนและเจนนีที่มีชีวิตอยู่กับแม่ตามลำพัง และแม่ต้องมีการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด ก็เพราะว่าบุตรคือความหวังสุดท้ายที่เหลืออยู่ในชีวิตของแม่ ดังนั้นการควบคุมการดำเนินชีวิตกับบุตร คือความปรารถนาดีของแม่ที่จะควบคุมให้บุตรเป็นคนดี ประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป

ชีวิตที่อยู่กับพ่อ/แม่และเครือญาติ

พ่อ/แม่บางคนภายหลังการหย่าร้างได้กลับมาพักอาศัยในครอบครัวเดิมของตนเอง ก่อนที่จะแต่งงาน ที่มีเครือญาติอาศัยอยู่รวมกัน ทำให้ชีวิตภายหลังการหย่าร้างของบุตรก็จะมีเครือญาติช่วยเลี้ยงดู ประกอบด้วยสามี แพรววา ใบตอง และสืบล้อ

กรณีของสามีที่ชีวิตอยู่ภายใต้การเลี้ยงดูที่เข้าใจของปู่กับย่า ทำให้ไม่มีปัญหาในการปรับตัวต่อการดำเนินชีวิต ดังคำกล่าว “ ปู่กับย่าเล่าให้หนูฟังว่าพ่อกับแม่ของหนูทะเลาะกันตั้งแต่แม่ตั้งท้องหนู ต่อมาแม่ก็หนีไปคลอดหนูที่บ้านยาย ปู่กับย่าก็ไปรับหนูมาเลี้ยง โดยท่านเลี้ยงหนูมาตั้งแต่เล็ก ท่านเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเข้าใจ สอนให้หนูมีความคิด ตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง สอนให้หนูคิดไปวันข้างหน้าว่าถ้าไม่มีปู่กับย่าแล้วจะทำอย่างไร ”

จะเห็นได้ว่ากรณีของสามีมีปู่กับย่าที่ได้แสดงบทบาท ทดแทนพ่อกับแม่ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันให้กับสามี การได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรักความเข้าใจ และถูกสอนให้ฝึกความรับผิดชอบด้วยตนเอง ให้มองถึงชีวิตในอนาคต ทำให้การดำเนินชีวิตในครอบครัวที่พ่อกับแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกันของสามี ดำเนินไปได้อย่างไม่มีปัญหา

ส่วนชีวิตของแพรววาจะพบปัญหาความขัดแย้งกับคนในครอบครัว เพราะหลังจากที่พ่อแม่แยกทางกัน พ่อนำแพรววามาอาศัยอยู่รวมกันกับปู่ย่าและอา ต่อมาพ่อของแพรววาเสียชีวิต ทำให้แพรววาต้องอยู่ในความรับผิดชอบของปู่ย่า และอา ทำให้ชีวิตของแพรววาหลังจากที่ไม่มีพ่อ เป็นชีวิตที่ลำบากมากขึ้นจากความไม่เข้าใจกันในครอบครัว ดังคำกล่าว “ หนูเป็นลูกคนเดียวของพ่อ และเป็นหลานคนเดียวของปู่ย่า ทั้งปู่ย่าเลี้ยงดูหนูมาตั้งแต่เล็ก แต่หนูกลับมีความรู้สึกที่ หนูห่างเหินกับท่าน เพราะปู่ย่าไม่เข้าใจเด็กในวัยของหนู ตอนหนูอยู่ที่โรงเรียน หนูจะรำเริง อาจเป็นเพราะว่าที่โรงเรียนมีเพื่อนเดียวกับหนูมาก แต่เมื่อหนูอยู่บ้านหนูจะกลายเป็นคนเงียบ ไม่ค่อยพูดกับปู่ย่า ”

ผู้วิจัยถามต่อไปว่าลองเปิดใจพูดกับปู่ย่าหรือยัง แพรววาตอบว่า “ หนูรู้คำตอบอยู่แล้วว่าพูดไปอย่างไรปู่กับย่าก็ไม่เข้าใจอยู่ดี เพราะท่านมีความคิดของท่านอยู่แล้ว หนูก็มีความคิดของหนู ไปๆ มาๆ ก็เถียงกันอีก หนูก็เลยเลือกที่จะไม่พูด ไม่เล่าอะไรให้ฟังดีกว่า ชีวิตของหนูเวลาอยู่ที่บ้าน ช่องว่างระหว่างหนูกับปู่ย่าเยอะมาก และท่านก็เป็นคนหัวโบราณมาก พ่อแม่บางคนเขายังเข้าใจลูกหลาน แต่ของหนูไม่ใช่อย่างนั้น ”

ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างแพรวากับปู่ย่าคือ ช่องว่างระหว่างวัย ที่ต่างฝ่ายต่างไม่เข้าใจกัน ทำให้การดำเนินชีวิตของแพรวากับปู่ย่ามีความขัดแย้งเป็นประจำ แพรวาเรียนรู้ที่จะปรับตัวภายใต้การเลี้ยงดูของปู่ย่าที่เต็มไปด้วยความไม่เข้าใจกัน โดยการจัดการแก้ปัญหาในชีวิตด้วยตนเอง เรียนรู้ความจริงของชีวิตด้วยตนเอง แม้ว่าจะเต็มไปด้วยความเสี่ยง แต่ก็มีข้อดีเพราะเมื่อแพรวาสามารถผ่านประสบการณ์ช่วงนี้ไปได้ ก็จะกลายเป็นคนที่เข้มแข็ง สามารถปรับตัวต่อการเผชิญชีวิตในอนาคตด้วยตนเองตามลำพังได้อย่างไม่มีปัญหา

กรณีของไบตอง ที่อาศัยอยู่กับแม่และตายาย หลังจากทีพ่อแม่แยกทางกัน และได้รับการเลี้ยงดูแบบควบคุมจากคนในครอบครัว สืบเนื่องมาจากตากับยายมีความกลัวประวัติศาสตร์จะซ้ำรอย เหมือนกับกรณีแม่ของไบตองที่ตั้งท้องไบตองในขณะที่เรียนหนังสือ ดังนั้นไบตองจึงถูกเลี้ยงดูแบบควบคุมจากแม่และตายาย นอกจากการควบคุมความประพฤติแล้ว ไบตองยังต้องรับแบกรับการเป็นความหวังของครอบครัวไว้ด้วย ดังคำกล่าว

“หนูเป็นหลานของตากับยายเพียงคนเดียวที่เรียนหนังสือขณะนี้ ส่วนลูกป้าสองคนก็เรียนหนังสือไม่จบ โดยผู้ชายก็เป็นเด็กเกเร ผู้หญิงก็เรียนหนังสือไม่จบเพราะหนีไปกับผู้ชาย ดังนั้นตายายจึงคาดหวังในตัวหนูมาก ท่านอยากให้หนูเรียนจบปริญญาตรี รับปริญญา ท่านบอกกับหนูว่าอยากให้หนูตั้งใจเรียน เรียนหนังสือให้จบไม่อยากจะให้ชีวิตเหมือนกับแม่ ”

การเป็นความคาดหวังของครอบครัว ทำให้การดำเนินชีวิตของไบตอง เต็มไปด้วยการควบคุมความประพฤติให้อยู่ในกรอบ และจากการเห็นบทเรียนในชีวิตของแม่ก็เป็นแง่คิดที่ทำให้ไบตองเข้าใจแม่และตายาย ดังนั้นไบตองจึงปรับตัวภายในครอบครัวโดยไม่ทำตัวเหลวไหล การประพฤติตนให้เป็นไปตามความคาดหวัง ของแม่และตายาย

ส่วนกรณีของสิบล้อที่ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับยายมาตั้งแต่เด็กแล้ว โดยพ่อทำงานที่ต่างจังหวัด กลับมาหาครอบครัวเดือนละ 1-2 ครั้ง ส่วนแม่ก็ทำงานกลับบ้านดึกเป็นประจำ ชีวิตส่วนใหญ่จึงอยู่กับยาย โดยสิบล้อบอกว่า “ ยายท่านจะตามใจผมตลอด เวลาผมต้องการอะไร ท่านก็ให้ผม ผมคิดว่ายายท่านเป็นพ่อและแม่ผมเลยนะ เวลาผมมีปัญหาอะไร ผมเล่าให้ยายฟังตลอด เพราะผมไม่ค่อยเจอพ่อกับแม่เท่าใดนัก ”

จากกรณีของสิบล้อจะเห็นได้ว่าชีวิตของสิบล้อก่อนที่พ่อแม่จะแยกทางกันก็อาศัยอยู่กับยาย ชีวิตจึงไม่ค่อยผูกพันกับพ่อแม่เท่าใดนัก ชีวิตจะผูกพันกับยายมากกว่า ดังนั้นเมื่อพ่อแม่แยกทางกัน สิบล้อก็อยู่กับยาย สิบล้อจึงไม่รู้สึกรว่าชีวิตจะเปลี่ยนไป หรือจะต้องปรับตัวต่อการดำเนินชีวิตภายหลังการแยกทางของพ่อกับแม่

จากชีวิตของกลุ่มตัวอย่างที่หลังจากที่พ่อแม่แยกทางกันแล้ว กรณีที่บุตรอยู่กับแม่ก็จะมีเครือญาติคือตายาย ส่วนกรณีที่บุตรอยู่กับพ่อก็มีเครือญาติคือปู่ย่าอาศัยอยู่รวมกัน การปรับตัวในการดำเนินชีวิตของบุตรในครอบครัวรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงดูของปู่ย่า และตายาย กรณีที่ การเลี้ยงดูที่ทั้งปู่ย่าและตายายที่ได้กอาศัยอยู่ร่วมกันนั้นให้ความรัก ความเข้าใจ และสามารถ ชดเชยความอบอุ่นที่เด็กขาดไปจากการขาดพ่อ/แม่ ก็จะทำให้ชีวิตของเด็กเหล่านั้นมีเกราะป้องกัน และลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตได้ ในขณะที่เดียวกันจากครอบครัวที่อยู่รวมกันแต่มีช่วงห่าง ของอายุที่ต่างกันมาก และไม่เข้าใจกันครอบครัวอาจนำมาซึ่งปัญหาช่องว่างระหว่างวัยเกิดขึ้นมา สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ก็จะสร้างปัญหาในการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้กับเด็กได้

ชีวิตที่อยู่กับพ่อและสลับกัน

การแยกทางของพ่อกับแม่ที่สามารถตกลงกันได้ด้วยดี การแยกทางที่เป็นไปด้วย ความราบรื่น พ่อและแม่รักความความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับบุตร บุตรที่เป็นคนกลางไม่ต้อง เลือกลง หรือถูกเลือกว่าสมควรจะอยู่กับใคร และสามารถที่จะไปมาหาสู่กับพ่อและแม่ได้อย่างปกติ ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ และบุตรรูปแบบนี้ ทำให้บุตรเกิดความรู้สึกว่าชีวิตตัวเองไม่มีการ เปลี่ยนแปลงอะไรมาก ต่างแค่เพียงพ่อกับแม่แยกกันอยู่คนละบ้านเท่านั้น

กรณีของกระต่าย การแยกทางกันของพ่อกับแม่ไม่ได้ราบรื่นนัก มีความขัดแย้ง พอลสมควร แต่หลังจากหย่าร้างกันทั้งแม่และแม่ต่างก็ให้กระต่ายเลือกที่จะอยู่กับใคร กระต่ายจึง เลือกที่จะมีชีวิตร่วมกับพ่อแม่ระหว่างพ่อและแม่ ดังคำกล่าว “ ตั้งแต่พ่อกับแม่แยกทางกันหนู ก็อยู่อยู่กับพ่อและแม่สลับกัน โดยหนูจะเป็นฝ่ายที่จะไปหาพ่อและแม่เอง บางวันทะเลาะกับแม่ก็ จะไปอยู่กับพ่อ บางวันเบื่อ ๆ อยู่กับพ่อก็จะไปหาแม่ ”

นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างบางคนกลับมีความรู้สึกว่า การที่พ่อแม่แยกทางกันกลับทำให้ เขามีความสัมพันธ์กับพ่อและแม่ในลักษณะที่ใกล้ชิด เข้าใจกันมากกว่าก่อนการหย่าร้างกันของ พ่อกับแม่อีก สืบเนื่องก่อนการหย่าร้างกันพ่อกับแม่จะอยู่ด้วยกันอย่างไม่มีความสุข มีการ ทะเลาะกันบางครั้งก็ไม่พูดคุยกัน บุตรตกอยู่ในที่นั่งที่ลำบาก ไม่รู้ว่าจะเลือกเข้าข้างหรือเห็นใจ ฝ่ายไหนแต่หลังจากที่พ่อแม่แยกทางกัน พ่อกับแม่ต่างก็ยังคงทำหน้าที่ของความเป็นพ่อ ความ เป็นแม่ เพื่อชดเชยสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ในครอบครัวให้กับบุตร และไม่ต้องการให้บุตรกลายเป็นคนคิด มาก อันจะนำไปสู่การเป็นเด็กมีปัญหาในอนาคต ดังกรณีของ ดอกไม้

“ ก่อนที่พ่อกับแม่จะแยกทางกัน พ่อกับแม่จะทะเลาะกัน ทำให้ไม่มีใครมีความสุขเลย แต่หลังจากที่พ่อแม่แยกทางกัน หนูกลับได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างมากทั้งจากพ่อและแม่ โดย หนูจะอาศัยอยู่กับพ่อและแม่สลับกันไป ถ้าวันไหนที่ทั้งคู่ว่างตรงกัน ก็จะนัดไปทานข้าวพร้อมกัน

พ่อแม่ลูก หนูคิดว่าชีวิตของหนูเหมือนเดิมนะ การหย่าร้างของพ่อกับแม่ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของหนู เพราะเพียงแค่ว่าพ่อกับแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ไม่ได้ใช้นามสกุลเดียวกันเท่านั้นเอง นาน ๆ พ่อกับแม่มาเจอกันแต่มีความเข้าใจกัน หนูรู้สึกมีความสุขมากกว่าการที่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกันแต่ทะเลาะกันเสียอีก ”

สมหญิง เป็นกลุ่มตัวอย่างเพียงคนเดียวที่ภายหลังการหย่าร้างของพ่อกับแม่ ที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง โดยสมหญิงเล่าว่า “ ตอนที่หนูเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 หนูอาศัยอยู่กับพ่อและแม่ หลังจากพ่อแม่แยกทางกัน หนูก็มาอยู่กับปู่ย่า โดยอยู่กับปู่ย่าตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 1 และหลังจากมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นต้นมาหนูก็มาอยู่กับตายาย ปัจจุบันนี้หนูพักอาศัยอยู่กับตายายโดยระหว่างที่หนูอยู่กับปู่ย่า และตายายนั้นพ่อกับแม่ที่แยกทางกันไปก็ไปมาหาสู่และปฏิบัติกับหนูเหมือนเดิม ”

จะเห็นได้ว่าการแยกทางกันระหว่างพ่อกับแม่ไม่ใช่ปัญหาสำหรับสมหญิง ชีวิตที่ต้องมีการย้ายสลับไปมาทั้งญาติทางพ่อ และญาติทางแม่ ไม่ได้ทำให้สมหญิงเกิดความยากลำบาก หรือความไม่สบายใจ เพราะพ่อกับแม่ต่างก็ยังคงทำหน้าที่ แสดงบทบาทของพ่อ และแม่ในการดูแลบุตรเหมือนเดิม โดยสมหญิงบอกผู้วิจัยว่า ปัญหาของสมหญิงในตอนนี้เป็นเรื่องของยายสืบเนื่องจากยายของสมหญิง เป็นคนที่ค่อนข้างหัวโบราณ ดังคำกล่าวของสมหญิง

“ ยายของหนูมักชอบตีกรอบให้หนูเดิน เช่น ห้ามกลับบ้านเย็น ห้ามคบเพื่อนผู้ชาย หรือแม้กระทั่งเรื่องการแต่งกาย เวลาหนูอยู่บ้านหนูไม่สามารถทำอะไรตามใจได้เลย เพื่อนผู้ชายโทรมาหา ยังไม่ได้เลย หนูอึดอัดมาก ถ้าหนูอยู่กับพ่อหนูสามารถทำอะไรได้สบายใจมากกว่านี้ ”

ชีวิตของสมหญิงที่อยู่กับยายกลับกลายเป็นเรื่องที่มีปัญหาแทนเรื่องการแยกทางกันของพ่อกับแม่เสียอีก ผู้วิจัยจึงซักถามสมหญิงต่อไปเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่สมหญิงอยู่กับยาย จากคำบอกเล่าของสมหญิง ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการที่ยายมีการเลี้ยงดูสมหญิงแบบเข้มงวดนั้นสืบเนื่องมาจากบ้านที่ยายกับสมหญิงอาศัยอยู่นั้นเป็นบ้านที่อยู่ในสวนลี้และค่อนข้างเปลี่ยว ประกอบกับบ้านที่อยู่นั้นมีผู้หญิงล้วนคือยาย, สมหญิง และน้าสาวของสมหญิง ทำให้ยายของสมหญิงมีการกำหนดรูปแบบการแสดงพฤติกรรมของสมหญิง เพื่อความปลอดภัยของสมหญิง แต่สมหญิงกลับมองว่าชีวิตของตนเองขาดความมีอิสระ ลักษณะที่เกิดขึ้นระหว่างสมหญิง และยายจึงเป็นช่องว่างระหว่างวัย คน 2 รุ่น มีมุมมอง โลกทัศน์ต่อการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยพบว่า “ชีวิตที่สลับไปมาระหว่างพ่อแม่” เป็นชีวิตที่ไม่ได้สร้างความกระทบกระเทือน หรือความลำบากใจให้กับบุตร แต่กลับเป็นชีวิตที่ทำให้บุตรสามารถปรับตัวได้ง่าย แม้ว่าพ่อกับแม่จะแยกทางกันก็ตาม เพราะการหย่าร้างเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ 2 คน แต่ถ้าหลังการหย่าร้างทั้งพ่อและแม่ต่างก็ทำหน้าที่ของความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ให้กับบุตรได้อย่างสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นสิ่งที่บุตรมองว่าชีวิตของพวกเขาไม่ได้ขาดอะไร หรือชีวิตต้องมีการเปลี่ยนแปลงอะไรมาก ก็จะทำให้บุตรไม่ต้องปรับตัวต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ภายหลังการแยกทางกันว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ดี หรือไม่ดี เพราะถ้าความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ไม่ดี การมีชีวิตสลับกันไปมาระหว่างพ่อแม่ คงไม่สร้างความสงบสุขให้กับชีวิตบุตร แต่กลับจะเป็นการสร้างความลำบากในการดำเนินชีวิตให้กับบุตรแทน

ชีวิตที่ถูกห้ามการติดต่อ

พ่อแม่บางคนมีความขัดแย้งกันมาก เมื่อทั้งคู่แยกทางกันบุตรจะต้องถูกเลือกให้อยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือถูกผลักไสให้ไปอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมไปถึงการห้ามการติดต่อ สิ่งที่เกิดขึ้นได้สร้างความลำบากใจให้กับบุตรอย่างมาก นอกจากนี้พ่อ/แม่บางคนก็พยายามยึดยึดข้อมูลในทางลบของอีกฝ่ายหนึ่งให้กับบุตร เพื่อให้บุตรเข้าใจตัวเอง เห็นใจตนเอง และให้มีความรู้สึกที่ไม่ดีกับอีกฝ่าย โดยกลุ่มตัวอย่างบางคนก็จะเชื่อตามที่ได้รับข้อมูลมา ทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่ออีกฝ่าย แต่กลุ่มตัวอย่างบางคนก็เกิดความรู้สึกสับสน ลังเลใจที่จะเชื่อ และเกิดการตั้งคำถามว่าข้อมูลที่ได้รับมานั้นเชื่อถือได้ขนาดไหน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความเลวร้ายของพ่อ/แม่ที่ไม่ควรจดจำ

กลุ่มตัวอย่างที่พ่อแม่แยกทางกันตั้งแต่เล็ก หรือบางคนเกิดมาก็ไม่เคยเห็นหน้าพ่อหรือแม่เลย เมื่อเด็กเหล่านั้นโตขึ้นพวกเขาจึงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความทรงจำรูปแบบใหม่ โดยเป็นความทรงจำที่ไม่ดีเกี่ยวกับพ่อหรือแม่ ดังต่อไปนี้

กรณีของน้ำรินที่เกิดมาก็อยู่กับแม่เลย ความทรงจำเกี่ยวกับพ่อได้รับรู้จากคำบอกเล่าของแม่ที่ว่าพ่อเป็นคนไม่ดี ไม่ความรับผิดชอบ มีลูกมีเมียแล้วก็ทำตัวเหลวไหล ทำให้แม่ต้องมาแบกรับภาระความรับผิดชอบในครอบครัวเองทั้งหมด จากความทรงจำตรงนี้ได้ส่งผลให้น้ำรินไม่มีความภาคภูมิใจเกี่ยวกับพ่อ ทำให้น้ำรินมีความเกลียดพ่อ ไม่ต้องการที่จะพบพ่อ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของน้ำรินตั้งแต่เล็กจนโตจึงเป็นชีวิตที่อยู่กับแม่และมีภาพที่ไม่ดีของพ่ออยู่ในความทรงจำ

กรณีของทอฝันถูกพ่อกำกับชีวิตว่าไม่ให้ติดต่อกับแม่ รูปถ่ายในบ้านที่เคยเป็นครอบครัวพ่อแม่ลูก ในส่วนที่เป็นรูปของแม่ พ่อก็จะทำการหาอะไรมาปิดทับหรือลบออกให้เป็นช่องว่าง เพราะพ่อไม่ต้องการเห็นหน้าแม่อีก พ่อบอกกับทอฝันว่าแม่เป็นคนไม่ดีแม่ไม่มีซูพ่อไล่แม่ออกจากบ้านไป แต่เนื่องจากทอฝันยังมีความผูกพันกับแม่ ประกอบกับช่วงหลังพ่อก็แต่งงานใหม่ ทำให้ทอฝันแอบติดต่อกับแม่โดยไม่ให้พ่อรู้ ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะที่ทอฝันออกไปเรียนแล้วแอบไปหาแม่

มะยม เป็นอีกตัวอย่างที่ไม่มี ความทรงจำที่ดีเกี่ยวกับแม่เลย สืบเนื่องจากความประพฤติกของแม่ และคำบอกเล่าของพ่อ ทำให้มะยมเลือกที่จะไม่จดจำแม่ และมีความรังเกียจแม่ ผู้วิจัยจึงถามมะยมว่า เป็นไปได้หรือที่แม่จะไม่รักลูก มะยมกลับตอบผู้วิจัยว่า “ถ้าเขารักลูก เขาคงไม่ทำเรื่องเหล่านี้ใช่ไหม เห็นลูกทะเลาะกัน แทนที่จะห้ามปรามกลับบอกให้ลูกทะเลาะกันเลย ตีกันเลย ค่าเทอมที่พ่อเก็บไว้ให้ลูกเพื่อเรียนหนังสือ เขาก็ขโมยเอาไป หนูคิดว่าเขาคงไม่ยอมให้ลูกมีอนาคต คนรอบข้างเพื่อนบ้านก็พูดแบบเดียวกับพ่อ และก่อนที่เขาจะออกจากบ้านไปเขาขโมยเงิน ขโมยพระ เอาไปทุกอย่าง เขาทำยังกับว่าจะให้พ่อล้มละลาย ไม่ให้ตั้งตัวกันเลย พฤติกรรมแบบนี้สมควรเรียกว่าแม่หรือ ” ผู้วิจัยสังเกตอาการของมะยมเมื่อพูดถึงแม่ จะเต็มไปด้วยความโมโห โกรธแค้น และเลือกที่จะใช้คำพูดแทนแม่ของตัวเองว่า “เขา” บางครั้งมะยมก็หลุดปากออกมาว่า “มัน” โดยมะยมบอกว่าไม่อยากจะคิดว่าผู้หญิงแบบนี้จะเป็นแม่ของเขา

จะเห็นได้ว่าความทรงจำที่ไม่ดีเกี่ยวกับแม่ของมะยม ถูกเล่าโดยพ่อและคนรอบข้าง และการเห็นความลำบากของพ่อที่เลี้ยงลูก 4 คน ทำให้มะยมมีความเชื่อว่าแม่เป็นคนไม่ดี มีอคติต่อแม่ และมองว่าชีวิตนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีแม่ โดยมะยมบอกว่า “หนูไม่เคยคิดที่จะอยากเจอแม่ก็ในเมื่อแม่ไม่ใช่คนดี แม่ไม่มีความรับผิดชอบจะไปสนใจทำไม บางครั้งหนูเห็นรายการโทรทัศน์ลูกตามหาพ่อ ตามหาแม่ หนูดูแล้ว ก็ไม่เข้าใจว่าเด็กพวกนั้นว่าจะตามหาไปทำไม ในเมื่อพ่อหรือแม่ไม่เห็นจะมาตามหาลูกเลย ” ผู้วิจัยพบว่าวิถีคิดของมะยม ถูกปลูกฝังมาจากพ่อด้วยการให้ข้อมูลด้านลบเกี่ยวกับแม่ ดังนั้นความทรงจำเกี่ยวกับแม่ของมะยมจึงขาดหายไป ไม่มีภาพของแม่ในความทรงจำเหมือนคนอื่น

กรณีของใบตองก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่พ่อแม่แยกทางกันมาตั้งแต่เด็ก ใบตองเติบโตขึ้นมาท่ามกลางการเลี้ยงดูของแม่ ตายาย การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพ่อจึงมาจากคำบอกเล่าของแม่ทั้งหมด โดยเรื่องราวเกี่ยวกับพ่อจะเป็นเรื่องราวที่ไม่ดี และใบตองก็เลือกที่จะเชื่อในสิ่งที่แม่บอก เพราะใบตองมองว่าถ้าพ่อเป็นคนดีจริง พ่อต้องกลับมาสนใจดูแลครอบครัว ไม่ใช่ปล่อยให้แม่เผชิญชะตากรรมตามลำพัง ดังคำกล่าว

“ แม่บอกกับหนูว่าพ่อเป็นคนใจร้าย ตอนที่คบกันก็ชอบทุบตี ทำร้ายร่างกาย และตอนที่แม่ตั้งท้องหนูแม่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พ่อบังคับให้แม่ไปทำแท้งแต่แม่ไม่ยอม แม่หยุดเรียนเพื่อมาคลอดหนูแล้วให้ตากับยายคอยดูแลหนู หลังจากนั้นแม่หนูจึงกลับมาเรียนหนังสือจนจบ หนูสงสัยชีวิตของแม่มาก และหนูก็คิดว่าพ่อเป็นคนไม่ดีจริง ไม่มีความรับผิดชอบ เพราะทำให้หนูเกิดมาแล้วไม่ดูแล ”

จากภาพของพ่อในความทรงจำของน้ำรินและไบตองเป็นภาพพ่อที่ไม่ดี ไม่มีความรับผิดชอบ และทั้งสองก็เลือกที่จะเชื่อในข้อมูลที่ได้รับมา โดยที่ทั้งสองยังไม่เคยเห็นหน้าหรือสัมผัสกับพ่อเลย การรับรู้เรื่องของพ่อมาจากคำบอกเล่าของแม่ ตั้งแต่เด็กจนโต จึงทำให้ชีวิตของทั้งสองไม่โยเยหา หรือมีความต้องการที่จะมีพ่อเหมือนคนอื่น ส่วนกรณีของทอฝันที่มีภาพของแม่ในความทรงจำที่ดี แม้ว่าพ่อจะบอกกับทอฝันว่าแม่เป็นคนเลวและห้ามไม่ให้ติดต่อกับแม่ตั้งนั้นทอฝันจึงเลือกปรับตัวโดยการแอบติดต่อกับแม่โดยไม่ให้พ่อรู้ ส่วนกรณีของมะยมที่พอกับแม่แยกทางกันตอนที่มะยมยังเล็กอยู่ แต่ก็สามารถจดจำรายละเอียด และสัมผัสกับประสบการณ์ที่ไม่ดีของแม่ได้ ประกอบกับคำบอกของพ่อว่าแม่เป็นคนไม่ดี ทำให้มะยมเชื่อพ่อและมีความรังเกียจแม่ของตนเอง จากตรงนี้ทำให้มะยมมองว่าในชีวิตมีแค่พ่อก็เพียงพอแล้ว และไม่ต้องการที่จะมีแม่อีก

2. ถูกห้ามการติดต่อ/ไม่มีตัวตน

จากความขัดแย้งที่รุนแรง เมื่อพ่อแม่แยกทางกันบุตรจึงตกอยู่สถานะของคนกลางที่ไม่ได้อยากจะเลือกเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่ชีวิตได้ถูกเลือกแล้วจากฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ และชีวิตยังถูกควบคุม กำกับไม่ให้ติดต่อกับอีกฝ่าย ทำให้บางครั้งก็นำมาซึ่งความลำบากใจให้กับบุตร ดังกรณีของปีใหม่กับ วินัส ดังนี้

ปีใหม่ : “ พอกับแม่ของหนูมีความขัดแย้งกันมาก หลังจากแยกทางกันแม่ก็ห้ามไม่ให้หนูติดต่อกับพ่ออีก หนูก็ไม่ได้ติดต่อกับพ่ออีกเลย แต่พ่อจะเป็นฝ่ายแอบติดต่อมาหาหนูบ้างแต่นาน ๆ ครั้ง โดยพ่อจะมาแอบมาหาหนู เอาเงินมาให้หนูที่โรงเรียน และกำชับหนูว่าไม่ให้หาเรื่องพ่อกับแม่ไปบอกกับแม่ ”

วินัส : “ เวลากรอกข้อมูล ประวัติต่าง ๆ ที่โรงเรียนในช่องของพ่อ แม่ก็จะบอกว่าให้กรอกในช่อง “ถึงแก่กรรม” หนูก็ทำตามแม่บอก ทั้งที่ความเป็นจริงหนูรู้อยู่เต็มอกว่าพ่อยังไม่เสียชีวิต เพียงแต่พ่อแยกทางกับแม่เท่านั้นเอง ”

จากกรณีของปีใหม่ที่ถูกห้ามการติดต่อกับพ่อเพราะความขัดแย้งที่รุนแรง ระหว่างพ่อและแม่ มีการขึ้นโรงพักเพื่อแย่งกันดูแลบุตร ดังนั้นเมื่อแม่ได้สิทธิในการเลี้ยงดูบุตร แม่จึงห้ามไม่ให้ ปีใหม่ติดต่อกับพ่ออีก แม้ว่าจะถูกห้ามไม่ให้ติดต่อกับพ่อ แต่เมื่อพ่อแอบมาหาปีใหม่ก็จะพูดคุย กับพ่อเหมือนเดิม โดยปีใหม่ใช้การปรับตัวภายใต้การห้ามการติดต่อกับพ่อโดยการแอบติดต่อกับพ่อโดยไม่บอกให้แม่รู้ และเลือกที่จะมีความคิดเกี่ยวกับพ่อคือ “ผู้ให้กำเนิด” เพื่อสร้างความสบายใจและรักษาความสัมพันธ์ทั้งกับพ่อและกับแม่ให้คงอยู่ต่อไป ส่วนกรณีของวินส์เลือกที่จะกระทำตามความต้องการของแม่เวลากรอกประวัติส่วนตัวว่าพ่อเสียชีวิตไปแล้ว แต่ในความรู้สึกวินส์ก็ยังคงระลึกเสมอว่าพ่อยังมีชีวิตอยู่

3. ความขัดแย้งในใจไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดี

พ่อกับแม่บางครั้งเมื่อแยกทางกันแล้วและได้สิทธิในการเลี้ยงดูบุตร ได้เลี้ยงดูบุตรโดยการใส่ข้อมูลในแง่ลบของอีกฝ่ายให้บุตรฟัง แต่เนื่องจากบุตรเหล่านั้นโตแล้ว และข้อมูลด้านลบของอีกฝ่ายเป็นสิ่งที่บุตรตั้งข้อสงสัยว่า “จริงหรือไม่” ดังนั้นบุตรจึงเกิดความรู้สึกสับสนในใจ และไม่ต้องการที่จะเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เช่น

กรณีของซันติ ที่พ่อแม่ตัดสินใจแยกทางกัน โดยแม่เป็นฝ่ายเลี้ยงดูซันติกับน้อง หลังจากนั้นแม่ก็พูดถึงพ่อในทางที่ไม่ดี ความไม่รับผิดชอบของพ่อ ผู้วิจัยจึงซักถามซันติว่าเชื่อที่แม่พูดหรือไม่ ซันติบอกว่า “ผมอยากที่จะเป็นกลางไม่ยากที่จะต้องเข้าข้างฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ แต่บางครั้งคำพูดของแม่ก็ถูก แต่ในสายตาของผมพ่อเขาก็เป็นคนดี ผมก็เลยมาคิดว่าเขาคงอยู่ด้วยกันไม่ได้จริง ๆ เขาก็ต้องเลิกกัน ผมสงสัยว่าแม่ละ แต่ผมก็เข้าใจพ่อผมเหมือนกัน ”

กรณีของเฮเลน ที่แม่จะห้ามติดต่อกับพ่อ ถ้าแม่รู้ว่าแอบติดต่อกับพ่อ แม่ก็จะว่ากล่าวอย่างรุนแรง โดยแม่จะพร่ำบอกถึงความไม่ดีของพ่ออยู่เป็นประจำดังคำกล่าว “แม่หนูชอบบ่นเรื่องพ่อให้หนูฟังว่าพ่อเป็นคนไม่ดี ไม่มีความรับผิดชอบ ชอบกินเหล้าแล้วมาหาเรื่องกับแม่ ฯลฯ ในตอนนั้นหนูสงสัยแม่มาก แม่หนูคงเสียใจมากที่พ่อกับแม่ไม่มาสนใจดูแลครอบครัว แต่เวลาผ่านไปแม่หนูก็ยังคงเอาแต่พูดประโยคเดิมๆ ว่าพ่อเป็นคนไม่ดี พ่อเลวอย่างโน้นอย่างนี้ หนูก็ไม่เข้าใจว่าทำไมแม่ถึงเกลียดพ่อมาก ”

ผู้วิจัยจึงถามต่อไปว่าเฮเลนคิดว่าพ่อเป็นคนไม่ดีอย่างที่แม่บอกหรือไม่ เฮเลนตอบว่า “ ตอนแรก ๆ หนูก็ฟังแม่นะ เชื่อแม่สงสัยแม่ด้วย แต่เมื่อโตขึ้นมาแม่ก็พูดแต่เรื่องเดิม ๆ เวลาพ่อแอบติดต่อกับมาหาหนู หนูก็เคยถามพ่อเกี่ยวกับเรื่องแม่พูด แต่พ่อก็บอกกับหนูว่าพ่อออกไปทำงาน ไม่ได้ไปเหลวไหลที่ไหน หนูก็เริ่มสับสนตนเองนะว่าตกลงใครพูดความจริงกันแน่ หนูไม่รู้

ว่าจะเชื่อใครดี ตอนนี้อยู่กับพ่อก็แอบติดต่อกันกับพ่อโดยไม่ให้แม่รู้ โดยหนูแอบเปิดบัญชีธนาคาร เพื่อให้พ่อโอนเงินมาให้โดยแม่ไม่รู้ ”

คำพูดของแม่ที่ตอกย้ำเกี่ยวกับความไม่ดีของพ่ออยู่เป็นประจำ กลายเป็นสิ่งที่สร้างความรำคาญให้กับเฮเลน จนนำไปสู่ความสับสนว่าคำพูดของแม่ หรือของพ่อกันแน่ที่สามารถเชื่อถือได้ โดยเฮเลนปรับตัวกับการถูกห้ามไม่ให้ติดต่อกับพ่อโดยการแอบติดต่อกับพ่อให้พ่อโอนเงินมาให้โดยที่แม่ไม่รู้ โดยการกระทำของเฮเลนนั้นเพื่อการรักษาความสัมพันธ์ทั้งกับพ่อและกับแม่ และไม่ปิดกั้นที่พ่อจะแสดงบทบาทความเป็นพ่อดูแลบุตรแม้ว่าจะโดนกีดกัน ส่วนซันดีก็เลือกที่จะปรับตัวโดยการเป็นคนกลางระหว่างพ่อกับแม่ ไม่ต้องการที่จะเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และเลือกที่จะมองว่าทั้งคู่คือผู้ให้กำเนิด

เมื่อพ่อ/แม่แต่งงานใหม่

ผู้ที่หย่าร้างจากกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งเลือกที่จะมีครอบครัวใหม่ หรืออยู่ร่วมกันกับคู่คนใหม่ที่เคยแต่งงานมาแล้ว และนำลูกติดเข้ามาอยู่ด้วยกัน ทำให้ในครอบครัวเป็นครอบครัวใหม่ที่ ทำให้เด็กเติบโตขึ้นมากับพ่อหรือแม่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ที่แท้จริงของตน โดยลักษณะของการเป็นครอบครัวแบบนี้ส่งผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และการปรับตัวต่อการจัดระบบความสัมพันธ์กับพ่อหรือแม่คนใหม่ ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวในบทบาทของลูกเลี้ยงกับพ่อเลี้ยง

เด็กส่วนใหญ่เมื่อรู้ว่าแม่ของเขาจะแต่งงานใหม่ จะมีความรู้สึกเสียใจ ผิดหวัง กลัวความรักจะถูกแบ่งแยกออกไป โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในระยะวัยรุ่น ซึ่งมีความรู้สึกอ่อนไหวง่ายมาก พวกเขาจะกระตุนเตือนตนเองเสมอว่า พ่อเลี้ยง ไม่ใช่พ่อที่แท้จริงของเขา โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งกันระหว่างลูกเลี้ยงกับพ่อเลี้ยงได้ โดยเฉพาะพ่อเลี้ยงที่มีเพศตรงข้ามกับเด็ก ดังกรณีต่อไปนี้

กรณีของไบบิวที่มีการรับรู้เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างกระทันหัน ทำให้ไบบิวไม่ยอมรับต่อการตัดสินใจของพ่อกับแม่ตั้งแต่ต้น ดังนั้นเมื่อแม่ต้องย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของพ่อเลี้ยง ไบบิวจึงไม่ชอบพ่อเลี้ยง และไบบิวก็ไม่คิดว่าพ่อเลี้ยงจะมาแทนที่ พ่อที่แท้จริงของตนเอง ได้ดังคำกล่าว

“ แม่บอกให้เรียกพ่อเลี้ยงว่าพ่อ แต่หนูไม่ยอมเรียก เพราะหนูมองว่าพ่อของหนูมีเพียงคนเดียวเท่านั้น ไม่มีใครจะมาแทนที่พ่อของหนูได้ หนูไม่ได้รังเกียจพ่อเลี้ยงนะเพราะอย่างน้อย เขาก็ช่วยแม่ทำงานเพื่อส่งเสียหนูให้เรียนหนังสือ และก็มีความสุขของแม่ด้วย แต่ถ้าหนูเรียกเขาว่าพ่อมันเหมือนกับว่าหนูยอมรับเขาแทนที่เดิมของพ่อหนู ”

ส่วนกรณีของออมสินที่แม่แต่งงานใหม่ โดยพ่อเลี้ยงก็มีลูกติดมาด้วย เมื่อมาอยู่รวมกันความสัมพันธ์ของออมสินกับพ่อเลี้ยงจะเป็นในลักษณะที่ห่างเหิน ดังคำกล่าว “ หนูไม่ค่อยได้คุยกับพ่อเลี้ยงเท่าใดนัก ส่วนใหญ่จะต่างคนต่างอยู่ แม่ก็บอกให้หนูเรียกพ่อเลี้ยงว่าพอนะหนูไม่ยอมให้แม่ลำบากใจ หนูก็เลยเรียกเขาว่าพ่อเวลาที่อยู่ต่อหน้าแม่เท่านั้น เวลาที่แม่ไม่อยู่ด้วยหนูก็ไม่เรียกเขาว่าพ่อหรอก ”

กรณีของไบบัวและอมสินจะไม่ยอมเรียกพ่อเลี้ยงว่าพ่อ เนื่องจากพวกเขามองว่าไม่มีใครที่จะมาแทนที่พ่อคนเดิมได้ และไม่ต้องการให้ใครมาแทนที่พ่อคนเดิมของพวกเขา ปฏิบัติการปฏิบัติธรรมเรียกพ่อเลี้ยงว่า พ่อ ของไบบัว และอมสิน สอดคล้องกับคำกล่าวของนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550:53) ที่ว่าการที่บุตรจะมีความรู้สึกยอมรับและรักในตัวพ่อแม่ใหม่นั้น จำเป็นต้องใช้เวลา เพราะเด็กจะต้องต่อสู้กับความรู้สึกที่ว่าการยอมรับพ่อแม่ใหม่นั้นคือการทรยศต่อพ่อแม่ที่แท้จริงของเขาก็ได้ เด็กทุกคนจะมีความรู้สึกว่าเขาคงจะจงรักภักดีต่อพ่อแม่ที่แท้จริงของเขา การรักและยอมรับในพ่อแม่ใหม่ จึงทำให้เกิดความรู้สึกผิดและขัดแย้งในใจ

ไบเฟิร์น เป็นกลุ่มตัวอย่างคนเดียวที่เจอประสบการณ์เลวร้ายของพ่อเลี้ยง ไบเฟิร์นเล่าเรื่องราวให้ผู้วิจัยฟังด้วยน้ำเสียงที่เต็มไปด้วยความเกลียดชังพ่อเลี้ยง ดังคำกล่าว “ หนูไม่ค่อยคุยกับพ่อเลี้ยงเท่าใดนัก เขาเป็นคนขี้เหล้า หนูไม่ชอบ แต่เมื่อหนูขึ้นมัธยมปลาย หนูสังเกตว่าเขาเริ่มมาสนใจในตัวของหนูมากขึ้น เช่น เข้ามาโอบกอด เขาคงอยากจะแสดงถึงความรักที่พ่อดีต่อลูก แต่หนูสัมผัสได้ว่ามันไม่ใช่ ทำไมตอนหนูเด็กอยู่เขาไม่ทำ ทำไมเขามาทำตอนที่หนูโตแล้ว นอกจากนี้หนูก็รู้สึกว่าสายตาของเขาเวลามองหนูจะแปลก ๆ บางครั้งก็มีคำถามชวนหนูคุยว่า “หนูโตขึ้นมากแล้วนะ” และการแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นทั้งการสัมผัส สายตา คำพูด ไม่ได้แสดงต่อหน้าเวลาที่แม่อยู่ด้วยเลย เขาจะแสดงลับหลังแม่ทุกครั้ง มันทำให้หนูคิดว่าพ่อเลี้ยงกำลังคิดไม่ดีกับหนู หนูจึงต้องระวังตัวตลอดเวลาอยู่กับพ่อเลี้ยง ”

ผู้วิจัยซักถามต่อไปว่าหนูได้บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับแม่หรือไม่ ไบเฟิร์นตอบผู้วิจัยว่า “ หนูสนิทกับแม่มาก หนูมีอะไรก็จะเล่าให้แม่ฟังทุกครั้ง เรื่องนี้ก็เหมือนกันหนูก็เล่าให้แม่ฟังในตอนแรกแม่ก็ไม่เชื่อหนู หนูก็บอกให้แม่ลองสังเกตพฤติกรรมของพ่อเลี้ยงดู แม่ก็ฟังหนูนะ แม่เริ่มสังเกตพฤติกรรมของพ่อเลี้ยง ต่อมาแม่ได้ข่าวว่าพ่อเลี้ยงไปติดหญิงคนใหม่ แม่จึงตัดสินใจ

เล็กกับพ่อเลี้ยงทันที โดยแม่บอกกับหนูว่าแม่รักหนู แม่เลือกหนู แม่ไม่อยากจะให้ชีวิตของหนูไม่ปลอดภัย หนูก็เลยบอกแม่ไปว่าแม่ไม่ต้องไปสนใจผู้ชายคนนี้ หนูโตแล้วหนูจะเลี้ยงดูและเป็นหลักให้แม่เอง ”

โดยไบเฟิร์นมีการปรับตัวภายใต้ความหวาดระแวงว่าพ่อเลี้ยงจะคิดไม่ดีต่อตนเอง โดยการป้องกันตนเองในสถานการณ์ที่แม่ไม่อยู่บ้านก็จะออกจากบ้านไปด้วย โดยจะไม่ยอมที่จะอยู่กับพ่อเลี้ยงตามลำพัง ต่อมาเมื่อแม่เล็กกับพ่อเลี้ยงทำให้ชีวิตของไบเฟิร์นผ่านพ้นช่วงจังหวะชีวิตที่วิกฤติไปได้

กรณีของจ๊อบแรงที่ชีวิตต้องมาอยู่ในครอบครัวที่สอง หลังจากนั้นไม่นานแม่ก็มีน้องคนใหม่ ทำให้จ๊อบแรงเกิดรู้สึกอิจฉาน้องคนใหม่อย่างมาก เพราะกลัวน้องจะมาแย่งความรักจากแม่ไป ดังคำกล่าว “ หลังจากที่แม่มีน้องคนใหม่ หนูเริ่มรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนเกินของชีวิตแม่กับพ่อเลี้ยง ความสัมพันธ์ของหนูกับแม่เริ่มห่างเหิน แม่ไม่มีเวลาให้กับหนูเท่าใดนัก เวลาไปไหนมาไหนพวกเขาจะไปด้วยกัน ไม่เคยพาหนูหรือลูกติดพ่อเลี้ยงอีกคนไปด้วย หนูรู้สึกอิจฉาน้องคนใหม่มาก หนูรับไม่ได้ที่น้องจะมาแย่งความรักจากหนูไปเหมือนกับพ่อเลี้ยงเคยมาแย่งความรักจากแม่ หนูไปครั้งหนึ่งแล้ว ”

ผู้วิจัยถามต่อไปว่าแล้วหนูจัดการกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างไรจ๊อบแรงตอบว่า “ หนูไปถามกับแม่ตรง ๆ ว่า แม่ยังรักหนูอยู่ไหม แม่จะรักน้องมากกว่าหนูไหม ให้แม่รักหนูเหมือนเดิมได้ไหม แม่ก็ตอบหนูว่าแม่รักลูกทุกคนเท่ากันแต่น้องยังเล็กอยู่แม่อาจจะดูแลน้องมาก ”

จะเห็นได้ว่าจ๊อบแรงกลัวความรักที่เคยได้รับจากแม่จะถูกน้องคนใหม่แย่งไป ทำให้จ๊อบแรงเกิดความรู้สึกอิจฉา จ๊อบแรงได้ใช้ยุทธวิธีโดยการบอกกับแม่ตรง ๆ ว่าต้องการที่จะให้แม่รักและปฏิบัติต่อตนเองเหมือนก่อนที่จะมีน้องคนใหม่

กรณีของซันติที่แม่แต่งงานใหม่ ความสัมพันธ์ของซันติกับพ่อเลี้ยงไม่ค่อยดีเท่าใดนัก ซันติบอกว่า “ ผมไม่เคยคุยกับเขา ผมไม่สนใจที่จะคุยกับเขา ตั้งแต่แม่พาเขาเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยกัน ผมก็ไม่คุยกับเขา ผมจะไม่คุยกับเขาก่อน แต่ถ้าเขาถามผมก็ตอบนะ และแม่ก็ไม่ว่าอะไรผมหรอก เพราะแม่เขารู้จักนิสัยผมดีว่าเป็นคนอย่างไร ”

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยงของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะของการห่างเหินกันเสียมากกว่า โดยทั้งออมสิน ไบบัว ซันติต่างก็ไม่ชอบที่จะปฏิสังสรรค์กับพ่อเลี้ยงเท่าใดนัก ส่วนไบเฟิร์นก็มีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับพ่อเลี้ยงเมื่อไบเฟิร์นโตขึ้นมาทำให้ไบเฟิร์นเกลียดพ่อเลี้ยง ส่วนจ๊อบแรงแม่ไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับพ่อเลี้ยง แต่จะมีความอิจฉาน้องคนใหม่ที่เกิดขึ้นมาระหว่างแม่กับพ่อเลี้ยงแทน สรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อเลี้ยง

กับลูกเลี้ยงในกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยศึกษาจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยดี / ไม่ค่อยลงรอยกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Mccord และคณะ ที่พบว่า การตั้งครอบครัวใหม่ของผู้ที่มาจากการหย่าร้างจะมีปัญหาความขัดแย้งอย่างมากระหว่างพ่อเลี้ยงกับแม่เลี้ยง โดยเฉพาะพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงที่มีเพศตรงข้ามกับเด็ก (ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, 2534 : 62) โดยความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างลูกเลี้ยงกับพ่อเลี้ยงในกรณีของออมสิน และไบบิว นั้นส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการที่พวกเขาไม่ยอมรับการมีพ่อคนใหม่ โดยที่พวกเขายังรู้สึกที่พ่อคนเดิมยังอยู่ โดยความรู้สึกของทั้งคู่ สอดคล้องกับคำกล่าวของ นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 52) ที่ว่าบุตรทุกคนเมื่อรู้ว่าพ่อกับแม่ของพวกเขาจะต้องแต่งงานใหม่ พวกเขาจะมีความรู้สึกเสียใจ ผิดหวัง กลัวความรักจะถูกแบ่งไปให้คนแปลกหน้า โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในระยะวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่มีความรู้สึกอ่อนไหวมาก ดังนั้นเมื่อแม่มีครอบครัวใหม่ จึงทำให้ชีวิตของออมสิน ไบบิว ต้องตกอยู่ในสถานะของลูกเลี้ยง เมื่อต้องมาอยู่ในบ้านเดียว พวกเขาจึงเลือกที่จะแสดงปฏิกริยาโดยการทำตัวห่างเหินกับพ่อเลี้ยง, หลีกเลี้ยง การพูดจาด้วย , การไม่ยอมเรียก “พ่อ”

ผู้วิจัยพบว่าอายุของบุตรที่ต้องกลายมาเป็นลูกเลี้ยงมีผลต่อการปรับตัวในครอบครัวที่สอง กรณีที่พ่อหรือแม่แต่งงานใหม่ในช่วงที่เด็กเหล่านี้ยังเล็กอยู่ ยังไม่รู้เรื่องอะไรมาก การตกอยู่ในภาวะของความเป็นลูกเลี้ยงจึงไม่มีปัญหา หรือก่อให้เกิดความยากลำบากในการปรับตัว ส่วนเด็กที่โตโดยเฉพาะในวัยรุ่นเมื่อต้องตกมาอยู่ในภาวะของลูกเลี้ยงโดยที่พวกเขาไม่เต็มใจจึงเป็นภาวะที่สร้างความลำบากใจให้กับพวกเขา ทำให้เด็กเหล่านี้อาจมีปัญหาในการปรับตัวในครอบครัวที่สอง แต่ก็มิใช่ข้อยกเว้นในบางครอบครัวที่พ่อเลี้ยง หรือแม่เลี้ยงได้สร้างความสัมพันธ์ที่มีความเข้าใจอันดี ตลอดจนพ่อหรือแม่ก็ยังคงรักษาความเป็นพ่อ/แม่ที่มีต่อบุตร โดยไม่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าถูกแย่งความรักไปก็คงจะสามารถทำให้ลดภาวะกดดันต่อการดำเนินชีวิตของเด็กในครอบครัวที่สองได้

2. การปรับตัวในบทบาทของลูกเลี้ยงกับแม่เลี้ยง

การปรับตัวของบุตรเมื่อพ่อแต่งงานใหม่ โดยมีแม่เลี้ยงเพิ่มเข้ามาในชีวิตของพวกเขา จะมีทั้งชีวิตที่มีความสัมพันธ์อันดี และชีวิตที่มีความขัดแย้งกันระหว่างลูกเลี้ยงกับแม่เลี้ยง ดังกรณีต่อไปนี้

ชีวิตของโดได้ ที่พ่อแต่งงานใหม่ โดยแม่เลี้ยงก็มีลูกติดมาด้วย 2 คน แต่เนื่องจากโดได้โตมาจากการเลี้ยงดูที่พ่อให้อิสระ ให้ตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นเมื่อต้องมาอยู่ร่วมกันกับแม่เลี้ยงที่มีนิสัยค่อนข้างจะจู้จี้จุกจิก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโดได้กับแม่เลี้ยงดูไม่ค่อยราบรื่นเท่าใดนัก โดยโดได้กล่าวว่า “ ผมไม่ค่อยชอบแม่เลี้ยงเท่าใดนัก เพราะแก็เป็นคนจู้จี้ แก็เอาผมไปพูดลับ

หลัง หาวว่าผมไม่ช่วยทำงานภายในบ้าน ผมมารู้ทีหลังผมโกรธแค้นมาก ผมเข้าไปคุยกับแกลเลยนะ ว่า กรุณาอย่าเอาผมไปนินทาลับหลัง มีอะไรให้บอกกันตรง ๆ ”

ความสัมพันธ์ของโตได้กับแม่เลี้ยงไม่ค่อยราบรื่นนัก จากการที่แม่เลี้ยงเป็นคนขี้นบนตัวของโตได้เองที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่น เป็นวัยที่ต้องการอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับ และเมื่อทั้งสองมาอยู่บ้านเดียวกันความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นได้ง่าย

กรณีของสาจะมีความสัมพันธ์กับแม่เลี้ยงหลายคน โดยความสัมพันธ์กับแม่เลี้ยงคนแรกของพ่อไม่ค่อยดีเท่าใดนัก ดังคำกล่าว “ แม่เลี้ยงคนนี้ เขาเป็นคนขี้นบน หนูรำคาญ เวลาอยู่ในบ้านก็เลยต่างคนต่างอยู่ และแม่ของหนูก็ไม่ชอบเมียคนนี้ของพ่อด้วย แม่บอกว่าผู้หญิงคนนี้ที่ทำให้พ่อกับแม่ต้องเลิกกัน หลังจากนั้นพ่อก็เลิกกับผู้หญิงคนนี้ พ่อมีผู้หญิงคนใหม่ และมาอยู่ด้วยกันในบ้าน แม่เลี้ยงคนใหม่นี้ก็โอเคกับหนูนะ เขาไม่เรื่องมาก อาจจะเป็นเพราะอายุเขายังไม่มากก็ได้ ชีวิตของหนูส่วนใหญ่จะอยู่กับปู่ ย่าเป็นท่านเป็นคนดูแลหนูมากกว่าพ่อ ดังนั้นการที่พ่อจะมีแม่เลี้ยงคนใหม่ก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตของหนูเปลี่ยนแปลงอะไร หนูเห็นด้วยนะถ้าสิ่งนั้นเป็นความสุขของพ่อ ”

ภายหลังการหย่าร้างของพ่อแม่ทำให้ชีวิตของบุตรเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อม แต่พวกเขาต่างก็พยายามที่จะปรับตัวในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่ ตลอดจนการค้นหาความสัมพันธ์จากครอบครัวรูปแบบใหม่ด้วยตัวของตัวเอง ผู้วิจัยพบว่า เจ็อนไซท์ที่สำคัญต่อการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของบุตรในครอบครัวรูปแบบใหม่ ประกอบด้วย อายุของบุตรขณะที่พ่อแม่หย่าร้างมีผลต่อความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กรณีที่พ่อแม่หย่าร้างกันในขณะที่บุตรยังเล็กมาก พวกเขาโตขึ้นมาก็พบว่าพ่อกับแม่ของเขาได้แยกทางกันแล้ว และเป็นชีวิตที่เคยชินต่อการไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่แล้ว แม้ว่าอาจจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้เด็กเหล่านั้นมีความคิดเกี่ยวกับสถานภาพของตนเอง เช่น การเห็นพ่อแม่ของเพื่อน หรืองานวันพ่อ/งานวันแม่ บ้างแต่ก็ไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับพวกเขา ประกอบกับการมีเครือข่าย ความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวรูปแบบใหม่ช่วยทำให้ชีวิตของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันดำเนินไปได้ ส่วนบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกันในขณะที่พวกเขายังเด็ก กำลังเรียนหนังสือในระดับประถมศึกษา เด็กในวัยนี้จะเป็นวัยที่ “โหว” ต่อเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของชีวิต ดังนั้นเด็กในวัยนี้จะต้องมีการปรับตัวอย่างมากต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งชีวิตที่บ้าน ชีวิตที่โรงเรียน โดยครูในระดับประถมศึกษาจะเป็นผู้มีส่วนอย่างมากต่อการสร้างความมั่นใจ กำลังใจ ในดำเนินชีวิตให้กับเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง ส่วนพ่อแม่ที่หย่าร้างในขณะที่เด็กโตแล้ว เรียนระดับมัธยมศึกษา เด็กในวัยนี้จะมี ความคิด ความอ่าน ที่มีเหตุผล การมองโลกในความเป็นจริง และ

การยอมรับความเป็นจริงได้มาก มีความสามารถในการเผชิญปัญหา ปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ดีกว่าเด็กเล็ก แต่ก็ขึ้นอยู่กับกรอบมโนทัศน์ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวด้วยเพราะในบางครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิดจนเด็กยึดติดกับพ่อ/แม่มาก ดังนั้นเมื่อชีวิตต้องแยกจากกัน ทำให้พวกเขายอมรับต่อสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ อาจจะทำให้พวกเขาเลือกที่จะปรับตัวต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปโดยการประพฤตินหลบไหวได้

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ภายหลังการหย่าร้าง และความต่อเนื่องของความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ ที่ปฏิบัติต่อบุตร โดยไม่ได้ทำให้บุตรเกิดความรู้สึกว่าจะต้องปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป โดยบุตรรับรู้ชีวิตของพวกเขายังมีพ่อ ยังมีแม่ อยู่เหมือนเดิมก็จะทำให้พวกเขาไม่ต้องปรับตัวอะไรมากเพราะชีวิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงมาก ส่วนกรณีที่พ่อกับแม่ขัดแย้งกันรุนแรง ตามมาด้วยความเกลียดซึ่งกันและกัน จะทำให้บุตรเกิดความลำบากใจอย่างมาก และอาจส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้เครือข่ายที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยก็มีส่วนช่วยการความตึงเครียด และช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาที่เด็กแต่ละคนมีประสบการณ์ชีวิตในครอบครัวรูปแบบใหม่นี้ จะทำให้พวกเขาเรียนรู้ที่เผชิญปัญหา เรียนรู้จากชีวิตว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็น “ความจริงของชีวิต” และทำให้พวกเขามีการปรับตัวในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และเผชิญหน้ารับมือต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ดังคำกล่าวของ นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 264) ที่ว่าเด็กที่สามารถปรับตัวผ่านพ้นประสบการณ์ที่เลวร้ายในชีวิตไปได้ เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างเหล่านี้จะประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตไม่ต่างจากเด็กคนอื่น ๆ

บทที่ 6

การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

“ครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกัน เด็กจะมีปัญหาจริงหรือ” รายงานวิจัยในบทนี้จะเป็นคำตอบ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องราวชีวิตของเด็กที่ดำรงชีวิตในครอบครัวที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง พวกเขามีกลยุทธ์ดำรงตนอย่างไรที่ไม่ทำให้ตนเองมีปัญหา พวกเขามีการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองในลักษณะใดบ้างที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบของการเผชิญความจริงของชีวิต และการดำรงตนของเด็กในบริบทของครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างใน 3 ประเด็นคือ

1. การเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าในตนเอง
2. การวางแผนและจัดการชีวิตของตนเอง
3. การสร้างพลังขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิต

การเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าในตนเอง

การเข้าใจตนเอง และการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญของการมองชีวิต ความสามารถทางด้านสังคมและอารมณ์ของบุคคล เกิดจากการเห็นคุณค่าในตนเอง บุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงจะสามารถเผชิญกับอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้ สามารถยอมรับเหตุการณ์ที่ทำให้ตนเองรู้สึกเสียใจ ผิดหวัง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยผู้วิจัยแบ่งประเด็นการนำเสนอการเข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าในตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ดังนี้

1. การเข้าใจตนเองและยอมรับตนเอง
2. การเห็นคุณค่าในตนเอง

1. การเข้าใจตนเองและยอมรับตนเอง

ในสังคมปัจจุบันที่มีการหย่าร้างเพิ่มจำนวนมากขึ้น ได้นำไปสู่การเพิ่มจำนวนบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างสูงตามไปด้วย จากความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน ทำให้เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างเกิดการเปรียบกับตนเองกับปรากฏการณ์ทางสังคม ส่งผลให้มีความคิดเกี่ยวกับตัวเองดังต่อไปนี้

การหย่าร้างเป็นเรื่องปกติในสังคม

กลุ่มตัวอย่างจะบอกว่าการที่ตนเองเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างนั้นเป็นเรื่องปกติของคนในสังคม คนที่มีความขัดแย้งกัน อยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ต้องเลิกกันไป ในสังคมปัจจุบันที่มีคนหย่าร้างกันมาก ทำให้เกิดภาวะบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกันแบบพวกเขา มีมาก ดังกรณีต่อไปนี้

วันชาติ : “ ผมคิดว่าการที่พ่อแม่จะเลิกกัน ไม่ได้อยู่ด้วยกันมันเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่เห็นจะแปลกตรงไหน ก็คนอยู่ด้วยกันไม่ได้ จะมาทนอยู่ด้วยกันทำไม ”

สมหญิง : “ หนูไม่รู้สิว่าจะต้องอายุอะไรนะกับการเป็นเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกัน หนูมองว่ามันเป็นเรื่องปกติของสังคมไปแล้ว ไม่ได้มีแค่เราเพียงคนเดียวเท่านั้นที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ยังมีคนอื่น ๆ ในสังคมอีกมาก ”

พัชลม : “ ผมว่าเดี๋ยวนี้คนในสังคมมีการหย่าร้าง แยกทางกันดินมากนะ มันเป็นเรื่องปกติของสังคมสมัยนี้ไปแล้ว ในห้องเรียนที่ผมเรียนอยู่ก็มี เพื่อน ๆ ที่สนิทกันมีสถานภาพแบบเดียวกับผมตั้งหลายคน ”

ออมสิน : “ หนูมองว่าการหย่าร้างกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว เพราะที่โรงเรียนมีเพื่อนที่พ่อแม่แยกทางกันหลายคน ดังนั้นจึงไม่รู้สิว่าตัวเองแปลกไปจากเพื่อนคนอื่น ๆ ”

กลุ่มตัวอย่างมีการเข้าใจตนเองและยอมรับตนเอง ต่อภาวะความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง โดยการมองว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่เป็นเรื่องปกติของคนในสังคมไปแล้ว เห็นได้จากสถิติการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้น การพบเห็นเพื่อน ๆ ที่มีสถานภาพแบบตนเองจำนวนมาก ตลอดจนการนำเสนอของสื่อมวลชนอย่างเปิดเผยกรณีคู่รักดารา คนในสังคมที่แยกทางกัน ทำให้พวกเขา มองว่าการหย่าร้างเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมในปัจจุบัน และการที่ตนเองเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างก็ถือเป็นเรื่องปกติของสังคมไปแล้ว

ไม่เอาเรื่องพ่อกับแม่มายึดติด

กลุ่มตัวอย่างยอมรับว่าตนเองเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง โดยการดึงตัวเองออกจากความขัดแย้งและความทุกข์ของพ่อแม่ โดยการมองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ พวกเขาไม่สามารถที่จะไปกำหนดชีวิตของพ่อกับแม่ได้ ทำให้พวกเขาหันมามองตนเองและเลือกที่จะกำหนดชีวิตของตนเอง โดยการไม่นำเรื่องของพ่อกับแม่มายึดติด เช่น

น้ำมนต์ : “ หนูไม่เอาเรื่องที่พ่อแม่ แยกทางกันมาทำให้ชีวิตของหนูต้องมีปัญหา ชีวิตของหนูต้องดำเนินต่อไป หนูคิดว่าการที่หนูได้เกิดมาบนโลกใบนี้มันดีมากเท่าไรแล้ว เกิดมาพร้อมด้วยอวัยวะครบสมบูรณ์ก็ดีแล้ว หนูกลับรู้สึกขอบคุณทั้งพ่อและแม่ของหนูนะ ที่ทำให้หนูเกิดมา แม้ว่าพวกเขาจะไม่อยู่ด้วยกันก็ตาม ”

สมหญิง : “ หนูไม่ยึดติดกับเรื่องพวกนี้หรอก และหนูก็ไม่คิดว่ามันเป็นปัญหาด้วย เพราะถึงพ่อแม่จะแยกทางกัน แต่พวกเขาก็ยังคงดูแลหนูเหมือนเดิม ชีวิตหนูก็เป็นปกติเหมือนเดิม พ่อกับแม่จะหย่าหรือไม่หย่าก็ไม่เห็นจะแตกต่างอะไร เพราะหนูยังมีการติดต่อ พูดคุยกับพ่อและแม่เหมือนเดิม จะต่างก็ตรงที่ว่าพ่อกับแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกันแล้วเท่านั้น ”

สิบล้อ : “ การแยกทางกันเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ ถึงพ่อกับแม่แยกทางกัน พ่อก็ยังเป็นพ่อของผมนอยู่ แม่ก็ยังเป็นแม่ของผมนอยู่ ผมก็ไม่ได้คิดว่าผมจะแตกต่างจากใคร เพราะผมก็มีทั้งพ่อและแม่ มันไม่ใช่เรื่องที่น่าอายเลย บางคนเขายิ่งกว่าผมนะเขาไม่มีพ่อแม่ หรือไม่เคยรู้จักว่าพ่อกับแม่ตัวเองเป็นใคร ผมว่าชีวิตเขาเจ็บปวดกว่าชีวิตของผมนะ ”

สาลี : “ ชีวิตที่หนูเป็นอยู่มันเพียงพอ มากพอแล้ว ไหน ๆ พ่อกับแม่ก็เลิกกันแล้ว ในเมื่อเขาต่างเลือกทางเดินของเขาแล้ว และหนูก็โตแล้ว รู้ว่าควรจะไปไหนต่อไป และปู่กับย่าสอนหนูว่าอะไรที่มันดีก็ให้เก็บเอาไว้ อะไรที่มันไม่ดีก็อย่าไปจดจำ ”

วิทยา : “ ชีวิตในอดีตของผมผ่านความเจ็บปวดมามาก ถ้าผมคิดมากกับชีวิตในอดีต หรือเรื่องราวของพ่อกับแม่ ชีวิตของผมก็จะถอยหลังกลับไปเข้าสู่อดีต ผมจึงพยายามที่จะไม่คิดกับเรื่องในอดีตที่ผ่านมา เพราะชีวิตของผมต้องดำเนินต่อไป ”

จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต่างก็มีความเข้าใจตนเอง และยอมรับตนเองในสภาพความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง โดยการมองว่าเหตุปัญหาที่เกิดขึ้นพวกเขาไม่ได้เป็นผู้ก่อ แต่เป็นเรื่องของพ่อกับแม่ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำเรื่องของพ่อกับแม่มายึดติด หรือสร้างปัญหาต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง

การยอมรับความเป็นจริง

กลุ่มตัวอย่างมีการยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยเลือกที่จะมองว่าโลกนี้ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์แบบ ไม่มีใครเกิดมาแล้วสมบูรณ์แบบทุกอย่าง ดังนั้นในชีวิตของคนเราก็ต้องมีการสูญเสีย ต้องยอมรับต่อการสูญเสียที่เกิดขึ้น จากเคยอยู่ด้วยกันมาเป็นแยกจากกัน สูญเสียครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ ทำให้เด็กมีการยอมรับความเป็นจริงว่าพ่อแม่หย่าร้างกัน และตนเองก็เป็นเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกัน ดังกรณีต่อไปนี้

ใบตอง : “ แม่เคยถามหนูว่า รู้สึกอย่างไรที่ไม่มีพ่อ หนูรู้ว่าแม่เขาเป็นห่วงความรู้สึกของหนู กลัวหนูจะคิดมากที่ไม่มีพ่อเหมือนคนอื่น แต่หนูก็บอกแม่ว่า หนูไม่คิดอะไรหรอกกับที่หนูไม่มีพ่อ เพราะหนูโตแล้ว และแม่ก็เป็นทั้งพ่อและแม่ให้กับหนูอยู่แล้ว หนูจึงไม่รู้สึกว่าชีวิตของหนูขาดอะไรไป ”

วินัส : “ ถ้ามีใครถามเกี่ยวกับพ่อกับแม่หนู หนูก็บอกไปเลยนะว่าพ่อแม่แยกทางกัน หนูไม่เห็นว่าจะต้องปกปิดอะไร ก็พ่อกับแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกันจริง ๆ มันคือความจริง และหนูก็ไม่ได้คิดว่าตัวหนูจะมีปมด้อยแต่อย่างใด ”

ซันติ : “ ผมคิดว่าประสบการณ์ชีวิตได้ช่วยขัดเกลาความเป็นตัวเองขึ้นมาอย่างมาก สิ่งแรกคือการทำเราต้องยอมรับความจริงว่าพ่อกับแม่ของเราไม่ได้อยู่ด้วยกันแล้ว เพราะถ้าเราไปมัวคิดอยู่มันก็ไม่จบเสียที ถ้าชีวิตของเรายังคงวนเวียนคิดแต่สิ่งเหล่านั้นตลอดเวลา จะทำให้การดำเนินชีวิตของเราไม่ไปถึงไหน ”

ไบบิว : “ ตอนที่พ่อกับแม่แยกทางกันใหม่ ๆ หนูยังคิดเลยนะว่าหนูอาจจะกลายเป็นเด็กมีปัญหาแน่นอน แต่หนูได้คุยกับคุณครู ท่านให้กำลังใจหนู และบอกให้หนูยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ท่านบอกกับหนูว่าเราไม่สามารถควบคุมพ่อกับแม่ของเราได้ แต่เราสามารถที่จะควบคุมตัวเองได้ คำสอนของคุณทำให้หนูกลับมาคิด และยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ”

กลุ่มตัวอย่างมีการยอมรับกับความจริงที่เกิดขึ้น โดยการมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมันเป็นชีวิตจริงที่พวกเขาต้องต้องพบเจอ การหนีความจริงก็จะทำให้ปัญหาไม่จบสิ้น โดยการยอมรับความเป็นจริง ด้วยการบอกตนเอง เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตด้วยตนเอง และการได้แค่คิดจากครู/ผู้ปกครอง ทำให้เด็กไม่จมอยู่กับอดีตที่ผ่านมาทำให้สามารถที่จะยอมรับและเผชิญความจริงที่เกิดขึ้นว่าพ่อแม่หย่าร้างกัน และตนเองก็เป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความเข้าใจตนเองและยอมรับตนเองในภาวะความเป็นบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างโดยการมองเรื่องการแยกทางกันของพ่อแม่เป็นปกติของสังคมในปัจจุบัน และเพื่อน ๆ ที่อยู่รอบตัวพวกเขาก็มีสถานภาพเดียวกับพวกเขาเป็นจำนวนมาก และการหย่าร้างเป็นเรื่องของพ่อแม่ ไม่ใช่เรื่องของพวกเขา จึงไม่ควรนำเรื่องของพ่อแม่มายึดติด หรือนำมาคิดมาก เมื่อพวกเขาโตขึ้น ความสามารถแยกแยะความจริง ประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมให้พวกเขายอมรับในสถานภาพของตนเอง ตลอดจนการยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

2. การเห็นคุณค่าในตนเอง

บุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเอง รู้ว่าตนเองมีคุณค่า มักจะมีการประเมินตนเองในด้านดี สามารถเผชิญกับอุปสรรคและปัญหาที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้ นอกจากนั้นการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ตนเอง ทำให้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะสร้างกำลังใจ พลังผลักดันในการดำเนินชีวิตต่อไป

ตนเองมีความสำคัญสำหรับคนในครอบครัว

จากชีวิตที่ต้องมาอยู่กับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตามลำพัง ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับผู้ปกครองเกิดความเหนียวแน่นมากขึ้น โดย “สายสัมพันธ์” ทำให้เด็กตระหนัก และรับรู้ว่า ตนเองมีคุณค่า สำหรับคนในครอบครัวของเขา อันมาจากความเห็นอกเห็นใจในความลำบากซึ่งกันและกัน ทำให้พวกเขามองว่าในชีวิตนี้ไม่เหลือใครแล้ว ดังกรณีของวิทยา

“ น้ำบอกกับผมว่า ในบ้านนี้ไม่เหลือใครแล้วที่จะเป็นหลักให้พึ่งพา นอกจากตัวของผม เพราะแม่ก็เป็นอัมพฤกษ์ พี่สาวของผมก็ไม่เคยสนใจเรื่องภายในบ้าน ดังนั้นจึงเหลือเพียงผมเพียงคนเดียวที่จะเป็นกำลังหลัก ให้กับคนที่อยู่ ทำให้ผมคิดว่าชีวิตของผมต้องเดินต่อไปข้างหน้า ผมจะล้มไม่ได้ ”

กลุ่มตัวอย่างบางคนต้องกลายเป็นความหวังสุดท้ายที่เหลืออยู่ของคนในครอบครัว และจากประสบการณ์ชีวิตที่ล้มเหลวของผู้ปกครอง ทำให้พวกเขามีการเลี้ยงดูบุตรโดยการตั้งความหวังทั้งหมดไว้กับบุตร และการไม่ต้องการให้บุตรมีประสบการณ์ชีวิตที่ล้มเหลวเหมือนกับที่ตนเองได้เจอมา ดังกรณีของขันติ และไบเฟิร์น

ขันติ : “ ในช่วงแรกที่พ่อแม่แยกทางกันผมรู้สึกแย่ คิดไปต่าง ๆ นานา แต่สุดท้ายผมก็ผ่านเหตุการณ์ตรงนั้นมาได้ ตอนนั้นผมคิดแต่ว่าชีวิตของผมมีแม่ และน้องที่ผมจะต้องคอยดูแลรับผิดชอบต่อไป เพราะผมเป็นพี่ชายคนโตที่บ้าน แม่คาดหวังกับตัวของผมไว้มาก แม่บอกให้ผมตั้งใจเรียน เรียนหนังสือให้จบเพื่อมาช่วยแบ่งเบาภาระการดูแลน้องจากแม่ คำพูดของแม่มันทำให้ผมบอกตนเองเสมอว่าผมจะเหลวไหลไม่ได้ เพราะนอกจากแม่แล้วผมก็มีน้องที่ผมจะต้องดูแลต่อไป ”

น้ำมนต์ : “ แม่ของหนูคาดหวังกับหนูมาก แม่เคยบอกกับหนูว่า เหลือหนูเพียงคนเดียวที่จะพอฝากความหวังไว้ได้ แม่คงไม่หวังอะไรจากพี่ชายของหนู เพราะพี่ชายทำตัวเหลวไหล แม่ต้องรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายเพียงลำพัง พี่ชายของหนูไม่ได้ช่วยแม่ แต่ชอบสร้างปัญหาให้กับแม่อีก หนูสงสารแม่มาก หนูตั้งใจไว้ว่าหนูจะตั้งใจเรียน เพื่อหางานทำ จะไม่ทำให้แม่ผิดหวัง ”

ชีวิตในครอบครัวที่ไม่เหลือใครทำให้บุตรถูกคาดหวัง และเป็นความหวังสำหรับคนในครอบครัว กรณีของขันติที่เป็นพี่ชายคนโต แม่จึงฝากความหวังทั้งหมดมาที่เขา เพื่อที่เขาจะได้คอยดูแลน้องต่อไป ส่วนกรณีน้ำมนต์ที่แม่ฝากความหวังไว้ที่เธอคนเดียว เพราะพี่ชายของน้ำมนต์ทำตัวเหลวไหล ทำให้แม่ไม่คาดหวังอะไรกับพี่ชาย ทำให้ความคาดหวังทั้งหมดตกมาอยู่ที่น้ำมนต์เพียงคนเดียว ดังนั้นการกลายเป็นความหวังของแม่จึงทำให้ทั้งสองตระหนักว่าตนเองมีคุณค่า และนำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำให้ความหวังของแม่เป็นจริงต่อไป

ส่วนกรณีของใบตองที่ตากับบยายฝากความหวังทั้งหมดมาที่หลานคนนี้ สืบเนื่องจากความผิดหวังในบุตรทั้งสองโดยแม่ของใบตองมีประวัติการท้องในขณะที่เรียนหนังสือ ส่วนพี่สาวของแม่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ต้องเลิกกับสามี และลูก 2 คนของปากก็ประพฤติตนเหลวไหล โดยลูกสาวคนโตหนีออกจากบ้านไปอยู่กับผู้ชาย ส่วนลูกชายก็คบเพื่อนที่เหลวไหล ทำให้ไม่สนใจเรียน ดังนั้นในบรรดาหลานทั้งหมดของตากับบยาย จึงเหลือเพียงใบตองที่เป็นความหวังสุดท้ายที่ท่านอยากจะให้หลานได้รับปริญญา

จากการเป็นความหวังของครอบครัวทั้งของแม่ และตายาย ส่งผลให้ใบตองมองตนเองว่าตนเองมีคุณค่า ตระหนักในบทบาทที่เป็นความหวังของครอบครัว ส่งผลให้ใบตองมีความตั้งใจและบอกกับตนเองว่าจะไม่ทำให้แม่ และตายายผิดหวัง ดังคำกล่าว “ ตาบอกกับหนูว่าในบ้านนี้ยังไม่มีใครได้รับปริญญาเลย ตาอยากเห็นใบปริญญาจากหนูคนแรก หนูก็เลยบอกกับตาไปว่าหนูจะตั้งใจเรียนหนังสือให้จบ ไม่ทำตนเหลวไหล และจะเอาใบปริญญามาฝากตากับบยาย ”

ส่วนกรณีของปีใหม่ ที่ชีวิตกลายเป็นความหวังของแม่ทั้งการที่จะเป็นกำลังหลักให้กับคนในครอบครัวต่อไป และความต้องการลบค่าสเปปราคาจากพ่อและญาติทางพ่อ ดังคำกล่าว “ หนูสงสารแม่มากที่แม่ต้องลำบากเลี้ยงลูก 2 คน เลี้ยงยายที่ไม่สบาย และแม่อีกยังต้องถูกสายตาดูถูกจากญาติทางพ่อที่มองแม่ว่าไม่มีปัญญาที่จะสามารถส่งลูกเรียนในระดับปริญญาตรีได้ มันทำให้หนูคิดถึงตัวเอง และบอกกับตนเองเสมอว่าจะต้องเรียนหนังสือให้จบ จะไม่ทำให้แม่ผิดหวัง ”

การมองด้านบวกของตนเอง

จากการประเมินตนเองว่าตนเองมีความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทำให้เด็กเหล่านี้มีการประเมินตนเอง เห็นความสามารถในตนเอง นำมาสู่ความเชื่อมั่นในตนเอง ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีค่า ดังต่อไปนี้

กรณีของวินัส ที่มีการได้แสดงความสามารถในกิจกรรมของโรงเรียน ส่งผลให้มีการมองตนเองในด้านบวก ดังคำกล่าว “ แม่จะคอยสอนหนูเสมอ บอกกับหนูว่าหนูมีพรสวรรค์ในตนเองหลายอย่าง ให้หนูดึงพรสวรรค์ที่ตนเองมีออกมา แม่อีกจะคอยให้กำลังใจทุกอย่าง หนูก็เลยเป็นคนทีกล้าแสดงออก หนูเข้าร่วมกิจกรรม/แสดงความสามารถในโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นประจำ จากการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนของหนู ทำให้แม่ของหนูถูกคัดเลือกจากโรงเรียนให้เป็น แม่ดีเด่น โดยครูที่สนิทกับหนูบอกกับหนูว่าโรงเรียนมีการคัดเลือกแม่ดีเด่น โดยเขาจัดลำดับคนที่ถูกคัดเลือกไว้ แต่เขาคัดเลือกแม่ของหนูเพราะจากประวัติของหนูที่พ่อแม่แยกทางกัน แต่หนูกลับทำกิจกรรมและสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน โดยที่ครูคิดไม่ถึงว่าหนูจะทำได้ ทำให้เขามอง

ว่าแม่ของหนูเป็นแม่ที่เก่งมากที่สามารถเลี้ยงให้หนูเป็นคนดี มีความสามารถ ทำให้แม่ถูกแม่ได้รับเลือกให้เป็นดีเด่นของโรงเรียน ”

จะเห็นได้ว่าแม่ของวินัสถูกคัดเลือกให้เป็นแม่ดีเด่น สืบเนื่องจากสภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ พ่อแม่แยกทางกัน แต่วินัสกลับเป็นเด็กที่ไม่มีปัญหา แต่เป็นเด็กดี เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน สร้างชื่อเสียง ทำคุณงามความดีให้กับโรงเรียน เงื่อนไขตรงนี้ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้ทางโรงเรียนพิจารณาให้แม่ของวินัส มีคุณสมบัติที่สมควรได้รับเลือกเป็นแม่ดีเด่น

กรณีของปีใหม่ที่เลือกมองด้านบวกของตนเอง โดยการประเมินว่าในชีวิตของตนเองได้มีสิ่งที่ดี มีคุณค่าเข้ามาในชีวิต ดังคำกล่าว “ ถึงแม้ว่าหนูจะไม่มีพ่อ แต่หนูก็คิดว่าชีวิตของหนูได้รับสิ่งดีเข้ามาในชีวิตนะ เช่น หนูได้เรียนรู้การใช้ชีวิตด้วยตนเอง หนูได้มีพ่อบุญธรรมที่มาชดเชยความรู้สึกแทนพ่อ หนุมุ่งงานพิเศษให้ทำอยู่ตลอดเวลา และแม่กับหนูก็เข้าใจกันดี หนูคิดว่าชีวิตของหนูมีคนอุปถัมภ์เยอะ ชีวิตมีแค่นี้ก็เพียงพอแล้ว ไม่อยากได้อะไรในชีวิตไปมากกว่านี้

ข้อคิดจากคนอื่น

ในกลุ่มตัวอย่างบางคนเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองอันเนื่องมาจากการพบเห็นการพูดคุยกับคนรู้จัก จนนำมาสู่การมองตนเอง และมีความคิดเกี่ยวกับตนเองว่าตนเองมีคุณค่า โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อคิดจากเพื่อน

การพูดคุยกับเพื่อนของกลุ่มตัวอย่างในบางครั้งนำมาสู่ความคิดเกี่ยวกับตนเองว่าในโลกนี้ยังมีคนที่โชคร้ายมากกว่าตนเองอีกมาก ส่งผลให้พวกเขาหันกลับมามองตนเองและเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ดังกรณีของมาวิน และไบบัว

มาวิน : “ เพื่อนเคยบอกผมว่า ชีวิตผมนะดีแล้วเพราะถึงแม้ว่าพ่อกับแม่จะแยกทางกัน แต่ก็ยังมีท่านทั้งสองอยู่จะไปเยี่ยมไปหาได้ แต่ของตัวเขาที่พ่อเสียชีวิตแล้วเขาอยากจะทำพ่อแต่ไม่รู้จะไปหาพ่อไปเจอพ่อได้ที่ไหน จากคำพูดของเพื่อนทำให้ผมได้แง่คิดว่า จากที่ผมเคยคิดว่าชีวิตของตนเองโชคร้ายแล้ว ผมพบว่าในสังคมนี้ยังมีอีกหลายชีวิตที่โชคร้ายกว่าผมมาก ”

ไบบัว : “ หนูเห็นเพื่อนของหนูที่พ่อ แม่เขาแยกทางกันเหมือนหนูนะ แต่เขากลับมีชีวิตที่โชคร้ายกว่าหนูเสียอีก เพื่อนของหนูเกือบจะโดนพ่อเลี้ยงข่มขืนแม่ช่วยอะไรไม่ได้ เพราะแม่กลัวพ่อเลี้ยง สุดท้ายเพื่อนของหนูต้องออกจากบ้านนั้นไปอยู่ที่บ้านแฟนของเขา มันทำให้หนูคิดว่าชีวิตของเพื่อนน่าสงสารกว่าหนูมาก หนูยังโชคดีที่ไม่เจอพ่อเลี้ยงแบบของเพื่อน ”

กรณีของดวงเด่น ที่มีการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอยู่ในสถานภาพเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าชีวิตที่เป็นอยู่นี้ดีแล้ว ดังคำกล่าว : “ ในห้องผมมีเพื่อนสนิทคนหนึ่งที่พักแม่แยกทางกันเหมือนกันแต่ชีวิตของผมจะอยู่กับแม่ ส่วนชีวิตของเพื่อนคนนั้นก็อยู่กับพ่อ ผมกับเพื่อนคนนี้เป็นประจำ โดยผมจะเล่าให้เพื่อนผมฟังว่าผมอยู่กับแม่เป็นอย่างไร แม่มีการเลี้ยงดูผมอย่างไร โดยเขาก็เล่าให้ผมฟังว่าพ่อของเขาเลี้ยงดูเขาอย่างไร เขาบอกกับผมว่าการอยู่กับพ่อดีที่สุด ผมก็บอกเขาว่าการอยู่กับแม่ดีที่สุด ”

จากเรื่องราวของเพื่อนที่เล่าสู่กันฟัง ทำให้ทั้งไบบิว และมาวิน หันกลับมามองตนเองว่า แม้ว่าตนเองจะเป็นบุตรที่แม่หย่าร้าง แต่ก็ยังมีอีกหลายคนที่ต้องเจอกับความยากลำบาก และสิ่งเลวร้ายในชีวิต โดยเฉพาะกรณีของมาวินที่ได้ข้อคิดจากเพื่อนว่าถึงแม้ว่าพ่อแม่แยกทางกัน แต่ทั้งพ่อและแม่ก็ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนดวงเด่นที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนทำให้เขามองว่าชีวิตที่เป็นเป็นชีวิตที่ดี มีคุณค่าแล้ว

2. ข้อคิดจากครู/อาจารย์

ครู ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างกำลังใจความภาคภูมิใจให้กับบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ดังกรณีของไบบิวที่คำพูดของครูได้สร้างความภาคภูมิใจในตนเองดังคำกล่าว

“ ครูถามหนูว่าหนูทำได้อย่างไรที่เป็นเด็กที่เรียนเก่ง มีความประพฤติดี ขณะที่ที่บ้านของหนูมีปัญหา พ่อแม่แยกทางกัน หนูสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างไร หนูก็เลยบอกครูไปว่าหนูพยายามควบคุมตนเอง บอกตนเองว่าหนูมีหน้าที่เรียนหนังสือ หนูต้องทำหน้าที่ของหนูให้ดีที่สุด มันไม่ใช่เรื่องที่หนูจะเอาเรื่องที่พ่อแม่แยกทางกันมาคิด มาเป็นปมด้อยให้กับตนเองแล้วทำให้ตนเองไม่สนใจเรียน หนูอยากที่จะมีอนาคตที่ดี หนูจะไม่จมปลักอยู่กับอดีตที่ผ่านมา ”

นอกจากการสร้างขวัญกำลังใจให้กับเด็กนักเรียนแล้ว ครูก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กสามารถเผชิญกับความจริง และให้หันกลับมาให้ความสนใจกับตนเองมากขึ้น ดังกรณีของสายฝนที่ได้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตจากครูประจำชั้น โดยสายฝนบอกว่า

“ ครูบอกกับหนูว่าเรื่องของพ่อกับแม่เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของหนู หนูไม่สามารถที่จะควบคุมพ่อกับแม่ได้ หนูควรจะทำอย่างไร และหันกลับมาควบคุมตัวเองแทน กลับมาสนใจตัวเองควบคุมตัวเองดีกว่า จากคำพูดของครู หนูเริ่มคิดได้ว่าชีวิตของหนูเป็นของหนู ดังนั้นหนูจึงหันกลับมามองตนเอง มาสนใจตนเอง และทำให้หนูสนใจเรียนมากขึ้น ”

3. ข้อคิดคนทั่วไปในสังคม

จากการพบเห็นคนทั่วไปในสังคมที่ชีวิตของพวกเขาเต็มไปด้วยความโชคร้าย ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่สร้างและตอกย้ำให้เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างเกิดการเปรียบเทียบกับตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกในทางบวกต่อสถานภาพของตนเอง ดังกรณีต่อไปนี้

น้ำมนต์ : “ หนูคิดว่าในสังคม ยังมีคนที่ยากลำบากกว่าหนูอีกเยอะนับประสาอะไรที่เราเกิดมาแล้วพ่อแม่แยกทางกันมันเป็นเรื่องของพ่อแม่ หนูคิดว่าหนูก็เป็นคนหนึ่งที่สามารถจะช่วยเหลือคนอื่นในสังคมได้ สามารถสร้างสีสันให้กับโลกใบนี้ได้ ”

เก่งกล้า : “ ผมคิดว่าในชีวิตนี้แม้ผมจะไม่โชคดีเรื่องพ่อกับแม่ ที่ไม่ได้อยู่พร้อมหน้าเหมือนคนอื่น แต่ผมก็โชคดีนะที่เกิดมามีอวัยวะครบไม่พิการ หรือมีร่างกายไม่สมประกอบเหมือนคนบางคน ”

ส่วนกรณีวิทยาที่พบเห็นคนอื่น ๆ รุ่นราวคราวเดียวกัน แต่คนเหล่านั้นกลับมีชีวิตที่พึ่งพาพ่อกับแม่ ยังต้องขอเงินพ่อแม่อยู่ ได้ทำให้วิทยาเปรียบเทียบกับตนเองเกิดความภาคภูมิใจในตนเองมองตนเองอย่างมีคุณค่า เพราะชีวิตของเขาสามารถพึ่งพาตนเองได้ หาเงินได้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบแม่ที่ป่วยเป็นอัมพฤกษ์

กลุ่มตัวอย่างต่างมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ประกอบด้วยการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญของครอบครัว, การเลือกมองด้านบวกหาจุดที่เด่นในตนเอง และการได้ข้อคิดคติเตือนใจจากคนอื่นทั้งจากเพื่อน จากครู/อาจารย์ ตลอดจนคนทั่วไปในสังคม ทำให้กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเอง แล้วเกิดความรู้สึกในแง่บวกกับสถานภาพของตนเอง เกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง โดยการเห็นคุณค่าในตนเองนั้นพัฒนามาจากความสัมพันธ์ในครอบครัว และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การได้รับความรัก ความไว้วางใจจากสมาชิกในครอบครัว การได้รับการสนับสนุน กำลังใจ รวมทั้งการที่เด็กได้รับโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรม หรือการได้แสดงความสามารถ และจากคำกล่าวของวิทยากร เชียงกูล (2550 : 22) ที่กล่าวว่าเด็กที่เรียนรู้การเห็นคุณค่าในตนเอง ยิ่งได้รู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีคุณค่ามากเท่าใด เขาจะเรียนรู้ในสิ่งที่เขาทำว่ามีคุณค่า และเขาก็จะพยายามกระทำไปตามความคาดหวังนั้น

การวางแผนและการจัดการชีวิตของตนเอง

กลุ่มตัวอย่างจะมีวางแผน/จัดการชีวิตของตนเอง เนื่องจากชีวิตที่ขาดตัวช่วยทำให้พวกเขาเรียนรู้ที่จะจัดการชีวิตของตนเอง ทั้งการวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการหารายได้พิเศษ การประหยัด รู้ค่าของเงินมากขึ้น การวางแผนทางการศึกษาเพื่อให้ตนเองมีอนาคตที่ดี และการตั้งเป้าหมายในชีวิตที่จะดำเนินต่อไป จากความไม่สมบูรณ์ในครอบครัวที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต ทำให้พวกเขาสามารถพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิต และสามารถจัดการกับความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวางแผนการดำเนินชีวิต
2. ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและการจัดการ

1. การวางแผนการดำเนินชีวิต

การวางแผนการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเมื่อชีวิตของพวกเขาเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดการปรับตัวในครอบครัวรูปแบบใหม่ ทำให้เด็กเหล่านี้มีการบอกกับตนเองถึงอนาคตที่พวกเขาจะดำเนินต่อไป เพื่อค้นพบสิ่งที่ตนเองต้องการ และมีความหวังในอนาคต โดยการวางแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่างมีรายละเอียดดังนี้

การวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ

การวางแผนทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างจะเป็นในลักษณะของการหางานพิเศษทำ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว และความต้องการที่จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง ดังกรณีต่อไปนี้

จากที่พ่อแยกทางกันแม่ พ่อก็ไม่เคยที่จะมาส่งเสีย ดูแลครอบครัวเลย แม้ว่าพ่อจะมาหาบ้างแต่พ่อก็ไม่เคยให้เงิน ทำให้ชีวิตของดวงเด่นเต็มไปด้วยการดิ้นรน ต่อสู้ โดยดวงเด่นจะทำทุกอย่างเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่มาตั้งแต่เด็กแล้ว ดวงเด่นบอกว่า “ ผมจะไปรับจ้างขับมอเตอร์ไซค์ในวันหยุด หรือวันเสาร์ อาทิตย์ ที่ปากซอยหน้าบ้าน โดยรายได้ที่ได้ในแต่ละวันผมจะให้แม่เป็นคนเก็บ ผมบอกกับแม่ว่าถ้าแม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินก็ไม่ต้องไปยืมใคร ให้เอาเงินที่ผมหามาได้ไปใช้ได้เลย ”

จากการที่แม่ของน้ำมนต์ต้องรับผิดชอบภาระในครอบครัวตามลำพัง ส่งผลให้น้ำมนต์ต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อแบ่งเบาภาระจากแม่ ในช่วงปิดเทอมน้ำมนต์ก็จะหารายได้เสริมโดยการไปสมัครงานตามที่ต่าง ๆ ทำ ดังคำกล่าว “ หนูต้องช่วยแม่หารายได้เข้าบ้าน เพราะที่บ้านมีค่าใช้จ่ายหลายอย่าง โดยแม่เป็นฝ่ายหาเลี้ยงตามลำพัง พี่ชายของหนูก็ไม่ช่วยหามีแต่ช่วยใช้

หนูสงสัยว่าแม่ โดยหนูทำงานพิเศษในช่วงวันหยุด แม้ว่ารายได้จะไม่มาก แต่ก็เพียงพอสำหรับค่ากับข้าวภายในบ้านของหนู ”

กรณีของวินัสที่เริ่มออกหางานพิเศษทำตั้งแต่อยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังทำอยู่ ดังคำกล่าว “ หนูจะทำงานพิเศษในช่วงวันเสาร์ อาทิตย์ โดยหนูจะไปงานพิเศษทำด้วยตนเอง โดยการไปแจ้งความจำนงกับบริษัทเขาว่าหนูมาหางานพิเศษทำ หนูไปหลายที่เลยนะ เพราะบางที่เขาก็ไม่รับหนูบอกว่าหนูยังเด็กไป หนูผ่านงานมาหลายประเภททั้งพริตตี้ โปรมท ลินค้า ฯลฯ หนูอยากจะทำพิเศษของตัวเอง หนูไม่อยากที่จะรบกวนแม่ ตอนนี้อยากจะทำพิเศษ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง และหนูก็มีเงินเก็บจำนวนหนึ่ง เวลาหนูอยากได้สิ่งของหนูก็จะนำเงินที่หนูหาได้ไปซื้อ หนูไม่เคยต้องรบกวนเงินของแม่เลย ”

ส่วนกรณีของเปตองก็มีการวางแผนทางด้านเศรษฐกิจโดยการเป็นคนที่มีประหยัดมากขึ้น รู้ค่าของเงิน อันเนื่องมาจากการเห็นความยากลำบากของแม่ที่เป็นฝ่ายหาเงินเพียงลำพัง ผู้วิจัยจึงซักถามต่อไปว่าเคยหารายได้พิเศษทำหรือไม่ เปตองบอกว่า “ ผมเคยไปทำงานพิเศษกับเพื่อนในวันหยุดเหมือนกัน รายได้ก็ไม่มาก บางทีไม่คุ้มค่าเหนื่อยเพราะต้องเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ และแม่ก็บอกว่าคุณไม่ต้องทำงานพิเศษก็ได้ แม่สามารถหาเงินเลี้ยงลูกได้ แต่ขอให้ผมรู้จักประหยัด ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ”

จะเห็นได้ว่าบุตรที่พ่อแม่แยกทางกันวินัส น้ำมนต์ ดวงเด่น และเปตอง จะมีลักษณะเหมือนกันคือภายหลังที่พ่อแม่แยกทางกันพวกเขาถูกแยกให้มาอยู่กับแม่ และพ่อก็ไม่มาสนใจดูแลหรือช่วยรับผิดชอบภาระในครอบครัว ทำให้พวกเขาประสบปัญหาความยากลำบากทางเศรษฐกิจเป็นหลัก จากงานวิจัยของ Ross and Sawhill (1975 อ้างใน พวงเพ็ญ ชุณหพราน , 2543 : 6) พบว่าครอบครัวที่มีแม่เลี้ยงลูกคนเดียว จะประสบปัญหาทางเศรษฐกิจมากที่สุด เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงในการใช้ชีวิต แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ทำให้พวกเขาเหลวไหล หรือมีการประชดชีวิตพวกเขาต่างก็สงสารและเห็นใจแม่ การมีชีวิตอยู่ตามลำพังทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันจนนำมาสู่ความตั้งใจที่จะช่วยแบ่งเบาภาระของแม่ โดยพวกเขาได้มีการจัดการกับชีวิตที่เป็นปัญหาโดยการหารายได้พิเศษทำ ในช่วงวันหยุด ส่วนเปตองแม่ไม่ได้หารายได้พิเศษช่วยแม่ แต่เขาก็รู้ค่าของเงินมากขึ้น ทำให้กลายเป็นคนที่มีประหยัดมากขึ้น

การวางแผนทางการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดต่างก็อยู่ในวัยเรียน ดังนั้นการเรียนก็เป็นสิ่งที่พวกเขาคำนึงถึง ทั้งอนาคตของตนเอง และการที่จะเป็นที่พึ่งของคนในครอบครัวต่อไป เช่น

สิบล้อ : “ ชีวิตนี้ตั้งใจว่าจะเรียนหนังสือให้จบ แล้วหางานทำ เพื่อที่จะมีรายได้ และมาเลี้ยงดูยายตอบแทน ท่านเหนื่อยมามากแล้วอยากให้ท่านพัก ”

ดอกไม้ : “ หนูตั้งเป้าหมายในชีวิตไว้ว่าจะหนูจะต้องตั้งใจเรียน เพื่อเรียนให้จบไว ๆ หลังจากนั้นก็จะเก็บเงินซื้อบ้าน แล้วพาพ่อกับแม่มาอยู่ด้วยกันในบ้านที่หนูซื้อ ”

ออมสิน : “ ในชีวิตเหลือแม่เพียงคนเดียว พี่ชายก็เสียชีวิตแล้ว หนูมีความตั้งใจว่าจะต้องสอบเอ็นทรานส์ให้ติด จะได้ไม่ต้องสร้างภาระให้กับแม่มากเพราะเรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐค่าเทอมจะถูกกว่าเรียนในมหาวิทยาลัยเอกชน ”

ขันติ : “ ผมตั้งความหวังไว้ว่า ผมจะตั้งใจเรียนให้สูงที่สุด เพื่อที่จะได้มีงานทำที่ดี ๆ เพื่อมาเลี้ยงดูแม่ตอบแทน และดูแลส่งเสียน้อง ๆ อีก 3 คน ผมไม่อยากให้ชีวิตของแม่ต้องลำบากไปมากกว่านี้ ”

เปตอง : “ ผมจะตั้งใจไว้ว่าเมื่อผมจบมัธยมศึกษา แล้วผมจะสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย เรียนหนังสือให้จบระดับปริญญาตรี ผมอยากได้ปริญญามาให้แม่ได้ชื่นชม ”

จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างต่างก็มีการวางแผนทางการศึกษาโดยการคาดหวังไว้ว่าจะเรียนหนังสือในระดับที่สูง เรียนหนังสือจบและออกมาหางานทำ เพื่อที่จะมีรายได้ และเลี้ยงดูบุคคลที่เขาอยู่ด้วยตอบแทน

การตั้งเป้าหมายของชีวิต

การมีเป้าหมายในชีวิตจะช่วยให้คนเราใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย มีความหวัง และมีทิศทางมุ่งสู่อนาคตว่าเขาจะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร เพื่อใคร และเพื่อที่จะทำอะไร

วินัส : “ แม่จะบอกหนูว่าแม่ไม่ได้อยู่กับหนูไปจนวันตาย หนูต้องพึ่งตัวเอง และอย่าไปหวังพึ่งคนอื่น มันทำให้หนูคิดถึงอนาคต โดยหนูคิดว่าตอนนี้หนูทำได้ดีที่สุดคือการตั้งใจเรียน หลังจากนั้นหนูก็คิดว่าหนูจะหางานทำ มีรายได้ พึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพราะถ้าแม่ไม่อยู่แล้ว หนูก็สามารถอยู่ได้ ”

ดวงเด่น : “ ตอนนี้อยู่ตามลำพังกับแม่ 2 คน หลักในการดำเนินชีวิตของผมคือแม่ ผมก็มาคิดนะว่าถ้าชีวิตของแม่ไม่มีผม แม่จะอยู่อย่างไร ผมสงสารแม่มากผมจึงตั้งใจไว้ว่าผมจะดูแลแม่ตอบแทนที่ท่านสู้ชีวิตตามลำพัง เพื่อเลี้ยงดูผมมา ตอนเด็กแม่เป็นหลักให้ผม ตอนนี้อยู่โตแล้วผมเป็นหลักให้แม่ ”

มะยม : “ หนูเห็นชีวิตของพ่อหนูลำบากตั้งแต่เด็ก พ่ออายุ 14 ปี ก็ต้องออกจากบ้าน ที่จังหวัดเชียงราย เข้ามาสู้ชีวิตในกรุงเทพฯ ด้วยตนเอง จนมีวันนี้ขึ้นมา หนูคิดว่าหนูจะทำทุกอย่างเพื่อพ่อ เพราะพ่อทำให้หนูมามากแล้ว นี่ถ้าหนูบวชได้ หนูบวชให้พ่อไปแล้ว”

แพรวา : “ ชีวิตหนูก็มีเพียงพ่อหนูยึดท่านเป็นแรงบันดาลใจในชีวิต เมื่อสิ้นท่านไป หนูก็ยังคิดถึงท่านอยู่ และหนูก็ต้องทำชีวิตของหนูให้อยู่ได้ เพราะคนที่เลี้ยงหนูคือปู่กับย่าเขาก็อายุมากแล้ว ดังนั้นหนูต้องพยายามที่จะทำอะไรให้ได้ด้วยตนเอง และสามารถพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องไปพึ่งใคร ”

เป้าหมายในชีวิตของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างส่วนหนึ่งได้จากคำสอนของผู้ปกครองที่สอนให้พวกเขาคิดว่าถ้าไม่มีพ่อ/แม่ ในอนาคตพวกเขาจะอยู่อย่างไร ทำให้เด็กเหล่านี้มีการตั้งเป้าหมายในชีวิตคือความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ โดยการมีงานทำ มีเงินเดือน มีรายได้เป็นของตนเอง สามารถพึ่งพาตนเอง ตลอดจนเป็นที่พึ่งของคนในครอบครัวได้

2. ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและการจัดการ

เป็นที่แน่นอนว่าบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง เนื่องจากเป็นชีวิตที่ขาดพ่อ /ขาดแม่ เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงจากการไม่มีตัวช่วยในการดำเนินชีวิต ดังนั้นพวกเขาต้องมีการจัดการกับชีวิตที่มีความเสี่ยง เพื่อให้ชีวิตได้ดำเนินต่อไป โดยเด็กแต่ละคนที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีรูปแบบของการจัดการความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

ชีวิตที่ขาดตัวช่วย

จากความไม่สมบูรณ์ของชีวิตครอบครัว ทำให้ชีวิตของเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันขาดตัวช่วยเพราะชีวิตของพวกเขาจะเป็นชีวิตที่ขาดพ่อ /ชีวิตที่ขาดแม่ ดังนั้นการดำเนินชีวิตภายใต้ความเสี่ยง จากการขาดตัวช่วย/ขาดเกราะป้องกันในการดำเนินชีวิต จะเป็นอย่างไร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กรณีของแพรวา ที่ชีวิตขาดแม่ ประกอบกับต่อมาพ่อเสียชีวิต ทำให้อาศัยอยู่กับ ปู่ ย่า แต่ก็เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างแพรวากับปู่ ย่า ทำให้แพรวา จึงเป็นเด็กที่เมื่อมีปัญหา ก็จะเก็บไว้คนเดียว หรือแก้ไขปัญหาด้วยตนเองตามลำพัง ดังคำกล่าว

“ จากการที่หนูไม่มีแม่ตั้งแต่เกิด ต่อมาพ่อก็เสียชีวิต สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปมันก็สอนให้หนูได้เรียนรู้ และปรับตัวกับชีวิตที่ไม่มีใคร หนูต้องเรียนรู้ชีวิตที่ต้องคิดด้วยตนเอง ต้องพึ่งตนเองให้ได้ ถึงแม้ว่าหนูจะมีปู่กับย่า แต่หนูคิดว่ามันแทนกันไม่ได้ สำหรับบางคนหนูคิดว่าเขามีตัวช่วยนะ เขามีคนคอยรับฟังปัญหาคอยช่วยแก้ปัญหา แต่ชีวิตของหนูมันไม่ใช่อย่างนั้น

เพราะปู่กับย่าไม่เคยเข้าใจหนู หนูจึงไม่ค่อยเล่าเรื่องอะไร หรือไปปรึกษาอะไรกับปู่ ย่า ดังนั้นในชีวิตของหนูเมื่อเจอปัญหาหนูจึงต้องคิด และจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยตนเองเป็นประจำ แต่หนูก็คิดว่าแม้ว่าชีวิตของหนูจะต้องแก้ปัญหาตามลำพัง ไม่มีคนช่วย แต่มันก็ทำให้หนูรู้สึกที่หนูโตขึ้นมาก หนูเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นนะ ”

กรณีของวิทยา ที่การแยกทางกันของพ่อกับแม่ ทำให้เขาต้องกลายมาเป็นหัวหน้าครอบครัวให้กับแม่ที่ล้มป่วย และพี่สาวที่ไม่เคยสนใจเรื่องราวภายในบ้านเลย ทำให้วิทยาเป็นผู้ใหญ่เกินวัย ดังคำกล่าว “ บางครั้งผมก็อดคิดไม่ได้ว่าผมต้องมารับบทบาทของความเป็นผู้ใหญ่ โดยที่ผมยังไม่พร้อม ตอนที่พ่อแม่แยกทางกัน แม่เป็นอัมพฤกษ์ ผมก็ต้องมารับภาระการเป็นผู้นำครอบครัวแทนแม่ เพราะพี่สาวผมเขาก็ไม่สนใจอะไร เขาไปอยู่กับเพื่อน แต่ผมก็มีแม่คอยให้กำลังใจ สอบถามผมเป็นประจำว่าผมเป็นอย่างไรบ้าง เหนื่อยไหม ผมคิดว่าในชีวิตของผมตอนนี้ผมจะล้มไม่ได้ เพราะถ้าผมล้มก็ไม่มีจะกิน ใครจะดูแลแม่ ดูแลบ้าน ”

จะเห็นได้ว่ากรณีของแพรวากับวิทยา แม้ว่าจะเป็นชีวิตที่ขาดตัวช่วย เนื่องจากพวกเขาต้องคิดตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาของตนเองตามลำพัง เพราะไม่มีใครช่วย ส่วนกรณีของแพรวาที่มองว่าปู่กับย่าไม่เข้าใจเด็กในวัยของเธอ ทำให้แพรวาเลือกที่จะทำอะไรด้วยตนเอง ส่วนวิทยาที่ต้องมาเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องมีความรับผิดชอบในร่างของเด็ก จากการล้มป่วยของแม่ทำให้เขากลายเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนแม่ ทำให้เขาต้องคิด ตัดสินใจด้วยตนเอง ประสบการณ์ในชีวิตที่ขาดตัวช่วยในการคิด/การตัดสินใจ ได้หล่อหลอมให้ทั้งแพรวา และวิทยามีทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองตามลำพัง ดังนั้นเมื่อพวกเขาผ่านพ้นประสบการณ์นั้นไปได้ พวกเขา ก็จะกลายเป็นเด็กที่มีความแข็งแกร่ง เพราะถึงแม้จะไม่มีตัวช่วยในการดำเนินชีวิต แต่พวกเขาก็สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยตัวของพวกเขาเองตามลำพัง

กลุ่มตัวอย่างบางคนแม้จะขาดตัวช่วยอันเนื่องมาจากชีวิตที่ขาดพ่อ/ขาดแม่ แต่พวกเขาก็สิ่งอื่นที่มาทดแทนคือเครือญาติ ปู่ย่า ตายายที่พวกเขาอาศัยอยู่ด้วย คอยเป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต ดังกรณีของสาลีที่อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ดังคำกล่าว “ ที่บ้านปู่กับย่าจะสอนหนูอยู่ตลอดเวลาว่าสิ่งที่ทำถูกหรือผิด จะทำอะไรต้องคิดก่อน และอะไรที่เป็นสิ่งดีในชีวิตก็ให้เก็บเอาไว้ อะไรที่เป็นสิ่งไม่ดีก็อย่าไปจดจำ โดยปู่กับย่า ท่านพยายามชัดเจนในสิ่งที่หนูขาด ท่านเลี้ยงดูหนูด้วยความรัก ความอบอุ่น และไม่เคียดแค้นเรื่องพ่อกับแม่มาคุยกับหนูเลยเพราะท่านกลัวหนูจะคิดมาก แต่ท่านจะสอนให้หนูคิดไปวันข้างหน้าว่าถ้าไม่มีปู่กับย่าแล้วหนูจะทำอย่างไร อยู่อย่างไร ”

กรณีของสาธิตี่แม่จะชีวิตจะขาดแม่ แต่สาธิตี่ก็รู้สึกว่าการชีวิตของเธอขาดแม่ หรือชีวิตจะต้องการอะไรไปมากกว่านี้ เพราะการได้รับการเลี้ยงดูที่ปู่กับย่าพยายามชดเชยความรักที่ไม่ได้รับจากแม่ ทำให้ชีวิตของสาธิตี่มีปู่กับย่าเป็นตัวช่วยในการดำเนินชีวิต

กรณีของฝันเด่นที่มองว่าตนเองเป็นที่รักของคนในครอบครัว ถึงพ่อแม่ไม่อยู่ด้วยกันแต่คนที่เลี้ยงเขาให้ความรักจนไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองขาดอะไรไป ฝันเด่นบอกว่า “ พ่อกับแม่เลิกกันไม่เห็นรู้สึกอะไรเลย ผมก็ได้รับความรักเต็มที่จากคนในครอบครัวทั้งย่า อา ที่ที่เลี้ยงผมมาอย่างดี โดยอาเคยบอกว่า เพราะว่าไม่ใช่เป็นลูก ถึงต้องเลี้ยงให้ดีที่สุด เพื่อไม่ให้พ่อและแม่ผิดหวัง

ส่วนกรณีของใบตองกับวินัสที่แม่ว่าชีวิตจะขาดตัวช่วยคือพ่อ แต่พวกเขากลับมองว่าชีวิตของพวกเขาไม่ได้ขาดพ่อ เพราะแม่ของพวกเขาทำหน้าที่ของพ่อและแม่ในคนเดียวกัน โดยพรพรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญ (2550 : 75) กล่าวว่าเมื่อพ่อแม่ต้องหย่าร้างสามารถลดผลกระทบต่อบุตรได้ โดยการทำให้ตัวเป็นทั้งพ่อและแม่ให้ดีที่สุด โดยแม่ของใบตองและวินัส ได้เลี้ยงดูและให้ความรัก เอาใจใส่บุตร ทำให้ทั้งสองไม่คิดว่าชีวิตของพวกเขาจะขาดอะไรไป โดยใบตองบอกว่า “ หนูบอกกับแม่ว่า หนูไม่คิดอะไรหรอกกับที่หนูไม่มีพ่อ เพราะหนูมีแม่ที่เป็นทั้งพ่อและแม่ให้กับหนูอยู่แล้ว ” ส่วนวินัสบอกว่า “ ถึงหนูไม่มีพ่อ แต่หนูก็มีแม่ที่เป็นทั้งพ่อและแม่ในคนเดียวกันแม่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตให้กับหนู ” จะเห็นได้ว่าทั้งใบตองและวินัส แม้ชีวิตจะขาดตัวช่วยคือพ่อ แต่แม่ของทั้งสองก็ได้ทำหน้าที่และแสดงบทบาททั้งพ่อและแม่ในคนเดียวกันจนทำให้บุตรไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตนั้นขาดพ่อแต่อย่างใด

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างแม้ว่าจะขาดตัวช่วยในการดำเนินชีวิตคือชีวิตที่ขาดพ่อ/ขาดแม่ แต่ในการดำเนินชีวิตของพวกเขา กลับไม่ได้คิดว่าชีวิตของตนเองขาดอะไรไป เพราะการมีประสบการณ์ชีวิตที่ต้องคิด ตัดสินใจตามลำพังดังกรณีของวิทยากับแพรวา ทำให้พวกเขากลายเป็นเด็กที่แข็งแกร่ง ส่วนกรณีสาธิตี่ และฝันเด่น จะมีเครือข่ายที่พวกเขาอาศัยอยู่ด้วยคอยสนับสนุน คอยส่งเสริมการดำรงชีวิตทำให้พวกเขาไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตของพวกเขาต้องขาดอะไร ส่วนกรณีของวินัส และใบตองที่แม่ของทั้งสองได้แสดงบทบาททั้งความเป็นพ่อ และแม่ในคนเดียวกัน จึงทำให้บุตรไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตจะขาดตัวช่วยหรือขาดแหล่งสนับสนุนการดำเนินชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจแต่อย่างใด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในชีวิตของบุตรที่มีความเสี่ยงจากการขาดตัวช่วย อันเนื่องมาจากการขาดพ่อ/ขาดแม่ ไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับการดำเนินชีวิตของพวกเขา เนื่องจากพวกเขาสามารถจัดการ/จัดหาแหล่งสนับสนุนการดำเนินชีวิตของพวกเขา ในรูปแบบของการให้ความสำคัญไปที่เครือข่ายที่พวกเขาอาศัยอยู่ด้วย หรือการมองไปที่แม่ ที่สามารถแสดงบทบาท

ทั้งพ่อและแม่ในคนเดียวกัน หรือกรณีที่พวกเขาไม่มีแหล่งสนับสนุนการดำเนินชีวิตในภาวะที่ชีวิตขาดตัวช่วยพวกเขาก็ใช้ตัวเองเป็นที่พึ่ง โดยการยื่นหยัดสู้ชีวิตด้วยตนเอง

สภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยง

หลังจากที่พ่อแม่แยกทางกันย่อมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัย โดยจำเป็นทั้งพ่อย้ายออกไป แม่ย้ายออกไป หรือการมีบุคคลอื่นเข้ามาอยู่ด้วย ดังนั้นพวกเขาจะต้องปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย กรณีที่อยู่อาศัยมีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง ทั้งความเสี่ยงต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ผิด เสี่ยงต่อการที่จะถูกชักจูงให้หลงใหลจากการที่ต้องอยู่ตามลำพัง ดังนั้นชีวิตของพวกเขาจะสามารถจัดการความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยอย่างไร มีรายละเอียดต่อไปนี้

กรณีของวินัส และสมหญิงจะประสบปัญหาในด้านความเสี่ยงของที่อยู่อาศัย เนื่องจากการอาศัยอยู่ตามลำพังกับเพื่อน โดยวินัสบอกว่า “ ตอนนี้หนูแยกออกมาอยู่กับแฟนของหนู (ดี) ตามลำพัง โดยแม่ก็พักอยู่กับแฟนของแม่ที่เป็นทอม ” ส่วนกรณีของสมหญิงที่ต้องพักอาศัยอยู่กับน้องตามลำพังเนื่องจาก พ่อเพิ่งแต่งงานใหม่ และก็ย้ายออกจากบ้านไปอยู่กับแม่เลี้ยงที่บ้านอีกหลัง ทำให้บ้านหลังนั้นสมหญิงอยู่กับน้องชายตามลำพัง

ในกรณีของดวงเด่น ที่พักอาศัยอยู่นั้นมีสภาพแวดล้อมรอบข้างเป็นสลัม มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด ดวงเด่นบอกว่า “ ที่บ้านที่ผมอยู่นั้น มีทุกรูปแบบสุรา ยาเสพติด พนัน เด็กติดกาบ แต่ผมไม่เอาตัวของผมเข้าไปยุ่งกับสิ่งเหล่านั้นหรอก ชีวิตของผมมีค่ามากกว่านั้น เวลาผมจะทำอะไรจะนึกถึงแม่ตลอดเวลา โดยผมบอกกับตนเองเสมอว่าจะไม่เอาตนเองเข้าไปเสี่ยงกับสิ่งที่ไม่ดี ผมมองว่าทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับการระมัดระวังตัวเองไม่ให้เข้าไปยุ่งกับสิ่งที่ไม่ดีมากกว่า ไม่ใช่สภาพแวดล้อมไม่ดี แล้วคนจะไม่ดีตามไปด้วย ผมว่าต่อให้สภาพแวดล้อมดีแค่ไหน แต่ระมัดระวังตัวเองไม่ได้มีพฤติกรรมหลงใหลตั้งมากมาย ”

ในกรณีของวินัส สมหญิงและดวงเด่นจะพบว่าพวกเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยง โดยเป็นความเสี่ยงต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ผิดทั้งการอยู่ตามลำพังกรณีของวินัสและสมหญิง กับการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยอบายมุข กรณีของดวงเด่น แต่พวกเขาก็ไม่ได้มีพฤติกรรมไปตามสภาพแวดล้อมที่พวกเขาอยู่ เนื่องจากพวกเขาเรียนรู้การใช้ชีวิตมาด้วยตนเองทั้งวินัส ดวงเด่นต่างก็มีชีวิตที่ลำบากต้องหางานพิเศษทำ เพื่อแบ่งเบาภาระของแม่ ดังนั้นภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่พวกเขาทำอยู่ในครอบครัว ได้กลายเป็นภูมิคุ้มกันการใช้ชีวิต ไม่ให้พวกเขาถูกชักจูง หรือคล้อยตามไปกับสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงได้

กลุ่มตัวอย่างบางคนต้องตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงจากพ่อเลี้ยง เนื่องจากพวกเขาต้องมาเป็นลูกเลี้ยง โดยเฉพาะลูกเลี้ยงต่างเพศ ดังกรณีของไบเฟิร์นมีความเสี่ยงในชีวิตจากพ่อเลี้ยงที่อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยไบเฟิร์นได้สัมผัสพฤติกรรม ท่าทางของพ่อเลี้ยงที่เต็มไปด้วยความไม่บริสุทธิ์ใจ ทำให้ไบเฟิร์นมีการจัดการกับสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงจากความไม่ปลอดภัยจากพ่อเลี้ยง ดังคำกล่าว “ หนูรู้สึกว่พ่อเลี้ยงแปลก ๆ ไปมาสนใจตัวหนูมากขึ้น หนูก็เลยบอกแม่ให้คอยสังเกตพ่อเลี้ยง และหนูก็หลีกเลี่ยงที่จะอยู่กับพ่อเลี้ยงตามลำพัง เวลาแม่ไม่อยู่บ้านหนูก็จะตามแม่ออกไป เวลาอยู่บ้านหนูเข้าห้องนอนหนูก็จะล็อกห้องนอนอย่างแน่นหนา โชคดีที่ต่อมาแม่เลิกกับพ่อเลี้ยง เพราะแม่จับได้ว่าพ่อเลี้ยงไปมีผู้หญิงคนใหม่ ”

ส่วนกรณีของไบบัว แม้ว่าจะไม่ได้สัมผัสกับพฤติกรรมที่บ่งบอกเจตนาไม่ดีของพ่อเลี้ยง แต่ไบบัวเคยพูดคุยกับเพื่อนสนิทที่มีพ่อเลี้ยงเหมือนกับไบบัว แต่ชีวิตของเพื่อนเกือบจะโดนพ่อเลี้ยงข่มขืน จากคำบอกเล่าของเพื่อนทำให้ไบบัวมีความระมัดระวังตัว โดยการรักษาระยะห่างของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง ดังคำกล่าว “ หนูก็ไม่คิดว่าพ่อเลี้ยงจะทำอะไรหนูหรอกนะ เพราะพ่อเลี้ยงก็อายุมากแล้ว และพ่อเลี้ยงก็ไม่ได้แสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีอะไร แต่หนูได้ยื่นประสบการณ์จากเพื่อน มันทำให้หนูคิดว่าหนูควรระวังตัวไว้ก็ดี เพราะหนูไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น บางครั้งก็มีข่าวเกี่ยวกับพ่อเลี้ยง ลูกเลี้ยง มันทำให้หนูหลีกเลี่ยงการอยู่กับพ่อเลี้ยงตามลำพัง เวลาแม่ไม่อยู่บ้าน หนูก็จะออกจากบ้าน หนูจะไม่อยู่บ้านตามลำพังกับพ่อเลี้ยง โดยหนูจะไปบ้านพ่อ เพราะบ้านพ่อก็อยู่ไม่ไกลเท่าใดนัก ”

ทั้งไบเฟิร์น และไบบัว ต่างก็มีรูปแบบของการจัดการกับความเสี่ยงในครอบครัวที่มีพ่อเลี้ยง โดยพ่อเลี้ยงที่คิดไม่ดีต่อลูกเลี้ยงกรณีของไบเฟิร์น และการได้รับฟังประสบการณ์ที่ไม่ดีจากพ่อเลี้ยงของเพื่อนของไบบัว ทำให้ทั้งสองต่างก็มีการจัดการป้องกันกับความเสี่ยงในชีวิตที่จะเกิดจากพ่อเลี้ยงโดยการระมัดระวังตัวอยู่ตลอดเวลา การหลีกเลี่ยงการที่ต้องอยู่ตามลำพัง การออกจากบ้านเมื่อแม่ไม่อยู่บ้าน

การจัดการกับอารมณ์/ความรู้สึก

เมื่อพวกเขาต้องเจอกับสถานการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจ /การเผชิญกับปัญหาที่สร้างความอึดอัดใจ กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนต่างก็มีรูปแบบในการจัดการกับอารมณ์/ความรู้สึก เพื่อการสร้างพลังในการดำเนินชีวิตต่อไป การหาทางระบายออกของอารมณ์ที่เกิดขึ้นก็เป็นช่องทางที่กลุ่มตัวอย่างคือวินัส และสายฝนเลือกที่จะจัดการ

วินัส : “ เวลาหนูมีความเครียด อารมณ์ไม่ดีหนูจะหาทางระบายออกนะ เพราะถ้า หนูยังคงมีอาการแบบนั้นอยู่มันจะทำให้หนูคิดมาก เครียด เพราะหนูเคยเครียดขนาดต้องไปนอน โรงพยาบาลมาแล้ว ทำให้ต่อมาหนูเริ่มรู้จักการควบคุมอารมณ์ตนเอง หนูจะหาทางระบาย ความเครียดออกจากตนเอง เช่น การโทรศัพท์ไปคุยกับเพื่อน การฟังเพลง ”

สายฝน : “ เวลาเกิดปัญหา หนูจะพยายามอดทนกับปัญหานั้น และค่อย ๆ หาทาง ระบายความรู้สึกภายในออกมา โดยหนูจะใช้วิธีการระบายให้คนรอบข้างตัวหนูฟัง โดยเฉพาะ เพื่อนจะเป็นที่ระบายอารมณ์ของหนูได้ดีมาก และทุกครั้งที่หนูได้ระบายความรู้สึกภายในออกมา มันทำให้หนูรู้สึกดีขึ้น นอกจากนี้หนูก็จะบอกกับตนเอง ให้กำลังใจตนเองเป็นประจำเพื่อที่จะไม่ ทำให้ตัวเราเครียดง่าย ”

ใบตอง : “ เวลาหนูมีปัญหาอึดอัดใจ บางครั้งมีเรื่องไม่เข้าใจกันกับแม่ หนูก็จะแอบ ไปร้องไห้คนเดียว หนูจะร้องออกมาจนขี้เกียจร้อง หนูก็จะรู้สึกดีขึ้น จากนั้นหนูค่อยมาคิดไว้ใน สถานการณ์นั้นหนูจะทำอย่างไรต่อไป ”

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการกับอารมณ์/ความรู้สึกที่สร้างไม่สบายใจให้กับตนเอง กลุ่มตัวอย่างทั้งวินัส สายฝน ใบตองต่างก็มีรูปแบบในการจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยการหาทาง ระบายออกกับอารมณ์ที่เป็นปัญหาทั้งการหาอะไรมาทำ การโทรศัพท์พูดคุยกับคนรู้จัก หากคนมา รับฟัง ตลอดจนการร้องไห้เพื่อการระบายความอึดอัดใจออกมา ซึ่งหลังจากนั้นก็ทำให้พวกเขา ลดความตึงเครียดลงมา

กรณีของแพรวาใช้เงื่อนไขของ “เวลา” มาจัดการความรู้สึกที่เป็นปัญหา ดังคำกล่าว “ หนูยอมรับว่าหนูเป็นคน คิดมากคนหนึ่ง หนูจะใช้เวลาเท่านั้นที่ทำให้ความรู้สึก/ความเครียด นั้นหายไป อาจจะเป็นเพราะว่าหนูเป็นคน คิดมาก แต่การคิดมากนั้นไม่นาน อย่างเช่นวันนี้หนูมี เรื่องไม่สบายใจอึดอัด หนูขี้เกียจเล่าให้ปู่กับย่าฟัง เพราะเล่าไปก็ไม่มีความหมาย ท่านไม่เข้าใจปัญหา ของหนู แต่พอวันรุ่งขึ้นหนูก็ลืมเรื่องนั้นไป ”

จะเห็นได้ว่าเด็กที่โตมาท่ามกลางความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว ทำให้เกิดความเสี ย ในการดำเนินชีวิต ขาดเกราะป้องกันในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นเต็มไปด้วย ความเสี่ยงทั้งความเสี่ยงทางร่างกายที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย การอยู่ตามลำพัง ความเสี่ยงทางจิตใจที่ขาดคนให้คำปรึกษา กำลังใจ แต่ชีวิตที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงเหล่านี้ก็ไม่ได้ ผลักดันให้เด็กที่พ่อแม่แยกทางกันกลายเป็นเด็กมีปัญหา แต่พวกเขากลับสามารถจัดการกับความ เสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน และสิ่งเหล่านั้นกลับเป็นแรงผลักดันและหล่อหลอมให้พวกเขา เป็นเด็กที่สามารถคิด ตัดสินใจด้วยตนเอง เพราะพวกเขาต้องเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ขาดเกราะ

ป้องกัน (ขาดพ่อ/ขาดแม่) จนนำมาสู่ความสามารถในการจัดการตนเองและจัดการกับความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการสำรวจเรื่องสภาพครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยของเอแบคโพล (3 – 7 ธันวาคม 2548) ที่พบว่าเด็กที่โตมาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจะกลายเป็นเด็กที่กล้าตัดสินใจ รู้จักช่วยเหลือตนเอง เข้มแข็ง คิดเป็นร้อยละ 23.5 และทำให้มีความใกล้ชิด อบอุ่น และมีความสุขในครอบครัวมากขึ้น ร้อยละ 22.2 และทำให้พ่อ/แม่รักลูกมากขึ้น เพราะต้องอยู่ตามลำพังทำให้รักลูกได้เต็มที่ ร้อยละ 19.1

สรุปได้ว่าเด็กที่พ่อหย่าร้างกันจะมีการสร้างพลังอำนาจในตนเองโดยการวางแผนชีวิตและการจัดการชีวิตของตนเอง ทั้งการวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการหารายได้พิเศษ การประหยัด รู้ค่าของเงินมากขึ้น การวางแผนทางการศึกษาเพื่อให้ตนเองมีอนาคตที่ดี และการตั้งเป้าหมายในชีวิตที่จะดำเนินต่อไป และการจัดการกับความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตที่เกิดขึ้นจากความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว และสิ่งเหล่านี้ได้เป็นแรงผลักดันให้พวกเขาเป็นเด็กที่สามารถคิดตัดสินใจด้วยตนเอง หล่อหลอมให้เด็กเรียนรู้การใช้ชีวิต กลายเป็นเด็กที่มีเชิงแกร่งมากกว่าเด็กโดยทั่วไป และเมื่อพวกเขาเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตภายใต้เงื่อนไขความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว จะทำให้พวกเขาเข้าใจตนเองและยอมรับตนเองว่า ชีวิตได้ผ่านประสบการณ์ที่มีทั้งดีและไม่ดี และเลือกที่จะเก็บภาพในอดีตในส่วนที่ดีไว้เป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต และปรับเปลี่ยนประสบการณ์ที่ไม่ดีมาเป็นบทเรียนสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

การสร้างพลังขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิต

การหย่าร้างของพ่อกับแม่ อาจสร้างปัญหาหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของบุตรในช่วงแรกที่พวกเขาต้องปรับตัวในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และเมื่อเวลาผ่านไปพวกเขาโตขึ้นจากสภาพเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปได้หล่อหลอมและสร้างให้เด็กเหล่านั้นเกิดพลังต่อการดำเนินชีวิต โดยการเลือกมองเหตุการณ์การหย่าร้างของพ่อกับแม่คือการสร้างความเข้มแข็ง เป็นเหมือนปราการด่านฝึกฝนให้บุคคลเรียนรู้ด้วยตนเองในการสู้กับปัญหาที่เข้ามาในชีวิต กรณีที่เด็กแต่ละคนสามารถผ่านพ้นช่วงจังหวะที่เลวร้ายของชีวิตไปได้ พวกเขาจะดำรงชีวิตพร้อมกับการมีบทเรียนล้ำค่าที่คอยย้ำเตือนไม่ให้ชีวิตพวกเขามีประวัติเหมือนพ่อกับแม่

สำหรับการสร้างพลังขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิตโดยเอาประสบการณ์ชีวิต และ บทเรียนของพ่อกับแม่มาเป็นแรงผลักดัน ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างละเอียดต่อไปนี้

1. เลือกเกิดไม่ได้แต่เลือกที่จะเป็นได้
2. ประสบการณ์ชีวิต/ทักษะชีวิตมากกว่าคนอื่น ๆ
3. มองสภาพครอบครัวเป็นเพียงบทเรียน
4. “เสียดาย” ที่อยากบอกสังคม

1. เลือกเกิดไม่ได้แต่เลือกที่จะเป็นได้

ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงที่เด็กแสวงหาความหมายของชีวิต การมีประสบการณ์ที่สอนชีวิต จะทำให้เด็กเข้าใจสถานการณ์ในชีวิตดีขึ้น ดังนั้นชีวิตที่ขาดพ่อ/ขาดแม่ จึงเป็นชีวิตที่สอนการ เรียนรู้ประสบการณ์ให้กับพวกเขา แม้ว่าพวกเขาจะไม่สามารถที่จะเลือกเกิดหรือเลือกที่จะกำหนด เหตุการณ์ได้ แต่พวกเขาก็รับรู้ว่าเป็นชีวิตของพวกเขา สามารถที่จะกำหนดชีวิตของตนเองว่าจะ ดำเนินต่อไปในทิศทางใด ดังกรณีต่อไปนี้

สิบล้อ : “ การที่พ่อแม่แยกทางกันมันไม่ได้ทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น หรือเลวลงเท่าใดนัก ผมว่ามันขึ้นอยู่กับตัวของเราเองมากกว่าว่าเราจะทำตัวของเราให้เป็นอย่างไร ถ้าเราตนเองให้แม่ ชีวิตมันก็แย่ตามไปด้วย แต่ถ้าเราทำตนเองให้ดี ชีวิตมันก็จะดี ผมว่าการที่เด็กบางคนบอกว่าพ่อแม่แยกทางกันเขาจึงเหลวไหล แต่ผมว่ามันเป็นข้ออ้างของเด็กเหล่านั้นที่จะกระทำผิดมากกว่า ”

ดวงเด่น : “ ผมคิดนะว่าคงไม่มีใครอยากให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้ แต่เราไม่สามารถเลือกได้มันเป็นการตัดสินใจของพ่อกับแม่เราเอง ดังนั้นอาจจะจะมีบางคนที่มีมองว่าตัวเองเป็นปมด้อย แต่ผมมองว่าถ้าเราสามารถผ่านชีวิตในช่วงนั้นมาได้ แม้ว่าในช่วงแรก ๆ มันอาจจะเจ็บปวดอย่างมากก็ตาม มันทำให้ชีวิตของเราแกร่งขึ้น และผมคิดว่ามันเหมือนเป็นบทพิสูจน์ความเข้มแข็งของเด็กด้วย ”

ฝันเด่น : “ ของอย่างนี้ผมว่ามันอยู่ที่ใจ สิ่งไม่ดีผมว่าเราสามารถปฏิเสธได้ ผมไม่ อยากให้คนที่พ่อแม่เลิกกันคิดว่ามันเป็นปัญหา แล้วนำสิ่งที่ไม่ดีมาให้ตัวเอง ผมว่าคนเราเลือกเกิดไม่ได้แต่เลือกที่จะเป็นคนดีหรือเลือกสิ่งที่ดีที่สุดให้กับตัวเองได้ ผมไม่เคยเอาเรื่องในครอบครัว ของผมมาเป็นข้ออ้างในการกระทำสิ่งต่าง ๆ หรือการสิ่งที่ย่ำ ๆ ”

กระต่าย : “ เด็กจะดี หรือไม่ดี ไม่ได้อยู่ที่การมีพ่อ/แม่ หรือไม่มีพ่อ/แม่ เพราะเด็กบางคนมีทั้งพ่อกับแม่ก็เสียคนได้ หนูเห็นเพื่อนของหนู ที่เป็นครอบครัวสมบูรณ์ พ่อ แม่ ลูก อยู่ด้วยกัน แต่เพื่อนของหนูเขากลับเสียคน เรียนหนังสือไม่จบ หนูคิดนะว่าถ้าเพื่อนของหนูเขาคิดได้

หลังจากที่เขาเหลวไหลไปแล้ว เขาจะกลับมาเป็นคนดี และจะดีกว่าเดิมอีกมาก แต่ถ้าเขาคิดไม่ได้ เขาก็ยิ่งเตลิดไปอาจจะเลวร้ายสิ่งกว่าเดิม ”

กรณีของปีใหม่ ที่ความคิดถูกหล่อหลอมจากแม่ และจากพ่อบุญธรรมที่รักปีใหม่ เหมือนลูกโดยปีใหม่บอกว่า “ แม่จะคอยบอกคอยเตือนเสมอว่าทุกอย่างอยู่ที่ใจของเรา ถ้าใจเราไม่ไปทำสิ่งที่ไม่ดี มันก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น และพ่อบุญธรรมก็จะสอนหนูอยู่เป็นประจำ ว่าทุกอย่างทุกอย่างจะดีหรือไม่ดีมันอยู่ที่ตัวของหนูเลือกที่จะทำ ขึ้นอยู่กับการกระทำของตัวเอง อย่าไปเที่ยวอ้างคนโน้นคนนี้ เช่น อ้างว่าต้องเหลวไหล เพราะพ่อแม่แยกทางกัน หนูว่ามันไม่เกี่ยวกัน ”

กลุ่มตัวอย่างทั้งกระต่าย สิบล้อ ดวงเด่น ผืนเด่น และปีใหม่ ต่างก็มองว่าชีวิตของพวกเขาที่ต้องมาตกอยู่ในภาวะที่พ่อแม่แยกทางกัน พวกเขาไม่ได้กำหนด เพราะพวกเขาไม่สามารถกำหนดพ่อกับแม่ แต่พวกเขาสามารถที่จะกำหนดชีวิตตนเอง เลือกทางเดินให้กับชีวิตตนเองที่จะต้องเดินหน้าต่อไป และการไม่ทำตนให้เหลวไหล และพวกเขามองว่าการที่เด็กที่พ่อแม่แยกทางกันแล้วมีปัญหา เจ็บใจมันอยู่ที่ตัวของเด็กคนนั้นที่เขาจะกระทำผิดอันเนื่องมาจากความตั้งใจของเขาเอง แต่ชอบเอาข้ออ้างจากครอบครัวแตกแยกมาเป็นต้นเหตุของการกระทำ ซึ่งคำอธิบายของกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นข้อมูลสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง กับการเป็นเด็กมีปัญหา ว่ามีส่วนสัมพันธ์กัน หรือเป็นเหตุเป็นผลกันมากน้อยขนาดไหน เพราะคำอธิบายของพวกเขาได้ใช้มุมมอง จาก “คนใน” ที่มีประสบการณ์การหย่าร้างของพ่อกับแม่ ว่าการที่เด็กมีปัญหาเกิดขึ้นจากตัวของเด็กเอง ไม่ใช่เกิดจากครอบครัวที่ทำให้เด็กมีปัญหา

2. ประสบการณ์ชีวิต/ทักษะชีวิตมากกว่าคนอื่น ๆ

การหย่าร้างของพ่อกับแม่ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอมให้เด็กเรียนรู้การใช้ชีวิต ทำให้พวกเขากลายเป็นคนที่เข้มแข็ง มีความสามารถในการเผชิญปัญหา เป็นคนที่มีประสบการณ์ชีวิต / ทักษะการใช้ชีวิตที่มากกว่าเด็กในวัยเดียวกันที่อยู่ในครอบครัวที่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูก การช่วยเหลือตนเอง พึ่งตนเองจากชีวิตที่ขาดตัวช่วย จนทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขไม่ต่างไปจากเด็กที่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ร่วมกัน ดังกรณีต่อไปนี้

ชีวิตที่มีความคุ้มค่า

กลุ่มตัวอย่างบางคนบอกว่าถ้าชีวิตที่ทั้งพ่อและแม่พร้อมหน้ากัน พวกเขาอาจจะขาดประสบการณ์ชีวิตที่ล้ำค่าไป ดังกรณีของวินัสที่กล่าวว่า “ ถ้าพ่อกับแม่ของหนูยังอยู่ด้วยกัน ชีวิตของหนูก็คงจะเป็นอีกแบบ คือจะไม่รู้จักทักษะการใช้ชีวิตด้วยตนเอง ไม่รู้จักกับความยากลำบาก ทำอะไรก็ไม่เป็น หนูมองว่าการแยกทางกันของพ่อกับแม่ เป็นสิ่งที่คุ้มค่ากับชีวิตของหนู เพราะมันทำให้หนูได้ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาครบทุกรูปแบบทั้งความสบาย ความลำบาก ทำให้เป็นคนที่มีประสบการณ์ชีวิตมากกว่าคนในวัยเดียวกัน ”

นอกจากการมีประสบการณ์ในชีวิตที่คุ้มค่าอันเนื่องมาจากการแยกทางกันของพ่อกับแม่แล้ววินัสยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชีวิตของเธอไปแล้ว ดังคำกล่าว “ หนูไม่กลัวความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชีวิต หนูคิดว่าหนูสามารถที่จะรับกับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตของหนูได้ เพราะชีวิตหนูเคยเจอมาหมดแล้วกับประสบการณ์ชีวิตแบบต่าง ๆ ทั้งเคยสบายสุด ๆ และตกมาสู่ความลำบากสุด ๆ พ่อแม่แยกทางกัน หนูเกือบจะโดนข่มขืน ดังนั้นหนูคิดว่าในชีวิตของหนูไม่มีอะไรที่จะต้องเปลี่ยนแปลง เพราะการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของหนูมันกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว ”

ประสบการณ์ของวินัสที่มีทุกรูปแบบ หลากหลายรสชาติของชีวิตทั้งสบายเป็นคุณหนูตอนที่พ่อแม่อยู่ด้วยกัน มีความลำบากที่สุดจนต้องไปขอข้าววัดมากินหลังจากที่พ่อแม่แยกทางกันในตอนแรก จากการสู้ชีวิตหางานพิเศษทำ ไปสมัครด้วยตนเองตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เจอผู้คนหลากหลายรูปแบบมีทั้งดี และไม่ดี ประสบการณ์ชีวิตของวินัสที่มีทุกรูปแบบที่ทำให้เธอมองเรื่องการเปลี่ยนแปลงในชีวิตว่าเป็นเรื่องธรรมดา และมองว่าชีวิตของเธอมีความคุ้มค่าจากการที่พ่อแม่แยกทางกัน

กรณีของปีใหม่ที่มี แม่คอยสอนให้คิดเอง เรียนรู้ด้วยตนเองทุกอย่าง และเมื่อเกิดความผิดพลาดก็จะได้รับผิดชอบด้วยตนเอง ปีใหม่บอกว่า “ แม่ให้หนูออกไปเที่ยวกลางคืนกับเพื่อน กินเหล้า เพราะแม่มองว่าเป็นการเข้าสังคม แม่อยากให้หนูรู้จักโลกและเรียนรู้โลกด้วยตนเอง ทุกครั้งที่หนูไปเที่ยวกลับมาแม่จะถามว่า เจออะไรบ้าง คิดอย่างไรกับสิ่งที่เห็น ดี หรือไม่ดีอย่างไร

ชีวิตที่โตเป็นผู้ใหญ่

กรณีของชันทิ ดวงเด่น โตได้ และวิทยาต่างก็มองว่าชีวิตของพวกเขาที่มีประสบการณ์ชีวิตที่พ่อแม่หย่าร้างได้หล่อหลอมให้พวกเขามีความคิดอันที่โตเป็นผู้ใหญ่ และมีวิสัยคิด/โลกทัศน์ที่กว้างขึ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ซันติ : “ มันเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตที่เข้ามาโดยไม่ทันตั้งตัว มันเลือกไม่ได้ แต่ถ้าเราสามารถผ่านพ้นไปได้ มันก็ทำให้เขาโตเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น มันขึ้นอยู่กับว่าเด็กแต่ละคนจะผ่านพ้นชีวิตช่วงนั้นไปได้เร็วขนาดไหน ผมว่าชีวิตของคนเราจะต้องเจออะไรอีกมาก การมีประสบการณ์ตรงนี้มันทำให้ผมพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามาในชีวิตของผมนะ ”

ดวงเด่น : “ การที่ต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างก็ถือว่ามันได้หล่อหลอมให้รู้จักคิด ให้โตเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น เพราะต้องเรียนรู้ชีวิตรู้จักการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ผมคิดว่าตัวผมเองมีความคิดมากกว่าเด็กในวัยเดียวกันนะ เพราะผมผ่านประสบการณ์ชีวิตมากกว่าพวกเขา ”

โตโต้ : “ ผมว่าการที่พ่อกับแม่แยกทางกันมันทำให้ผมเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นนะ อย่างน้อยผมก็มีความคิด ความรับผิดชอบมากกว่าเพื่อนบางคนที่เขาพึ่งพ่อแม่อยู่ด้วยกัน อย่างเรื่องการเรียน หรือกิจวัตรประจำวันที่ผมต้องตัดสินใจ และรับผิดชอบด้วยตนเอง ไม่มีใครมาต้องคอยบอก ”

วิทยา : “ การแยกทางกันของพ่อแม่ ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปทำให้ผมเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาก ผมต้องคิดตัดสินใจด้วยตนเอง ผมต้องมารับบทบาทของความเป็นผู้ใหญ่รับภาระการเป็นผู้นำครอบครัวแทนแม่ ผมต้องทำงานส่งเสียตัวเองเรียนหนังสือ และดูแลแม่ ”

ชีวิตที่มีความเข้มแข็ง/อดทน

แพรวา : “ หนูคิดว่าการที่พ่อ กับแม่แยกทางกัน มันทำให้หนูเป็นคนเข้มแข็งขึ้นมา เพราะหนูจะต้องดูแลตนเองให้ได้ รับผิดชอบเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตของตนเองทั้งหมด เพราะถ้าหนูไม่สามารถรับผิดชอบต่อตัวเองได้ใครจะมารับผิดชอบต่อหนูเพราะคนที่ดูแลหนู คือปู่กับย่าก็อายุมากแล้ว พ่อก็เสียชีวิตแล้ว ”

มาวิน : “ การแยกทางกันของพ่อกับแม่ทำให้ผมเป็นคนเข้มแข็งกว่าเดิม ผมจะต้องสามารถอยู่ตามลำพังให้ได้ เพราะพ่อก็แต่งงานใหม่ แม่ก็แต่งงานใหม่ พี่สาวก็แต่งงานใหม่ มีครอบครัวแล้ว ”

จะเห็นได้ว่าการหย่าร้างของพ่อกับแม่ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอมให้เด็กเรียนรู้การใช้ชีวิต การมีประสบการณ์ชีวิต ที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้พวกเขากลายเป็นเด็กที่มีแข็งแรงแรงมากกว่าเด็กโดยทั่วไป มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถที่จะคิด ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของศรีเรือน แก้วกังวาล (2549 : 440) ที่ว่าเด็กที่โตมาจากชีวิตที่ขาดพ่อแม่ มักช่วยเหลือตนเองได้เร็ว และมีความมั่นใจในตนเองสูง และการศึกษาของศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ (2534 : บทคัดย่อ) พบว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่านักเรียนที่พ่อแม่ไม่ได้หย่าร้างกัน เนื่องจากเด็กเหล่านี้ได้รับประสบการณ์ที่หล่อหลอม สร้างทักษะ

ชีวิตให้กับเด็กเหล่านี้จึงทำให้พวกเขาที่มีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่าเด็กโดยทั่วไป และจากความสามารถในการผ่านพ้นประสบการณ์ชีวิตอันเจ็บปวด พวกเขาเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตภายใต้เงื่อนไขความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว ทำให้พวกเขาเป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง มีความคิดความอ่านไปไกลเกินกว่าเด็กในวัยเดียวกัน ดังนั้นแม้ว่าการหย่าร้างจะเป็นช่วงที่วิกฤติที่เกิดขึ้นกระทันหันในชีวิตของเด็ก แต่พวกเขาก็จะผ่านพ้นไปได้ และสิ่งเหล่านั้นก็ได้สร้าง หล่อหลอมให้เด็กเหล่านั้นเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิตมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ

3. มองสภาพครอบครัวเป็นเพียงบทเรียน

จากประสบการณ์ชีวิตที่เจ็บปวด ได้กลายมาเป็นแรงผลักดันในการดำเนินชีวิตให้กับเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง ที่ไม่ต้องการที่จะมีชีวิตซ้ำรอยกับชีวิตของพ่อกับแม่ บาดแผลในอดีตจึงหล่อหลอมให้เด็กเหล่านั้นเป็นคนที่มีความคิด มีการมองโลกที่กว้างกว่าเด็กในวัยเดียวกัน เด็กหลายคนได้นำประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาเป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิต

ความระมัดระวังในการที่จะมีแฟน/มีครอบครัว

การหย่าร้างของพ่อแม่ ในบางครั้งทำให้เด็กผู้หญิงหลายคนหวาดระแวง เกิดความกลัว ความล้มเหลวในชีวิตแต่งงาน / ชีวิตคู่ ทำให้พวกเขามีความระมัดระวังต่อการมีแฟนและความคิดเรื่องการมีครอบครัวในอนาคต ดังกรณีของ

ออมสิน : “ แม่เล่าเรื่องของแม่ที่แยกทางกับพ่อให้ฟัง แล้วแม่ก็สอนให้หนูคิดตาม แม่บอกให้หนูดูบทเรียนจากชีวิตของแม่เป็นคติเตือนใจ ทำให้หนูรู้จักระมัดระวังการดำเนินชีวิต ไม่ประมาท เพราะมีแบบอย่างให้เห็น หนูคิดว่าถ้าหนูจะมีครอบครัวหนูอยากมีครอบครัวที่สมบูรณ์ ไม่อยากเจอชีวิตแบบแม่ หนูจะคบใครหนูคงจะศึกษากันนานหน่อยเพื่อที่จะได้แน่ใจ และจะได้ไม่ผิดหวังในชีวิต ”

แพรวา : “ หนูคิดว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ต่างก็อย่างมีครอบครัวกันทุกคนนะ หนูก็อยากมีครอบครัว แต่จากการที่หนูเห็นชีวิตของพ่อกับแม่ที่ต้องแยกทางกัน มันทำให้หนูกลายเป็นคนเรื่องมากไป เพราะหนูจะตั้งกฎเกณฑ์ของการที่จะมีครอบครัว เช่น ความรักให้กัน, ความพร้อมซึ่งกันและกัน การมีเวลาให้กัน ถ้ามีแบบที่หนูตั้งกฎเกณฑ์ไม่ได้หนูก็คิดว่าไม่มีดีกว่า ”

ใบบัว : “ หนูกลัวมากกว่าชีวิตของหนูจะเป็นแบบแม่ ดังนั้นหนูจึงระวังตัวเรื่องเหล่านี้มาก เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นคนที่น่าสงสารคือลูก หนูผ่านประสบการณ์มาแล้วหนูรู้ว่ามันเจ็บปวดขนาดไหน หนูตั้งใจว่าถ้าหนูจะมีครอบครัวหนูจะสร้างครอบครัวของหนูให้สมบูรณ์ จะไม่ให้เกิดการหย่าร้างเพราะสงสารลูกที่จะต้องมารับกรรมโดยที่ตัวเองไม่ได้ก่อ ”

ปีใหม่ ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่การหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้สร้างบาดแผลในใจให้กับเธออย่างมาก โดยปีใหม่บอกว่า “ การที่พ่อไปมีผู้หญิงคนใหม่ทำให้หนูฝังใจ มันทำให้หนูมีอคติกับผู้ชาย หนูกลัวว่าถ้าต้องแต่งงานแล้วผู้ชายคนนั้นจะเหมือนพ่อของหนูหรือเปล่า มันทำให้หนูกลัวการแต่งงาน ”

จะเห็นได้ว่าการแยกทางกันของพ่อแม่ได้ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะเอาตัวอย่างจากพ่อ/แม่มาเป็นแบบในการดำเนินชีวิต และไม่อยากมีชีวิตที่ล้มเหลวแบบพ่อ/แม่ ทำให้พวกเขาเลือกที่จะดำรงชีวิตโดยการปกป้องตัวเองจากความล้มเหลวจากการมีครอบครัวโดยระมัดระวังในการดำเนินชีวิต

ความตั้งใจที่จะสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์

การหย่าร้างของพ่อแม่ ได้กลายเป็นบทเรียนสำหรับการดำรงชีวิต ให้ข้อคิดในการที่จะมีครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง และความตั้งใจที่จะสร้างครอบครัวให้เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์

ดวงเด่น : การที่พ่อแม่แยกทางกัน ถือได้ว่าเป็นบทเรียนสำหรับการดำรงชีวิตของผม เพราะถ้าผมมีครอบครัวผมจะปรับประคองชีวิตคู่ของผมไม่ให้เหมือนกับพ่อแม่ เพราะคนที่เดือนร้อนที่สุดคือ ลูก ผมจะมีภรรยาคนเดียว ผมจะหยุดอยู่ที่เขาคนเดียว ถ้าผมมีลูก ผมก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ผมจะไม่ทำอย่างที่พ่อทำกับแม่ บทเรียนของพ่อกับแม่ มันเป็นอุทาหรณ์สอนใจผม อย่างน้อยทำให้ผมคิดว่าอะไรที่ไม่ดี ผมจะไม่ทำ ถ้าผมจะมีภรรยาผมจะซื่อสัตย์กับเธอและผมจะรักครอบครัว ”

พดลม : “ การที่ผมอยู่ในครอบครัวแบบนี้ มันทำให้ผมคิดถึงครอบครัวในอนาคตของผมนะ ผมคิดว่าถ้าผมจะมีครอบครัว ผมจะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี ทำให้ครอบครัวมีความสุข ถ้ามีปัญหาอะไรก็หันหน้าเข้าหากัน และผมจะไม่ตัดสินใจแบบที่พ่อกับแม่ผมทำเด็ดขาด ”

ทอฝัน : “ หนูได้บทเรียนจากชีวิตของพ่อกับแม่มาแล้ว ดังนั้นถ้าหนูจะมีครอบครัว หนูจะสร้างครอบครัวของหนูให้มีความสุข ให้ความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว หนูจะพยายามไม่ให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวเหมือนกับที่พ่อแม่เกิดมาแล้ว ”

ดอกไม้ : หนูคิดว่าการแยกทางกันของพ่อกับแม่ก็เป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิตของหนูได้มากเลย โดยหนูมีความตั้งใจไว้ว่า ถ้าหนูโตขึ้นจะมีครอบครัวหนูจะวางแผนศึกษา และใช้เวลาเพื่อศึกษากันให้นานก่อนที่จะตัดสินใจมีครอบครัว และถ้าหนูตัดสินใจมีครอบครัวหนูก็จะสร้างครอบครัวหนูให้มีความสุข มีความอบอุ่น ”

แบบอย่างในชีวิตครอบครัวเป็นแรงผลักดันให้ทั้งพ่อและแม่มีความตั้งใจว่าถ้ามีครอบครัวจะสร้างครอบครัวให้อบอุ่น พร้อมทั้งจะทำหน้าที่ในบทบาทของหัวหน้าครอบครัวให้สมบูรณ์ ส่วนดอกไม้ ทอฝัน เลือกที่จะนำมาเป็นบทเรียนในชีวิต กรณีที่พวกเขาจะมีครอบครัวพวกเขาจะสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์วางแผนศึกษากันให้แน่ใจก่อนที่จะตัดสินใจอะไรลงไป ความคิดของพวกเขาเหล่านั้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Seidenspinner และ Burger (1982) ได้สำรวจเกี่ยวกับการวางแผนชีวิตของเด็กผู้หญิงโดยเปรียบเทียบระหว่างเด็กผู้หญิงที่มาจากครอบครัวที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กับลูกสาวของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ผลการศึกษาพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวกลุ่มหลังให้คุณค่าของความเป็นอิสระมากกว่า และมีการสงวนท่าทีเกี่ยวกับการแต่งงานและความเป็นแม่มากกว่า โดยพวกเขาจะจินตนาการถึงสิ่งอื่น ๆ ในชีวิตมากกว่าการแต่งงาน และพวกเขามีความทะเยอทะยานอย่างเด่นชัดต่อการพึ่งตนเองได้ทางอาชีพและทางการเงินด้วยความพยายามของตนเอง และจำนวนมากในความคิดต่างก็มีเรื่องราวของแม่ตั้งใจที่จะไม่แต่งงาน (วารุณี ภูริวิมลสิทธิ์ (แปล), 2550 : 46)

ยังไม่คิดอะไรกับชีวิตครอบครัว

กรณีของวินัส นารีณ และมะยม จะมีลักษณะต่างออกไปในการมองประเด็นเรื่องครอบครัว อาจเนื่องมาจากพวกเขามองว่าพวกเขาเป็น “ทอม” ภาพลักษณ์ของการใช้ชีวิตคู่ของทอมกับดีในสังคมไทยในปัจจุบันยังถูกมองในแง่ลบอยู่มาก แม้ว่าจะมีการเปิดเผยหรือยอมรับกันมากขึ้นในสังคมไทย ดังนั้นพวกเขาจึงไม่มองบทเรียนในชีวิตครอบครัวของพ่อกับแม่

วินัสบอกว่า “หนูยังไม่คิดหรือคาดหวังเรื่องการมีครอบครัวในอนาคตหรอก หนูมองว่าสังคมไทยยังไม่ยอมรับและยังไม่เปิดกว้างเรื่องทอมกับดีเท่าใดนัก อย่างตอนนี้หนูก็อยู่กับแฟนที่เป็นดีอยู่นะ แต่ในอนาคตหนูก็ไม่รู้เหมือนกันว่าหนูจะต้องสร้างครอบครัวกับแฟนที่เป็นดี หรือหนูจะไปคบผู้ชาย หนูคงปล่อยให้ชีวิตมันดำเนินไปเรื่อย ๆ มากกว่าที่จะไปคาดหวังอะไร มันทำให้หนูสบายใจมากกว่า” ส่วนกรณีมะยม และนารีณ ที่ต่างเคยคบแฟนเป็นดีมาแล้ว ตอนนี้อีกกันแล้ว ยังมองหาคนที่ถูกใจไม่เจอ ดังนั้นความคิดตอนนี้จึงมองแค่ถ้ามีใครมาคบด้วยก็คบกันไป ไม่คาดหวังอะไรในอนาคต

ทั้งนารีณ มะยม และวินัสต่างก็บอกว่าในสถานภาพของความเป็นทอมของตนเองทำให้ความคิดเรื่องการมีครอบครัวในอนาคตเป็นเรื่องที่ไกลตัวสำหรับพวกเขา พวกเขาต้องการเพียงแค่การใช้ชีวิตของความเป็นทอมในตอนนี้อย่างสบาย ๆ ถ้าเจอคนที่ถูกใจก็คบกันไป แต่ก็ไม่ได้คาดหวังถึงการสร้างครอบครัวในอนาคต เพราะภาพลักษณ์ของสังคมไทยต่อการที่ทอมกับดีจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน

ข้อคิดสำหรับการดำเนินชีวิต

ชีวิตที่ผิดพลาดของพ่อและแม่ ได้เป็นบทเรียนที่กลุ่มตัวอย่างได้เจอได้เป็นข้อคิดคติเตือนใจในการดำเนินชีวิต ในกรณีของมาวิน ที่ได้ข้อคิดว่า “ชีวิตของผมต้องดำเนินต่อไป ผมจะไม่กลับไปเหลวไหลอีก ผมรู้สึกปลงกับชีวิตว่าชีวิตไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอนอะไรเลย คนเคยอยู่ด้วยกันมานาน หรือมีลูกด้วยกันยังเลิกกันได้ ทำให้ไม่อยากที่จะคิดอะไรในอนาคต ”

ผู้วิจัยพบว่า การหย่าร้างของพ่อกับแม่ ถือได้ว่าเป็นการขัดเกลาให้กับบุตรเกิดการเรียนรู้ที่จะป้องกันตนเองในการที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเหมือนพ่อกับแม่ ประสบการณ์ชีวิตของพ่อ แม่ได้เป็นบทเรียนที่สำคัญให้กับให้กับเด็กที่จะนำมาเป็นข้อคิดสำหรับการดำเนินชีวิต ดังคำกล่าวของนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 41) ที่ว่าอุปสรรครวมทั้งความผิดหวังเป็นบทเรียนที่สูงค่าของชีวิต เด็ก ๆ ที่เติบโตมาโดยที่พ่อ/แม่ไม่เคยให้กับกับอุปสรรคหรือความผิดหวังอะไรเลยก็จะไม่เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง เมื่อพวกเขาเจอความผิดหวังอะไร ก็จะไม่รับไม่ได้ เพราะไม่เคยถูกฝึกให้เจอกับความผิดหวังในชีวิต ดังนั้นเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันถือได้ว่าชีวิตได้ผ่านบทเรียน ชีวิตเคยผ่านการสูญเสียมาทำให้พวกเขาเรียนรู้จักความจริงของชีวิตที่จะต้องมีความหวัง/ผิดหวัง อยู่ด้วยกัน/พลัดพลาจากกัน กรณีที่เด็กแต่ละคนสามารถผ่านพ้นไปได้พวกเขาก็จะสามารถดำรงชีวิต พร้อมมีบทเรียนที่คอยย้ำเตือนไม่ให้ชีวิตพวกเขาเหมือนพ่อ/แม่

จะเห็นได้ว่าบาดแผลแห่งความเจ็บปวดจากการหย่าร้างกันระหว่างพ่อแม่กระทบต่อวิธีคิดเรื่องการมีครอบครัวในอนาคตของเด็กเหล่านั้นอย่างมากทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการมีชีวิตครอบครัวต่อไปในอนาคต เด็กเรียนรู้ที่จะเอาตัวอย่างจากแม่มาเป็นแบบในการดำเนินชีวิต และไม่อยากมีชีวิตที่ล้มเหลวแบบ พ่อแม่ ทำให้พวกเขาเลือกที่จะดำรงชีวิตโดยการปกป้องตัวเองจากความล้มเหลวจากการมีครอบครัวโดยระมัดระวังในการดำเนินชีวิต โดยความระมัดระวังต่อการมีครอบครัวของเด็กเหล่านี้สอดคล้องกับคำกล่าวของนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2550 : 264) ที่ว่าจากประสบการณ์ความขัดแย้งในครอบครัว จะให้เด็กเมื่อโตขึ้นมามีความระมัดระวังในการเลือกคู่ครอง และบางคน ตั้งใจเอาไว้เลยว่าจะไม่พยายามให้ลูกที่เกิดมาต้องมานั่งทุกข์ทรมานใจ เหมือนอย่างที่เราเคยได้รับ

4. “เสียง” ที่อยากบอกสังคม

กลุ่มตัวอย่างที่เต็มใจให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ต่างก็บอกว่ารู้สึกดีใจที่มีคนสนใจเรื่องราวชีวิตของเด็กแบบพวกเขา ที่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยใครสนใจ หรือชอบใช้ภาพเชิงลบมองพวกเขาว่าพวกเขาต้องกลายเป็นเด็กมีปัญหา ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยถามไปว่า “อยากจะทำอะไรบ้าง” พวกเขาต่างตอบผู้วิจัยเป็นเสียงเดียวกันว่า “ไม่อยากให้สังคมมองพวกเขาว่าเป็นเด็กมีปัญหา” ดังนั้นในตอนท้ายของงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะขอนำเสนอ “เสียง” ของเด็กเหล่านี้ว่าพวกเขาคิดอย่างไรกับตนเอง คิดอย่างไรกับการประทับตราของสังคม และพวกเขาต้องการอะไร ผู้วิจัยจะนำเสนอในรายละเอียดต่อไปนี้

อยากให้สังคมรับรู้

โบบัว : “หนูดีใจมากเลยคะ ที่มีคนสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน หนูอยากให้เรื่องของหนู หรือเด็กคนอื่น ๆ ได้เป็นที่รับรู้ของสังคม ให้สังคมได้รู้ว่าเด็กเหล่านี้พวกเขาต้องเจอกับอะไรในชีวิต การรณรงค์วันครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ได้สร้างความสะเทือนใจให้กับพวกเขาขนาดไหน มีใครรู้บ้าง”

ชนติ : “คนส่วนใหญ่ชอบมองว่าเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันจะเป็นเด็กมีปัญหา ไม่ไปติดยา ก็ไปก่อเหตุต่าง ๆ แต่ผมอยากจะทำชีวิตของเด็กเหล่านี้ น่าสงสารนะ พวกเขาไม่ได้ต้องการให้ชีวิตแบบนี้ ผมว่าสังคมควรให้โอกาส ให้ความสงสาร ให้กำลังใจเด็กเหล่านี้เพื่อให้อยู่ในสังคมได้เหมือนกับเด็กคนอื่น ๆ ”

กระต่าย : “หนูอยากให้คนทั่วไปเข้าใจและเห็นใจเด็กแบบพวกหนูนะ พวกหนูเจอความเลวร้ายจากครอบครัวมาแล้ว พวกหนูไม่อยากเจอสิ่งที่ไม่ดีจากสังคมอีก จะมีใครรู้บ้างว่าพวกหนูจะรู้สึกอย่างไร จะมีใครสนใจความรู้สึกของพวกหนูบ้าง ในบางครั้งหนูมีปัญหาคนเดียว อาจเนื่องมาจากการขาดคนให้คำปรึกษา อารมณ์ชั่ววูบ การตามเพื่อน หนูว่าหนูก็มีพฤติกรรมเหมือนกับเด็กโดยทั่ว ๆ ที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันนะ แต่พวกหนูกับถูกประนามจากความที่หนูเป็นเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันมากกว่า

อย่าเพิ่งตัดสินว่าพวกเขาเป็นเด็กมีปัญหา

1. การตีกรอบของสังคม

แพรวา “สังคมชอบชอบตีกรอบให้พวกเขา ที่ชอบมองว่าเด็กที่ครอบครัวแตกแยก จะกลายเป็นเด็กมีปัญหา หนูคิดว่ากรณีที่เด็กมีปัญหาส่วนหนึ่งเกิดเนื่องจากการตีกรอบของสังคมว่าพวกเขาต้องกลายเป็นเด็กมีปัญหา มันเลยทำให้พวกเขาทำตัวให้มีปัญหาไปซะเลย ในความเป็นจริงคนเหล่านี้ น่าสงสาร พวกเขาเจอปัญหาจากการที่พ่อกับแม่ต้องแยกทางกันแล้ว ไหน

จะต้องมาเจอกับความกดดันจากสังคมภายนอกที่ขอบมองพวกเขาว่าเป็นเด็กมีปัญหา ทำให้บางครั้งหนูก็รู้สึกนะเมื่อใดก็ตามที่พวกหนูมีการแสดงพฤติกรรม หรือการกระทำที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมไปบ้าง พวกหนูก็就会被เหมารวมว่าเป็นเด็กมีปัญหา พ่อแม่แยกทางกัน หนูว่าบางครั้งสังคมไม่ยุติธรรมสำหรับพวกหนู ”

เฮเลน : “ สังคมขอบมองว่าเด็กพวกนี้เป็นเด็กมีปัญหา แต่ความจริงมันไม่ใช่ ยิ่งสังคมตีหน้า ดำว่าเป็นเด็กมีปัญหา ก็จะยิ่งกดดันชีวิตของพวกเขา บางครั้งการมีปัญหของเด็กคือการทำให้ทำตามสิ่งที่สังคมคาดหวังซะเลย หนูว่าสังคมก็มีส่วนเป็นตัวต้นเหตุของการเกิดปัญหาในเด็กเหมือนกันนะ ”

2. เด็กมีปัญหาจากหลายสาเหตุ

วินัส : “ การที่เด็กมีปัญหาอย่าไปมองเพียงแค่ว่าเด็กคนนั้นพ่อแม่แยกทางกัน ต้องมองไปถึงการปลูกฝัง การเลี้ยงดูด้วย เพราะการที่เขามองค้ประกอบของครอบครัวไม่ครบ เขาอาจขาดความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งมันอาจเป็นจุดด้อยของเขา แต่ไม่ใช่ว่าเขาขาดสิ่งนั้นแล้วจะทำให้มีปัญหา เขาอาจจะมีอะไรพิเศษ หรือมีจุดอื่นเข้ามาเสริม อย่างกรณีของหนูที่ไม่มีพ่อ แต่หนูมีแม่ ที่เป็นทั้งพ่อและแม่เข้ามาเสริมได้ ”

ดวงเด่น : “ เมื่อเด็กมีปัญหาขึ้นมา สังคมก็ชอบที่จะมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการที่พ่อแม่หย่าร้าง ขอบมองว่าเด็กพวกนี้มีปัญหา ก่อนที่จะเข้ามาทำความรู้จักพวกเขา ผมมองว่า เด็กที่เหลวไหลส่วนใหญ่จะมาจากเพื่อนที่คบเป็นหลักนะ การที่พ่อแม่แยกทางกันมันเป็นข้ออ้างมากกว่า คุณต้องลงไปศึกษาเรื่องราวของพวกเขาให้ลึกซึ้งจึงจะรู้ความจริงไม่ใช่ได้เห็นเด็กกลุ่มนี้ทำอะไรพลาดหรือเบี่ยงเบนขึ้นมาแล้วก็ไปเหมารวมว่าเป็นเพราะพ่อแม่แยกทางกัน ผมว่าน่าจะลองมีการศึกษาในเด็กที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่เขามีปัญหานะ ว่าทำไมพวกเขาจึงต้องเป็นเด็กมีปัญหา ”

พัชลม : “ ผมว่าเด็กที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันก็กลายเป็นเด็กมีปัญหาได้เหมือนกัน บางครั้งอาจจะมากกว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันก็ได้ และในกรณีที่เด็กที่พ่อแม่แยกทางกันมีปัญหา ผมว่ามันไม่ได้เกิดจากการที่พ่อแม่หย่าร้าง แต่มันมีหลายสาเหตุเข้ามาเกี่ยวข้อง ครอบครัวเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น ”

ออมสิน ไม่เห็นด้วยกับที่คนส่วนใหญ่ชอบที่จะมองเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างว่าเป็นเด็กมีปัญหา เพราะเด็กไม่เหมือนกันทุกคน เด็กบางคนพ่อแม่หย่าร้างก็อาจเป็นเด็กมีปัญหา และเด็กบางคนพ่อแม่อยู่ด้วยกันก็กลายเป็นเด็กมีปัญหาได้เหมือนกัน การที่จะเป็นเด็กที่มีปัญหาหรือไม่มีปัญหา จะขึ้นอยู่กับตัวเด็ก วิธีคิดของเด็ก การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ถ้าเด็กที่พ่อแม่แยกทาง

กันไปติดยากก็จะถูกเหมารวมว่าเป็นเพราะพ่อแม่แยกทางกันทำให้ติดยา ทั้งที่ความเป็นจริงการติดยาอาจมีสาเหตุอื่นไม่เกี่ยวกับการแยกทางกันของพ่อแม่ก็ได้ ”

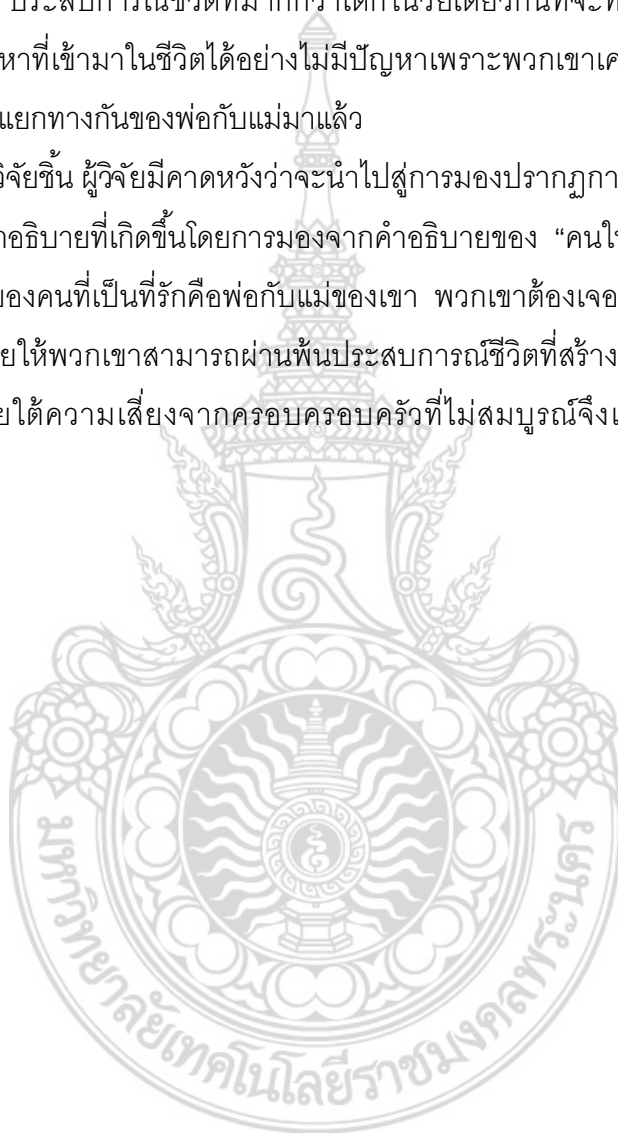
จาก “เสียง” ของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างข้างต้น จะเห็นได้ว่าพวกเขาไม่ได้ต้องการให้ชีวิตของพวกเขาต้องขาดพ่อ/ขาดแม่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของพวกเขา เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นพวกเขาต้องเสียใจ สะเทือนใจ และต้องปรับตัว/จัดการกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การที่พวกเขาต้องเจอกับความเจ็บปวดในชีวิตครอบครัวของพวกเขาแล้ว การที่สังคมใช้ภาพเหมารวม ประทับตราเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันว่าจะกลายเป็นเด็กมีปัญหา ก็จะเป็นการยิ่งซ้ำเติม /ตอกย้ำ ความเจ็บปวดในชีวิตของพวกเขา และดูไม่ยุติธรรมสำหรับเด็กเหล่านี้เท่าใดนัก

สรุปการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างการยอมรับความเป็นจริงว่าพ่อแม่ของพวกเขาได้แยกทางกันเดินแล้ว ทำให้พวกเขาเลือกให้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าการแยกทางกันของพ่อกับแม่เป็นเรื่องปกติของสังคม การไม่นำเรื่องของพ่อกับแม่มายึดติด ยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือความจริงของชีวิตที่พวกเขาจะต้องผ่านพ้นไปได้ นอกจากนี้เด็กเหล่านี้ก็จะให้ความสำคัญกับตนเองมากขึ้น มองตนเองว่ามีคุณค่าโดยเฉพาะเป็นคนสำคัญ เป็นกำลังหลักและความคาดหวังให้กับคนครอบครัว ตลอดจนการการได้แง่คิดจากเพื่อน ครู/อาจารย์ หรือคนทั่วไปในสังคมที่ทำให้เด็กเหล่านี้มองตนเองเกิดความรู้สึกว่าชีวิตของตนเองยังคุณค่า และมีความหมายอย่างมาก หลังจากนั้นก็เป็นเงื่อนไขที่นำมาสู่การพยายามที่จะวางแผน/จัดการชีวิตของตนเอง เนื่องจากชีวิตที่ขาดตัวช่วย ทั้งการวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการหารายได้พิเศษ การประหยัด รู้ค่าของเงินมากขึ้น การวางแผนทางการศึกษาเพื่อให้ตนเองมีอนาคตที่ดี และการตั้งเป้าหมายในชีวิตที่จะดำเนินต่อไปภายใต้ข้อจำกัดของความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว นอกจากนี้เรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิต ก็เป็นประสบการณ์/เป็นบทเรียนที่เด็กเหล่านั้นนำมาเป็นคติเตือนใจในการดำเนินชีวิต การเป็นแรงผลักดันในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข

การมองเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างที่ใช้ภาพที่มองว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างมีปัญหาจะเป็นการมองที่เด็กเป็นผู้ถูกกระทำ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนมุมมองใหม่ว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างเป็นผู้กระทำ พวกเขามีความคิดเป็นของตนเอง พวกเขาสามารถตัดสินใจด้วยตนเองดังนั้นการกระทำพฤติกรรมที่พวกเขาแสดงออกมา ก็เกิดจากความคิดไตร่ตรองแล้ว เห็นได้จากในกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยค้นพบว่าเด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเมื่อพ่อแม่แยกทางกันเพราะพวกเขาตั้งใจที่จะกระทำตั้งใจประชดพ่อแม่ รวมถึงการเรียกร้องความสนใจจากพ่อ/แม่ แสดงถึงพวกเขากระทำโดยผ่านการคิด การไตร่ตรองไว้แล้ว และเมื่อพวกเขาสามารถปรับตัวผ่านพ้นเหตุการณ์ช่วงเลวร้ายของ

ชีวิตไปได้ พวกเขา ก็จะเรียนรู้ชีวิต และผ่านพ้นไปได้ อย่างมั่นคงภายใต้เงื่อนไขใหม่ ๆ กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต พวกเขาก็มักจะเรียนรู้ที่จะมีการสร้างความหมายให้กับตนเองจากความหมายที่สังคมประทับตราในแง่ลบว่าเป็นเด็กมีปัญหา พวกเขา กลับตีความหมายให้กับตนเองใหม่ การที่เป็นเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกลับเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาเรียนรู้จักชีวิตด้วยตนเอง ประสบการณ์ชีวิตที่มากกว่าเด็กในวัยเดียวกันที่จะทำให้พวกเขาสามารถที่จะจัดการแก้ไขปัญหาที่เข้ามาในชีวิตได้อย่างไม่มีปัญหา เพราะพวกเขาเคยผ่านประสบการณ์ชีวิตที่เจ็บปวดจากการแยกทางกันของพ่อกับแม่มาแล้ว

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีคาดหวังว่าจะนำไปสู่การมองปรากฏการณ์การหย่าร้างของพ่อกับแม่ และการให้คำอธิบายที่เกิดขึ้นโดยการมองจากคำอธิบายของ “คนใน” คือบุตรที่ต้องเผชิญกับการแยกทางกันของคนที่เป็นที่รักคือพ่อกับแม่ของเขา พวกเขาต้องเจออะไรบางอย่างในชีวิต มีเงื่อนไขอะไรบางอย่างที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถผ่านพ้นประสบการณ์ชีวิตที่สร้างความเจ็บปวด และการใช้ชีวิตอย่างไรภายใต้ความเสี่ยงจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาให้มีความสำคัญ

บทที่ 7

บทสรุป

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทำความเข้าใจ “ ชีวิตของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง ” จากวิถีคิด มุมมองของพวกเขาเอง โดยมีประเด็นคำถามเบื้องต้นที่ต้องการค้นหาเพื่อสร้างความเข้าใจคือ สถานการณ์การหย่าร้างของพ่อแม่ ก่อให้เกิดกระทบต่อการดำรงชีวิตของบุตรอย่างไร บุตรเหล่านั้นมีกลยุทธ์ การจัดการ และการปรับตัวในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร และกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตร ในบริบทครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างมีลักษณะอย่างไร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลหลักรวบรวมด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ กลุ่มตัวอย่างบุตร(วัยรุ่น)ที่พ่อแม่หย่าร้างในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ประกอบกับการสังเกตบริบทแวดล้อมและการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน ครู เป็นต้น

ลักษณะและภูมิหลังกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกัน จำนวน 30 คน ประกอบด้วยเพศชายจำนวน 11 คน เพศหญิงจำนวน 19 คน อายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นเด็กวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 15 ปี ถึง 19 ปี มีระดับการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึงระดับปริญญาตรี โดยแบ่งเป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 18 คน การศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพจำนวน 6 คน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 6 คน อายุขณะที่พ่อแม่หย่าร้างมีตั้งแต่บุตรยังเล็กมากจำความไม่ได้ไปจนถึงบุตรที่โตแล้ว ประกอบด้วย พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรยังเล็กมาก ยังไม่สามารถจำความได้ จำนวน 11 คน , พ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรเรียนระดับอนุบาล และประถมศึกษา จำนวน 12 คน และพ่อแม่หย่าร้างกันในช่วงที่บุตรเรียนระดับมัธยมศึกษา และประกาศนียบัตร จำนวน 7 คน และภายหลังการหย่าร้างของพ่อ กับแม่ บุตรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับแม่หรือญาติทางแม่ จำนวน 20 คน, อาศัยอยู่กับพ่อหรือญาติทางพ่อ จำนวน 5 คน, อยู่กับพ่อและแม่สลับกัน จำนวน 3 คน และไม่เคยอยู่กับพ่อและแม่เลย จำนวน 2 คน โดยอาศัยอยู่ปู ยา ตา ยายมาตั้งแต่เล็ก ภายหลังการหย่าร้างบุตรจะมีการติดต่อกับพ่อหรือแม่ ประกอบด้วยติดต่อกันเป็นประจำในรูปแบบของการติดต่อทั้งการไปมาหาสู่ การพบเจอกัน และทางโทรศัพท์ จำนวน 8 คน , ติดต่อกับพ่อหรือแม่บ้าง แต่นาน ๆ ครั้ง จำนวน 10 คน, มีการติดต่อกันเพราะมีเงื่อนไข จำนวน 3 คน และพ่อ/แม่ไม่เคยติดต่อกันเลย จำนวน 9 คน

ผลการศึกษามีรายละเอียดโดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตร

ผลการศึกษาพบว่า การหย่าร้างของพ่อกับแม่ได้สร้างผลกระทบต่อบุตร โดยผลกระทบนี้ดำเนินมาตั้งแต่ก่อนที่พ่อกับแม่จะแยกทางกัน โดยบุตรจะมีการสัมผัส/รับรู้กับสัญญาณที่บอกถึงความไม่มั่นคงของครอบครัวเกิดขึ้น คือการทะเลาะเบาะแว้งของพ่อและแม่ ในบางครั้งก็มีการลงไม้ลงมือ ตบตีกัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายพ่อที่ลงมือกระทำต่อฝ่ายแม่ โดยสาเหตุที่สำคัญของการทะเลาะเบาะแว้งนั้นส่วนใหญ่สาเหตุจะมาจากพ่อ ประกอบด้วยพอกินเหล้าเป็นประจำ, พ่อไปมีผู้หญิงคนใหม่, ทศนคติความคิดเห็นไม่ตรงกัน โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มีผลกระทบต่อความรู้สึกของบุตรเป็นอย่างมาก โดยบุตรแต่ละคนจะมีการแสดงปฏิกิริยาต่าง ๆ ต่อเหตุการณ์การทะเลาะกันของพ่อกับแม่ ในลักษณะของความเสียใจ สะเทือนใจ ไม่อยากเห็นภาพที่เกิดขึ้น สถานการณ์ข้างต้นถือเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้บุตรมีการทำใจ การเตรียมใจ เพื่อการยอมรับต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตว่าพ่อกับแม่อาจจะแยกทางกัน และเมื่อความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่ดำเนินมาถึงทางตัน พ่อแม่ใช้การแยกทางกันเป็นทางออกของปัญหาย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อบุตรโดยบุตรแต่ละคนจะมองเรื่องการแยกทางของพ่อกับแม่ทั้งการยอมรับและไม่ยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กรณีบุตรที่ยอมรับต่อการแยกทางกันของพ่อกับแม่ ก็จะมีเหตุผลโดยการมองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของพ่อกับแม่ที่ทั้งคู่ต่างมีเหตุผลของตนเอง บางคนเห็นชอบกับการตัดสินใจของพ่อกับแม่เพราะอยู่ด้วยกันไปก็ไม่มีความสุข และมองว่าเป็นเพราะโชคชะตา วาสนาที่ทำให้ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ส่วนบุตรที่ไม่ยอมรับการตัดสินใจแยกทางกันของพ่อกับแม่ เพราะพวกเขากลัวว่าความรักที่เคยได้รับจากทั้งพ่อและแม่จะสูญหายไป จึงแสดงปฏิกิริยาเพื่อให้พ่อกับแม่กลับมาสนใจพวกเขา โดยการขอร้องให้พ่อกับแม่กลับมาคืนดีกัน บางคนเลือกแสดงการประท้วงประท้วง ต่อต้าน เพื่อเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ รวมไปถึงการกล่าวโทษพ่อกับแม่ที่มีส่วนทำให้พวกเขาเกิดมาแล้วไม่รับผิดชอบร่วมกัน โดยการหย่าร้างที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของบุตร ประกอบด้วยความเป็นอยู่ของบุตรลำบากมากขึ้น เพราะหลังจากที่พ่อแม่หย่าร้างกันอีกฝ่าย (ส่วนใหญ่) จะเป็นฝ่ายพ่อแยกบ้านออกไป โดยไม่มาสนใจ หรือช่วยแม่ในการส่งเสีย รับผิดชอบ ดูแลบุตร บุตรบางคนได้ความกระทบต่อจิตใจเกิดความรู้สึกว่าตนเองได้สูญเสียบางอย่างในชีวิตไป ถูกแย่งความรักไป ความรู้สึกสูญเสียที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มตัวอย่างบางคนตกอยู่ในภาวะเศร้า ว่าเหว่ นอกจากนี้บางคนก็มีความหมกมุ่นอยู่กับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ส่งผลทำให้บุคลิกภาพเปลี่ยนไป จากการเป็นเด็กที่ร่าเริงแจ่มใสมาเป็นเด็กที่เงียบ เก็บตัวมากขึ้น หรือจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีผลต่อ

การหล่อหลอมบุคลิกภาพทำให้มีบุคลิกภาพที่ต่างไปจากคนเดิม ส่วนผลกระทบที่มีต่อการเรียนของบุตร เนื่องจากเกิดปัญหาในการปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนไป ความสับสนในชีวิต ทำให้มีการประพฤติตนเหลวไหล ติดเพื่อน ความตั้งใจที่จะประชิดพ่อกับแม่ โดยการไม่สนใจเรียน ทำให้ผลการเรียนลดลง บุตรบางคนการหย่าร้างมีผลกระทบต่อสุขภาพ เนื่องจากเด็กต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก ทำให้เกิดการสะสมความเครียดที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้กลายเป็นคนที่คิดมาก ซึมเศร้า ทำให้เป็นโรคกระเพาะ โรคเครียด โดยเงื่อนไขเรื่องอายุของบุตรในขณะที่พ่อแม่หย่าร้าง ก็มีผลต่อการมีผลกระทบต่อบุตร โดยบุตรที่พ่อกับแม่หย่าร้างกันในขณะที่พวกเขายังเด็กมาก จำความไม่ได้ เด็กจะยังไม่มีความรู้สึกที่ได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่มาก ส่วนบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในช่วงที่เรียนระดับประถมศึกษา เด็กวัยนี้จะได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่กับแม่มาก เพราะเด็กวัยนี้มีความอ่อนไหวได้ง่าย ยังขาดความสามารถในการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ส่วนบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในช่วงที่บุตรเรียนระดับมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา การหย่าร้างของพ่อแม่จะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางลบและทางบวก โดยผลกระทบในทางลบคือ การหย่าร้างกันของพ่อแม่อาจกระตุ้นให้เด็กวัยรุ่นครุ่นคิดมาก สับสนในชีวิต จนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมเพื่อการประชิด ต่อต้าน เรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ และผลกระทบในทางบวกคือเด็กบางคนสามารถแยกแยะความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง และมีความสามารถในการเผชิญความจริง และปรับตัวสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การจัดการ และการปรับตัวของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

สำหรับการปรับตัวภายหลังการหย่าร้างของพ่อแม่แล้วนั้น เด็กแต่ละคนเจอกับสถานการณ์ที่มากกระทบความคิด/ความรู้สึกในสถานการณ์ “บุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง” ของตนเองในลักษณะของการถูกล้อเลียนว่าเป็น ลูกไม่มีพ่อ/ลูกไม่มีแม่ , การเปรียบเทียบตนเองกับเพื่อนคนอื่น แล้วพบว่าตนเองไม่มีพ่อ/ไม่มีแม่เหมือนเพื่อน เสียใจที่พ่อแม่เลิกกัน หรือการจัดกิจกรรมงานวันพ่อ/งานวันแม่ที่โรงเรียนแล้วตนเองไม่มีพ่อ/แม่ไปร่วมงาน รวมไปถึงสื่อมวลชนที่นำเสนอภาพของครอบครัวอันประกอบด้วยพ่อ แม่ บุตร จนนำไปสู่การหันกลับมามองตนเอง นอกจากนี้การถูกภาพเหมารวมว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างเป็นเด็กมีปัญหา ก็ทำให้เด็กเหล่านั้นเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการใช้ภาพเหมารวมที่เกิดขึ้น จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเด็กแต่ละคนจะมีรูปแบบการปรับตัวทั้งการปลีกตัวออกจากเหตุการณ์ การนำเรื่องไปบอกผู้ปกครอง การเผชิญหน้ายอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การตอบโต้โดยการเลือกมองจุดอื่นที่เป็นจุดเด่นในตนเองแทน โดยรูปแบบการปรับตัวของ

เด็กต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการเลี้ยงดู/ความสัมพันธ์ของแต่ละครอบครัว, ช่วงอายุของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกัน และความสามารถของบุตรต่อการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น โดยบุคคลที่มีส่วนในการลดความกดดันและมีส่วนช่วยให้เด็กปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบด้วย“ครู” คือผู้มีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างความเข้าใจและมั่นใจให้กับเด็ก โดยการคอยเป็นกำลังใจ ที่ปรึกษา หรือการที่ทำให้เด็กไม่รู้สึกลัวว่าตัวเองแตกต่างจากเพื่อนคนอื่นแต่อย่างใด นอกจากนี้ผู้ปกครองที่เด็กอยู่ด้วยก็มีส่วนอย่างมากที่จะลดภาวะการถูกกดดัน และการช่วยให้เด็กสามารถยอมรับความจริงและปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการให้ความรัก ความเข้าใจ และกำลังใจ สำหรับการปรับตัวของบุตรในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่ เช่น ครอบครัวที่มีแต่แม่ ครอบครัวที่มีแต่พ่อ ครอบครัวที่สอง (พ่อกับแม่ไปมีครอบครัวใหม่) ฯลฯ พวกเขาพยายามที่จะปรับตัว ตลอดจนการค้นหาความสัมพันธ์จากครอบครัวรูปแบบใหม่ด้วยตัวของตัวเอง ทั้งในลักษณะของการยอมตาม การต่อรอง การเผชิญหน้าสู่ความจริง โดยเงื่อนไขที่ส่วนสำคัญต่อการปรับตัวของบุตรในความสัมพันธ์ในครอบครัวรูปแบบใหม่ ประกอบด้วยอายุของบุตร โดยบุตรที่โตแล้วจะมีความสามารถในการเผชิญปัญหา และปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนไปได้ดีกว่าเด็กเล็ก ความต่อเนื่องของความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ ที่ปฏิบัติต่อบุตร โดยไม่ได้ทำให้บุตรเกิดความรู้สึกว่าจะต้องปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนไป ตลอดจนความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ภายหลังการหย่าร้าง ในกรณีที่พ่อกับแม่ขัดแย้งกันรุนแรง ตามมาด้วยความเกลียดชังกันและกัน จะทำให้บุตรเกิดความลำบากใจอย่างมาก โดยเฉพาะในครอบครัวที่พ่อและแม่พยายามที่จะเอาบุตรมาเข้าข้างตนเอง ให้เห็นใจตนเอง

3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง ของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง

การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเองของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง โดยการยอมรับความเป็นจริงว่าพ่อแม่ของพวกเขาได้แยกทางกันเดินแล้ว ทำให้พวกเขาเลือกให้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าการแยกทางกันของพ่อกับแม่เป็นเรื่องปกติของสังคม เพื่อน ๆ ที่อยู่รอบตัวพวกเขาก็มีสถานภาพเดียวกับพวกเขาเป็นจำนวนมาก การไม่นำเรื่องของพ่อกับแม่มายึดติด ยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือความจริงของชีวิตที่พวกเขาจะต้องผ่านพ้นไปได้ นอกจากนี้เด็กเหล่านี้ก็จะให้ความสำคัญกับตนเองมากขึ้น มองตนเองว่ามีคุณค่าโดยเฉพาะการเป็นคนสำคัญ เป็นกำลังหลัก และความคาดหวังให้กับคนครอบครัว ตลอดจนการการได้แง่คิดจากเพื่อน ครู/อาจารย์ หรือคนทั่วไปในสังคมที่ทำให้เด็กเหล่านี้มองตนเองเกิดเกิดความรู้สึกว่าชีวิตของตนเองยังคุณค่า และมีความหมายอย่างมาก หลังจากนั้นก็เป็นเงื่อนไขที่นำมาสู่การพยายามที่จะวางแผน/จัดการชีวิต

ของตนเอง เนื่องจากชีวิตที่ขาดตัวช่วย ทั้งการวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการหารายได้พิเศษ การประหยัด รู้ค่าของเงินมากขึ้น การวางแผนทางการศึกษาเพื่อให้ตนเองมีอนาคตที่ดี และการตั้งเป้าหมายในชีวิตที่จะดำเนินต่อไป จากความไม่สมบูรณ์ในครอบครัวที่เกิดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตขาดเกราะป้องกันในการดำเนินชีวิต เด็กก็มีการจัดการความเสี่ยงสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย การอยู่ตามลำพัง ความเสี่ยงทางจิตใจที่ขาดคนให้คำปรึกษา กำลังใจ แต่ชีวิตที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงเหล่านี้ก็ไม่ได้ผลักดันให้เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันกลายเป็นเด็กมีปัญหา แต่พวกเขากลับสามารถจัดการกับความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน และสิ่งเหล่านั้นกลับเป็นแรงผลักดันและหล่อหลอมให้พวกเขาเป็นเด็กที่สามารถคิด ตัดสินใจด้วยตนเอง เด็กเรียนรู้การใช้ชีวิต กลายเป็นเด็กที่มีเชิงแกร่งมากกว่าเด็กโดยทั่วไป มีความเชื่อมั่นในตนเอง พวกเขาเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตภายใต้เงื่อนไขความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว ทำให้พวกเขาเป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง มีความคิดความอ่านไปไกลเกินกว่าเด็กในวัยเดียวกัน ดังนั้นแม้ว่าการหย่าร้างจะเป็นช่วงที่วิกฤติที่เกิดขึ้นกระทันหันในชีวิตของเด็ก แต่พวกเขาก็จะผ่านพ้นไปได้ และสิ่งเหล่านั้นก็ได้หล่อหลอมให้เด็กเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิตมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ

ผลการวิจัยเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับ “เสียง” ของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างว่าพวกเขาต้องเจอกับความเปลี่ยนแปลงอะไรในชีวิตการผ่านพ้นประสบการณ์ชีวิตที่เจ็บปวดทำได้อย่างไร มีเงื่อนไขอะไรที่มีส่วนสนับสนุนให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างไม่มีปัญหา จนทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขไม่ต่างไปจากเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่สมบูรณ์

ข้อค้นพบจากการศึกษา

1. ในครอบครัวที่พ่อแม่มีปัญหากันรุนแรงมาก และเป็นประจำ จะทำให้บุตรยอมรับความเป็นจริงได้ง่ายกว่า เพราะบุตรจะมีการเตรียมใจ ทำใจยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตว่าพ่อแม่อาจจะต้องแยกทางกันไว้บ้าง ส่วนในครอบครัวที่พ่อแม่มีความขัดแย้ง แต่บุตรไม่เคยรับรู้มาก่อน เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นย่อมจะทำให้การยอมรับความเป็นจริงทำได้ยาก เพราะเขาไม่คิดว่าเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้น

2. การหย่าร้างเป็นคำตอบที่เหมาะสมที่สุด/ดีที่สุด ในกรณีที่ครอบครัวที่มีปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง ไม่สามารถที่จะประสานความเข้าใจระหว่างพ่อกับแม่ ดังนั้นการหย่าร้างจึงเป็นคำตอบสำหรับการแก้ปัญหาทั้งหมดได้ และจะส่งผลดีต่อบุตรในระยะยาว เพราะเป็นการหยุดความขัดแย้งการทะเลาะวิวาทที่มีอยู่เป็นประจำ โดยบุตรที่เห็นภาพความขัดแย้งของพ่อกับแม่อยู่เป็นประจำอาจทำให้เด็กมีปมด้อย เด็กอาจจะซึมซับความรุนแรงระหว่างพ่อแม่ติดตัวไป

3. เงื่อนไขด้านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ และบุตร ก่อนและหลังการแยกทางกันสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวที่ดีให้กับเด็ก กรณีที่พ่อแม่แยกทางกันแต่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ของความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ ก็จะเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับบุตรได้ ช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวในชีวิตที่เปลี่ยนไปได้ง่าย สอดคล้องจากการศึกษาของ Wallerstein และ Kelly (1980 อ้างในในศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ, 2534 : 66) ที่พบว่าเด็กที่มีการติดต่อกับพ่อหรือแม่ ภายหลังจากการแยกทางกันจะมีผลดีต่อการปรับตัวของเด็ก การขาดการติดต่อ การละทิ้งไม่สนใจ อาจจะเป็นเหตุให้เด็กเกิดความซึมเศร้า และอาจจะมีผลต่อการนับถือตนเองของเด็ก

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตรมีทั้งทางบวก/ทางลบ

4.1 ผลกระทบด้านบวก คือการหย่าร้างของพ่อกับแม่ ทำให้เด็กมีประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น มีทักษะการใช้ชีวิต ส่งผลให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง อันเนื่องมาจากประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมให้พวกเขาเรียนรู้ด้วยตนเอง เผชิญปัญหาได้ด้วยตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง และเด็กบางคนที่มีพ่อแม่หย่าร้างกันตั้งแต่พวกเขาเด็กอยู่ ทำให้พวกเขาเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ขาดพ่อ/ขาดแม่มานาน ประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมทำให้เด็กเหล่านี้มองโลก ในลักษณะที่กว้างกว่าเด็กในวัยเดียวกัน

4.2 ผลกระทบด้านลบ คือ ผลกระทบที่มีทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ สุขภาพ โดยเด็กแต่ละคนก็จะมีความสามารถในการปรับตัวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อเวลาผ่านไปเด็กสามารถปรับตัว/จัดการกับสิ่งเหล่านั้นได้ สิ่งที่เข้ามาในชีวิตของเด็กเหล่านั้นแม้จะเป็นสิ่งที่เป็นด้านลบต่อชีวิตของเด็กก็ตาม แต่มันคือบทเรียนชีวิตที่ล้ำค่า และบทเรียนนี้ก็จะกลายเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต และการเป็นภูมิคุ้มกันในชีวิตให้กับพวกเขา เพราะจะทำให้พวกเขามีความคิด มีโลกทัศน์ที่มองโลกของความเป็นจริง เข้าใจชีวิตมากขึ้น และมีความพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่อไปในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Fursteberg and Cherlin (1991 อ้างวารุณี ภูริสินสิทธิ์ ,2550 : 47) ที่พบว่าภายหลังจากการหย่าร้างเด็กจะค่อย ๆ กลายเป็นคนที่เข้มแข็งและมีความสามารถในการปรับตัว แม้ว่าช่วงเวลาหลังการหย่าร้างจะเป็นวิกฤติที่เกิดขึ้นกระทันหัน แต่พวกเขาก็จะสามารถผ่านพ้นไปได้

5. ระยะเวลาการหย่าร้างของพ่อกับแม่มีส่วนสำคัญต่อการปรับตัวของเด็ก เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันเป็นเวลานานจะมีความสามารถในการปรับตัว การยอมรับความเป็นจริง ได้มากกว่าเด็กที่พ่อแม่เพิ่งหย่าร้างกัน โดยดวงกมล คงเมือง (2533 : 98) ได้กล่าววาระยะเวลาการหย่าร้างกันของพ่อกับแม่ มีความสัมพันธ์กับอัตมโนทัศน์ โดยเด็กที่พ่อแม่เพิ่งหย่าร้างกันใน

ช่วงเวลาไม่เกิน 5 ปี จะมีอัตราโน้ตชนทางด้านการศึกษาดำกว่ากลุ่มที่พ่อแม่หย่าร้างกันเป็นเวลานานอย่างเห็นได้ชัดเจน

6. ข้อสรุปที่ว่า “พ่อแม่แยกทางกัน เด็กจะกลายเป็นเด็กมีปัญหา” คงไม่สามารถสรุปได้ทันที เพราะการมีปัญหของเด็กเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุด้วยกัน จากการศึกษาของ ผจจจิตต์ อธิคมนันทะ (2528 : 97) ที่ศึกษาสภาพครอบครัวกับการกระทำผิดของเยาวชน พบว่า เยาวชนมีอัตราการทำผิดสูงในบ้านที่พ่อแม่อยู่ร่วมกันแต่เป็นบ้านที่ขาดความสุข ความอบอุ่นมากกว่าเด็กที่กระทำผิดที่มาจากบ้านที่พ่อแม่แยกกันอยู่ ดังนั้นในครอบครัวที่พ่อแม่แยกกันอยู่ แต่มีความรัก ความอบอุ่น เด็กก็จะมีความสุขในชีวิตมากกว่าเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกัน แต่ขัดแย้งกัน ดังนั้นในครอบครัวที่ขาดความสมบูรณ์จึงไม่ได้หมายความว่า จะไม่สามารถให้ความรัก ความเข้าใจต่อเด็กได้ เนื่องจากในบางครอบครัวบุคคลคนเดียวกันทำหน้าที่ทั้งพ่อ และแม่ ให้กับเด็ก บางครอบครัวมีปู่ ย่า ตายายญาติพี่น้องคอยช่วยเหลือ หรือกรณีที่เด็กอยู่กับผู้ปกครองตามลำพังก็ทำให้พวกเขาเรียนรู้จักการใช้ชีวิต ดังนั้นครอบครัวที่ขาดความสมบูรณ์ก็สามารถสร้างตราในทางบวกให้กับเด็ก เพื่อให้เขาเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า สามารถเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ ดังคำกล่าวของสายฤดี วรจิโกภากร (ผู้จัดการ, 8 ธันวาคม 2548) ที่กล่าวว่า เด็กที่อยู่ในสภาพครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ไม่ใช่ตราบาปของเด็ก เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกสังคม สังคมควรเปลี่ยนความเชื่อที่ว่าเด็กที่โตมาในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นเด็กมีปัญหา เพราะเด็กหลายคนมาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวและประสบความสำเร็จในชีวิต ทำประโยชน์ให้กับประเทศได้

7. งานวิจัยค้นพบว่า เด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง และเด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกเขาตั้งใจที่จะกระทำ ตั้งใจประชดพ่อแม่ รวมถึงการเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่พวกเขาแสดงออกมา พวกเขากระทำโดยผ่านการคิด การไตร่ตรองไว้แล้ว ดังนั้นเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างจึงเป็น “ผู้กระทำ” มากกว่าจะเป็น “ผู้ถูกกระทำ” จากครอบครัว

8. ภาพของครอบครัวในสังคมไทยส่วนใหญ่จะเป็นภาพครอบครัวในอุดมคติที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก แต่ปัจจุบันครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป และมีความหลากหลายมากขึ้นเช่น ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวที่ไม่ประสงค์จะมีบุตร ครอบครัวรักร่วมเพศ ครอบครัวผู้เฒ่ากับหลาน ครอบครัวพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง ครอบครัวคนโสด เป็นต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงสะท้อนให้เห็นภาพของพลวัตชีวิตครอบครัวในรูปแบบหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ข้อจำกัดเรื่องระเบียบวิธีศึกษา เนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีข้อดีคือใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน สามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง สามารถสะท้อนความคิด/มุมมองได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่สามารถศึกษาในระดับจุลภาค ยังไม่สามารถอธิบายสังคมในระดับมหภาคได้ เพราะต้องมีการศึกษาขยายกว้างมากขึ้น ซึ่งต้องใช้งบประมาณและเวลาค่อนข้างมาก

2. ข้อจำกัดด้านกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 30 คน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงไม่ได้เป็นตัวแทนของบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างกันทั้งหมด การศึกษาจึงสะท้อนได้เพียงมุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยศึกษาเท่านั้น

3. ยังมีบุตรที่ต้องอยู่ในภาวะครอบครัวหย่าร้างอีกมาก โดยผู้วิจัยไม่สามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ทุกประเภท กลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนนักศึกษา ในสถาบันการศึกษาเป็นหลัก ดังนั้นผลการศึกษาจึงไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับเด็กวัยรุ่นที่อยู่นอกสถาบันการศึกษา เช่น วัยรุ่นที่ไม่ได้เรียนหนังสือ วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์/สถานพินิจ ได้

4. ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล ถึงแม้ว่าในสังคมไทยจะมีกลุ่มตัวอย่างบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในสังคมไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีกลุ่มตัวอย่างบางคนที่ปฏิเสธที่จะให้สัมภาษณ์ โดยบอกผู้วิจัยว่าขอไม่ให้สัมภาษณ์เพราะถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงคัดเลือกเฉพาะผู้ที่เต็มใจที่จะให้ข้อมูลกับผู้วิจัยเท่านั้น เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลโดยละเอียด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปกครองที่คิดจะแยกทางกัน

1. เมื่อพ่อแม่แยกทางกันย่อมส่งผลกระทบต่อบุตรอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พ่อกับแม่ จะต้องคำนึงถึงบุตร โดยการตระหนักถึงผลกระทบ โดยเฉพาะผลกระทบทางจิตใจที่จะเกิดกับบุตร ดังนั้นพ่อกับแม่ควรอธิบายต่อบุตรให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ตลอดจนการเตรียมความพร้อมให้กับบุตรเพื่อที่จะรับมือกับสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงในชีวิต

2. เมื่อพ่อแม่ที่แยกทางกัน ความเป็นสามีกับภรรยาได้แยกจากกัน แต่ความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ที่มีต่อบุตรยังคงอยู่ กรณีที่พ่อแม่ยังมีความต่อเนื่องในการรักษาความสัมพันธ์กับบุตรก็จะทำให้บุตรสามารถปรับตัวในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย

3. เด็กจะปรับตัวได้ดี ถ้าพ่อแม่เลิกกันแล้ว เปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งติดต่อบุตรได้ตลอดเวลา ไม่ยึดครองบุตรเอาไว้เป็นสมบัติของตนแต่ฝ่ายเดียว หรือการกล่าวหาอีกฝ่ายในทางลบอยู่เป็นประจำ

4. ความรู้สึกมีปมด้อยในตัวเองที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะพบมากในช่วงที่เด็กเรียนระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา ดังนั้นพ่อ/แม่ควรเลี้ยงดู เอาใจใส่เด็กวัยนี้เป็นพิเศษเพื่อไม่ให้เด็กเกิดความรู้สึกว่ามีปมด้อย

5. เมื่อพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องแต่งงานใหม่ ควรมีการคำนึงถึงบุตร และสอบถามในความต้องการของบุตร โดยเฉพาะพ่อ/แม่ที่แต่งงานใหม่ในช่วงที่บุตรกำลังเป็นวัยรุ่น และบุตรที่มีเพศตรงข้ามกับพ่อ เลี้ยง/แม่ เลี้ยง สืบเนื่องจากปัญหาที่จะตามมา โดยเฉพาะปัญหาพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง (ผู้หญิง)

6. สายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวรูปแบบใหม่ที่บุตรอาศัยอยู่ภายหลังการหย่าร้างทั้งการอยู่ตามลำพังกับพ่อ/แม่ อยู่กับเครือญาติ ปู่ย่า ตายาย พ่อ/แม่แต่งงานใหม่ มีส่วนที่จะเป็นปัจจัยปกป้องหรือเป็นปัจจัยผลักดัน ให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ ดังนั้นการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ภายใต้งैื่อนไขความไม่สมบูรณ์ของครอบครัวก็สามารถที่จะลดการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนในตัวเด็กได้

ข้อเสนอแนะสำหรับครูอาจารย์/คนในสังคม

1. พ่อแม่ที่หย่าร้างกันในช่วงที่เด็กกำลังเรียนหนังสือในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา จะได้รับผลกระทบมากที่สุด ดังนั้นครูจึงถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญที่จะช่วยลดผลกระทบจากการหย่าร้างต่อเด็กได้ โดยการให้ความสนใจ ให้กำลังใจ ปลอบใจ ให้คำปรึกษาเพราะเด็กในวัยประถมศึกษาเมื่อมีการหยอกล้อกันอาจยังขาดความยับยั้งคิด ทำให้นำเรื่องพ่อ/แม่มาล้อเลียนกันได้ หรือการมีกิจกรรมในโรงเรียนที่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองแตกต่างจากเพื่อนคนอื่น

2. เนื่องจากเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันถือได้ว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง ต่อการถูกชักจูงไปมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ ครู/อาจารย์จึงมีบทบาทอย่างมากในการขัดเกลา ปลูกฝังทักษะการดำเนินชีวิต โดยการจัดกิจกรรมที่ได้เด็กได้แสดงความรู้ ความสามารถ หรือการทำประโยชน์ให้กับสังคม เพื่อช่วยให้เด็กมองว่าตนเองมีความสำคัญ และเห็นคุณค่าในตนเอง

3. เด็กเหล่านี้ต้องมาชีวิตที่พวกเขาไม่ได้กำหนดเอง ชีวิตของพวกเขาถูกกำหนดโดยผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อตกอยู่ในสภาวะที่เลือกไม่ได้ ยิ่งสังคมประทับตราในแง่ลบให้กับพวกเขาก็จะยิ่งเป็นการผลักดันให้พวกเขาไปมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่าย ดังนั้นคนในสังคมควรเปิดกว้าง ไม่ใช่

ภาพเหมารวมว่าเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันเป็นเด็กมีปัญหา เพราะการเป็นเด็กมีปัญหาเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ และเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันแต่ไม่ได้เป็นเด็กมีปัญหา ก็มีเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลจากการวิจัยนำมาเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว โรงเรียน ในการส่งเสริม สนับสนุน การจัดกิจกรรมให้กับเด็กเหล่านี้ เพื่อให้พวกเขาได้มีพื้นที่ในการแสดงตัวตน การดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และการลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต
2. ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการทั้งในรูปแบบของการป้องกัน การสร้างสรรค์ ให้พ่อกับแม่มีความรักใคร่กลมเกลียว เพื่อลดอัตราการหย่าร้าง และการเพิ่มจำนวนเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ปรากฏการณ์การหย่าร้างมีเพิ่มมากขึ้น จำนวนเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันก็มีเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พ่อกับแม่บางคนได้แต่งงานใหม่หลังการหย่าร้าง ทำให้บุตรต้องตกอยู่ในภาวะของลูกเลี้ยง และจะต้องสัมพันธ์กับ พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง รวมไปถึงน้องคนใหม่ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาในรายละเอียดที่ลึกลงไปถึง ครอบครัวรูปแบบใหม่ที่มีทั้งพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง และลูกเลี้ยงเป็นอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาในประเด็นของ “ทักษะการใช้ชีวิต” ของบุตรที่มีพ่อแม่หย่าร้างกัน โดยอาจจะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่พ่อแม่หย่าร้างกันและพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ว่ารูปแบบของทักษะการใช้ชีวิตเป็นอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขของบริบทสังคมในปัจจุบัน
3. บุตรที่พ่อแม่หย่าร้างถือได้ว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาถึงแนวทางหรือรูปแบบในการส่งเสริมการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม
4. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างที่อยู่ในบริบทสังคมที่แตกต่างกันออกไป เช่นสังคมเมือง/สังคมชนบท ในสถาบันการศึกษา/นอกสถาบันการศึกษา พฤติกรรมปกติ/พฤติกรรมเบี่ยงเบน
5. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบุตรที่พ่อแม่หย่าร้างในช่วงอายุต่าง ๆ เพราะว่าในแต่ละช่วงอายุเด็กจะมีประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในสังคมที่ต่างกันออกไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. รายงานสถานการณ์ทางสังคม สถานการณ์
ครอบครัวปี 2547. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มกราคม – มีนาคม 2547.
- กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดาและที่มีทั้งบิดามารดา**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2531.
- กังสดาล เขาวัดนกุล. **การสร้างความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นตราบาปในกลุ่มผู้หญิงที่มีบุตรยาก**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2547.
- เกศินี เกิดอนันต์. **การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.
- เกษม ต้นดีผลาชีวะ. **สุขภาพจิตกับครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร : บุ๊คส์แอนด์, 2536.
- จรรยา สุวรรณทัต. **“พัฒนาการทางสติปัญญาและความสามารถของวัยรุ่น”**เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการวัยรุ่นและครอบครัวหน่วยที่ 1 – 7 . มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช . 2527.
- จตุรรัตน์ อภิวัฒน์ธนกุล . **หญิงตาบอด : วิถีชีวิต การสร้างพลังอำนาจและกระบวนการต่อสู้เพื่อพัฒนาโอกาสทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(สตรีศึกษา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2546.
- ฉันทนา บุญอาจ. **การให้ความคุ้มครองกรณีสงเคราะห์บุตรภายใต้ระบบความมั่นคงทางสังคมในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .2539
- ชัชชนันท์ สุวินทรากร. **สาเหตุและผลกระทบของการหย่าร้าง : ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย**. ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2536.
- ดวงกมล คงเมือง. **ผลกระทบทางครอบครัวต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545

ตรีสุข ธงไชย. ปัญหาความเครียดภายในครอบครัว และวิธีการจัดการกับปัญหาของวัยรุ่น
ที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียวและครอบครัวปกติ ศึกษาใน
นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 5 ในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินูฎานิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540.

ธัญญา สนิทวงศ์ ณ ออยุธยา. สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทฟ้าอภัยจำกัด, 2545.

ธัญธิตา พุ่มอิม. การสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่ติดเชื้อเอดส์ : ศึกษาเฉพาะ
สตรีที่ได้รับความช่วยเหลือจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(สตรีศึกษา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2546.

นวลศิริ. เปาโรหิตย์. จิตวิทยาชีวิตครอบครัว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 108 สูดยอดไอดี. 2550.

นิยม บุญมี. ครอบครัวสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2534.

บัญญัติ สุขศรีงาม. “การหย่าร้างปัญหาของสังคมยุคใหม่” นิตยสารใกล้หมอปีที่ 23 ฉบับที่ 9
กันยายน 2542.

เบญจพร ปัญญา. การปรับตัวของเด็ก. วารสารศูนย์สุขวิทยาจิต ปีที่ 2 มกราคม - ธันวาคม
2541 หน้า 37 - 42

ผจญจิตต์ อธิคมั่นทะ . สังคมวิทยาว่าด้วยอาชญากรรมและการลงโทษ. กรุงเทพมหานคร :
แสงจันทร์การพิมพ์. 2528 .

พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาทฤษฎีสังคมวิทยา เรื่อง “บริบทแห่ง
การขัดเกลาทางสังคม” คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ม.ป.ป.

“_____”. สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน : แนวคิดทฤษฎีปฏิบัติสังสรรค์สัญลักษณ์.
โครงการพัฒนาทางวิชาการคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
2532.

พนม เกตุมาน. ปฏิกริยาของเด็กจากการแยกทางของพ่อแม่. วารสาร life & family ปีที่ 5
ฉบับที่ 57 ธันวาคม 2543 .

พรพรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. จิตวิทยาครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : บริษัทธนาเพลสจำกัด.
2550.

- พรพิมล เจียมนารินทร์. **พัฒนาการวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ่อนแถมมี จำกัด, 2539.
- พิมพ์วิภา ไพ สุทธาราช. **แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของการเป็นแม่คนเดียวที่เลี้ยงลูก**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(สตรีศึกษา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- ภัสสร ลิมานนท์. **บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวในปัจจุบัน**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. ปีที่ 43 ฉบับที่ 3 ,2541 : 258-265.
- มาลินี วงษ์สิทธิ์. **ทัศนคติต่อค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- มาลี จิรวัดนานนท์. **กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545.
- รัตใจ เปี้ยแก้ว. **ปัจจัยทางครอบครัวที่มีผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545.
- วิชรา ภูมมา. **ปัจจัยทางด้านครอบครัวที่ก่อให้เกิดการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยเกริก. 2546.
- วันทนา กลิ่นงาม. **ภาวะการหย่าร้างของประชากรไทยระหว่างปี พ.ศ 2512-2521 : การศึกษาจากทะเบียนการหย่า** . วารสารประชากรและการพัฒนา ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 ,2528.
- วันเพ็ญ พงศ์ประยูร. **“การแนะแนววัยรุ่น” ในพัฒนาการวัยรุ่นและการอบรม**. กรุงเทพฯ: กราฟิควอร์ค.2527.
- วิจิตรา วสุวานิช. **“ครอบครัวกับการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก ” . ในเอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาเด็ก หน่วยที่ 6-10 . มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2529.**
- วินัดดา ปิยะศิลป์ . **“สถานภาพเด็กหลังครอบครัวหย่าร้าง”** วารสารกรมการแพทย์ ปีที่ 24 ฉบับที่ 5 2542 (248-253)
- วิทยากร เชียงกุล. **ความรัก การสร้างสรรค์ และความสุข**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เด็อนตุลา . 2550.

วรารณณ์ ตระกูลสฤษดิ์. **จิตวิทยาการปรับตัว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริม
วิชาการ. 2545.

ศรีทับทิม พาณิชพันธ์. **“เอกสารประกอบการบรรยายวิชา สวัสดิการครอบครัวและเด็ก”** ,
ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 2) วัยรุ่น – วัยสูงอายุ**. พิมพ์
ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.

ศุภลักษณ์ พงษ์พิงศ์สิทธิ์. **สุขภาพจิตและพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยม
ศึกษาตอนต้นที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบางใหญ่
จังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534.

สนิท สมัครการ. **มีเงินก็นับว่าน่อง มีทองก็นับว่าพีระบครอบครัวและเครือญาติของไทย**.
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
2545.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว. **การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิต
ครอบครัวสำหรับประเทศไทย : รายงานการศึกษาขั้นสุดท้ายโครงการระบบพัฒนา
จัดเก็บกลุ่มดัชนีชีวิต ครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับประเทศไทย**. มหาวิทยาลัยมหิดล.
2546.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. **สถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2543**. เอกสารโปสเตอร์
นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2536.

สุพิตรา สุภาพ. **ปัญหาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2533.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม. **“รายงานผลการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อ
การออกกลางคืนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2540.

โสภา ชปิลมันน์. **อาชญากรรม : ปัญหาที่ควรแก้ไขในสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช. 2537.

โสภา ชูปิณฑชัย ชปิลมันน์. **ครอบครัว : ปัจจัยปกป้องหรือผลักดันปัญหาเสพติดของ
วัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร**. คณะกรรมการศึกษาวิจัยปัญหาสังคม สภาสังคม
สงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2547.

สุชา จันท์ธอม. **จิตวิทยาวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

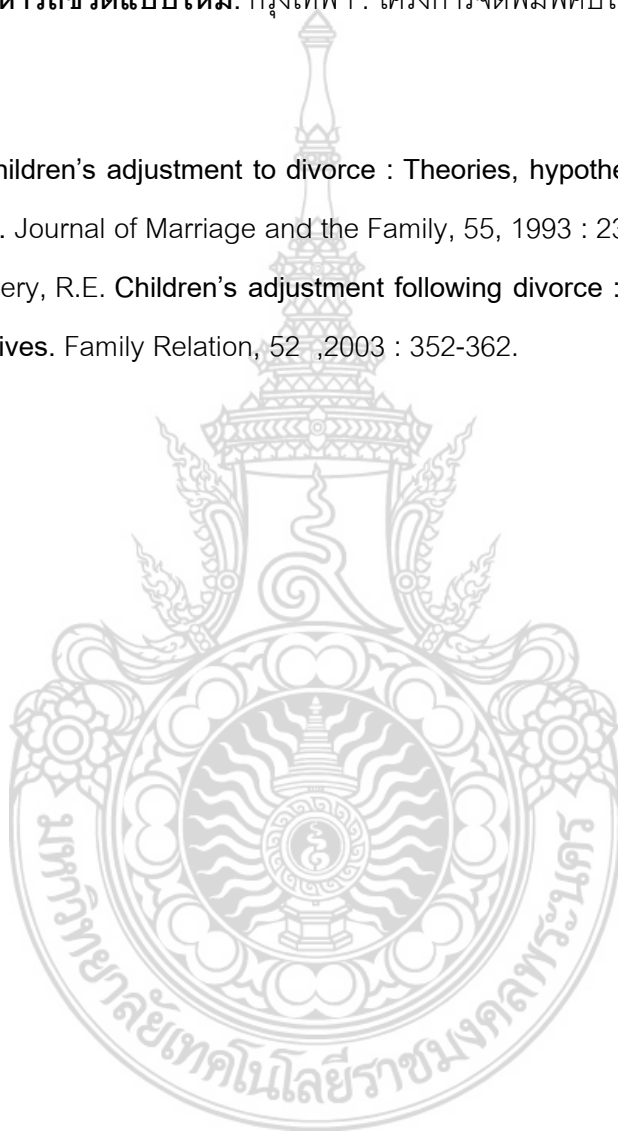
สุรัชย์ วิริยะมนตรี. **ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้สึกถึงคุณค่าต่อตนเองของวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง**. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. 2541.

อลิซาเบธ เบค-เกอร์นส์เฮม (เขียน) วารุณี ภูริสินสิทธิ์ (แปล). **ครอบครัวในความหมายใหม่ การค้นหาวิถีชีวิตแบบใหม่**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. 2550.

ภาษาอังกฤษ

Amato,P.R. . Children's adjustment to divorce : Theories, hypotheses, and empirical support. Journal of Marriage and the Family, 55, 1993 : 23-38.

Kelly, J.B.,&Emery, R.E. Children's adjustment following divorce : Risk and resiliency perspectives. Family Relation, 52 ,2003 : 352-362.

Website

นิษฐา หุ่นเกษม. กระแสโลกาภิวัตน์ – กระแสท้องถิ่นภิวัตน์ : กระบวนการผลิตซ้ำ และสร้างใหม่
ของ อัจฉริยะ ท่าง วัฒน ธรรม :

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document983.html>

นิธิ เอียวศรีวงศ์ มติชนสุดสัปดาห์ วันที่ 08 เมษายน พ.ศ. 2548 ปีที่ 25 ฉบับที่ 1286
:<http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q2/article2005april08p8.htm>

ลัดดา ตั้งสุภาชัย. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. ผู้จัดการออนไลน์ 2 ธันวาคม 2548 09:51 น.
:

<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9480000166060>

วาทีศ โสติพิพันธุ์. Legal Pluralism ในประเทศแคนาดา -กรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการประมงของชน
พื้นเมือง :

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95152.html>

Department of Public Information, Penn State University, USA,. **Single Parenthood**

Disadvantages U.S. Children in Math and Science, Press Release - August 21,

Department of Public Information 2001.

ภาคผนวก

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ประเด็นคำถามประกอบการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมีแบ่งรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง	ประวัติส่วนตัวและกิจวัตรประจำวัน
ส่วนที่สอง	สถานการณ์ก่อนการหย่าร้าง
ส่วนที่สาม	สถานการณ์ในช่วงการหย่าร้าง
ส่วนที่สี่	การดำเนินชีวิตภายหลังการหย่าร้าง

ส่วนที่หนึ่ง : ประวัติส่วนตัวและกิจวัตรประจำวัน

ประวัติส่วนตัว

1. เพศ อายุ.....
2. สถาบันการศึกษา.....
3. ประวัติการศึกษา.....
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ/การประกอบอาชีพของพ่อ/แม่.....
5. ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับใคร.....
6. จำนวนพี่น้องในครอบครัว.....
7. จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ร่วมกันในปัจจุบันมีใครบ้าง.....
8. การไปมาหาสู่การติดต่อกับพ่อแม่ที่หย่าร้าง.....
9. มีเครือญาติ ปู่ย่าตายาย หรือไม่
10. ค่าใช้จ่ายใครเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย เพียงพอหรือไม่ เพราะเหตุใด
11. มีรายได้เสริมหรือหารรายได้พิเศษหรือไม่/ทำอะไร.....
12. เป้าหมายในชีวิต การวางแผนชีวิตในอนาคต
13. ปรัชญาชีวิต/คติธรรมในการดำรงชีวิต.....
14. มีใครเป็นแรงบันดาลใจในชีวิตหรือไม่ เพราะเหตุใด.....

กิจวัตรประจำวัน

1. กิจวัตรที่ทำประจำวันมีอะไรบ้าง/ทำอะไรบ้าง
2. งานอดิเรก /การพักผ่อนหย่อนใจ
3. ปัญหา/อุปสรรคที่เจอในชีวิตประจำวันมีอะไรบ้าง.....
4. การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันจัดการอย่างไร
5. เคยได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้างหรือไม่ อย่างไร (ใครบ้าง)

ส่วนที่สอง : สถานการณ์ก่อนการหย่าร้าง

1. กิจวัตรประจำวันก่อนการหย่าร้างเป็นอย่างไร.....
2. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างไร.....
3. ชีวิตในตอนนั้นมีความสุขหรือไม่ เพราะอะไร.....
4. พ่อแม่มีความขัดแย้ง/การทะเลาะเบาะแว้งกันหรือไม่/บ่อยไหม.....
5. เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกันทำอย่างไร.....
6. มีความรู้สึกอย่างไรขณะที่พ่อแม่ขัดแย้งกัน
7. มีการรับรู้ล่วงหน้า หรือคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการหย่าร้างของพ่อแม่หรือไม่

ส่วนที่สาม : สถานการณ์ในช่วงการหย่าร้าง

1. พ่อแม่หย่าร้างกันเมื่อไหร่ อายุเท่าไร
2. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวขณะนั้นเป็นอย่างไร.....
3. เมื่อรู้ว่าพ่อกับแม่ต้องหย่าร้างคิดอย่างไร/มีความรู้สึกอย่างไร
4. เมื่อรู้ว่าพ่อกับแม่หย่าร้างแล้วทำอย่างไร/ทำไมจึงทำเช่นนั้น
5. เคยเหลวไหล/มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือไม่ เมื่อไร เพราะเหตุใดจึงทำเช่นนั้น.....
6. เคยประชดตนเอง/ประชดพ่อแม่ที่พ่อแม่หย่าร้างกันหรือไม่ เมื่อไร ทำอย่างไร.....
7. คิดว่าพ่อแม่สมควรหย่าร้างกันหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
8. พ่อกับแม่ได้อธิบายเหตุผลในการหย่าร้างให้ฟังหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
9. เหตุการณ์ในตอนนั้นสงสารหรือเห็นใจใครเป็นพิเศษหรือไม่
10. คิดว่าตัวเองมีส่วนผลักดันหรือเป็นอุปสรรคให้พ่อแม่ตัดสินใจหย่าร้างหรือไม่.....
11. คิดว่าพ่อกับแม่สมควรหย่าร้างกันหรือไม่
12. คิดว่าพ่อแม่เป็นคนที่ไม่มีความรับผิดชอบหรือไม่.....
13. ความสัมพันธ์กับพ่อ/แม่ ในขณะนั้นเป็นอย่างไร
14. พ่อกับแม่มีการตกลงเกี่ยวกับบุตรหรือไม่/อย่างไร.....
15. การหย่าร้างของพ่อกับแม่กระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันหรือไม่ อย่างไร
16. ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ภายหลังการหย่าร้างเป็นอย่างไร (ดีหรือไม่ดี).....
17. ถ้าเลือกได้อยากเลือกที่จะอยู่กับใคร เพราะเหตุใด.....
18. โทษใครหรือไม่ กับสภาพที่เป็นอยู่.....

ส่วนที่สี่ : การดำเนินชีวิตภายหลังการหย่าร้าง

การดำเนินชีวิตภายหลังการหย่าร้างของพ่อแม่มีรายละเอียดใน 3 ประเด็นดังนี้

1. ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป/การปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป
2. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง
3. การสร้างพลังอำนาจให้กับตนเอง

1. ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป/การปรับตัวกับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

1. คิดว่าชีวิตของตนเองจะเป็นอย่างไรหลังการหย่าร้างของพ่อแม่ เพราะเหตุใด.....
2. หลังจากนั้นชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ในด้านใดบ้าง
3. ผลกระทบที่เกิดจากการหย่าร้างของพ่อกับแม่มีอะไรบ้าง อะไรเป็นปัญหาหนักที่สุด เพราะเหตุใด(ร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ).....
4. ถ้าย้อนเวลาได้อยากให้พ่อกับแม่กลับมาคืนดีกันหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
5. ถ้าพ่อแม่ไม่หย่าร้างกันคิดว่าชีวิตของตนเองจะเป็นอย่างไร.....
6. ความเป็นอยู่ลำบากหรือสบายขึ้นหรือไม่หลังจากที่พ่อแม่หย่าร้างกัน.....
7. การดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ได้เงินมาจากแหล่งใดบ้างมีการจัดการกับเงินที่ได้รับแต่ละวันอย่างไร เมื่อมีปัญหาทางการเงินทำอย่างไร
8. การจัดการกับความรู้สึกของตนเองอย่างไรเวลาเกิดปัญหา
9. การหย่าร้างของพ่อแม่ ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีการจัดการอย่างไร.....
10. ชีวิตก่อนและหลังการหย่าร้างต่างกันมากน้อยขนาดไหน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น.....
11. เมื่อเจอปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินชีวิตทำอย่างไร แก้ไขอย่างไร.....

2. ความคิดเกี่ยวกับตัวเอง

1. คิดอย่างไรกับสถานะภาพของตนเอง(บุตรที่พ่อแม่หย่าร้าง).....
2. คิดว่าตนเองเหมือนหรือแตกต่างกับคนอื่นหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. มีความคิด/ความรู้สึกอย่างไรเมื่อเห็นครอบครัวคนอื่นที่อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูก.....
4. คิดว่าตัวเองมีปมด้อย อารมณ์หรือไม่ เพราะเหตุใด
5. ในห้องเรียนมีเพื่อนที่พ่อแม่หย่าร้างเหมือนกับตนเองหรือไม่ รู้สึกอย่างไร
6. คิดว่าสถานะภาพของตัวเองเป็นปัญหาหรือทำให้รู้สึกแตกต่างจากเพื่อนหรือไม่.....
7. สถานะภาพของตัวเองมีผลต่อการเรียนหรือไม่.....

8. อยากมีครอบครัวที่พร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูกหรือไม่
9. เคยดูโทรทัศน์ ดูหนัง ฟังวิทยุ แล้วเกิดความคิดเกี่ยวกับตนเองหรือไม่ รายการอะไร.....
10. มีสถานการณ์/เหตุการณ์อะไรที่ทำให้นึกถึงตนเองบ้าง แล้วจัดการอย่างไร
11. คิดอย่างไรกับคำกล่าวที่ว่า “เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างมักมีปัญหา ” เพราะเหตุใด.....
12. เคยมีเพื่อนหรือคนรอบข้างล้อเลียน พูดแซว เกี่ยวกับพ่อแม่ หรือไม่ จัดการอย่างไร...
13. เพื่อน ครูอาจารย์ และคนในครอบครัวได้สร้างความไม่สบายใจให้หรือไม่.....
14. เมื่อเจอกับสถานการณ์ที่สร้างความไม่สบายใจ/ความเครียด ทำอย่างไร
15. การจัดกิจกรรมงานวันพ่อ/งานวันแม่ของโรงเรียน รู้สึกอย่างไรทำไมจึงเป็นเช่นนั้น....
16. ได้เคยพูดคุยกับเพื่อนเรื่องครอบครัวของตนเองหรือไม่ เมื่อไร.....
17. เรื่องพ่อกับแม่มีผลต่อความคิดเรื่องการแต่งงานการมีครอบครัวในอนาคตของตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด.....

3. การพลังอำนาจให้กับตนเอง

1. มีแรงจูงใจ / แรงบันดาลใจอะไรในการดำเนินชีวิต.....
2. มีใครรอบข้างคอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจหรือไม่
3. คิดว่าชีวิตในขณะนี้ของตนเองเป็นอย่างไร
4. เป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิตในอนาคตของตนเองอย่างไร.....
5. คิดว่าสังคมคิดอย่างไรกับเด็กที่พ่อแม่หย่าร้าง.....
6. มองใครเป็น”ต้นแบบ” ในการดำเนินชีวิตหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
7. ที่ยึดเหนี่ยวที่พึ่งทางใจมีใครบ้าง
8. มีความคาดหวังอย่างไรกับชีวิตอนาคต.....
9. มีการวางแผนชีวิตในอนาคตของตนเองอย่างไร.....
10. เมื่อเจอปัญหา/อุปสรรค ในการดำเนินชีวิต คิดอย่างไร มีการจัดการอย่างไร
11. การหย่าร้างของพ่อแม่เป็นปัญหาอุปสรรคในการดำเนินชีวิตหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
12. มีเคล็ดลับ เทคนิคในการดำเนินชีวิตอย่างไร.....
13. สังคมมักมองว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างมักมีปัญหา เห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด.....
14. ปัจจุบันคิดอย่างไรกับสถานะภาพของตนเอง.....
15. มีความตั้งใจว่าจะทำอะไรในชีวิตของตนเองต่อไป.....

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ สกุล	นางระวีวรรณ ธรณี
วัน /เดือน/ปี/เกิด	22 ธันวาคม 2515
ที่อยู่ปัจจุบัน	113/244 หมู่ 10 ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี
ประวัติการศึกษา	- ศึกษาศาสตรบัณฑิต (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร - สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ ระดับ 6
สถานที่ทำงาน	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร 86 ถนนพิษณุโลก แขวงสวนจิตรลดา เขตดุสิต กรุงเทพฯ โทรศัพท์ 02-2829102 โทรสาร 02-2810093 E-mail nok082@hotmail.com
รางวัลที่ภาคภูมิใจ	ได้รับคัดเลือกเป็นข้าราชการพลเรือนดีเด่นระดับ 1 - 5 ประจำปี 2550 ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

